

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KALKINMA KURAMLARI TEMELİNDE EKO-FEMİNİST
PERSPEKTİFLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN KADINLARIN YAŞAMINA
ETKİLERİ: MİDYAT KADIN İNİSİYATİFİ ÖRNEĞİ**

ADALET AKBAŞ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

**Şanlıurfa
2025**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KALKINMA KURAMLARI TEMELİNDE EKO-FEMİNİST
PERSPEKTİFLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN KADINLARIN YAŞAMINA
ETKİLERİ: MİDYAT KADIN İNİSİYATİFİ ÖRNEĞİ**

ADALET AKBAŞ

**COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
Tez Danışmanı: Prof. Dr. SEDAT BENEK**

**Şanlıurfa
2025**

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans yolculuğum boyunca verdiği sınırsız destek ve yapıcı eleştirileri için danışmanım Prof. Dr. Sedat BENEK'e en derin şükranlarımı sunuyorum. Akademik bilgi birikimi, sağladığı özgür düşünme ortamı ve ayrıntılara verdiği önem bu tezi önemli ölçüde şekillendirdi.

Tez komitemin kıymetli üyeleri Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK'a ve Prof. Dr. Saniye DEDEOĞLU'na çalışmamın kalitesini artıran geri bildirimler ve önerileri için minnettarım.

Tez konuma ilham olan, bilgelikleri ve adanmışlıkları ile beni daha iyisini yapmaya teşvik eden ve geleceğe dair umudumu korumamı sağlayan "Midyat Kadın İnisiyatifi"nin çok kıymetli kurucularına, kurucu çalışanlarına, çalışanlarına ve gönüllülerine teşekkürü borç bilirim. Sabırları, kadim bilgileri ve destekçi yaklaşımları araştırmamın tamamlanmasında önemli etki bıraktı.

Yüksek lisans sürecimde bana destek olan sınıf arkadaşım sevgili Ahmet DEĞERLİ'ye yardımları için teşekkür ederim.

Yüksek lisans yolculuğumda sabırla yanımda olan, beni motive eden ve bana destek olan sevgili aileme şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
KISALTMALAR	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Özgün Değer	5
1.3. Araştırma Sorusu	6
1.4. Hipotez	8
1.5. Amaç	8
1.6. Hedef	8
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	9
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1.1. Kalkınma ve ilintili Kavramlar	9
2.1.2. Ekoloji ve İlintili Kavramlar	21
2.1.3. Eko-feminizm ve İlintili Kavramlar	24
2.2. KURAMLAR, YAKLAŞIMLAR ve POLİTİKALAR	30
2.2.1. Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramları	30
2.2.1.1. Geleneksel Kalkınma Kuramları	30
2.2.1.2. Yeni Kalkınma Kuramları	34
2.2.2. Ekolojik Kuramlar	40
2.2.3. Eko-feminist Kuramlar	43
2.2.4. Kadın ve Kalkınma Konusuna İlişkin Yaklaşım ve Politikalar	47
2.2.4.1. Kadın ve Kalkınma Konusuna İlişkin Yaklaşımlar	47
2.2.4.2. Dünyada Uygulanan Kalkınma Politikalarında Kadının Konumu	51
2.2.4.3. Türkiye’de Uygulanan Kalkınma Politikalarında Kadının Konumu	52
2.3. EKO-FEMİNİZM KONUSUNDA DÜNYA’DA ve TÜRKİYE’DE YAPILAN ÇALIŞMALAR, GELİNER NOKTA ile TEZ ÇALIŞMASININ ALANA SUNACAĞI KATKI	58
2.3.1. Dünya’da Yapılan Çalışmalar ve Geline N Nokta	58
2.3.2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar ve Geline N Nokta	58
2.3.3. Tez Çalışmasının Alana Sunacağı Katkı	58
3. GEREÇ VE YÖNTEM	59
3.1. Gereç	59
3.2. Yöntem	60
3.2.1. Veri Toplama Araçları	60
3.2.2. Örneklem Seçimi	61
3.2.3. Veri Toplama Süreci	62
3.2.4. Verilerin Analizi ve Raporlama	63
3.2.5. Etik Hususlar	64
4. BULGULAR	66
4.1. MKİ’NİN BEŞERİ SERMAYE PROFİLİ	66
4.1.1. Demografik Bilgileri	66
4.1.2. Aile Yapısı Analizi	68
4.2. MKİ’NİN KURULUŞ SÜRECİ, AMACI, HEDEFİ VE FAALİYETLERİ	71
4.2.1. MKİ’nin Kuruluş Süreci	71
4.2.2. MKİ’nin Amacı ve Hedefleri	78
4.2.3. MKİ’nin Faaliyetleri	80
4.3. MKİ’NİN KADIN, GÜÇLENME ve KALKINMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YAPTIĞI ÇALIŞMALAR	87
4.3.1. Kadının Güçlenmesine Yönelik Yapılan Çalışmalar	87
4.3.2. Kadının Kalkınma Sürecine Entegre Olmasına Yönelik Çalışmalar	88

4.4. MKİ’NİN, KADIN VE EKOLOJİ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YAPTIĞI ÇALIŞMALAR	90
4.4.1. Kadınların Toprak ile İlişkisi ve Kadim Bilginin Yeniden Kullanılmasına Yönelik Çalışmalar	90
4.4.2. Kadınların Çevresel Sürdürülebilirlikteki Rolü ve Katkılarına Yönelik Çalışmalar	91
4.4.3. Kadın, Ekoloji ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar	93
4.5. MKİ’NİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA YAPTIĞI ÇALIŞMALAR	95
4.5.1. MKİ Kadınlarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Algısı	95
4.5.2. MKİ’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erişime Katkısı	100
5. TARTIŞMA	106
5.1. MKİ’nin Beşeri Sermaye Profili	106
5.2. MKİ’nin Kuruluş Süreci, Amacı ve Faaliyetleri	109
5.3. MKİ’nin Kadın, Güçlenme ve Kalkınma İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar	111
5.4. MKİ’nin, Kadın ve Ekoloji İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar	112
5.5. MKİ’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Yaptığı Çalışmalar	117
6. SONUÇLAR	120
7. ÖNERİLER	124
KAYNAKLAR	127
ÖZGEÇMİŞ	143
EKLER	144

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KALKINMA KURAMLARI TEMELİNDE EKO-FEMİNİST PERSPEKTİFLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN KADINLARIN YAŞAMINA ETKİLERİ: MİDYAT KADIN İNİSİYATİFİ ÖRNEĞİ

ADALET AKBAŞ

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Tez Danışman: Prof. Dr. SEDAT BENEK

Yıl: 2025, Sayfa : 168

Tezin konusunu; kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifle yapılan çalışmaların kadınların yaşamına etkisi oluşturmaktadır. Amacı ise kalkınmada kadın deneyiminin, Midyat Kadın İnisiyatifi (MKİ)'nin pratikleri üzerinden, kalkınma kuramları temelinde eko-feminist perspektifle incelenmesidir.

Tez çalışması kapsamında kadınların kadim bilgi ve kültürel becerileri, günlük yaşam pratikleri, dayanışarak üretmeleri, toprak ile ilişkileri, ekolojik yaşamı gözetten yaşam biçimleri ve yaşamlarını idame etme yetenekleri ile kalkınma çalışmalarında nasıl konumlandığı/konumlandırıldığı sorularına cevap aranmıştır.

Tez konusuyla ilgili yapılan okumalarda; hem akademik hem de uygulama düzeyinde kadın konusunu kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifle ele alan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Kalkınma, kadın ve ekoloji gibi temel sorunların yoğun yaşandığı Türkiye'de, bahse konu sorunların çözümüne katkı sunacak gerek kuramsal gerekse uygulama düzeyinde sınırlı sayıda çalışmanın mevcut olduğu ve bu alanda literatürde boşluk olduğu görülmüştür.

Tez çalışması kapsamında yapılan araştırma öncesinde; masa başı çalışması yapılmış, araştırmanın yapılacağı bölgede ön gezi, gözlem ve inceleme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada hem nicel hem de nitel veri toplama yöntemlerini bütünsel bir yaklaşımla ele alan karma yöntem kullanılarak veriler toplanmıştır.

Araştırmada; cinsiyet dengesini gözetten, kadim bilgi ve kültürel beceriyi göz önünde bulunduran; toprak ile ilişkiyi yeniden kurma çabası içinde olan, ekolojik yaşamı gözetten ve yaşamı idame etme yeteneğine değer atfeden kalkınma çalışmalarının kadınların yaşamını olumlu yönde etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifle uygulanan kalkınma çalışmalarının, kadınların güçlenmesine ve kadın eliyle ekolojik dengenin korunmasına katkıda bulunarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine erişmeye katkı sunduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Kalkınma çalışmalarında cinsiyet dengesinin gözetilmesi, bölgesel farklılıkların göz önünde bulundurulması, kadim bilgi ve kültürel beceriye önem atfedilmesi, kadın-toprak ilişkisinin yeniden kurulması yoluyla sürdürülebilir kalkınmaya katkı sunulması bu tez çalışmasının temel önerileri arasında yer almıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Ekoloji, Feminizm, Eko-feminizm, Geleneksel Bilgi ve Kültürel Beceri, Kalkınma

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE IMPACTS OF STUDIES IMPLEMENTED ON THE BASIS OF DEVELOPMENT THEORIES WITH ECO-FEMINISM PERSPECTIVE ON WOMEN'S LIVES: THE EXAMPLE OF MIDYAT WOMAN INITIATIVE

ADALET AKBAŞ

**HARRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION
DEPARTMENT OF GEOGRAPHY**

Thesis Supervisor: Prof. Dr. SEDAT BENEK

Year: 2025, Page : 168

The subject of the thesis is the impact of studies conducted with an eco-feminist perspective in the context of development theories on women's lives. Its aim is to examine how women's experiences in development are shaped through the practices of the Midyat Women's Initiative (Turkish abbreviations is MKİ), using eco-feminist frameworks grounded in development theories.

The study investigates women's ancestral knowledge, cultural skills, daily practices, solidarity-based production, relationships with the land, eco-friendly lifestyles, and their capacity to sustain their lives, analyzing how these aspects are positioned within development efforts.

A review of relevant literature reveals limited academic and practical studies that address women from an eco-feminist perspective within the context of development theories. Given Turkey's pressing issues related to development, women, and ecology, there is a noticeable gap in both theoretical and applied research in this area.

Preliminary work included desk research, field visits, observations, and assessments in the study region. A mixed-method approach was employed to gather comprehensive quantitative and qualitative data.

Findings indicate that development initiatives respecting gender balance, valuing indigenous knowledge and cultural skills, and emphasizing the relationship between women and land positively influence women's well-being.

The research concludes that eco-feminist-informed development programs contribute to women's empowerment and ecological preservation, supporting sustainable development goals.

The main recommendations of this thesis include considering gender balance in development efforts, taking into account regional differences, valuing ancient knowledge and cultural skills and contributing to sustainable development by re-establishing the relationship between women and land.

KEYWORDS: Ecology, Feminism, Eco-feminism, Ancient Knowledge and Cultural Skill, Development

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. GAP'ın uygulandığı bölgenin Türkiye'deki konumu ile ÇATOM Projesinin uygulandığı illeri içeren haritası.	3
Şekil 1.2. Mardin ve Midyat'ın konumu.	5
Şekil 2.1. John Evelyn'in Makalesinin İlk Resmi Yayını.	15
Şekil 2.2. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Başkanı Gro Harlem Brundtland'ın El Yazısı ile Sürdürülebilirlik Kavramının Tanımı.	19
Şekil 2.3. Mary Wollstonecraft'ın “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” adlı kitabı.	26

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1.	MKİ Kurucu, Kurucu Çalışanı, Çalışanı ve Gönüllülerinin Demografik Bilgileri	68
Çizelge 4.2.	MKİ Kurucu, Kurucu Çalışan, Çalışan ve Gönüllülerinin Aile Yapısı	71
Çizelge 4.3.	Kadınların MKİ'den Haberdar Olma ve Faaliyetlere Dahil Olma Süreci	75
Çizelge 4.4.	MKİ'nin Kadınlar İçin Ne İfade Ediyor	77
Çizelge 4.5.	MKİ'nin Kuruluş Amaçları ve Hedefleri	79
Çizelge 4.6.	MKİ Faaliyetlerinin Aşağıdaki Sorunların Çözümüne Katkısı	82
Çizelge 4.7.	MKİ'nin Aşağıda Sıralanan Kamusal Hizmetlerden Haberdar Olma Düzeyi	84
Çizelge 4.8.	Kadınların MKİ'den Talep Ettikleri Destekler ve Yönlendirmeler	85
Çizelge 4.9.	Kadınların Kamusal Hizmetlere Erişiminin Önündeki Engeller	86
Çizelge 4.10.	MKİ'nin Yaptığı Çalışmalar Yoluyla Kadının Güçlenmesine Katkısı	87
Çizelge 4.11.	Kadınların Cinsiyetlerinden Dolayı Yaşadıkları Sorunlar	96
Çizelge 4.12.	Kadın Erkek Eşitliği Hakkındaki Düşünceler	97
Çizelge 4.13.	Ailede ve Çevrede Kadınların Çalışmasına Karşı Olanlar	99
Çizelge 4.14.	MKİ Faaliyetlerine Katılan Kadınlarda Gözlemlenen Değişiklikler	100
Çizelge 4.15.	Gelir Elde Etmeye Başladıktan Sonra Toplumun Kadınlara Dair Tutum Değişikliği	102
Çizelge 4.16.	Para Kazanan Kadının Toplumsal Statüsü	103
Çizelge 4.17.	Para Kazanan ve Aile Ekonomisine Katkı Yapan Kadının Aile İçinde Durumu	104

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
ÇATOM	Çok Amaçlı Toplum Merkezi
DAWN	Development Alternatives Approach with Women
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GAD	Gender and Development
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
HES	Hidroelektrik Enerji Santrali
IGE	İnsani Gelişme Endeksi
İP	İş Paketleri
IUCN	Union for the Conservation of Nature and Natural Resources
K	Katılımcı
KSSGM	Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
KVKK	Kişisel Verileri Koruma Kanunu
MAXQDA	Qualitative Data Analysis
MKİ	Midyat Kadın İnisiyatifi
OGG	Odak Grup Görüşmesi
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
OXFAM	oxford committee for famine relief
SBB	Strateji Bütçe Başkanlığı
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UN	United Nations
UNDP	United Nations Development Programme
UNEP	United Nations Environment Program
UNWOMEN	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
WCED	The World Commission for Environment and Development
WCS	World Conservation Strategy
WID	Women in Development

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Tez çalışması, ana hatlarıyla “kalkınma kuramları” “eko-feminist perspektif” ve “MKİ” olmak üzere üç temel konuya odaklanmıştır. Kalkınma kuramları ekseninde konu ele alındığında; II. Dünya Savaşı’ndan sonra, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) eksenli kurulan iki kutuplu dünya düzeninin, az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarını destekleyen geleneksel kalkınma iktisadını ortaya çıkardığı görülmüştür. Ancak sadece ekonomik büyümeye odaklanan geleneksel kalkınma iktisadı temelinde geliştirilen kuramlara dayalı politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Kaçanoğlu, 2020, s. 96). Bu bağlamda yaşanan başarısızlığın sebeplerinin tartışılması ve yeni kalkınma kuramlarının geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kalkınmayı kişi başına düşen gelir ile ölçen ekonomi temelli kalkınma kuramlarının yarattığı olumsuz sonuçlara odaklanılmış; kalkınmanın insani boyutunu, hakkaniyetli olmasını, ekolojinin gözetilmesini, bireyleri özgür kılmasını ve katılımcı olmasını temel alan yeni kalkınma kuramları geliştirilmiştir (Doğan ve Öztürk, 2010, s. 42). “Geleneksel” ve “yeni” kalkınma kuramlarına ilişkin yapılan literatür taramasında, ekonomik büyümeye dayalı “geleneksel kalkınma kuramları” ile sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel boyutları gözetan “yeni kalkınma kuramları”nın birbirini tamamlayan ve geliştiren perspektiflere sahip yaklaşımları içerdiği görülmüştür. Geleneksel kuramlar, kalkınmanın temel dinamiklerini anlamada başlangıç noktası olmuş, yeni kuramlar ise kalkınmanın bütüncül, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir biçimde gerçekleşmesini sağlayacak çok boyutlu bir çerçeve sunmuştur.

Başta da belirtildiği gibi tezin bir diğer odak noktası eko-feminizmdir. Eko-feminizm, “ekoloji” ve “kadın” alt bileşenlerine sahip oldukça kapsamlı bir konu olup, kadının doğayla olan bağına özel önem atfeden bir yaklaşımdır (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2009, s. 1). Diğer bir ifadeye göre eko-feminizm çevre sorunlarını kadın sorunları ile konuşturarak, her ikisi arasında iletişim kuran ve çevre sorunlarının çözümüne kadın bakış açısıyla yaklaşan bir kuramdır. Eko-feministler, erkeğin kadın üzerindeki egemenliği ile insanın doğa üzerindeki egemenliği arasında bağlantı kurarak, doğanın tahribatından ataerkil yapıyı sorumlu tutmuştur (Ünder, 2005, s. 605). 1970’li yıllarda ortaya atılan eko-feminizm kavramı; Liberal, Kültürel, Sosyalist ve Marksist kuramlar temelinde hem akademik hem uygulama düzeyinde hayat bulmuştur. Tezin odaklandığı diğer bir konu ise MKİ’nin kuruluşu, üretim süreci ve uygulamaları olmuştur.

Gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde; kadın konusunu kalkınma kuramları ve eko-feminizm bağlamında ele alan çalışma sayısının sınırlı olduğu ancak 2000’li yılların başından bu yana konuyla ilgili çalışmalarda artış yaşandığı görülmüştür. Ancak, her iki konuda da literatürün ağırlıklı olarak Avrupa ve ABD merkezli olduğu dikkat çeken bir diğer konu olmuştur. Yapılan okumalar temelinde Türkiye’nin kalkınma, kadın ve ekoloji ile ilintili sorunları yoğun yaşayan bir ülke olduğunu ancak bahse konu sorunların çözümüne katkı sunacak kuramsal ve uygulama düzeyinde yeterli çalışmanın mevcut olmadığını göstermiştir. Tez çalışması ile bir taraftan kalkınma, kadın, ekoloji ve eko-feminizm konuları MKİ özelinde irdelenerek literatürde bulunan boşluğun doldurulmasına katkı sunulurken, bir taraftan da kalkınma kuramları ve eko-feminist literatür arasında tartışma zemini yaratılarak, konu hakkında farklı bakış açılarının geliştirilmesine katkı sunulmuştur.

Tez konusunu önemli kılan bir diğer özellik ise tez kapsamında yapılan araştırma olmuştur. Araştırmada kalkınma kuramları temelinde eko-feminist perspektifle yürütülen çalışmaların kadınların yaşamına etkisi MKİ örneği üzerinden incelenerek tartışmaya açılmıştır. MKİ, Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kadın ve toprak konusunu birlikte çalışan sınırlı sayıdaki kadın oluşumlarından biridir. Oluşum; Dünyanın sayılı, Türkiye’nin ise en büyük ve kapsamlı bölgesel kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi ¹ (GAP)’nin sosyal boyutu kapsamında kadının güçlenmesi alanında uygulanan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) Projesi’nin çıktıları arasında yer almaktadır.

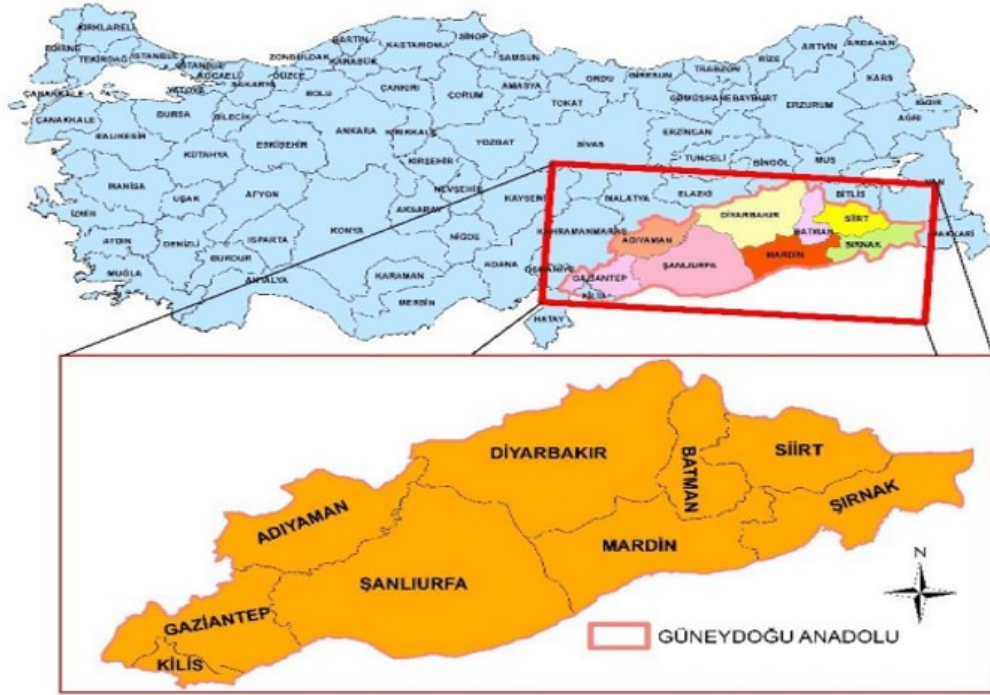
Proje, GAP Bölgesi olarak anılan ve Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde uygulanmaktadır.

Katılımcılığı esas alan ve topluma dayalı merkezler olan ÇATOM’ların hedef grubu 14 yaş ve üzeri genç kız ve kadınlardır. Amacı ise kadınların kamusal alana katılması, kamusal hizmetlerden azami düzeyde faydalanması, kadın istihdamı ve girişimciliğinin artması, kadına fırsat eşitliği sağlanması ve cinsiyet dengeli kalkınma sürecinin başlamasıdır. ÇATOM’larda eğitim programları, sağlık programları, gelir getirici ve kadın istihdamını/kadın girişimciliğini destekleyici programlar, kadınların

¹ GAP, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin sahip olduğu su ve toprak kaynağı potansiyelini harekete geçirme temelinde kurgulanmıştır. 1940’lı yıllarda altyapı çalışmaları başlayan GAP’ın amaç, hedef ve yöntemi değişen ülke ve dünya koşullarına göre geliştirilmeye ve şekillendirilmeye çalışılmıştır (Benek, 2006, s. 216). Mühendislik projesi olarak başlayan GAP, zaman içinde insanı odağına alan, entegre, sosyoekonomik ve sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür.

yönetim kapasitesini artırmaya yönelik programlar, okul öncesi eğitim programları, sosyal destek programları, sosyal ve kültürel programlar uygulanmaktadır.

Bu bağlamda araştırmaya konu MKİ'nin, GAP'ın sosyal boyutunda uygulanan ÇATOM Projesinin çıktısı olması, kalkınma kuramlarının günlük yaşam pratikleri içindeki karşılığının gözlemlenmesi, kalkınma çalışmalarının kadınların yaşamına etkisi ve kadın-ekoloji ilişkisi bağlamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi özelinde biricik olması teze ayrı önem katmıştır.

Şekil 1.1. GAP'ın uygulandığı bölgenin Türkiye'deki konumu ile ÇATOM Projesinin uygulandığı illeri içeren haritası.

Teze değer katan diğer bir taraf ise, araştırma konusunun, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişmişlik bakımından en az gelişmiş bölgesi olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Mardin ili Midyat ilçesinde yapıyor olmasıdır. Mardin ili Yunanca iki ırmak arasındaki bölge, Süryanice nehirler ülkesi olarak bilinen Mezopotamya'nın kuzeyinde yer almaktadır. Mezopotamya, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Irak, güneybatı İran ve kuzeydoğu Suriye topraklarından oluşmaktadır. Mardin bölgedeki ki sınır illerinden biridir. Yüzölçümü 8.891 km² olup, Türkiye yüzölçümünün % 1,1'lik bölümüne tekabül etmektedir. Batısında Şanlıurfa, doğusunda Batman, Siirt ve Şırnak; kuzeyinde Diyarbakır ve güneyinde Suriye Arap Cumhuriyeti ile komşudur. Mardin 36 55-38-51 kuzey enlemleri ve 39 56-42-54 doğu boylamları arasında yer alır. İl merkezinin denizden yüksekliği

yaklaşık 1.083 metredir. Mardin ilinin ilçeleri Artuklu, Dargeçit, Derik, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur ve Yeşilli'dir (Valilik, 2024, s. 9). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2024 yılı verilerine göre Mardin'in toplam nüfusu 895.911 olup, bunun 450.268'i erkek, 445.643'ü kadınlardan oluşmaktadır. Nüfusun yüzdelik ifadesine bakıldığında ise % 50,26'sının erkeklerden, % 49,74'ünün kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

Midyat coğrafi konum olarak Mardin-Midyat Eşiği üzerinde yer almaktadır. İlçe kuzeyden ve doğudan Dicle Nehri'nin, güneyden ve batıdan ise Fırat Nehri'nin kolları tarafından yarılmış ve plato görünümü kazanmıştır. Bu nedenle "Mardin Platosu" ya da "Mardin Midyat Platosu" olarak da anılmaktadır (Günel, 2005, 2011 vd). Batısında Ömerli, doğusunda Dargeçit, güneyinde Nusaybin, kuzeybatısında Savur ilçeleri; kuzeyinde Batman'ın Gercüş ve güneydoğusunda Şırnak'ın İdil ilçesi bulunur. Yüzölçümü 1.320,4 km²'dir. TÜİK 2024 verilerine göre ilçenin toplam nüfusu 122.308 olup, bunun 60.967'si erkek, 61.341'i kadındır. Nüfusun yüzdelik ifadesine bakıldığında %49,85'in erkek, %50,15'inin ise kadın olduğu görülmektedir. Farklı etnik gruplara ve dini inançlara sahip insanların birlikte uyum içinde yaşadıkları Midyat'ta Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yezidilik inançlarına sahip Kürtler, Araplar ve Süryaniler bulunmaktadır (Aksan Kanat ve Yıldız, 2022, s. 137).

Midyat'ın temel geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve el sanatlarıdır. Sulu tarım alanı yeterince olmadığı için zamanla tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelir azalmış ve bu nedenle ticaret ve hizmet sektörleri öne çıkmıştır. Bununla birlikte kırsaldan kent merkezine ve yurt dışına yaşanan göçler nedeniyle ekilebilir tarım alanları süresiz nadasa terk edilmiştir. Bu durumdan hayvancılıkta olumsuz etkilenmiştir (Daşdemir, 2009, s.49).

Midyat son yıllarda otantik dokusu ve estetik mimarisiyle Türk yapımı diziler ve filmler için oldukça önemli bir film platosu haline gelmiştir. Bu gelişme ilçenin tanıtımına katkıda bulunarak, ilçeyi yerli ve yabancı turistler için oldukça cazip bir bölge haline getirmiştir. Midyat'ın film ve dizi sektörüne girişiyle birlikte, ilçenin tarihi ve kültürel mirası daha geniş kitlelere duyurulmuş, bu durum ilçe ekonomisine turizm açısından yeni bir ivme kazandırmıştır (Atış ve Kaya, 2024, s. 363).

MKİ'nin merkezi Midyat ilçesi Seyitler Mahallesi'nde, tarımsal faaliyetleri ise kırsal mahallelerden biri olan Eğlence Mahallesindedir. 2006 yılında kurulan Seyitler Mahallesi Türk, Kürt, Arap ve Süryani nüfustan oluşmaktadır. Toplam

nüfusu 11.922 olup, bunun 5.988'si erkek, 5.934'ü kadındır (TÜİK 2024). Mahalle sınırları içinde bulunan sosyal donatılara bakıldığında kadınlara hizmet sunumu yapana Aile Destek Merkezi, Çok Amaçlı Toplum Merkezi ile toplumun tüm kesimlerine hizmet sunumu yapan Toplum Sağlığı Merkezi, Telkâri Aile Sağlığı Merkezi, Sosyal Hizmet Merkezi, ilkokul, ortaokul ve lise bulunduğu görülmektedir. Eğlence Mahallesi ağırlıklı Arap nüfustan oluşmaktadır. Mahallenin toplam nüfusu 179'dur. Bunun 97'si erkek, 82'i ise kadındır (TÜİK 2024). Mahallede bir ilkokul dışında faaliyet gösteren herhangi bir sosyal donatı bulunmamaktadır.

Şekil 1.2. Mardin ve Midyat'ın konumu.

1.2. Özgün Değer

Tez çalışması hem kalkınma kuramları hem de ekoloji ve kadın konularının kesişim noktası olan eko-feminizm bağlamında kuramsal özelliğe sahipken; bir taraftan da kalkınma çabaları, kadın-toprak ilişkisi, kadınların yaşamlarını idame etme perspektifi ve kalkınma programlarının kadının yaşamına etkisi konuları bağlamında uygulama özelliğine sahiptir. Bu yönüyle tez, sadece kuramsal düzeyde bir çalışma olmayıp, kuram ve uygulamanın karşılıklı etkileşimini içererek, hem kuramı hem de tecrübeyi aynı potada eritme özelliğine sahiptir. Bu bağlamda tez özgün değer taşımaktadır.

Tezin odağında yer alan kalkınma kuramları ve eko-feminist perspektif ile ilintili konulara ilişkin ulusal ve uluslararası literatür incelenmiş; konuyla ilgili

kavramlar, kuramlar ve bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmaların ana hatları çizilmiştir. Gerek akademik gerekse uygulama düzeyinde kadın konusunu kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifle ele alan çalışma sayısının sınırlı olduğu görülmüştür. Kalkınma ve kadın konusunda literatür de kaynak bulunurken, eko-feminizm konusunda özellikle ulusal düzeyde az sayıda kaynağa rastlanmıştır. Kalkınma, kadın, ekoloji gibi temel sorunların yoğun yaşandığı Türkiye’de, bahse konu sorunların çözümüne katkı sunacak kuramsal ve uygulama düzeyinde sınırlı sayıda çalışmanın mevcut olduğu ve literatürde boşluk bulunduğu görülmüştür. Bu bağlamda tez çalışmasının konuyla ilgili literatür eksiğinin giderilmesine özgün katkı sunacağı öngörülmüştür.

Tez çalışması kapsamında kalkınmada kadın sorunsalı, kalkınma kavram ve kuramları temelinde eko-feminist perspektifle ele alınarak tartışmaya açılmıştır. Bu durum, ilerleyen yıllarda konuyu çalışacak gerek akademisyen gerekse uygulayıcılara çalışma zemini hazırlayarak, konuyu derinlemesine çalışma fırsatı sunacağı öngörülmüştür. Çalışmanın sonunda, hem yerel hem de merkezi düzeyde karar vericilere sunulmak üzere çözüm önerileri içeren politika notu hazırlanmıştır.

Yukarıda belirtilen nitelikleri bakımından birden fazla özgün değeri bünyesinde barındıran bu tez çalışması gerek kuramsal bilime gerekse kalkınma çabalarının eko-feminist perspektif ile ortaklaşması sonucunda ortaya çıkan sinerjinin kadınlar lehine yaratacağı bütüncül, adil ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının geliştirilmesine katkı sunacağı öngörülmüştür.

1.3. Araştırma Sorusu

Tez hazırlık çalışmaları kapsamında, tez konusunun odağında yer alan kalkınma kavram ve kuramlarına ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Literatürde II. Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda başlayan kalkınma çabalarının, geleneksel iktisada dayalı kalkınma kuramları temelinde şekillendiği görülmüştür. Bu dönemde kalkınma sorunsalı salt ekonomik büyüme olarak ele alınmış, başta kırılgan gruplar olmak üzere toplumun pek çok kesimi kalkınma sürecinin dışında kalmış, kalkınmanın nimetlerinden adil düzeyde faydalanamamış, kaynaklar hakça paylaşılamamış, insanın özgürleşmesi ve doğanın korunması gibi temel meseleler göz ardı edilmiştir.

1970’li yılların ortalarına gelindiğinde, geleneksel kalkınma kuramlarının yarattığı olumsuz etkiler temelinde insanı kalkınmanın odağına alan, kalkınmanın

sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarına özel önem atfeden, bütüncül yaklaşıma sahip yeni kalkınma kuramları geliştirilmiştir. Bahse konu kuramlar; Neo-liberal Kalkınma Kuramı, İçsel Büyüme Kuramı, İnsan Merkezli Kalkınma Kuramı, Eşitlikçi Kalkınma Kuramı, Veblen Ayres Ekonomik Kalkınma Kuramı, Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı ve Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımıdır.

Tezin odaklandığı diğer bir konu ise başta da belirtildiği gibi eko-feminizmdir. Bu bağlamda tez hazırlık çalışması kapsamında ekoloji ve feminizm ile ilgili kavram ve kuramlara ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Literatürde ekoloji kavramının, modern anlamıyla olmasa da, MÖ 300'lü yıllarda kullanılmaya başlandığı, 1800'lü yılların ikinci yarısında ete kemiğe bürünerek anlamlandırıldığı görülmüştür. Ekoloji, 1900'lü yıllarda bağımsız bir bilim dalı olma yolunda ilerlerken bir taraftan da doğal kaynaklar geri dönülmez bir şekilde tahrip edilmeye başlanmış ve bu durum gerek düşünsel gerekse uygulama düzeyinde tartışma konusu olmuştur. Bu kapsamda Toplumsal Ekoloji, Derin Ekoloji, Marksist Ekoloji, Politik Ekoloji, Eko-Muhafazakarlık, Eko-Liberalizm ve Eko-feminizm gibi kuramlar geliştirilmiştir.

1600'lü yıllarda tarihsel yolculuğuna başlayan feminizm kavramı, 1900'lü yıllarda kadın hareketine evrilmiş, gelişim süreçleri dalgalar halinde ele alınmıştır. Oldukça dinamik olan feminist hareket kapsamında 1970'lerde kadın haklarını ekolojik dengenin bozulması ile ortaklaştıran eko-feminizm kavramı ortaya çıkmıştır. Kavram çerçevesinde Liberal Eko-feminizm, Kültürel Eko-feminizm Sosyalist Ek-feminizm ve Marksist Eko-feminizm kuramları ortaya atılmıştır.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, tez çalışması kapsamında geleneksel kalkınma kuramları, yeni kalkınma kuramları, eko-feminist kuramlar ve kalkınmada kadın yaklaşımları temelinde kalkınma çalışmalarının kadınların yaşamına etkisi MKİ örneği üzerinden derinlemesine incelenmiş ve aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

Kadınlar; kadim bilgi ve kültürel becerileri, günlük yaşam pratikleri, dayanışarak üretmeleri, toprak ile ilişkileri, ekolojik yaşamı gözetten yaşam biçimleri ve yaşamlarını idame etme yetenekleri ile kalkınma çalışmalarında nasıl konumlandırılıyorlar/konumlanıyorlar? Ekolojiyi gözetten ve insanı odağına alan kalkınma çalışmaları kadınların yaşam koşullarının iyileşmesine katkı sunuyor mu? MKİ'nin ekoloji ve feminizm algısı nedir? MKİ'nin toplumsal cinsiyet eşitliği algısı nedir?

1.4. Hipotez

Kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifle uygulanan kalkınma çalışmaları, kadınların güçlenmesine, kadın eliyle çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesine katkı sunmaktadır.

1.5. Amaç

Kalkınmada kadın deneyiminin, MKİ'nin pratikleri üzerinden, kalkınma kuramları temelinde eko-feminist perspektifle incelenmesi genel amacıyla hazırlanan tez çalışmasının özel amaçları; 1) Kadınların; kadim bilgi ve kültürel becerileri, günlük yaşam pratikleri, dayanışarak üretmeleri, toprak ile ilişkileri, ekolojik yaşamı gözetten yaşam biçimleri ve yaşamlarını idame etme yetenekleri ile kalkınma çalışmalarında nasıl konumlandırıldığını/konumlandığı incelemek, 11) Kadınların kalkınmadaki rolünü ve bu konunun kalkınma programları içindeki yerini ortaya koymak, 111) Kadın çalışmalarının entegre edildiği kalkınma programlarının etkilerini incelemek, 1v) Eko-feminizm bağlamında kadın-çevre ilişkisinin sürdürülebilir kalkınmaya etkisini incelemek, v) Tez çalışması kapsamında elde edilen bulgulara dayalı kalkınma politikalarına altlık oluşturacak öneri paketi geliştirmek, politika notu, makale ve bildiri hazırlamaktır.

1.6. Hedef

Kadınların; kadim bilgi ve kültürel becerileri, günlük yaşam pratikleri, dayanışarak üretmeleri, toprak ile ilişkileri, ekolojik yaşamı gözetten yaşam biçimleri ve yaşamlarını idame etme yetenekleri ile kalkınma çalışmalarında nasıl konumlandıklarını inceleyerek, 2025 yılı içinde; 1) Tez sonuçlarına dayalı; kadınları ve ekolojiyi gözetten bütüncül, hakkaniyetli ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının geliştirilmesine altlık oluşturacak öneri paketi geliştirmek, 11) Öneri paketini politika notuna dönüştürerek, politika yapıcılara sunmak, 111) Uluslararası endeksli dergilerin makale süreçlerini takip etmek ve tez kapsamında yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı bir adet makale hazırlamak, 1v) Kalkınma ve kadın konusunda ulusal veya uluslararası düzeyde gerçekleştirilecek kongreleri takip etmek, tez sonuçlarını bildiri haline getirmek ve kongrede sunmaktır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Tez konusunun odak noktası kalkınma kuramları ve eko-feminizm bağlamında kalkınma ve eko-feminizm kavramlarıdır. Yapılan literatür taramasında her iki kavrama ilişkin fikir birliğine varılmış bir tanımın olmadığı görülmüştür. Farklı dönemlerde farklı anlamlar atfedilen kalkınma ve eko-feminizm kavramları, bazen aynı dönemde farklı anlamlarla da betimlenmiştir. Kalkınma kavramı ağırlıklı olarak sanayileşme, modernleşme, gelişme, ilerleme ve büyüme ile eş anlamlı kullanılırken (Yaviloğlu, 2002, s. 60); eko-feminizm kavramı kadın-doğa ilişkisi, ekoloji ve feminizmin kesişimi veya kadının ve doğanın tahakküm altında olması bağlamında ele alınmıştır.

Kavramların içeriğine ilişkin ortak bir tanımın olmamasından hareketle çalışmanın bu bölümünde öncelikle kalkınma ve eko-feminizmin kavramsal çerçevesi sunularak her iki kavramın doğru ve tutarlı bir şekilde kullanılmasına katkı sunulmaya çalışılmıştır. Daha sonra kalkınma ve eko-feminizm kuramsal bağlamda incelenmiş, kavramsal ve kuramsal çerçeve eşliğinde tez konusuyla ilgili alanda bugüne kadar geliştirilmiş yaklaşımlara, uygulanan politikalara ve yapılan çalışmalara değinilmiştir.

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Kalkınma ve ilintili Kavramlar

Kalkınma kavramının tarihsel seyrine bakıldığında batılılaşma, sanayileşme, modernleşme, gelişme, ilerleme, ekonomik büyüme ve yapısal değişim gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmüştür. Kavramın etimolojik kökenlerine bakılmış ve Türkçe Etimoloji Sözlüğünde Fransızca “developper” yani geliştirmek ve ortaya çıkarmak fiilinden türediğine ilişkin bilgiye ulaşılmıştır. Kavramın Fransızca karşılığı “développement”, İngilizce karşılığı “development” İspanyolca karşılığı “desarollo”dur. Türkçe’ye kalkınma ve gelişme olarak çevrilen kavramı, Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK) “kalkınmak işi, iyileşme, şifa bulma”; “kalkınmak” terimini ise “durumunu düzeltme, aşamalı bir şekilde gelişme, ilerleme” olarak tanımlamıştır. Kalkınma kavramının Türkçe anlam karşılığı incelendiğinde ise kavramın; 1770’de başlayan “Yenileşme” hareketinden bu yana, Sened-i İttifak’tan 1982 Anayasası’na kadar olan döneme ilişkin ana metinlerde, 61 ve 82 anayasalarında ilerleme, modernleşme ve çağdaşlaşmanın eş anlamlısı olarak kullanıldığı görülmüştür (Palabıyık, 2009, s. 7).

Cambridge Sözlük “kalkınma” kavramını “birisinin veya bir şeyin büyüdüğü veya değiştiği ve daha gelişmiş hale geldiği süreç” olarak ifade ederken (URL 1); Oxford Sözlük ise kavramı “bir ülkenin, toplumsal ve ekonomik yapısını geliştirme, gelişmiş çağdaş ülkelere yetiştirme durumu” (URL 2) olarak betimlemiştir. Online Etymoloji Sözlüğüne göre “kalkınma” kavramı 1700’lü yılların ortalarından sonra kademeli olarak açılma, bir şeyin ayrıntılarının tam olarak çözülmesi veya açıklanması; genişleme ve büyümenin içsel süreci, 1800’lü yıllarda aşamalardan geçerek ilerleme ve gizli olasılıkların ortaya çıkarılması, 1900’lü yılların başında ise ekonomik ilerleme durumu olarak tanımlanmıştır (URL3).

Süregelen zaman içinde salt ekonomik ilerleme durumu ile açıklanamayan kalkınma kavramının; sosyal, kültürel ve siyasal konuları da içeren bütüncüllüğe sahip olması ihtiyacının ortaya çıktığı görülmüştür. Kavramın tarihsel seyrinde, zaman ve mekâna göre atfedilen anlamlarına bakıldığında, tanımı üzerinde fikir birliği sağlanamamasının doğal olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kavram zaman içinde toplumsal değişime etki eden faktörlere göre içerik kazanmış ve bu değişimlerin sebep ve sonuçlarını inceleyen farklı disiplinlere göre farklı anlamlar almıştır (Yaviloğlu, 2002, s. 60).

Post-kalkınma yaklaşımının savunucularından Gustavo Esteva’ya göre kalkınma kavramı doğa bilimlerinin, özellikle de biyoloji disiplinin konusudur ve ilk defa 1759’da Alman Fizyolog ve Embriyolog Caspar Friedrich Wolff tarafından hayvanların ve bitkilerin embriyotik gelişimini içeren süreci tanımlamakta kullanılmıştır. Wolff bu tanım ile kavrama, canlıyı ideal varlık formuna ulaştıran dönüşme anlamını yüklemiştir (Esteva, 1992, s. 4). 1859’da Charles Robert Darwin’in Evrim Teorisi’ni ortaya atması ile birlikte kavrama, canlıyı evrimden geçirerek mükemmel varlık formuna ulaştıran dönüşme anlamı atfedilmiştir. Burada görüldüğü gibi kavram, biyoloji disiplinde Wolff tarafından gelişme, Darwin tarafından evrim anlamında ve birbirinin yerine kullanılabilen farklı iki terim şeklinde kullanılmıştır (Turhan, 2020, s. 151).

Alman Hukukçu ve Toplum Teorisyeeni Justus Möser toplumsal dönüşüm sürecini ifade etmek için gelişme kavramı yerine developman terimini kullanarak, kalkınma kavramının sosyal bilimlerde kullanılmasının önünü açmıştır (Muller, 1990, s. 158). Marks kalkınmayı tarihsel şartlardaki değişimlerle açıklarken; Milner kalkınmayı hükümet faaliyeti olarak değerlendirmiştir. John Stuart Mill kalkınmayı ekonomik ilerleme kavramıyla tanımlamıştır. Alfred Marshall kalkınma kavramını düşünce veya sosyal kurumların gelişmesinde zamanla ortaya çıkışı işaret eden

olarak tarif etmiştir. Klasik İktisat Okulu'nun kurucusu İngiliz İktisatçı Adam Smith Milletlerin Zenginliği adlı eserinde sanayileşmeyi, kalkınma kavramı yerine “maddi ilerleme” kavramıyla betimlemiştir (Yaviloğlu 2002, s. 60). Kalkınma kavramını girişimcilik temelinde ele alan Schumpeter, ekonomik kalkınmayı mal ve hizmet üretiminde kullanılan kaynaklardan yenilikçi yollarla faydalanılması olarak tanımlamıştır (Kaynak, 2011, s. 42).

Yukarıdaki tanımlamalarda görüldüğü gibi iktisat tarihinde önemli bir yere sahip olan kalkınma kavramına, kalkınmanın insani boyutunu ifade eden herhangi bir anlam atfedilmemiştir. I. Dünya Savaşı'nı takiben bozulan dünya düzeninin yeniden oluşturulması amacıyla 1919 yılında kurulan Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ana sözleşmesinde hem kalkınma hem de kalkınmanın karşıtı olan kalkınmamışlık kavramları kullanılmıştır. Sözleşmede “bu halkların refahı ve kalkınması uygarlığın kutsal misyonunu oluşturur” denilerek kalkınma kavramı uygarlık ve çağdaşlık ile eşanlamli kullanılmış; sosyal ve kültürel gelişme ön plana çıkarılmıştır (Başkaya, 1994, s. 25). 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler (BM), hükümetlerin kalkınma çabalarının nihai hedefinin toplumun tüm kesimlerinin refah seviyesini yükseltmek olduğunu duyurarak kalkınmanın “insan refahı” boyutuna vurgu yapmıştır.

1940'ların sonunda II. Dünya Savaşı sona ermiş, ABD ve SSCB'nin güç mücadelesine sahne olan dünya, Soğuk Savaş kavramıyla tanışmıştır. Soğuk Savaş her ne kadar ABD ve SSCB ekseninde iki kutuplu dünya yaratmış olsa da; bu durum dünyanın diğer bölgelerine de sirayet etmiştir. Savaşın sonunda sömürgecilik bitmiş, bağımsızlıklarını kazanan yeni ulus devletler ortaya çıkmış, kalkınma ve kimlik sorunlarıyla etiketlenen Üçüncü Dünya Ülkesi kavramı ortaya atılmıştır. Üçüncü dünya ülkesi adlandırması az gelişmişliğe atfen kullanılmış; mekândan bağımsız bir olgu haline gelerek, batı ile dünyanın geri kalan ülkeleri arasındaki güç ilişkisini ifade eden bir hal almıştır (İzgi ve Özpolat, 2008, s. 234 vd).

Kalkınma iktisadı, kalkınma kavramını siyasi bağımsızlıklarını kazanan yeni ulus devletler ile savaş sonrası ekonomilerini toparlamaya çalışan batılı ülkelerin iktisadi gelişmeleri temelinde iktisadi gelişme ve sanayileşmeyi eşanlamli olarak ele almıştır. 1970'lerin başına kadar olan dönemde bu yaklaşımla sanayileşme, emeğin hareketliliği, hızlı sermaye birikimi, aktif ve planlamacı devlet gibi stratejik konulara önem vermiş ve az gelişmiş ülkelerin bahse konu stratejik konularda başarılı olması durumunda iktisadi gelişmeyi yakalayacaklarını ifade etmiştir (Çakmak, 2003, s. 50-52).

Geleneksel kalkınma iktisatçıları iktisadi gelişme kavramını daha fazla üretim ve tüketim temelinde betimlemiştir. Bu betimleme ile gelişme kavramı insani niteliklerden uzaklaşarak meta-merkezci yaklaşıma sahip olmuş ve bu bağlamda oldukça fazla eleştiri almıştır (Inghma, 1993, s. 1803). Eleştirilerin odağında meta-merkezci üretimin, insanı ve doğayı göz ardı ederek salt üretime yoğunlaşması olmuştur. İnsan ve doğa faktörünü dışarda bırakan bu yaklaşım, kalkınma kavramının salt iktisadi boyutuyla ilgilenmiş; insani gelişme tarafını göz ardı etmiş ve ancak iktisadi büyümeyi sağlamış toplumların, gelişmeyi yakalayacağını varsaymıştır (Çakmak, 2003, s.52).

Devletin yoğun müdahalesiyle kalkınmayı sadece ekonomik büyüme odağında ele alan; sosyal refah devleti, planlama ve dış yardım gibi ulusal ve uluslararası müdahaleleri içeren kalkınma yaklaşımı, dünya genelinde ekonomik krize neden olmuştur. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde ödemeler dengesi, iç-dış borç yükü gibi göstergelerde başarısızlık sinyalleri ortaya çıkmış; işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizlik; beslenme, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlara erişim sorunu artmıştır. Kalkınma kuramcıları ve uygulayıcılarının yoğun eleştirisini alan “iktisadi büyüme” odaklı kalkınma yaklaşımı tartışmaya açılarak, kavramın insanı merkezine alacak bir yaklaşımla yeniden tanımlanmasının yolunu açmıştır (Yüksel, 2011, s. 138 ve Tüylüoğlu, 2024, s. 264).

Klasik iktisadi öğretilerden bugüne, geliştirilen iktisadi büyüme teorilerinin önemli bölümünde emek ve dolayısıyla insan faktörüne özel önem atfedilmiştir. Adam Smith, J. Stuart Mill ve Alfred Marshall gibi Klasik İktisatçıların bu konuya vurgu yaptıkları bilinmektedir (Karataş ve Çankaya, 2010, s. 39). 1700'lü yıllarda iktisat teorilerinin odağında yer alan ancak 1970'li yıllara gelindiğinde göz ardı edilmiş insan faktörü, diğer adıyla beşeri sermayenin kalkınma süreci dışında tutulmasına ilişkin ilk eleştiriye 1959 yılında H. Singer yapmıştır. Singer eleştirisinde toplumlar arasındaki kalkınmışlık farkının, toplumların eğitime yaptıkları harcama düzeyindeki farklılığa dayandığını belirtmiş ve kalkınmanın temel sorununun zenginlik yaratmak yerine eğitilmiş insan gücünün yarattığı kapasite olduğunu ifade etmiştir (Arndt, 1978, s. 60). Dudley Seers 1969'da yayımladığı “Gelişmenin Anlamı” adlı makalesinde kalkınma sorununu yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik temelinde ele almış; kalkınmanın merkezinde insanın yer alması gerektiğini, insani potansiyelin gerçekleşmesi durumunda kalkınmadan bahsedilebileceğini vurgulamıştır (Acı, 2015, s. 34-54). Thorbecke göre çok yönlü ve baskın bir hedef olan iktisadi büyümeyi odağına alan kalkınma yaklaşımı, 1970'lerde büyüme ve yoksulluğun giderilmesini hedefleyen bir sürece evrilmiştir (Thorbecke, 2009, s.

138). Bu tartışmalar devam ederken, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1976 yılında düzenlediği Dünya İstihdam Konferansı'nda beslenme, barınma, giyinme, sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimleri karışlanmasını hedefleyen Temel İhtiyaçlar Yaklaşımını öne çıkarmıştır. Thorbecke, bu yaklaşım ile ILO'nun bir ailenin özel gereksinimleri (yeterli düzeyde barınma, beslenme ve giyim) ile temel hizmetlere (sağlık, eğitim vi diğer olanaklar) erişimini ifade ettiğini belirtmiştir (Thorbecke, 2009, s. 141).

Kalkınmayı özgürlükleri kısıtlayan engelleri ortadan kaldırma süreci olarak ifade eden Hintli Ekonomist Amartya Sen; 1980'li yılların başında Aristo'nun "İnsan Gelişimi", Smith'in "İhtiyaçlar", Marks'ın "İnsanın Özgürlüğü" ve Rawls'ın "Adalet ve Hakkaniyet" kavramlarına dayanarak "Kapasite" yaklaşımını (Clark, 2006, s. 32 vd) geliştirmiştir. Sen, insanların kapasiteleri ölçüsünde ne yapma ve olmaya muktedir olduklarına odaklanmış; gelir, harcama, tüketim ve temel ihtiyaçların karşılanmasını temel alan yaklaşımlardan ayrışarak "kapasiteye" odaklanmış ve insan merkezli bir kalkınma anlayışının felsefi ve kavramsal altyapısını (Uğur, 2017, s. 95) oluşturmuştur.

İnsanı merkezine alan kalkınma yaklaşımına ilişkin yapılan okumalarda, iktisadi büyüme odaklı kalkınma anlayışının tarihsel seyir içinde meta-merkezci bir yaklaşıma evirildiği görülmüştür. Nihai hedefi insanoğlunun yaşamını iyileştirmek olan kalkınma çabaları bağlamından koparak, kalkınmanın insani boyutunu tamamıyla göz ardı ederken bir taraftan da doğayı tahrip etmiş ve sürdürülemez bir noktaya itmeye başlamıştır. İnsan merkezli kalkınma yaklaşımında biyolojik yaşam çeşitliliğini koruyarak doğayla uyum içinde yaşayan insan faktörü araç olmaktan çıkarak üreten, sorgulayan, kalkınma sürecinin aktif katılımcısı olan, kültürel ve toplumsal çeşitliliğe saygı gösteren, kalkınmanın öznesi haline gelmiştir (Gran, 1983, s. 31).

Akademik çevrelerin eleştirileri temelinde 1970'lerin sonlarına doğru tartışmaya açılan, 1980'lerde ete kemiğe bürünen ve 1990'lı yıllara gelindiğinde ise sıklıkla vurgulanan kalkınmanın insani boyutu BM'nin yayımladığı insani gelişme raporları ve insani gelişme endeksleri gibi uluslararası niteliğe sahip üst belgelerde yerini almaya başlamıştır. Bahse konu belgelerde BM, insan merkezli kalkınma tanımında insanoğlunun refahını ve mutluluğunu; eğitilmiş olmasını, sağlıklı ve uzun yaşamasını; her alanda yaratıcılığını kullanmasına olanak sağlayan hak ve hürriyetlerinin güvence altında olmasını ifade eden çok boyutluluğa vurgu yapmıştır (UNDP, 1993, s. 10).

Küresel ısınma, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, gelir dağılımında eşitsizlik, sosyal adaletin tesis edilememesi ve yoksulluğun derinleşmesi gibi küresel sorunların gündeme gelmesiyle birlikte kalkınma kavramı; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları içeren, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak sorumlu üretim ve tüketimi önceleyen sürdürülebilir kalkınma kavramına evrilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde kalkınma kavramının tamamlayıcısı olan sürdürülebilir kalkınma kavramı incelenmiştir

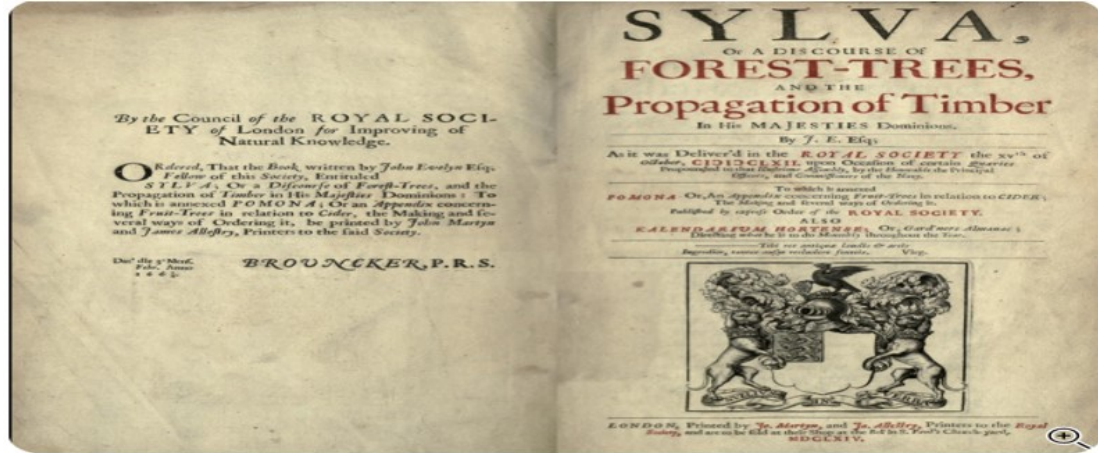
Literatürde sürdürülebilirlik kavramına ilişkin oldukça fazla sayıda tanım olduğu görülmüş; kaynakları bir bölümünde yaklaşık 80 tanım olduğu ifade edilirken bir bölümünde ise 100'ün üzerinde tanımdan bahsedilmiştir. Bu durum, kavramın çok boyutlu olmasına bağlanabilir. Sürdürülebilirliğin kabul edilen temel üç boyutu ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarıdır (Holmberg ve Sandbrook, 1992). Bunlara, zamanın ihtiyaçları bağlamında kültürel ve politik boyutta eklenmiştir (Harris, 2000). Bu nedenle, farklı boyutları olan kavramı tanımlamak güçleşmiş ve fikir birliğine varılmış ortak bir sürdürülebilirlik kavramının olmadığı görülmüştür.

Bu bağlamda, kavramının dilbilimsel anlamına ilişkin bir araştırma yapılmıştır. Kavramın Latince “tenere” den yani “tutmak” (URL 4) kelimesinden türediği görülmüştür. İngilizce kökeni “sustain”, İngilizce karşılığı ise “sustainability”dir. Almanca “nachhaltigkei”, Fransızca ise “soutenabilité” şeklinde kullanılmaktadır. Kavramı, TDK Sözlük “aynı düzeyde veya biçimde devam edebilen” olarak tanımlamaktadır. Cambridge Sözlük “çevreye çok az veya hiç zarar vermeden uzun süre devam edebilme yeteneği” olarak tanımlarken; Oxford Sözlük ise “doğal kaynakların sınırının tükenmesini önleyerek ekolojik dengenin korunması” olarak ifade etmiştir.

Literatürde sürdürülebilirlik kavramının insanlık tarihi kadar eski olduğuna; ilk kullanımının buzul çağının sona erdiği, cilalı taştan aletlerin yapıldığı, avcı ve toplayıcılıktan tarıma ve yerleşik hayata geçildiği dönem olan Neolitik Çağ’a kadar dayandığına dair görüşlere rastlanmıştır. İngiliz coğrafyacı Tim O’Riordan’a göre sürdürülebilirlik kavramı Antik Yunan’da Yeryüzü Tanrıçası Gaia’da ortaya çıkmış; diğer bir görüş ise kavramın Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıktığını dile getirmiştir (Bozoğlan, s. 1013 vd).

1664 yılında İngiliz yazar ve bahçıvan John Evelyn’in İngiltere’de cam fabrikaları ve demir fırınlarına yakıt sağlamak için ormanların yok edilmesini

protesto eden "Sylva" adlı makalesinde sürdürülebilirlik kavramına atıfta bulunduğu ve bu atıf ile kavramın literatüre ilk defa girdiği görülmüştür. Bu çalışma İngiltere donanmasına kereste sağlamak üzere geliştirilen ağaçlandırma politikasının ilham kaynağı olurken bir taraftan da İngiliz ekonomisi üzerinde kalıcı etki bırakmıştır. Tohum ekmek ve ağaç dikmeyi temel vatandaşlık görevi olarak vurgulayan Evelyn'in makalesi, 1662 yılında kurulan İngiliz Bilim Topluluğu "The Royal Society"nin hali hazırdaki adıyla Birleşik Krallık Bilimler Akademisi'nin ilk resmi yayını olmuştur (Hook&Norman, 1991, no. 745).

Şekil 2.1. John Evelyn'in Makalesinin İlk Resmi Yayını.

Evelyn'den yaklaşık 50 yıl sonra, Evelyn ve konuyla ilgili kuramcılar ve uygulayıcıların çalışmalarını temel alan Alman bilim insanı Hans Carl von Carlowitz, günümüzde kullanılan tanıma oldukça yakın olan sürdürülebilirlik kavramını ortaya atmış ve kavramın çevresel, ekonomik ve sosyal boyuta sahip olduğunu dile getiren ilk kişi olmuştur. Geliştirdiği "sürdürülebilir orman yönetim" konsepti, Almanya'da modern ormancılığın doğuşuna yol açmış ve ülke "sürdürülebilirliğin beşiği" olarak anılmaya başlanmıştır. İlk başlarda keresteye odaklanan konsept, ilerleyen dönemlerde orman hizmetlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir (URL 4). Carlowitz 1713 yılında "Sylvicultura Oeconomica" isimli bir kitap yayımlamış ve kitabında aşırı ağaç kesimini eleştirmiş, kesilen ve dikilen ağaç sayıları arasında denge kurulması gerektiğini ifade etmiştir (Keiner, 2005, s. 2). Kavram, 1800'lü yılların sonlarına doğru Almanya'nın Baden bölgesindeki ormanların yok edilmesini önlemek amacıyla çıkarılan kanunlarda yer alarak hukuksal boyut kazanmıştır. Çıkarılan kanunların temel amacı mevcut neslin odun ihtiyacını karşılarken, ormanların sonraki nesillere hizmet etmesini sağlamak (Eser, 2018, s. 405 vd) olmuştur. Aslında bu kitap ile Carlowitz, 1987 yılında yayınlanacak "Ortak Geleceğimiz Raporu"nda tarif edilecek günümüz sürdürülebilirlik kavramının

çerçevesini 274 sene önce çizmiştir.

Çevre sorunlarının var olduğu ancak küresel ajandaya henüz girmediği 1940'lı yıllarda Amerikalı doğa bilimci ve ekolojist Aldo Leopold “Yeryüzü Etiği” yaklaşımını geliştirmiştir. Bu yaklaşım ile Leopold, insan ve doğa ilişkileri temelinde yeni bir düzen kurgulamaya çalışmış ve “etiği” ekolojik var olma mücadelesine dönük “eylem serbestisini sınırlama” olarak tanımlamıştır. Ekoloji bilimini etik ile birleştiren ilk düşünür olan Leopold’e göre etik, insanların birbirleri arasındaki ilişkileri, birey ve toplum arasındaki ilişkileri ve insan ile yeryüzü arasındaki ilişkileri düzenleyen sistemdir. İnsan ile yeryüzü arasındaki ilişki evrimsel bir olasılık ya da ekolojik bir gereksinimdir. “Yeryüzü Etiği” yeryüzü sisteminin görüldüğünden daha karmaşık olduğunu ve müdahale edilmediği takdirde düzenli bir şekilde işlediğini; ancak bu durumun insan müdahalesiyle değişebileceğini ve bu müdahalenin yeryüzündeki doğal akışı olumsuz etkileyeceğini ifade eder (Akkoyunlu, 2015, s.1-2).

Rachel Carson 1962 yılında yazdığı “Silent Spring” adlı kitabında hava, su, toprak ile bitki, böcek, balık ve kuş türlerinden bahsederek; çevresel felaketlerin ulaştığı boyutu yaşanmış olaylardan hareketle gözler önüne sermeye çalışmıştır. Carson kitabında; tarım ilaçları nedeniyle yeryüzündeki her türlü canlının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğuna değinmiştir (Boynukara ve Tütak, 2018, s. 60). Tarım ilaçlarının öldürücü etkisine dair tehlikeyi gündeme getiren Carson yaptığı çalışmalarla; hava, su ve toprağa ilişkin yasalarda köklü değişiklikler yapılmasının yolunu açmıştır (Özdağ, 2011, s. 184). Carson’un bu çabaları sonucunda doğa yazını ortaya çıkmış ve Doğa Kanunu çıkartılmıştır (Boynukara ve Tütak, 2018, s. 70). “Silent Spring” adlı kitap; çevre konusunda herhangi bir hareketin, bu alanda çalışan herhangi bir kuruluşun henüz olmadığı modern çağın ilk çevreci hareketi olmuş (Çınar, 2023, s. 272-273) ve Ekoloji Çağı’nın başlangıcı olma unvanını almıştır.

İnsanoğlu varlık gösterdiği günden bu yana yaşamını idame ettirebilmek için sürdürülebilirliği, günlük yaşam pratikleri içinde önemli bir yere koymuştur. Avcı-toplayıcılıktan tarımın keşfine geçiş sürecinde başladığı öngörülen sürdürülebilirlik kaygısı, 1600’lü yıllarda akademik dünyaya girmiş, gerek teorik gerekse pratikte 1960’lı yılların sonuna kadar üretilen bilgiler ve edinilen deneyimler ışığında “insanlığı bekleyen son” öngörüsünü tetiklemiştir. Bu öngörü, 1970’lerde başlayan çevresel hareketlerin çıkış noktası olmuştur da denebilir. 1960’larda beliren barış hareketleri, anti-nükleer hareketler, öğrenci ve kadın hareketleri giderek büyümüş ve süregelen zaman içinde toplumun önemli bir bölümüne yayılmıştır. Ekoloji odaklı

çalışmalar artarken bir taraftan da konunun muhalifleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1960'ların sonuna doğru hızlanan büyüme nedeniyle petrol bağımlılığı artmış ve bununla birlikte belirginleşen kaynak sorunu ve hızlı nüfus artışı “insanlığı nasıl bir gelecek bekliyor” sorusunun daha yüksek sesle sorulmasına yol açmıştır (Kartal, 2020, s. 764). 1970'lerin başında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren Greenpeace ve benzeri yapılanmalar ortaya çıkmış ve ses getiren çevre hareketleri vuku bulmaya başlamıştır.

1968 yılında kurulan düşünce kuruluşu Roma Kulübü¹, 1972 yılında “Büyümenin Sınırları” adlı çalışmasını yayımlamıştır. Dünyaca ünlü ekonomist ve düşünürler tarafından hazırlanan rapor, dünya ekonomisinin geleceğine ilişkin çıkarımlarda bulunarak, büyüme eğilimlerinde herhangi bir değişiklik olmaması durumunda, büyümenin mutlak sınırlarına yüz yıl sonra, yani 2072 yılında ulaşılacağı öngörüsünde bulunmuştur. Kulübün yapmış olduğu benzetimler ile bu durumun, gerek insan nüfusunun azalması gerekse üretim faaliyetlerinde ani düşüslere neden olacağı ifade edilmiştir (Ataman, 2020, s. 101). Rapor, sürdürülebilirlik kavramının çağdaş anlamıyla kullanıldığı ilk çalışmalardan biri olmuş ve ekonomik gelişme ile çevre arasındaki güçlü ilişkiyi gündeme getirerek dikkatlerin yeniden çevresel konulara odaklanmasını sağlamıştır (Bozlağan, 2010, s. 1015).

1972 yılında Stockholm'de küresel çevre sorunlarına dikkat çekmek amacıyla “İnsan ve Çevre Konferansı²” toplanmıştır. Konferans sonunda Stockholm Bildirgesi adında çevreye ilişkin ilk uluslararası bildiri yayımlanmış, ekonomik büyümenin küresel çapta çevre sorunlarına yol açtığı açıkça kabul edilmiş ve BM Çevre Programı (United Nations Environment Program-UNEP³) kurulmuştur (Kayhan, 2013, s. 62).

¹ Roma Kulübü 1968 yılında akademisyenler, ekonomistler, sanayiciler ile ulusal düzeyde çalışan hükümet temsilcileri ve uluslararası kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir ekip tarafından kurulmuştur. Bir düşünce kuruluşu olan kulübün temel amacı hükümetler tarafından çözülmeyen çevre sorunları, hızlı nüfus artışı, barınma, beslenme ve yoksulluk gibi temel yaşamsal sorunlara çözüm aramaktır (Koçan, Güler, Gültekin, Baştuğ, 2019, s. 529).

² BM tarafından organize edilen ve İsveç'in başkenti Stockholm'de toplanan Konferans, çevre sorunlarının ele alındığı küresel düzeydeki ilk büyük toplantıdır. 113 ülkeden temsilcinin katıldığı konferans çevresel konulara ilişkin uluslararası politikaların başlangıç noktası olma özelliğine sahiptir (Erciş, 2016, s.252).

³ UNEP, BM'de çevre konusunun koordinasyonundan ve BM içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın çevre tarafının uygulamalarından sorumlu organıdır. Çevre sorunlarının küresel düzeyde ele alınmasını sağlar (www.mfa.gov.tr/bm-cevre-programi).

Konferansın diğer bir önemli çıktısı da sürdürülebilirlik kavramına ilişkin çağdaş anlayışın, doğanın korunması ve ekonomik kalkınma arasındaki bağ temelinde, küresel düzeyde resmen tanınmış olmasıdır (Gedik, 2020, s. 199). 1980 yılında Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN¹), UNEP ve Dünya Yaban Hayatı Fonu (World Wildlife Fund-WWF²), “sürdürülebilir kalkınma” kavramını tanımlamaya yardımcı olan ve böylece küresel gündemi şekillendiren Dünya Koruma Stratejisi (World Conservation Strategy-WCS³) yayımlanmıştır.

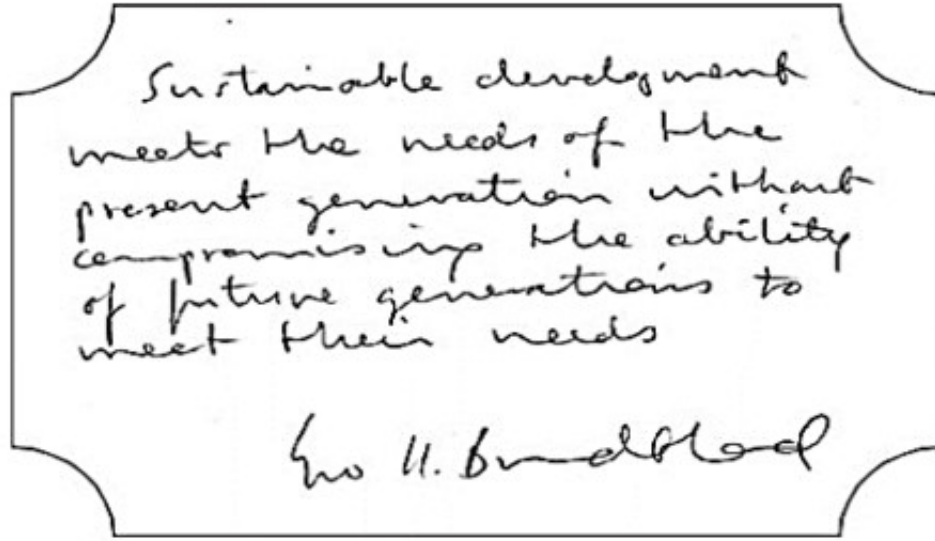
BM, 1983 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (The World Commission for Environment and Development-WCED⁴)’nu kurmuştur. Komisyonun başkanlığına dönemin Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland getirilmiştir. Komisyonun 1987 yılında yayımladığı “Ortak geleceğimiz” adlı rapor ekonomi ve ekolojinin beraber yürümesinin zamanı geldiğine işaret etmiş ve uygulanmakta olan mevcut ekonomi politikalarının önemli bir bölümünün insanoğlunun dünya üzerindeki varlığı için tehdit unsuru olduğunu ancak acilen harekete geçilmesi durumunda bu sonucun değiştirilebileceğini vurgulamıştır (Nemli, 1998, s. 288). Sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlandığı ilk rapor olan Brundtland Raporu ile ekolojik sorunların insanlığı tehdit ettiğini ancak bir taraftan da kalkınmaya ihtiyaç duyulduğunu, kalkınmanın gelecekte de devam edebilmesi için, kalkınma çabalarının hakkaniyet temelinde, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözeterek bugünün ihtiyaçlarını karşılama vurgusunu yapmıştır.

¹ UNEP, BM’de çevre konusunun koordinasyonundan ve BM içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın çevre tarafının uygulamalarından sorumlu organıdır. Çevre sorunlarının küresel düzeyde ele alınmasını sağlar (www.mfa.gov.tr/bm-cevre-programi)

² 1948 yılında kurulan IUNC, hükümet ve hükümet dışı kurumların üyesi olduğu bir organizasyondur. Sürdürülebilir kalkınma çabalarının gelişmesi ve doğanın korunması amacıyla çalışmaktadır (www.iucn.org/about-iucn).[1] WWF, 1961 yılında İsviçre’de kurulmuş uluslararası hükümet dışı kuruluşudur. Amacı: doğanın zarar görmesine engel olmak ve doğanın gördüğü zararı onarmaktır (www.worldwildlife.org/about/history).

³ 1980 yılından yayımlanan “Dünya Koruma Stratejisi” canlı kaynakların korunması yolu ile sürdürülebilir kalkınma amaçlarına erişmeyi amaçlamaktadır (www.mml/iucn-ed-world-conservation-strategy).

⁴ 1983 yılında kurulmuş, 1984 yılında BM’nin bağımsız bir organı haline gelmiştir. Temel amacı: sürdürülebilir kalkınma arayışında küresel düzeyde eşgüdümü sağlamaktır (www.world-commission-on-environment-and-development-wced).

Şekil 2.2. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Başkanı Gro Harlem Brundtland'ın El Yazısı ile Sürdürülebilirlik Kavramının Tanımı.

Bu tanım ile raporda, temel küresel sorunların ekonomik, çevresel ve sosyal sorunlar olduğu belirtilmiş, bu sorunların bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasının gerekliliği vurgulanmış ve politika önerileri geliştirmiştir (Gedik, 2020, s. 198-199). Bu süreçte sürdürülebilir kalkınma kavramı küresel ajandaya girmiş, BM şemsiyesi altında konuyu çalışacak yeni yapılar kurulmuş ve politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. 1970'li yılların başında küresel yolculuğa başlayan sürdürülebilir kalkınma kavramı; insanı ve çevreyi gözetken sürdürülebilir ekonomik büyüme hedefine odaklanmış ve bu yıllar 2000 yılında küresel düzeyde ilan edilen ve “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri”¹’nin kilometre taşlarının döşendiği yıllar olmuştur.

Haziran 1992’de Rio de Janeiro’da “Yeryüzü Zirvesi” olarak da adlandırılan “BM Çevre ve Kalkınma Konferansı”² düzenlenmiştir. Konferansa, dünyanın ve insanlığın geleceğini tartışmak üzere 179 ülkeden karar vericiler, hükümet dışı

¹ BM Binyıl Kalkınma Hedefleri, BM’ye üye 192 ülke liderinin Eylül 2000’de BM New York Bin Yıl Zirvesi’nde taahhüt ettiği 2015 yılına kadar yerine getirilmesi gereken 8 hedefi ifade etmektedir. Bu hedefler: aşırı yoksulluğun ve açlığın sonlandırılması, evrensel ilköğretimin sağlanması, cinsiyet eşitliğinin teşviki ve kadınların güçlendirilmesi, çocuk ölüm oranının azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınmanın sağlanması için küresel işbirliğinin geliştirilmesidir (www.sustainabledevelopment/development-agenda/).

² Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1972 yılında İsveç’in Stockholm kentinde düzenlenen ilk İnsan ve Çevre Konferansı’nın yirminci yıldönümünde düzenlenmiştir. Temel amacı: küresel işbirliği ve kalkınma politikalarına rehberlik edecek çevre ve kalkınma sorunları hakkında uluslararası eylem planı oluşturmak olmuştur (www.un.org/en/conferences/environment/rio1992/).

” düzenlenmiştir. Konferansa, dünyanın ve insanlığın geleceğini tartışmak üzere 179 ülkeden karar vericiler, hükümet dışı kuruluşlar, iş insanları ve bilim insanları katılmıştır. Oldukça geniş bir yelpazede katılımcı profiline sahip olan zirvenin sonunda yayınlanan “Rio Deklarasyonu” ile uzun vadeli ekonomik kalkınmanın ancak çevrenin korunmasıyla mümkün olabileceği ilan edilmiştir (Nemli, 1998, 289).

Konferansın en önemli çıktılarından biride sürdürülebilir kalkınma hedeflerine erişimi sağlamak üzere hazırlanan “Gündem 21” küresel eylem planının katılımcı ülkeler tarafından imza altına alınması olmuştur. Gündem 21, sürdürülebilirliğin sosyal ve ekonomik boyutlarına vurgu yaparak, sürdürülebilir kalkınma bilincinin yaygınlaştırılması, yoksullukla mücadele, çevre ve kalkınma konularının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesine ilişkin eylemleri içermiştir. İnsanı sürdürülebilirliğin merkezine alan, kalkınmada hakkaniyet ilkesini gözeten; kadınların, çocukların, gençlerin, yerel toplulukların güçlenmesi; yerel kurumsal kapasitelerin artması, sivil toplum ve özel sektör kuruluşlarının sürece dahil edilmesi ile eylem düzeyinde “insan odaklı sürdürülebilir kalkınma” kavramını ete kemiğe bürünmesinin küresel düzeyde ki ilk adımı atılmıştır (Karabıcak ve Özdemir, 2015, s. 45).

Avrupa Birliği 1992 yılında “Sürdürülebilirliğe Doğru” adlı Beşinci Eylem Programını kabul etmiş ve bu program ile yerel yönetimler ilk defa hükümet ortağı olarak görülmüştür. Program kapsamında ortak sorumluluk ilkesi ve çevrenin kirlenmeden korunması ilkesi benimsenmiştir (Belli ve Çelik, 2002, s. 68).

2002 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Johannesburg kentinde Rio+10 olarak da adlandırılan “BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” yapılmıştır. Zirveye 191 ülkeden politika yapıcılar, iş insanları, bilim insanları, hükümet ve hükümet dışı kuruluş temsilcileri katılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ilk defa bir konferansın adında geçmiştir (Tıraş, 2012, s. 64). Zirve sonunda “Uygulama Planı” ve “Siyasi Bildirge” olarak iki sonuç belgesi kabul edilmiştir. Yoksullukla mücadele, sağlık, eğitim, tarım, suya erişim ve çevrenin korunması zirvenin öne çıkan sorunları arasında yer almıştır. Bu sorunların çözümünü zorlaştıran faktörlerin zengin ve yoksul arasındaki uçurumun artması, biyolojik çeşitliliğin azalması, çevreye zarar veren tüketim ve üretim biçimleri, küreselleşmenin olumsuz etkileri ve demokratik sistemlere olan güvenin zayıflaması olduğu belirtilmiştir. Diğer bir zorluğun ise kuzey-güney çelişkisi, gerek ülkelerarası gerekse ülke içinde zengin ve yoksul kesimler arasında ki uçurumun her geçen gün artması olmuştur (Coşkun, 2003, s. 88).

2.1.2. Ekoloji ve İlintili Kavramlar

Türkçe Etimoloji Sözlüğe göre ekoloji kelimesi Yunanca oikos, oikoc “ev, yakın çevre” (URL 6) sözcüğünden türemiştir. Almanca Ökologie, Latince villa (çiftlik, mezra), vicus (mahalle), vicinus (yakın çevre) anlamındadır. Etymonline’a göre ekoloji kelimesi 1873 yılında "canlıların çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalı" olarak Alman zoolog Ernst Haeckel tarafından Almanca'dan türetilmiştir (Egerton, 2013, s. 26). Merrian Webster Online Dictionary ekolojiyi “organizmaların ve çevrelerinin karşılıklı ilişkileriyle ilgilenen bilim dalı” (URL 7) olarak tanımlamıştır. Aynı sözlüğün ekoloji kavramına ilişkin yaptığı diğer tanım ise.” TDK Sözlük ekoloji kavramını “canlıların hem kendi aralarında hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı” olarak tanımlarken, Encyclopaedia Britannica ekolojiyi “organizmalar ve çevreleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalı” (URL 8) olarak tanımlamıştır. Aynı kaynak Ekoloji Biliminin başlangıcına ilişkin net bir tarihin olmadığını, Aristo’nun hocası olan ve MÖ 300’lü yıllarda yaşayan Teofrostus’un ilk olarak organizmalar arasındaki ve organizmalar ile onların cansız çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi tanımladığını belirtmiştir. İsveçli bilim insanı Linneaus’un 1790 yılında bitkilerin büyümesine çevrenin etkilerini, Fransız bilim insanı Reamur’un 1742 yılında karıncalar üzerine gözlemleri, Malthus’un 1798’de nüfus ile ilgili yapmış olduğu analizleri, Von Humboldt’un 1807’de bitkilerin dağılım coğrafyasına ilişkin çalışması gibi pek çok çaba ekoloji kavramının anlamlandırılmasının altyapısını oluşturmuştur (Berkes ve Kışlalıoğlu, s. 32).

Ekoloji kavramına karşılık gelen veya önerilen terimlere ilişkin literatürde çevrebilim, ortaybilim, doğa ve ekosistem kavramlarına rastlanmıştır. Ekoloji kavramının en yaygın kullanılan eşanlamli kavramının çevrebilim olduğu İngilizce ve Türkçe ekolojik kaynaklarda “çevre” kelimesi: i) yer, alan, ortam, ii) canlı veya canlı toplumlarının çevresi, iii) diğer kelimelerle birlikte, çevre...-leri, ları anlamında kullanılmıştır (Sevgi, 2017, s. 27). Çevre kavramını TDK Sözlük ”bir şeyin yakını, dolayı; etrafı, periferi,” çevre bilimini ise “çeşitli bilim dallarını içerisinde toplayan uygulamalı bilim” olarak tanımlamıştır. Etymonline environment/çevre kavramını 1600’lerde çevrelenmiş olma durumu, 1827’de bir kişinin ve bir şeyin yaşadığı koşulların toplamı, 1887’de çevreleyen, 1967’de ise ekoloji anlamında kullanmıştır. Diğer bir kaynağa göre ise çevre kavramı insanları doğal olan veya olmayan ortam içinde ele alıp incelerken, ekoloji hayvan ve bitki topluluklarının çevreleriyle olan ilişkilerini inceler. Bu nedenle ekoloji çevre sözcüğünden daha dar bir anlamı ifade eder (Keleş, 2002, s. 16 vd). İnsanların ortak varlığını içeren hava, su, toprak gibi

ortamları, bu ortamları insanlarla paylaşan bitki ve hayvanları, insanlığın tarih boyunca yarattığı uygarlıkları içeren çevre kavramı oldukça kapsamlıdır (Güngör, 1994, s. 68).

Ekoloji kavramını kimin ürettiğine dair farklı görüşler mevcuttur. Kaynakların bir bölümü kavramın ilk defa 1858’de yazar, filozof, şair tarihçi ve natüralist Henry Thoreau tarafından kullanıldığını, bir bölümü ise Alman dirilbilimci Heinrich Philipp August Haeckel tarafından anlamlandırıldığı belirtmiştir. Ancak, yapılan okumalar çerçevesinde kavramı anlamlandıran kişinin Ernst Haeckel olduğuna ilişkin görüşlerin ağır bastığı görülmüştür. Ernst Haeckel “Oecologia” ifadesini ilk defa 1858’de yazdığı bir mektupta kullanmış (Kormondy, 1969 s. vii) ve ekoloji kavramını felsefe ve diril bilim üzerine 1866 yılında yazdığı “Genel Morfoloji” kitabından türeterek tanımlamıştır. Bu tanım ile Haeckel kavramı Yunanca oikos ve logos kelimelerinden türetmiştir (Dodson, 1998, s. 2). Daha sonra ecology olarak İngilizceye çevrilmiştir (Knight, 1965, s. 8). Ancak bilim dünyasının en tanınmış ve en çok okunan diril bilimcilerinden biri olan Haeckel, Darwin ve Alexander von Humboldt’an etkilenmiş (Egerton, 2013) ekoloji ile ilgili iyi olanı Darwin’den, yanlış olanı ise kendinden aldığı konusunda eleştirilmiştir. Her ne kadar tarihçi yazar Andrea Wulf’un “Doğanın Keşfi” adlı kitabı ekolojinin ezbere bilinen kurallarını ortaya koyan kişinin Humboldt olduğunu ifade etse ve Humboldt’u “Bilimlerin Shakespeare”i olarak nitelendirse de Haeckel ekoloji kavramını anlamlandıran ilk kişi olarak literatüre geçmiştir (Derinboğaz, 2019). Literatürde ayrıca, Danimarkalı botanikçi Johannes Eugenius Bülow Warming, 1895 yılında yayınladığı “Oecology of Plants” (Bitkilerin Ekolojisi) isimli kitabında, ekoloji kavramının, bugün kullanılan tanımını yapmıştır. Bu nedenle Warming ekolojinin kurucusu olarak bilinmektedir (Encyclopaedia Britannica, 2018).

Kavramın tarihsel yolculuğuna bakılmış ve Clemenets’e göre (1916) ekoloji kavramı “Toplumlar Bilimi veya Yaşam Birlikleri Bilimi”, Elton’a göre (1927) “Hayvanların Ekonomi ve Sosyolojisi ile ilgili Uğraşan Bilimsel Doğa Tarihi”, Odum’a göre (1963) ise “Doğanın Yapısını ve işlevini inceleyen Bilim”, İnceer’e göre (2017) doğanın yapısını ve işlevini inceleyen bilim dalı olarak tanımlandığı görülmüştür. Ekoloji kavramı ile ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında ortaklaşılan noktanın; doğada bulunan insan, hayvan, bitki ve her türlü canlı organizmanın hem içinde yaşadığı ortamı hem de birbirleriyle olan etkileşimlerini inceleyen bilim dalı olduğu görülmüştür (Güleryüz 2012, s. 3 vd).

Tarihsel süreç içinde, modern adıyla ekoloji kavramının temelleri MÖ 300’lü

yıllarda atılmış, kavram düşünsel düzeyde yolculuğuna devam etmiş ve 1800’lü yılların ikinci yarısında ete kemiğe bürünerek anlamlandırılmıştır. 1900’lü yılların başında bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. İlk dönemlerde sadece bilim insanları arasında bilinen bir kavram olan ekoloji, çevre sorunları artmaya başlayınca kamuoyu tarafından da bilinir hale gelmiştir. Diğer bilim dallarıyla temas etmesi sonucunda, bütüncül yaklaşıma sahip ekoloji bilimleri başlığı oluşmuştur. Bitki ekolojisi, hayvan ekolojisi, sosyal ekoloji, ekolojik antropoloji, insan ekolojisi, ekofizyoloji gibi çeşitli alt disiplinler gelişmiştir (Sevgi, 2023, s. 34).

Ekoloji bilimi ile ilgili bu gelişmeler yaşanırken, bir taraftan da doğal kaynaklar tükenme noktasına gelmiş, gerek düşünsel gerekse pratik düzeyde bu konu tartışılmaya başlanmıştır. Her ne kadar insanoğlu Sanayi Devrimi’ne kadar doğa ile uyum içinde yaşadığını düşünse de aslında avcılık ve toplayıcılıkla yaşamını idame ettirmeye başladığı günden bu yana doğal kaynakları kullanır olmuştur. Tarımın keşfi ile birlikte yerleşik hayata geçen insanoğlu, toprak üzerinden doğaya hâkim olmuş; bitki ve hayvan türlerini evcilleştirmiş; toprağı, suyu ve havayı yönetir duruma gelmiştir. Sınırsız büyüme, birikim ve tüketim merkezli yaklaşıma sahip yönetim biçimi, Sanayi Devrimi ile birlikte doğal kaynaklara geri dönülmez zararlar vermeye başlamış: doğal denge bozulmuş, hava, su ve toprak kirliliğine bağlı pek çok endemik bitki ve hayvan türünün nesli tükenme noktasına gelmiştir. Aslında insanoğlunun faaliyetleri 4,5 milyar yaşındaki yaşlı gezegenin sistemik işleyişini değiştirmiş de denebilir. Dünya insan faaliyetlerinin etkisinde bir çalışma tarzına girmiş ve bilim insanları jeolojik zaman tablosunun bu son devresini Antroposen¹ olarak adlandırılması gerektiğini savunmuştur. Ancak Antroposen’in ne zaman başladığı konusunda mutabakata varamayan bilim insanları, başlangıç için Homo Sapiens’in geçmişte deneyimlediği dört büyük geçiş dönemini milat olarak almıştır. Bu geçiş dönemlerinden ilki “tarım devrimi”, ikincisi 15. yüzyıldan itibaren Yeni Dünya ile Eski Dünya’nın karşılaşmasını ifade eden “küreselleşme 1.0”, üçüncüsü “sanayi devrimi”, sonuncusu ise “büyük hızlanma” (Lewis ve Maslin, 2020, s. 279-282 vd) dönemi olmuştur.

¹ Antroposen; etimolojik kökeni bakımından, eski Yunanca’da insan anlamına gelen *ανθρωπός* (antropos) ile yeni anlamına gelen *καινός* (kainos) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Eklendiği köke, “son döneme ait (recent) anlamı katan –cene son eki ile son şeklini alır (Peters 2012, s.265) Kökenlerine bakıldığında yeni insan çağı olarak nitelendirilebilir.

Lietratürde insanlık tarihinin 160.000 yıllık geçmişe sahip olduğu, bu zaman diliminin % 90'ından fazlasında yani yaklaşık 144.000 yıl boyunca homo sapiens, sadece avcı-toplayıcı olarak var olmuştur. Yaklaşık 10.000 yıl önce başlayan Holosen Çağı¹'nin başlangıcında yaşanan tarım devriminden itibaren doğaya müdahale ve takip eden gelişmelerin sonunda, insanın doğa ile savaşı geri döndürülemez bir boyuta ulaşmıştır (Steffen, 2011, s. 741 vd). Antroposen, ilk kez 1922 yılında Rus Fizyolog Ivan Petrovich Pavlov tarafından insanın evrimleştiği 160.000 yıl öncesinden günümüze kadar süren dönem için kullanılarak insanın doğa üzerinde kirlilik boyutuna varan olumsuz etkisini “Antropojenik Etki/Kirlenme” olarak tanımlamıştır. 1980'lerin başında ABD'li biyolog Eugene F. Stoermer tarafından türetilen “Antroposen” terimi, bilim insanı Paul J. Crutzen tarafından 1990'lı yılların sonunda bir bilimsel bir konferansta genel kullanıma dâhil edilmiştir (Aykanat, 2017, s. 2). Crutzen ile Stoermer 21. yüzyılın başında yayınladıkları makaleyle Antroposen kavramını sembolleştirmiş, insanların etkili olduğu yeni bir jeolojik çağın başladığını düşünmüş ve bu çağa Antroposen Çağı adını vermiştir (Crutzen ve Stoermer, 2000).

2.1.3. Eko-feminizm ve İlintili Kavramlar

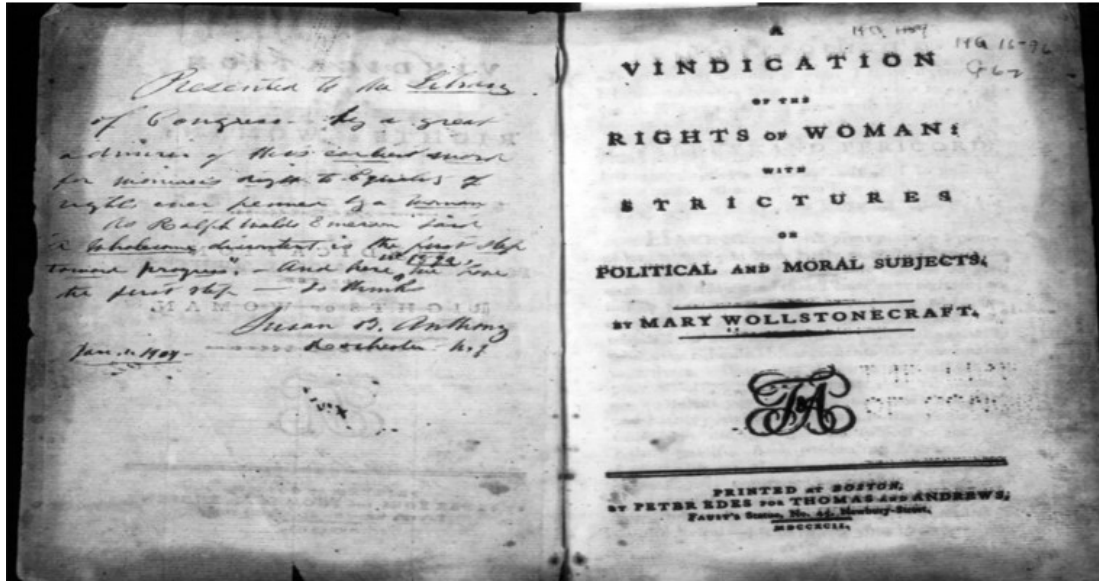
Çalışmanın bu bölümünde, eko-feminizmin anlambilimsel tarihi ve kavramsal kökenlerine bakılmıştır. Ancak, eko-feminizm kavramına ilişkin yapılan incelemede, eko-feminizmden önce, feminizm kavramının irdelenmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bunun nedeni; kavramın içeriğinin anlaşılır ve doğru kullanılması, kavramla ifade edilen olgu ve kavramın semantik anlamının geçirdiği değişimi irdelemektir. Toplumsal değişim ve dönüşümler, kavramların geçirdiği içerik farklılaşmalarının analiziyle daha anlaşılır hale gelmektedir (Yaviloğlu, 2002, s. 60).

Bu bağlamda, feminizm kavramının etimolojik kökenine bakılmış ve Latince kadın anlamına gelen femina sözcüğünden türediği görülmüştür. İngilizce feminist "kadın hakları taraftarı" sözcüğünden alıntı olan kavramın, Fransızca feministe kavramına karşılık gelmektedir. Merriam Webster Online Dictionary feminizmi “kadınların hakları ve çıkarları adına örgütlü faaliyetler yoluyla ifade edilen, cinsiyetler arası siyasi, ekonomik ve sosyal eşitliğe inanç ve

¹ Holosen, Yaklaşık 11. 600 yıl önce Pleyistosen çağın bitiminin ardından başladığı kabul edilen ve günümüze kadar süren jeolojik çağın adıdır. Jeolojik sınıflandırmaya göre Pleyistosen çağı ile birlikte Kuvarter Dönemi'ni oluşturur. Holosen etimolojik köken eski Yunanca'da (Holos, "tamamen") ve (kainos, "yeni") kelimelerinin birleşiminden oluşur ve tamamen yeni anlamına gelir <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-holosen-holosen-cagi-38341/>.

savunuculuk” olarak tanımlamıştır. Oxford Learner Dictionaries feminizmi “kadınların erkeklerle aynı haklara ve fırsatlara sahip olması gerektiği inancına sahip olan veya bu inanca dayanan” olarak tanımlarken, Cambridge Sözlük “kadınların erkeklerle aynı ekonomik, sosyal ve politik haklara sahip olması inancı” olarak tanımlamıştır. TDK Sözlük feminizmi “toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı; kadın hareketi” olarak ifade etmiştir. Diğer bir tanım feminizmi; kadınların sadece cinsiyetleriyle değil mensup oldukları sınıf, ırk, ulus, din, dil gibi faktörlerle de ilişkilendirerek ele alan bir düşünce tarzı olarak betimlemiştir. Yapılan bu tanımlamalar ışığında feminizm, özünde kadınların yaşadıkları hak temelli sorunları çözme çabası içinde olan; kadınlarında erkeklerin sahip olduğu temel hak, özgürlük ve fırsat eşitliğine sahip olmasını savunan ve bunun için mücadele eden harekettir denebilir.

Literatürde feminizm kavramının tam anlamıyla ne zaman ortaya çıktığına ilişkin kesin bir tarih bulunamamıştır. Ancak, 1600’lü yıllarda Fransız yazar Marie Le Jars de Gourney kadın erkek eşitliği üzerine yazmış ilk yazarlardan biri olmuştur. Gourney kaleme aldığı kitabında, kadınların eğitim almasının önemini vurgulamış ve ancak kadınların eğitim yoluyla kendilerine biçilen ikincil rollerden kurtulabileceklerini belirtmiştir (Bolat, 2023, s.266). Kadın haklarına dair ilk sözü söyleyen Gourney’den sonra Fransız Devrimi’ne katılan ve erkeklerle birlikte mücadele eden kadınlar, 1789 yılında ilan edilen “İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirgesi”nde sözü edilen “insan ve yurttaş” kavramının sadece erkekler için kullanılmış olduğunu ve kadınları dışarda bıraktığını görmüştür. Devrim sürecinde etkin rol alan kadınlardan Olympe de Gouges 1791’de “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”ni yayınlamıştır. 17 maddelik bu bildirge insanlık tarihinin ilk kadın hakları bildirgesi olarak tarihe geçmiştir (Berktaş 2004). Fransız Devrimi’ne bir tepkide Mary Wollstonecraft’ın 1792’de yayımladığı “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” (A Vindication of the Rights of Woman) adlı eserdir. Wollstonecraft’ın bu eseri ile feminizm kavramı ilk defa akademik alana girmiştir. Wollstonecraft’ın bu eserinde Fransız Devrimi’nin cinsiyetçi bir tutum sergilediğini, devrimin simgesi haline gelen Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik söyleminin kadınları dışarda bıraktığını belirtmiştir (Çakır, 1996, s. 60).

Şekil 2.3. Mary Wollstonecraft'ın “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” adlı kitabı.

Feminizm kavramının yaratıcısı ütöpik filozof ve sosyalist Charles Fourier'dir. Fourier 1800'lerin başında toplumsal gelişmenin sağlanması için, kadınların hak ve özgürlüklerinin genişletilmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Kaleme aldığı “Doğadan Aşk Dünyasına” adlı eserinde ancak cinsiyete dayalı hiyerarşik iş bölümü ile toplumsal düzenin mümkün olabileceğini belirtmiştir. Kadın ve erkeğin doğa tarafından eşit bir biçimde bilim, sanat ve yetenekle donatıldığı görüşünü ifade etmiştir (Notz, 2018). Feminist hareketin gelişmesine katkı sunan diğer bilim insanı John Stuart Mill'dir. Mill, 1869 yılında kaleme aldığı “Kadınların Köleleştirilmesi” adlı kitabında erkeğin kadından üstün kabul edilmesinin yanlış olduğunu, bunun insanlığın ilerlemesinin önünde büyük bir yük teşkil ettiğini vurgulamıştır. Erkeği kadından üstün gören anlayışın, kadınla birlikte çocuğa da zarar vereceğini belirtmiştir (Umutlu, 2018, s. 200). Fransız yazar Alexander Dumas 1872 yılında feminizmi kadın hakları hareketi olarak tanımlamıştır.

1800'lü yılların sonunda sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal hayatta var olmak isteyen kadınlar, kadın hareketlerini başlatmıştır. Bunların ilki kadınların oy hakkı talebiyle başlatmış olduğu süfraj¹ (Süfrajetler) hareketidir. Hareket 1890 yılında İngiltere'de başlamış daha sonra Avrupa, Amerika, Asya ve Latin Amerika'ya yayılmıştır. Bu hareket ile sosyal hayatta yani eğitimde, sağlıkta, kültürde sanatta var olmanın toplumsal denge açısından önemini anlatan kadınlar, siyasal hayatta var

¹ “Süfrajetler” olarak da bilinen kadın hareketi, başta ABD ve İngiltere'de olmak üzere pasif direniş, kamu toplantılarını bölme, açlık grevi gibi yollarla kadınların seçme ve seçilme hakkını savunan kadın hakları savunucularıdır (Pateman, 1980).

(Süfrajeter) hareketidir. Hareket 1890 yılında İngiltere’de başlamış daha sonra Avrupa, Amerika, Asya ve Latin Amerika’ya yayılmıştır. Bu hareket ile sosyal hayatta yani eğitimde, sağlıkta, kültürde sanatta var olmanın toplumsal denge açısından önemini anlatan kadınlar, siyasal hayatta var olmanın ancak sosyal hayatta var olma ile mümkün olacağını belirtmiştir. 1890’da başlayan ve yaklaşık 30 yıl süren süfraj hareketi, karar mekanizmalarında kadınların olmasının bir ihtiyaç olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır (Dubos, 1998, s. 252-253). 1600’lü yıllarda tarihsel yolculuğuna başlayan kavramın, 1900’lerde feminist harekete evirildiği görülmüştür. Dört asrı aşan yolculuğunda siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik olaylardan etkilenen hareket, farklı akımları içinde barındırmıştır. Bu akımlardan biri olan eko-feminizm, dalgalar temelinde kronolojik olarak sıralanan feminist dalgaların 1970’li yıllara denk gelen ikinci dalgasında ortaya çıkmış ve ete kemiğe bürünmeye başlamıştır.

Eko-feminizmin ortaya çıkışını tetikleyen gelişmelerden ilki II. Dünya Savaşı’nı takiben ekonomilerini toparlamaya çalışan ülkelerin salt ekonomik büyümeye odaklanmasına bağlı yaşanan insani ve çevresel sorunlar görmezden gelmiş olmasıdır. Niceliksel büyümeye odaklanan bu yaklaşım, doğayı geri dönülmez şekilde tahrip etmeye başlamıştır. Ulrich Beck’in “Risk Toplumu” veya Anthony Giddens’in “Geç Modernlik” gibi kavramlarla tanımladığı modern dünyada bilim ve teknoloji alanlarında oldukça önemli gelişmeler yaşanırken, bir taraftan da telafi edilemez küresel riskler ortaya çıkmaya başlamıştır (Giddens, 2010 ve Beck, 2011). İnsanoğlunun yaşamını kolaylaştıran önemli başarılar elde edilmiş ancak bu başarılarla birlikte çevre dengesi, tüm canlılar aleyhine bozulmuştur. Doğanın geri dönülmez bir şekilde tahrip edilmesine bağlı yaşanan sorunlar ilgili taraflarca 1960’ların sonuna doğru tartışmaya açılmış ve toplumsal hareketler başlamıştır. 1970’lere gelindiğinde kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları bağlamında “kadın, çevre ve kalkınma” yaklaşımını benimseyen eko-feminizm kavramı ortaya çıkmıştır (Ersöz, 2022, s. 1376). Gerek kadınlar gerekse çevre ile ilgili yaşanan sorunların kaynağını temelde erkek egemen anlayışa bağlayan eko-feminizm; yer kürede yaşayan tüm canlılar için daha yaşanılabilir bir dünyayı mümkün kılmanın, çevre sorunlarının feminist bir yaklaşımla ele alınmasıyla olacağını savunmuştur (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 261).

Eko-feminizm kavramının her ne kadar ilk kullanımının 1970’li yıllar olduğu görülse de, yaklaşımın kökenlerinin 1950’li yılların ortalarına dayandığı söylenebilir. Örneğin Simone de Beauvoir 1956 yılında kaleme aldığı İkinci Cinsiyet adlı kitabında ataerkil sistemin kadın ve doğayı “öteki” olarak gördüğünü yazmıştır (Demir, 1993, s. 15). Ekoloji ve feminizm kavramlarının birlikte kullanımı çevre,

barış ve kadın sorunları alanlarında toplumsal hareketlerin yükseldiği 1970'lerin başına denk gelmiştir. Kavramı ortaya atan kişi Fransız yazar Françoise D'Eaubonne'dur. D'Eaubonne 1972 yılında Paris'te "Ekoloji-Feminizm Merkezi"ni kurmuş, "Feminizm ya da Ölüm" adlı eserinde eko-feminizm kavramını ilk kez kullanmıştır. Kavramı, kadının ezilmesi ile doğanın sömürülmesi arasında var olan güçlü ilişki bağlamında ele alan D'Eaubonne; eko-feminizmin çevreci hareket ile feminist hareketin ortaklaştırılması sonucu ortaya çıktığını ifade etmiştir. Gezegenin kurtarılması gibi bir devrimciliği de vurgulayan D'Eaubonne'a göre böyle bir devrim sonucunda kadın-erkek ve insan-doğa arasında yeni ilişkilerin ortaya çıkma potansiyeline (Tamkoç, 2012, s. 78) vurgu yapmıştır.

D'Eaubonne'dan hemen sonra yine aynı yıl içinde Shelia Colins "Başka bir cennet ve Dünya" adlı eserinde, cinsiyet ayrımcılığı ile doğanın geri dönülmez bir şekilde tahrip edilmesini aynı bağlamda değerlendirmiştir (Özyol, s. 13). 1975'de Amerikalı Katolik feminist ilahiyatçı Rosemary Radford Ruether kadın ve çevrenin kaderini ortak değerlendirmiş; temel ilişki modelinin tahakküm üzerine kurulu olan bir toplumda kadının kurtuluşunun ve ekolojik krize çözümün olmadığını belirtmiştir (Öztürk ve Gürsoy, 2023, s. 529). Carolyn Merchant eko-feminizmin 1976 yılında Ynestra King tarafından Vermont Sosyal Ekoloji Enstitüsünde geliştirildiğini söylerken; Barbara Holland-Cuntz ve Ariel Salleh ise kavramın 1970'lerin ortalarında dünyanın farklı bölgelerinde kendiliğinden ortaya çıktığını ifade etmiştir (Beklan Çetin, 2005, s. 63).

Eko-feminizm kavramını gerek teorik gerekse pratik düzeyde görünür kılan ve küresel düzeyde tartışılır hale getiren çalışmalar kapsamında 1974 yılında Berkeley Üniversitesi'nde "Kadın ve Çevre" konulu bir konferans düzenlenmiştir. 1980'de Amerika Birleşik Devletleri'nde akademisyen bir kadın grubu tarafından "Kadın ve Dünyadaki Hayat: Seksenlerde Eko-feminizm" isimli çalıştay ise bir diğer önemli bir çalışma olmuştur. Konuyla ilgili yazılan eserler arasında Susan Griffin'in 1978 yılında kaleme aldığı "Kadın ve Doğa", Carolyn Merchant'ın 1980'de yazdığı "Doğanın Ölümü", Mary Daly'nin 1978 yılında yazdığı "Gyn/Ecology", Vanda Shiva ve Maria Mies'in 1993'de yazdığı "Eko-feminizm" adlı kitaplar önemli yer tutmaktadır. Özellikle Shiva ve Mies tarafından ortaklaşa yazılan "Eko-feminizm" adlı kitap bu alanda temel eser olarak nitelendirilmektedir. Yazılan bu kitaplar erkeğin kadın üzerindeki egemenliği ile kültürün doğa üzerindeki egemenliği arasındaki ilişkinin anlaşılmasında yol gösterici olmuştur (Sowmya, 2016, s. 198-199). Ayrıca Shiva, editörlüğünü yaptığı 1994 yılında yayınlanan "Eve Yakın Kadınlar Ekoloji, Sağlık ve Kalkınmayı Yeniden Birleştiriyor" adlı kitapta kadın,

çevre ve sürdürülebilir toplum gelişimine ilişkin konulara vurgu yapmıştır (URL 13).

Kadınların doğayı korumak amacıyla gerçekleştirdikleri pek çok toplumsal hareket bulunmaktadır. Eko-feminizm tarihinde başarıya ulaşarak ses getirmiş bu hareketlerin başında 1972-1978 yılları arasında Kuzey Hindistan’da gerçekleştirilen Chipko Hareketi gelmektedir. Bu hareket kapsamında kadınlar ormanların ticari amaçlarla yok edilmesine karşı çıkmış ve bunu ağaçlara sarılarak protesto etmiştir. Bu eylem, Hinduca sarılmak anlamına gelen chipko kelimesiyle anılmıştır. Kısa sürede Hindistan’ın farklı bölgelerine yayılmış ve daha sonra dağları ve suyu kucaklama şeklinde büyümüştür (Tamkoç, 2012, s. 63).

Diğer bir önemli eko-feminist oluşum 1977’de Kenya’da başlatılan “Yeşil Kuşak Hareketi”dir. Kenya Ulusal Kadın Birliği tarafından başlatılan hareket sonucunda on yedi yılda otuz milyondan fazla ağaç dikilmiş ve Kenyalı kadınların bu hareketi sınırları aşarak farklı Afrika ülkelerine yayılmıştır (URL 14). Güney yarımküredeki kadınlar doğanın tahribatına karşı örgütlenirken, Kuzeydekiler nükleer enerji ve savaş karşıtı eylemler düzenlemeye başlamıştır. 1980’de iki binden fazla kadın, “Kadınlar Pentagon’da” adlı barışçıl bir protesto hareketinde bir araya gelmiş ve savaşa hayır demiştir (Wilson, 2021, vd).

1989 yılında Harlem çevresinde bulunan kentsel bahçelerden sorumlu bir koalisyon kurulmuştur. Boş arazileri topluluk bahçesine dönüştürmek amacıyla kurulan “Greening of Harlem Koalisyonu”nun diğer bir amacı da bu bahçelerden ekonomik fayda sağlamak ve kentsel toplulukların doğa ile iletişim kurmasını sağlamak olmuştur. Çalışmaya dahil olan kadınların bir bölümü bahçeler aracılığıyla topluluklara dahil olarak onların liderleri haline gelmiştir (Sowmya, 2016, s. 199).

1990’lı yılların başında İzmir’in Bergama ilçesine bağlı Ovacık, Çamköy ve Narlıca köylerini kapsayan bir bölgede çok uluslu maden şirketi Eurogold faaliyet göstermek istemiştir. Şirket, yeraltından çıkaracağı altını siyanürle ayrıştırarak, siyanürlü atık suları aynı bölgede depolamak istemiştir. Bu haberi alan köylüler korkmuş ve şirketin faaliyetlerini engellemek için “Bergama Köylü Hareketi” adı altında örgütlenmiştir. Hareket kapsamında aktif rol alan köylü kadınlar başta olmak üzere nüfusun tamamı ilginç protestolarla seslerini tüm dünyaya duyurmayı başarmıştır (Çımrın, 2013, s. 312 ve 313). 2000’li yılların başında Rize’nin Fındıklı ilçesinde bulunan Çağlayan Vadisi’ne yapılacak Hidro Elektrik Santrali (HES)’nin yapımına karşı verilen mücadelede kadınlar ön safta yer almış ve vadilerine yapılacak HES’i iptal ettirmişlerdir (URL 15).

2.2. KURAMLAR, YAKLAŞIMLAR ve POLİTİKALAR

Çalışmanın bu bölümünde, tez konusunun odağında yer alan kalkınma kuramları tarihsel analiz ve dönemin paradigmasının şekillendirdiği perspektifle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda geleneksel ve yeni kalkınma kuramları incelenmiş ve kuramların ortaklaştığı ve ayrıştığı noktalara değinilmeye çalışılmıştır. Akabinde, kadın ve kalkınma konusuna ilişkin yaklaşımlar ve politikalar incelenmiş, daha sonra dünyada ve Türkiye’de uygulanan kalkınma politikaları çerçevesinde kadının konumu ele alınmıştır.

2.2.1. Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramları

Çalışmanın bu bölümünde, tez konusunun odağında yer alan kalkınma kuramları tarihsel analiz ve dönemin paradigmasının şekillendirdiği perspektifle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda geleneksel ve yeni kalkınma kuramları incelenmiş ve kuramların ortaklaştığı ve ayrıştığı noktalara değinilmeye çalışılmıştır. Akabinde, kadın ve kalkınma konusuna ilişkin yaklaşımlar ve politikalar incelenmiş, daha sonra dünyada ve Türkiye’de uygulanan kalkınma politikaları çerçevesinde kadının konumu ele alınmıştır.

2.2.1.1. Geleneksel Kalkınma Kuramları

18. yüzyılın başlarında Fransa’da kurulan ve ekonomi biliminin ilk eğitim kurumu olma unvanına sahip fizyokrat geleneğten, II. Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde ekonomik büyüme en temel sorunlardan biri olarak ele alınmıştır (Doğaner Gönel, 2010, s. 49). II. Dünya Savaşı’ndan sonra konunun ilgili tarafları kalkınma ekonomisine odaklanmış, yapılan çalışmalar sonucunda ekonomi biliminin alt bileşenlerinden biri olan kalkınma iktisadı ortaya çıkmıştır (Han ve Kaya, 2023, s. 1). Kalkınma iktisadı; ülkelerin ekonomik kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması yoluyla üretim kapasitelerinin geliştirilmesini, toplumsal değerlerin ve niteliklerin gelişmesinin gözetilmesi yoluyla refah düzeyinin artırılmasını ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve topyekûn gelişmenin sağlanmasını hedeflemiştir. Ancak kalkınma iktisadının bu kapsayıcı hedefleri, teorisyenlerin bir bölümü tarafından tam manasıyla anlaşılamamış ve kuramların oluşturulması aşamasında çelişkiye düşürmüştür (Doğan, 2011, s. 42).

Kalkınma sorunsalını salt ekonomik büyüme temelinde ele alan teorisyenler tarafından geliştirilen geleneksel kalkınma kuramlarının ortak özelliğine bakıldığında

kuramların ikili bir yaklaşıma sahip olduğu ve ekonomik yapıları gelişmişlik ve az gelişmişlik temelinde ele aldığı görülmüştür. Az gelişmiş ekonomilerin gelişmeyi sağlayacak araçlara sahip olmadığını, değişim ve dönüşüme kapalı olduğunu savunmuştur. Değişime kapalı olan bu ekonomilerin ancak kalkınma iktisadı ile içinde bulundukları durumdan çıkarak bir üst aşama olan sanayileşme aşamasına geçebileceklerini ön görmüştür. Sanayileşme aşamasına geçerken, sanayisi gelişmiş ülkelerin geçirdikleri aşamaları model olarak aldıklarını varsaymıştır. Devlet müdahalesinin kalkınma sürecine ivme katacağını ve kalkınmanın ölçütünün milli gelir veya kişi başına düşen milli gelir olduğunu vurgulamıştır (Ercan,2003, s.95). Tarihsel Büyüme Aşamaları Kuramı, Dengeli Kalkınma Kuramı ve Dengesiz Kalkınma Kuramı gibi geleneksel kalkınma kuramları bu bağlamda ele alınabilir.

Tarihsel Büyüme Aşamaları Kuramı: Kalkınmayı tarihsel bağlamda inceleyen ABD’li ekonomi profesörü ve siyasi teorisyen Walt W. Rostow, bilinen en eski ve en öneml kalkınma kuramlarından birini geliştirmiştir. Kalkınmaya ilişkin düşüncelerini kaleme aldığı ‘Ekonomik Kalkınmanın Aşamaları: Komünist Olmayan Bir Manifesto” adlı eserinde açıklamıştır. Rostow bu eserinde, farklı sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine sahip çok sayıda ülkenin 1700’lü yıllar ile 1900’lü yılların ortasına kadar olan dönemi kapsayan sosyal ve ekonomik göstergelerini toplamış, ortaklaştıkları ve ayrıştıkları noktaları belirlemeye çalışmıştır (Yıldırım ve Örnek, 2012, s. 4). İstekli olmasa da, tarihsel seyir içinde, toplumların tamamının geleneksel toplumdan modern topluma geçişinin zorunlu olduğunu vurgulayan Rostow, ekonomik büyüme ve toplumsal gelişmenin eş zamanlı olduğunu ifade etmiştir (Rostow, 1960, s. 28). Rostow’a göre az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine erişebilmesi için gelişmiş ülkelerin izledikleri yolu takip etmeleri gerekmektedir. Ancak bu yolla ekonomik kalkınma hedeflerine erişebileceklerini ileri süren Rostow, kalkınma aşamalarını: i) Geleneksel Toplum, ii) Kalkışa Hazırlık Aşamasındaki Toplum, iii) Ekonomik Kalkış (Take-off) Aşamasındaki Toplum, iv) Olgunluk Aşamasındaki Toplum ve v) Kitle Tüketim Çağındaki Toplum Aşaması olarak belirlemiştir.

Rostow’a göre Geleneksel Toplum Aşamasında bulunan ülkelerde tarıma dayalı ekonomi hâkimdir. İlkel üretim teknikleri ile tarım yapılmaktadır, hava şartlarının hayati önem taşıdığı tarım sektöründe yaşanan kırımlara bağlı ekonomi olumsuz etkilenmektedir. Geleneksel değerlerin hâkim olduğu toplumsal yapı, gelişmemiş iş bölümü; siyasi, hukuki ve ekonomik kurumların zayıflığı, her türlü gücün toprak sahiplerinin tekelinde olması ve çalışan nüfusun çok büyük bir bölümünün tarım sektöründe istihdam edilmesidir (Acar, 2002, s. 94). Kalkışa

Hazırlık Aşamasındaki Toplum Rostow'un kalkınma aşamalarının ikinci safhasında yer almaktadır. Burada gelişmenin başlaması için gerekli ortam hazırlanır. Tarım ve sanayi bilimsel çalışmalar ve yeni buluşlar temelinde gelişir, dış ticaret gelişir (Rostow, 1966, s. 6-7 ve diğerleri). Rostow'a göre Ekonomik Kalkış (Take-off) Aşamasındaki Toplumlarda kalkınmanın normal seyri başlamıştır. Kalkınmanın önündeki tüm engeller kaldırılmıştır. İktisadi kalkınmayı sağlayacak kurumsal yapılar gelişmiş ve topluma hakim olmuştur. Elde edilen karın yatırıma yönlendirilmesi yoluyla katlanarak artacağı fikri bireyler ve kurumlar tarafından kabul edilmiştir (Rostow, 1966, s. 7). Rostow, Olgunluk Aşamasındaki Toplumlarda kişi başına milli gelir artmış, teknoloji ihracına başlanmış, devlet artan gelirini toplumun refah ve güvenliğini üst düzeye çıkaracak harcamalar için kullanmaya başlamıştır (Palabıyık, 2009, s. 45). Kitle Tüketim Çağındaki Toplum Aşaması ABD'de Henry Ford'un kitle halinde araba üretmesiyle başlamıştır. Milyonarca arabanın üretildiği bu yapı, kitle toplumu aşamasının temellerini atmıştır (Torun, 2003, s. 46). Bu aşamada kişi başına düşen milli gelir insanların temel ihtiyaçlarından daha fazlasını elde edebilecekleri aşamaya gelmiştir (Rostow, 1960, s. 26). Rostow'un beş aşamalı tarihsel büyüme aşamaları kuramı toplumların modern hale gelmesi için geliştirilmiştir.

Dengeli Kalkınma Kuramı: II. Dünya Savaşı'ndan sonra tartışmaya açılan bu kuram, az gelişmiş ülkelerde sektörlerin tamamına yatırım yapılarak sektörlerin tamamının eş zamanlı büyümesi ve bu yolla kalkınma hedeflerine ulaşılacağını varsayar. Bu teoriye göre kalkınma, sermaye birikimindeki artışın ve bölgesel dağılımına odaklanır (Erbay ve Özden, 2013, s.11).

Dengeli kalkınma kuramı kapsamında geliştirilen önemli yaklaşımlardan biri Rosenstein Rodan'ın Büyük İtiş Teorisi'dir. Rodan 1957 yılında yayımladığı "Büyük İtiş Teorisi Üzerine Notlar" (Notes on The Theory of the Big Push) makalesinde ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ekonomik sistem içinde yer alan sektörlerin tamamına eş zamanlı ve kapsamlı yatırımlar yapılması gerektiğini, ancak bu yolla "büyük itiş" in gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Buna erişebilmek için ise gizli işsizlik, dışsal ekonomiler, teknoloji gibi konuları içeren sosyal sabit sermayenin önemini vurgulamıştır (Cypher, 2004, s. 132).

Dengeli kalkınma kuramı kapsamında geliştirilen bir diğer yaklaşım ise "Kısır Döngü Kuramı"dır. Kapalı Çember Kuramı olarak da adlandırılan kuramı geliştiren teorisyen Ragnar Nurkse'dir. Nurkse göre gelir çok düşük olduğu için tasarruf yapılamamakta, tasarruf yapılamadığı için yatırım yapılamamakta ve bunun

sonucunda kişi başına düşen gelir düşük düzeyde olmaktadır. Gerek sermaye düşüklüğü, gerekse beşeri sermayenin zayıf olması nedeniyle sosyal refah ve üretimde verimlilik oldukça düşüktür. Kısır döngüyü kırabilmek için ekonominin bütüncül bir yaklaşımla büyütülmesi önem arz etmektedir (Nurkse, 1952, s. 572 ve 1964, s. 10).

Sınırsız Emek Arzı ile Kalkınma Teorisi: dengeli kalkınma teorisi kapsamında geliştirilen diğer bir yaklaşımdır. Teori Nobel ekonomi ödüllü Arthur Lewis tarafından ortaya atılmıştır. Lewis teorisinde az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını “Sınırsız Emek arzı ile Ekonomik Kalkınma” (Economic Development with Unlimited Supplies of Labor) adlı makalesinde açıklamıştır. Lewis’e göre geçinme ücretlerinde sınırsız emek arzı vardır. Bu arz ağırlıklı olarak başta tarım sektörü olmak üzere beden gücüne dayalı kaynaklardan oluşmaktadır. Nüfus artış hızının yüksek olduğu yerlerde, emeğin marjinal verimliliği sıfıra yakındır. Lewis, nüfus ve emek yoğunluğunun fazla olduğu az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın gerçekleşmesini bu koşullara bağlamıştır (Lewis, 1994; 60-61).

Dengesiz Kalkınma Kuramı: Dengesiz kalkınma kuramı, dengeli kalkınma kuramlarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel kalkınma kuramlarından bir olan dengesiz kalkınma kuramının öncüsü A.O. Hirschman’dır. Sosyal ve ekonomik süreçler arasındaki ilişkiye yoğunlaşan Hirschman, dengeli kalkınma teorisyenlerinin varsaydığı gibi, geri kalmış ülkelerin bütün sektörlerde eş zamanlı kalkınma hamlesini gerçekleştirecek araçlara sahip olmadıklarını vurgulamıştır (Hirschman, 1959: 50-62). Hirschman, stratejik sektörler yapılacak yatırımlar yoluyla diğer sektörlerinde etkileneceğini belirtmiş, sektörler arası bağlantının yoğunluğuna göre yatırım yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Dülgeroğlu, 1999, s. 44). Ekonomik gelişmeyi darboğazlar ve dengesizlikler temelinde ele alan Hirschman ve dengesiz kalkınmayı destekleyen diğer teorisyenlere göre ekonominin durağan olması kaynak yetersizliğinden ziyade kaynakları kullanacak girişimcilik kapasitesinin eksik olmasına bağlıdır. Yüksek girişimcilik kapasitesine sahip ülkelerde, ekonomiyi harekete geçirecek sektörler yatırım yapılması durumunda diğer sektörlerde harekete geçerek ekonomik büyümeyi sağlayacaktır (Hirschman, 1958, s. 54, 63, 98 ve diğerleri).

Dengesiz kalkınma kuramının taraftarlarından bir diğer Myrdal’dır. Myrdal’a göre kalkınmanın sağlanabilmesi için toplumsal yapının bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi gerekmektedir. Hirschman gibi Myrdal’da, toplumsal yapının bir noktasından meydana gelen değişim ve dönüşümün domino taşı etkisi yaratarak

diğer alanlara aynı yönde sirayet edeceğini düşünmüştür. Myrdal ayrıca ekonominin bütününe yapılacak yatırımlar yerine, başat sektörlerle yatırım yapılmasını ve bu yolla diğer sektörlerin harekete geçirilmesini vurgulamıştır (Myrdal, 1977, s. 355, 359 ve diğerleri).

2.2.1.2. Yeni Kalkınma Kuramları

II. Dünya Savaşı'ndan 1970'li yılların ortalarına kadar olan dönemde geleneksel kalkınma kuramları temelinde uygulanan politikalar azgelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarını sonuçsuz bırakmış ve bu durum kalkınmada yeni yaklaşımların tartışmaya açılmasını gerekli kılmıştır. Geleneksel kalkınma kuramları, kişi başına düşen gelirin veya milli gelirin artışıyla kalkınmışlık ölçütü olarak tanımlamıştır. Ancak bu tanım ile insani ve sosyal gelişmenin sağlanması, kaynakların hakkaniyet temelinde paylaşımı, toplum katılımının sağlanması, gelecek nesillerin ihtiyaçları gözetilerek bugünün ihtiyaçlarının karşılanması, çevrenin korunması, temel hak ve özgürlüklerin sağlanması gibi kalkınmanın en temel unsurlarını göz ardı etmiştir (Doğan ve Öztürk, 2010, s. 42).

Kalkınmanın, ekonomik büyüme temelinde belirli süreçlerin ve sektörlerin desteklenmesi yoluyla gerçekleşeceğini varsayan geleneksel kalkınma kuramları yerine yeni kalkınma kuramları ortaya atılmıştır. Yeni kalkınma kuramları, arzu edilen kalkınmışlık seviyesine ulaşmak için sadece sermaye sahiplerinin karını artırmaya odaklanmamış, başta dezavantajlı gruplar olmak üzere toplumun tüm kesimlerini kapsayan bütüncül bir yaklaşımla eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi, demokrasi ve insan hakları gibi temel hakları, doğal kaynakların yönetilmesi ve ekosistemin korunması gibi değerleri de kalkınmanın tanımına dahil etmiştir (Todaro, 20025, s. 95 ve diğerleri). Hâkim paradigmada yaşanan bu değişim ile birlikte kalkınma olgusu sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel boyutu ile ele alınmaya başlanmıştır. Neo-Klasik kalkınma kuramı, içsel büyüme kuramı, insan merkezli kalkınma kuramı, eşitlikçi kalkınma yaklaşımı, temel ihtiyaçlar yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ve Veblen Ayres ekonomik kalkınma kuramı bunlar arasında incelenebilir.

Neo-Klasik Kalkınma Kuramı: Neo-Klasik Kalkınma Kuramının kalkınma-büyüme stratejilerine hâkim olduğu yıllar 1970'li yılların sonu ile 1990'lı yıllarına başına denk gelmektedir. Kuram, geleneksel kalkınma iktisatçılarının müdahaleci ve korumaya dayalı yaklaşımının tersine, rekabetçi serbest piyasa ekonomisi, dış ticaret ve dış ilişkilerde serbestliğe dayanan ekonomik işleyişi odağına almıştır (Palabıyık,

2009, 78). Bu dönemde piyasa mekanizması ve fiyat sinyalleri gibi araçlara önem verilmiştir. İthal ikameci sanayileşme stratejilerinde önemli değişimler yapılmış, kişisel girişimler, serbest piyasa, devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılması, ihracata dayalı büyüme modelleri ve dünyaya entegre olma gibi konular ağırlık kazanmıştır (Öniş ve Şenses, 2005, aktaran Tekgül ve Cin, 2015, s. 248).

ABD tarafından 1989 yılında düzenlenen bir konferansta, borç sorunu olan az gelişmiş ülkeleri kapsayacak kredi destekleri, borçlarda indirim sağlanması ve borç yükünün azaltılması için yapısal uyum programlarını içeren bir paket önerilmiştir. “Washington Uzlaşısı” olarak adlandırılan paket Latin Amerika Ülkeleri, gelişmekte olan ülkeler ve eski sosyalist ülkelerde uygulanmıştır (Marangos, 2008, s. 228 aktaran Tekgül ve Cin, 2015, s. 248). 1990’lı yıllara gelindiğinde fiyat istikrarı sağlanmış ancak büyüme konusunda hayal kırıklıkları yaşanmıştır. “Washington Uzlaşısı”nı eleştiren ve yerine “Post Washington Uzlaşısı”nı öneren Profesör Joseph Stiglitz hem ekonomik büyüme hem de insan ve toplum odaklı çalışılmaya vurgu yapmıştır.

İçsel Büyüme Kuramı: II. Dünya Savaşı’ndan sonra önem kazanan beşeri sermaye, insan sermayesi kuramlarının gelişmesine katkı sunmuş, güçlü beşeri sermayenin üretimi ve bireysel kazancı arttırdığına ilişkin varsayımların ortaya atılmasına zemin oluşturmuştur. Nitelikli beşeri sermayenin, ekonomik büyümeye katkısının yüksek olduğuna ilişkin görüşler ortaya atılmaya başlanmış ve bu bağlamda büyüme ve beşeri sermaye ilişkilerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda T.W Schultz içsel büyüme kuramını geliştirmiş; P. Romer, G. Mankiw, J. Barro ve R. Lucas’ın öncülüğünde yapılan çalışmalar sonucunda ise kuram ete kemiğe bürünerek gerek düşünsel gerekse pratik düzeyde uygulama alanı bulmuştur. Kuram kapsamında ekonomik kaynaklarla ilgili geliştirilen bakış açısına göre teknolojik ilerleme başta olmak üzere örgün ve yaygın eğitim, beşeri sermaye, Ar-Ge gibi içsel büyümenin itici gücü olan faktörlerin geliştirilmesine yönelik politikalara öncelik verilmiştir (Doğan ve Öztürk, 2010, s. 44). Kuram, hem fiziksel hem de beşeri sermayeyi ön plana çıkarmıştır.

1950’li yıllar ile 1980’li yıllar arasında kuramsal düzeyde yoğun tartışmalara konu olan büyüme modelleri, ekonomi literatüründe göz ardı edilmiş ve 1980’li yıllara gelindiğinde kalkınmada ölçeklendirilebilecek bir modele ulaşılamamıştır (Bayraktar, 2009, s. 42). İçsel büyüme kuramı farklı sosyal gruplar, etnik köken, yaş ve cinsiyet gibi sosyal farklılıkları önemsememiş, Neo-Klasik kalkınma kuramına

yakın bir yaklaşım sergilemiş, her ne kadar beşeri sermayenin önemine vurgu yapmış olsa da teknolojiyi gelişmenin odağına almıştır (Crocker, 1991, 459).

İnsan Merkezli Kalkınma Kuramı: Geleneksel kalkınma kuramları ilk başlarda ülkeleri ekonomik büyüme temelinde gruplandırmıştır. Daha sonra kalkınmışlık göstergeleri geliştirilerek kişi başına düşen gelir, gelişmiş ve az gelişmiş ülke sınıflaması, tasarruf, yatırım ve benzeri yeni göstergeler kullanılmaya başlanmıştır. 1990'lı yılların başında kalkınma tartışmaları insanı merkezine almaya başlamış, kalkınmanın sosyal, politik ve kültürel boyutlarına odaklanılmıştır. Bunların yanı sıra, kalkınma yaklaşımları çerçevesinde kurumsal yapıların güçlendirilmesi, toplum katılımının sağlanması ve makroekonomik istikrar gibi konulara özel önem atfedilmiştir. Bu dönemde ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler, etnik ve dini çatışmalar, çevre sorunları, küresel ısınma ve iklim değişikliği, açlık, yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar, sosyal adaletsizlik, gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler gibi sorunlar artmaya başlamıştır.

Büyüme merkezli kalkınma yaklaşımlarının küresel bir hal alan bu sorunları çözmemesi ve bazı görüşlere göre ise bu sorunların derinleşmesine katkıda bulunması, büyüme merkezli kalkınma yaklaşımını tartışılır hale getirmiştir. Bu tartışmalar büyüme merkezli kalkınma yaklaşımından insan merkezli kalkınma yaklaşımına geçilmesi sürecinin tohumlarını atmıştır (Altan, 2011, s. 31). İnsan merkezli kalkınma, insanoğlunun yaşam koşullarının iyileştirilmesine ve yaşam standartlarının yükseltilmesine odaklanan bir kuramdır. Nobel Ekonomi Ödüllü Hintli İktisatçı Amartya Kumar Sen'e göre kalkınma insan odağında tanımlanmalıdır. Kalkınmanın ilgi alanı insanın yaşam şartlarını her anlamda iyileştirmektir (Sen, 1988: 16-18). Kalkınmayı özgürlükler temelinde ele alan Sen, milli hasılanın büyümesi, kişi başına gelirin artması, teknolojik gelişmeler ve sanayileşme ile eş anlamlı değerlendirilen kalkınma yaklaşımını yeterli bulmamıştır. Sen'in kalkınma anlayışına göre; insanın özgürlüğünü kısıtlayan yoksulluk, yoksunluk, kamusal hizmetlerden yeterli düzeyde istifade edememe, ekonomik fırsatlara erişememe gibi temel sosyal, ekonomik ve siyasal sorunların ortadan kaldırılması ile kalkınma mümkün olacaktır (Sen, 2004: 17-18). İnsan merkezli kalkınma bir taraftan da ekonomik büyümeden kaynaklı edinilen nimetlerin eşit biçimde dağıtılması, çevrenin korunması, toplumsal katılımın sağlanması, insanın bilgi ve yetenekle donanımlı hale geleceği ortamların oluşturulması, bu bilgi ve donanımın kalkınma faaliyetleri için kullanılabilir olması, değişim ve dönüşümün yaratılması anlamını taşımaktadır (Kaynak, 2007, s. 76).

Eşitlikçi Kalkınma Yaklaşımı: Eşitlik kavramı çok boyutludur, farklı disiplinler kavrama farklı anlamlar atfetmiştir. Çalışmanın bu bölümünde tez konusu itibariyle kavramın sosyal bilimler açısından ele alınışına bakılmıştır. Bu çerçevede sosyoloji biliminin eşitliği sınıf, cinsiyet, etnik köken gibi sosyal sınıflandırmalar temelinde analiz ettiği görülmüştür. Felsefeciler eşitliği etik ve moral kavramları odağında inecelerken, psikoloji bilimi eşitliği algı belirleme, ayrımcılık ve önyargı temelinde ele almıştır. Kavram, politik bilimler açısından demokrasi, insan hakları ve yasalar bağlamında değerlendirilmiştir. İktisat bilimi konuya doğası itibariyle refah artışı, gelir dağılımı, fırsat eşitliği ve ekonomik adalet temelinde yaklaşmış ve ekonomik sistemin varlığının devamını toplumsal refahın, rekabetin ve kaynakların hakkaniyet temelinde paylaşılmasına bağlamıştır.

Toplumsal refahın artması ve hakça paylaşımı sosyal adaletin sağlanması ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi açısından önem arz ederken, demokratik toplumların hayatta kalma ve var olma kabiliyeti bağlamında yaşamsal önem taşımaktadır (Turner,1997, s. 9-10). Yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlik küresel düzeyde yaşanan en önemli sorunların başında gelmektedir. Bu bağlamda BM, 2015 yılında yaptığı küresel eylem çağrısı kapsamında ilk hedefi “yoksulluğa son” olan 17 küresel kalkınma hedefini ilan etmiştir. Bu hedef evrensel temel gelir ile beslenme, barınma ve sağlık koşullarına ulaşımın sağlanmasının gerekli olduğu vurgusunu yapmıştır. BM’ye bağlı 193 ülkeden 44’ü en az gelişmiş ülke sınıfında yer almaktadır. BM Kalkınma Programı (UNDP), her yıl İnsani Gelişim Endeksi (İGE) Raporu yayımlamaktadır. Sağlık, eğitim ve gelir düzeyi gibi parametreler temelinde ülkeleri değerlendiren raporun 2021 yılı verilerine göre 191 ülke (Cook Adaları, Vatikan ve Niue rapora dahil edilmemektedir) içinden ilk 116 ülke en yüksek ve yüksek İGE skoruna sahipken, 116 ile 159 arasındaki ülkeler orta İGE, 160 ile 191 arasındakiler ise düşük İGE skoruna sahiptir (İnsani Gelişim Raporu, 2021). Oxford Committee for Famine Relief (OXFAM) International’ın 2023 yılında yayımladığı rapora göre 2020 yılından bu yana dünyada yaratılan 42 trilyon dolarlık servetin üçte ikisini dünyanın en zengin % 1’i ele geçirmiştir. En zengin % 1’lik dilim, % 99’luk dilimin toplam servetinin iki katı kadar servete sahiptir. Gerek geleneksel, gerekse modern kalkınma kuramlarından herhangi biri eşitsizliği temel alan bir bakış açısına sahip değilken, geleneksel kalkınma kuramları eşitsizliği kalkınmanın bir yansıması olarak kabul etmektedir. Kalkınma politikalarının bir bölümü gelir dağılımında yaşanan hakkaniyetsiz paylaşımların ortaya çıkmasına neden olmuş ve kalkınma meselesini eşitlikçi gelişme bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Ekonomik kalkınma ile yoksulluğun uzun vadede ortadan kalkacağını savunan geleneksel kalkınma kuramlarının bu yaklaşımı

gerçekçi kabul edilmemiştir. Küreselleşme ile birlikte sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler neticesinde gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk derinleşmiş, işsizlik artmış, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin nitelik ve niceliği azalmıştır. Eşitlikçi kalkınma kuramı, hem ekonomik gelişme hem de yaratılan gelirin hakkaniyetli paylaşımını vurgulamaktadır (Ercan, 1996, s. 223 ve 224).

Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı: Beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve güvenlik gibi temel ihtiyaçların hakkaniyetli bir şekilde karşılanmasına öncelik veren çabalar, temel ihtiyaçlar yaklaşımının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yaklaşımın kurucusu D. Seers'dır. Seers, "Kalkınmanın Anlamı" adlı eserinde kalkınmanın odağına insanı almış ve insani potansiyelin gerçekleşmesini kalkınmışlık göstergesi olarak görmüştür. Yaklaşımına göre, insanların nitelikli bir yaşam sürebilmesi için temel fiziksel, sosyal ve psikolojik olanaklar gereklidir ve kalkınmanın temel hedefi bu ihtiyaçları gidermek olmalıdır. Kalkınmanın sağlanması için önem taşıyan somut unsurların yanı sıra, gelir dağılımının adil olması ve insan sermayesine yatırım yapılması da önem taşımaktadır.

Kalkınmışlığın temel göstergeleri arasında yer alan ekonomik büyüme her ne kadar önemli olsa da ortaya çıkan sonuçlar bağlamında göstergeler ve amaçların yeniden tanımlanması gerekmektedir. Geleneksel kalkınma kuramları kapsamında yapılan çalışmalar insani potansiyelin ortaya çıkmasını sağlayamamıştır (Han ve Kaya, 2002, s. 296-298). Ekonomik kalkınmanın sağlanması yoluyla yoksulluğu en aza indirmek temel ihtiyaçlar yaklaşımının temel unsurudur. Yaklaşım ile bireyden ziyade başta dezavantajlı gruplar olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaçlarının giderilmesi önemlidir. Temel ihtiyaçlar yaklaşımı, insani boyutu ihmal edilen ve her şeye rağmen kalkınma anlayışının hâkim olduğu geleneksel kalkınma kuramları yerine, insanın varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan şartları temel almaktadır (Ercan, 1996, s. 224-231).

Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı: Sürdürülebilir kalkınma kavramının temel bileşenleri sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliktir. Sosyal sürdürülebilirlik ile başta dezavantajlı gruplar olmak üzere toplumun her kesiminin eşit düzeyde fırsatlara sahip olması, karar alma süreçlerine katılması ve haklarının korunması ifade edilmektedir. Ekonomik sürdürülebilirliğin felsefesi ekonomik faaliyetlerin çevresel duyarlılığa sahip olması, doğal kaynakların verimli ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını gözeterek bir şekilde hakkaniyet temelinde kullanılmasına dayanmaktadır. Çevresel sürdürülebilirliğin temel vurgusunu anlamak amacıyla literatüre bakılmış ve geleneksel kalkınma kuramlarının ağırlıklı olarak ekonomik

büyüme ve sanayileşmeye odaklandığı ve bu faaliyetler gerçekleştirilirken çevreyi ve doğal kaynakları gözetmediği görülmüştür. Doğal kaynakları geri dönülmez bir şekilde tahrip eden ve odağına salt ekonomik büyümeyi alan bu yaklaşımın uzun vadede sürdürülemez olduğuna ilişkin kaygılar temelinde kalkınmanın çevresel sürdürülebilirlik boyutuna vurgu yapılmıştır (Kaynak, 2007, s 42).

Küresel düzeyde yaşanan çevre sorunlarına dikkat çekmek amacıyla 1970'lerin başında çevre odaklı toplumsal hareketler ortaya çıkmış ve bu bağlamda Haziran 1972'de İsveç'in başkent Stockholm'de Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı düzenlenmiştir. Çevre sorunlarının uluslar üstü düzeyde tartışıldığı ilk konferans kapsamında yayımlanan Çevre Bildirgesi ile sosyoekonomik gelişmenin çevresel boyutuna vurgu yapılmıştır. Bildirgede doğal kaynakların kuşaklararası hakkaniyet temelinde kullanılmasının hayati önem taşıdığı ifade edilmiş ve kaynakları tahrip etmeden de kalkınma hedeflerine ulaşmanın mümkün olduğu vurgulanmıştır (BM, 2013, s. 1-3). Çevresel sorunlar temelinde sürdürülebilirlik konusunun tartışılır hale gelmiş, sürdürülebilirlik felsefesi gerek düşünsel gerekse uygulama düzeyinde kalkınma çabalarının önemli bir parçası olmuştur. Çevreyi göz ardı eden ekonomik büyümeye dayalı kalkınma yaklaşımları yerini sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlara sahip sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarına bırakmaya başlamıştır (Dinçer, 1996, s. 192).

Veblen-Ayres Ekonomik Kalkınma Kuramı: Veblen-Ayres kalkınma yaklaşımının temel felsefesini anlamak amacıyla dayanağı olan kurumsal iktisat geleneğini inceleme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Kurumsal ve evrimci iktisadın tarihine bakıldığında, her iki kuramında yükselme ve revaçtan düşmesi arasında ilişki olduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'de baskın konumda olan her iki yaklaşım, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik ve politik gelişmelere bağlı gücünü koruyamamıştır. Hem kurumsal, hem de evrimci iktisat disiplinleri süreç içinde yeni sentezler gerçekleştirerek tekrar toparlanmıştır. Her iki disiplin tarihsel seyir ve geliştirilen yaklaşım nedeniyle eş anlamı kullanılır hale gelmiştir.

Kurumsal iktisadın kurucusu Thorstein B. Veblen'dir, Veblen aynı zamanda evrimci iktisat kuramına da etkilemiştir (Levent, 2019, 36-37). Veblen'in yaklaşık 137 yıl önce kaleme aldığı "İktisat niçin evrimci bir bilim değildir?" (Why economics is not an evolutionary science?) adlı makalesi evrimsel iktisadın en önemli yapı taşlarından biri olup, kuramsal ve evrimci iktisadi düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Veblen, ekonomi disiplinine bütüncül bakış açısı getirmiş, disiplinler arası perspektif oluşturmuş, kültür kavramına özel önem atfetmiş,

ekonomik kalkınmayı kültür temelinde açıklama çabasına girmiştir (Brinkman, 1981, s. 402). Veblen, ekonomik kalkınmanın sağlanması sürecinde teknoloji ve kurumların önemini vurgulamış, teknolojinin toplumun bütün unsurlarıyla oluşturduğu kültürel alt yapıda geliştiğini ifade etmiştir. ABD kurumsalcılığının önemli isimlerinden Clarence Ayres ise Veblen'in bu yaklaşımını bir adım ileriye taşıyarak sosyal kurumların önemini altını çizmiş, teknoloji ile aile, eğitim, sağlık, din, ekonomi ve siyaset gibi sosyal kurumları bir bütün olarak ele almıştır (Hamilton, 1981, s. 329-330).

2.2.2. Ekolojik Kuramlar

Ekolojik krizler hali hazırda küresel bir sorun olarak yeryüzündeki tüm canlıların yaşamını tehdit eden bir olgu haline gelmiştir. Ekolojiye dair gerçekçi kaygılar, gerek her bireyin gerekse toplumun eko-sisteme dair endişesine ve ekolojik krizlere bağlı oluşan yeni ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlara dair farkındalığı içeren bir alan haline ve siyasal ideolojilerin göz ardı edemediği düşünsel bir mecra evrilmiştir. Bu perspektif ile ekolojik hareket kendi içinde Toplumsal Ekolojik Kuramdan Derin Ekolojik Kurama, Marksist Ekolojiden Eko-Muhafazakar Kurama, Eko-liberalizmden Eko-Feminist Kurama uzanan geniş bir fikri yelpazeyi barındırmaktadır. (Çoban, 2002: 3-5). Çalışmanın bu bölümünde Eko-feminizm dışındaki diğer kuramlar incelenecek olup, tezin odağında yer alan eko-feminist kuram ise bir sonraki başlık altında daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Toplumsal Ekoloji Kuramı: Toplumsal Ekoloji Kuramı, ekoloji düşünce geleneğinin önemli bileşenlerinden biridir. Amerikalı sosyal teorisyen ve siyaset felsefecisi Murray Bookchin tarafından geliştirilmiştir. Bookchin, dünyanın ekolojik bir krizle yüz yüze olduğunu iddia etmiş, bu gerekçe temelinde kuramı geliştirmiş ve kuramın kaynağının hiyerarşi ve tahakküme dayandığını savunmuştur (Saritaş, 2020, s. 718). Toplumsal yapıyı radikal ekolojik bakış açısıyla eleştiren Bookchin'e göre, yaşanan ekolojik sorunların kaynağı insanın insanı sömürmesi ve tahakkümü olmuştur. İnsanı tahakkümü altına alan insanoğlu, doğa üzerinde de tahakküm kurmuş ve bunu gereklilik olarak görmüştür (Ünal, 2010, s. 2). Kurama göre doğa üzerindeki tahakkümün ortadan kalkması ancak, insanlar arasındaki hiyerarşi ve tahakküme dayanmayan yeni bir toplumsal yapılanmanın inşası ile mümkün olacaktır (Demir, 2020, s.109). Doğayı "birinci doğa" ve "ikinci doğa" olarak ayırtıran Bookchin'e göre birinci doğa herhangi bir insani etkinin söz konusu olmadığı, doğal dünyanın kendisidir ve vahşi doğa olarak da tanımlanabilir. İkinci doğa ise toplumsaldır ve insanoğlunun etkileri ile meydana gelmiştir. Bu etkiler sonucu

oluşan insan toplulukları, kültür, dil, etnisite ve fizyolojik ihtiyaçları karşılayan kaynakların oluşturulması gibi toplum tarafından üretilen gerek soyut gerekse somut her türlü değer ikinci doğayı içerir. Birinci doğada yaşanan evrimler sonucu ikinci doğa oluşmuş ve birinci doğada yaşanan sorunların kaynağı ikinci doğa olmuştur. Her iki doğada bir şekilde evrim geçirmektedir (Bookchin, 1994, s. 31, 2015, s. 51).

Derin Ekoloji Kuramı: Derin Ekoloji Kuramı 1960'lı yıllarına başında, derin ekoloji felsefesini yaşam biçimi edinmiş kişiler tarafından ortaya atılmıştır (Naess, 1994: 12). Bunlardan biri deniz biyoloğu ve doğa yazarı Rachel Carson'dur. Carson, 1962 yılında kaleme aldığı "Sessiz Bahar" adlı eserinde tarımsal üretimde bilinçsiz bir şekilde kullanılan kimyasalların doğaya verdiği zararı anlatarak ve gelecekte yaşanacak olası çevresel felaketleri gözler önüne sererek derin ekolojinin temellerini oluşturan fikirlerini dile getirmiştir. Carson'un bu eseri derin ekoloji kuramının kilometre taşı olmuş (Tamkoç: 1994a: 87) ve çevre hareketlerinin ortaya çıkmasına temel oluşturmuştur. Kuramın isim babası Norveçli felsefeci Arne Naess'dir. Naess derin ekoloji kavramını ilk defa 1972 yılında Bükreş'te düzenlenen Üçüncü Dünyanın Geleceği Konferansı'nda kullanmış, derin ekoloji ilkelerini tanımlamış, derin ekoloji ve sığ ekoloji ayrımına gitmiştir (Kırışık, 2013). Sığ ve Derin Uzun Menzilli Ekoloji Hareketleri: Bir Özet Makalesiyle derin ve sığ ekoloji arasındaki farklılıkları göstermiş, Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefik Görünüşleri adlı makalesinde ise derin ekolojinin ilkelerini ortaya koymuştur. Naess, sığ ekolojiyi antroposentrik (insan-merkezci) ekolojik görüş olarak tanımlamıştır. Bu görüş, çevre kirliliği ve doğal kaynakların tükenmesine karşı mücadeleyi savunmuş ve temel hedef olarak gelişmiş ülkelerdeki insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesine odaklanmıştır. Ancak Naess derin ekoloji hareketini (deep ecology movement) savunarak, bu hareketin bütüncül bir yaklaşıma sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşıma göre yeryüzündeki bütün canlılar bir bütünün parçasıdır ve eşit içsel değerlere sahiptir. Bu bütün içinde insanoğlunun herhangi bir ayrıcalığı yoktur; yaklaşım insan merkezci değil tüm unsurlarıyla birlikte doğa merkezcidir (econsentrizm). Bu unsurların tamamının eşit bir şekilde yaşama ve gelişme hakkına saygı duyulması gerekmektedir (Dağ, 2024, s. 259).

Marksist Ekoloji Kuramı: Kuram kapsamında Amerikalı sosyoloji profesörü John Bellamy Foster, ekolojinin 1900'lü yılların ikinci yarısında dünya gündemine gelmiş bir konu olmadığını, bilinenin aksine Karl Marks ve Frederick Engels'in çevre konusunu 19. yüzyılda gündeme getirdiğini belirtmiştir. Ekolojik devrimin sosyalist devrim ile mümkün olacağını ifade eden Foster, sürdürülebilir doğanın ön koşulunun kapitalist yaklaşımdan vazgeçmeye bağlı olduğunu

savunmuştur. Murray Bookchin ise çevreyi geri dönülmez bir şekilde tahrip eden etmenlerden biri olan teknolojinin, bir taraftan da çevrenin korunması amacıyla kullanılabileceğini ifade etmiş ve çevre tahribatının tersine çevrilmesi için gerekli olan yegâne şey duyarlılık olduğunu belirtmiştir (Karacar, 2024, s. 335).

Karl Marks 1844 Elyazmaları adlı eserinde toplum-doğa ilişkilerini ele almış, kapitalist sömürü düzeni ve baskının toplum-doğa ilişkisinin çerçevesini çizdiğini belirtmiştir. Bu eserde Marks; toplumsal metabolizma, doğa üzerinde tahakküm kurma, doğanın insan, insanın doğallaşması kavramlarını kullanmıştır. Marks’a göre toplum-doğa ilişkisi karşılıklı değişim ve etkileşim ilişkisi olmuştur. Doğa insanın bedeni olmuş ve hayatta kalmak için doğa ile etkileşim içinde olma zorunlu olmuştur. İnsan ve doğa arasındaki ilişkiyi metabolizmaya benzer: insan doğanın sunduğu materyalleri işleyerek ihtiyaçlarını karşılayacak hale getirir. Bu sayede insan ve doğa arasındaki metabolizma düzenlenir ve denetlenir (Aktaran Çoban, 2012, s. 94).

Politik Ekoloji Kuramı: Politik Ekoloji Kuramı ilk defa 1935 yılında Frank Thone tarafından “The Science Newsletter” adlı dergide yayınlanan “Nature Rambling: We Fight for Grass” başlıklı makalede kullanılmıştır. Beşeri coğrafya ve beşeri ekoloji bağlamında yaygın kullanım alanı bulan kavram, 1972 yılında Antroplog Eric R. Wolf’un yayımladığı “Ownership and Political Ecology” başlıklı makalede yeniden hayat bulmuştur. Kapsamının geniş olması ve disiplinler arası doğası nedeniyle çevre, ekonomi, antropoloji, coğrafya, tarih ve sosyoloji gibi geniş bir çalışma alanına sahip olmuştur. Politik ekoloji; çevresel konular ile siyasal, sosyal ve ekonomik faktörler arasındaki ilişkilere odaklanmış ve bu çerçevede alternatifler sunmaya çalışmıştır (URL1). Kurama göre çevresel sorunlar yanlış politika ve uygulamalardan ziyade, kapitalizmin küresel çapta yayılmasına bağlıdır. Yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde uygulanan iktisadi ve siyasi süreçler değişmek durumundandır (Temel Kaymak, 2023, s. 1364).

Eko-Muhafazakâr Kuram: Kuram, ekoloji ve muhafazakarlığın kesişimi ile ortaya çıkmıştır. Doğal kaynakların korunması temelinde, ekonomik büyüme odaklı çabalar sonucunda gelişen sorunlara ilişkin kaygılar, ekoloji ve muhafazakarlığı birbirine yakınlaştırır. Bu bağlamda ekoloji, liberal duyarlılık yerine muhafazakar duyarlılığa yakın gelenekten beslenir (Türk, 2018, s. 47). Geleneksel muhafazakâr değerlere sahip kuram, bireylerin doğal çevreye karşı sorumlu olduğunu ifade eder. Bu yolla doğanın korunması ve bireylerin refahını dengede tutar. Toplumsal değerlerin ve kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını önemser.

Kurama göre insanın doğası sabittir, değişmez. Otorite, hiyerarşi ve ihtiyaç durumunda baskıyı meşru gören eko-muhafazakar kuram; doğayı, kültürün bir parçası olarak görür, aydınlanma ve modernliği eleştirir, kapitalizme ilişkin herhangi bir eleştiri yapmaz, aksine sürdürülebilir kapitalizmi onaylar (Coşkun, 2022, s. 39-41).

Eko Liberalizm Kuramı: Eko-liberalizmin ideolojik altyapısı, liberalizmin ideolojik altyapısının sahip olduğu özgürlük, ekonomi ve insan-doğa ilişkisini içeren değerler üzerine kurgulanmıştır. Kuram bir taraftan doğayı metalaştırırken bir taraftan da doğayla ilişkisi koparılan insanı basitleştirmiştir. İnsan sadece ekonomik kaygılardan oluşan, herhangi bir değeri ve inancı olmayan, doyurulması gereken arzulara sahip bir organizma olarak değerlendirilmiştir. Bu çabaların temel sebeplerinden biri serbest piyasa sistemini işletmektir. Eko-liberalizmin düşünsel arka planında nitel değerlerden ziyade nicel değerler ve değişkenler önem taşımaktadır. Kuram bir taraftan doğayı metalaştırırken bir taraftan da ahlaki ve etik kaygıları kapsamının dışına itmek durumunda kalmıştır (Serter, 2020, s. 74).

2.2.3. Eko-feminist Kuramlar

1600'li yıllardan bugüne yaşamın her alanında erkeklerle eşit haklara sahip olmak amacıyla mücadele eden kadınlar, 1900'lerin başında önemli kazanımlar elde etmeye başlamıştır. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmak için mücadele ettiği dünya, başta ekolojik olmak üzere her anlamda yaşamı tehdit eden sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Bu durum, yeryüzünde yaşayan her türlü canlının yaşamını tehdit eder duruma gelmiş ve böyle bir dünyayı eşit bir şekilde paylaşmanın bir anlamı var mı sorusunu gündeme getirmiştir. Gerek teorik gerekse pratik düzeyde feministlerin gündemine giren bu soru eko-feminizm kavramının temellerinin atılmasına neden olmuştur (Berktaş, 1996, s.73). 1960'larda ortaya çıkan ve toplumun önemli bölümüne yayılan çevre hareketleri ile kadın hareketleri radikal bir şekilde ekoloji ve feminizm arasında bağ kurmuştur. 1970'li yıllara gelindiğinde çevre ve kadın ilişkisi çeşitli açılardan incelenmeye başlanmıştır (Köküöz, 1989, s.13 ve 14). Tahakküm temelinde bir araya gelen çevre hareketleri ve kadın hareketleri insanın insan üzerindeki baskının bir taraftan insanın doğayı baskı altına alması ile sonuçlandığını savunurken bir taraftan da erkeklerin kadınlar üzerinde baskı kurmasına neden olduğunu savunmuştur (Bookchin, 2013, s.31 ve 32).

Doğanın geri dönülmez bir biçimde tahrip edilmesine bağlı yaşanan sorunlar ile kadınların yaşadığı sorunlar arasında bir bağ bulunduğunu ifade eden eko-

feminizm, bu bağın doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması durumunda ataerkil düzenin çözüleceğini savunmuştur. Bu yaklaşıma göre kadını baskı altında tutan kültürel değerlerin değişmesiyle, kadının ve doğanın üzerindeki tahakkümün azalması mümkün olacaktır. Kadının ve doğanın ataerkil yapı nedeniyle tahakküm altında olması, ekoloji disiplininin feminizm ile feminizmin ekoloji disipliniyle birlikte yol almasını zorunlu kılmıştır (Kılıç ve Ok, 2024, s. 317-318).

Eko-feminist kuramların teorik temellerini, tarihsel arka planını ve kuramlara ilişkin kavramları anlamak amacıyla öncelikle feminist tarihe bakma ihtiyacı hâsıl olmuştur. Literatürde, dalgalar temelinde ele alınan feminist tarihin 1900’lü yıllarda birinci dalga ile başladığına ilişkin genel bir uzlaşısı olduğu görülmüştür. Ancak Josephine Donovan, birinci dalganın evveliyatının çok daha eskilere dayandığını ifade etmiştir. Donovan’a göre feminist hareketin ilk dalgası; 1500’lü yıllarda Batı Avrupalı kadınların, cinsel şiddet ve kadına karşı şiddet gibi konuları görünür kılma çabası, eğitim ve onurlu bir yaşam hakkı gibi konuları ele almasıyla başlamıştır. Donovan, 1800’lü yılların başında öne çıkan birinci dalganın zaman içinde alaya alınır bir konu hale geldiğini ve daha sonra bastırıldığını belirtmiştir. Ayrıca, bugün birinci dalga olarak nitelendirilen feminist dalganın özünde ikinci dalga olduğunu vurgulamıştır (Donovan, 1997, s.13-14). Altınbaş’a göre birinci dalga feminizm 17. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Bu dalgada feministlerin temel motivasyonu kadınların siyasal ve hukuksal alanda erkekler ile aynı haklara sahip olma çabası olmuştur (Altınbaş, 2010, s. 22). Aktaş’a göre ise kadınlar, birinci dalga feminist hareket kapsamında oy kullanma, eğitim alma, mesleki beceri edinme, çalışma hayatına dâhil olma, yönetime katılma ve karar mekanizmalarında yer alma gibi pek çok alanın toplumsal cinsiyet kavramı ile tanışması ve bu kavramla şekillenmesi için mücadele etmiştir (Aktaş, 2013 s.60). Fransız İhtilali’nden sonra başlayan birinci dalga feminist hareket, 1960’lı yıllara kadar devam etmiş ve 1960’ların sonunda yerini ikinci dalgaya bırakmıştır.

1980’lerin başına kadar devam eden ikinci dalga feminist hareket, anayasal düzeyde eşit haklar ve cinsiyet eşitsizliği konularında mücadeleye sahne olmuştur. İkinci dalga, gerek teorik gerekse pratik anlamda cinsiyetçilik ve cinsel politikalar gibi temel fikirlerin genel kabul gördüğü bir alan yaratmıştır. Bu dönemde bir taraftan teori çalışılırken bir taraftan da örgütlenme ve kurumsallaşma çalışmalarına özel önem verilmiştir (Donovan, 1997, s.15). İkinci dalga ağırlıklı olarak kamusal alan ve özel alan ayrımının tartışmaya açıldığı bir dönem olmuştur. Kadınlar kamusal alandan ziyade özel alan ile özdeşleşmiş ve kadın emeği görünmez hale gelmiştir. Bu dalgada ayrıca feministler tarafından geliştirilen “kız kardeşlik” kavramı ile

kadınların erkekler tarafından ezilmesine karşı birlikte mücadele edilmesinin önemi vurgulanmıştır (Özdemir ve Aydemir, 2019, s.263).

Üçüncü dalga feminist hareket 1990'lı yılların başında, ikinci dalganın sadece belirli bir grup kadının sorunlarına odaklanmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır. İkinci dalgayı kapsayıcı olamamak ve farklı kültürlerden gelen kadınların sorunlarını dile getirebilecekleri alanı yaratamamak konusunda eleştiren üçüncü dalga; genel kadın algısı yerine, kadınların farklılıklarına dikkat çekmiştir. Kadın erkek eşitliğinin yanı sıra kadınların bireysel hak ve özgürlüklerine de değinen üçüncü dalga, kadınların yaşadıkları sorunların belirli bir kadın grubuna ait olmadığını ve kadınların tamamına özgü bir sorun olduğunu ifade etmiştir (Kılıç, Ok vd 2024, s. 314-315).

Üçüncü dalga feminist hareket kapsamında ortaya çıkan ve bu tezin odaklandığı konulardan biri olan eko-feminizm; kadının ezilmesi ile doğanın ezilmesi arasında güçlü bir bağ bulunduğunu savunmuş ve çevre sorunlarının ancak feminist bakış açısı ile çözülebileceğini vurgulamıştır. Eko-feminist teori kadın üzerinde var olan erkek baskısının doğa üzerinde de olduğunu; bu sebeple gerek kadının gerekse de doğanın bu baskıdan kurtarılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu baskının kadının üzerinden kaldırılması ile birlikte kadının özgürleşeceğini; doğa üzerindeki baskının kaldırılmasıyla da doğanın hem özgürleşeceğini hem de ekolojik adaletin tesis edileceğini (Kılıç, 2008: 196 aktaran Topgül, 2012, s.74) belirtmiştir.

Kadınlar üzerindeki tahakküm ile doğa üzerindeki tahakküm arasında bulunan ilişki üzerine temellendirilen eko-feminizm ile ilgili gerek akademik gerekse uygulama düzeyinde yapılan çalışmalar 1990'lı yılların başına gelindiğinde yoğunlaşmıştır. Kadın ve doğa ilişkisi oldukça geniş bir yelpazede değerlendirilir ve erkek egemenliği ile doğanın yağmalanması arasındaki ilişkiler derinlemesine irdelenir hale gelmiştir. Eko-feministler Liberal, Kültürel, Sosyalist ve Marksist gibi feminist kökenlerine göre kuramlara ayrılmıştır (Kaplan, 2018, s. 6). Eko-feminist kuramların tamamı, özüne bakıldığında, doğayı tahrip eden insanoğlu ile doğanın ilişkisinin düzeltilmesi; kadın ve doğa üzerindeki eril baskının sona erdirilmesine yoğunlaşmıştır. Her bir kuram, kendi dünya görüşü çerçevesinde konuyu değerlendirmiştir (Engin, 2017).

Liberal Eko-Feminist Kuram: Liberal eko-feminist kuram, insan ve doğa ilişkisinin mevcut durumu muhafaza etmekten ziyade reformist görüşler ve kanuni düzenlemelerle değişip dönüşeceğini savunur. Çevre sorunlarının gelişmeye bağlı

olarak ortaya çıktığını ileri sürer bu sorunlardan ilk etkilenenlerin kadınlar olduğunu düşünür. Gelişmiş ülkelerde yaşayan kadınlar endüstriyel atıklar ve plastiklere maruz kalırken, az gelişmiş ülkelerdeki kadınların yeterli düzeyde gıda, yakacak, temiz içme ve kullanma suyuna erişememe sorunlarıyla yüzleştiğini savunur. Gelişmiş ülkelerdeki kadınlar bu sorunlarla baş edebilmek için geri dönüşüm sürecine odaklanır ve tüketim alışkanlıklarını değiştirip hem doğayı korumak hem de az gelişmiş ülkelerdeki kadınların çaresizlikleri ile başa çıkmak için mücadele etmektedir. Aslında her iki dünyadaki kadınlarda, doğanın tahribatı, çevre kirliliği ve ekolojik sorunlarla mücadele eden eko-feminist kadınlardır (Tamkoç, 1996, s. 79-80). Kadınların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda aktif bir şekilde var olması gerekmektedir. Kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ancak bu yolla mümkündür (Olgun, 2017).

Kültürel Eko-Feminist Kuram: Kültürel eko-feminist diğer kuramlardan ayıran temel argümanlardan biri canlıların tamamının ve yaşamsal süreçlerin doğanın bir parçası olarak tanımlanmasıdır. Duygusallık, dayanışma, tinselliği önemseme ve doğurganlık kapasitesi ile kadınlar ataerkil ideoloji tarafından doğaya benzetilmiş ve hem kadın hem de doğa tahakküm altına alınmıştır (Beklan Çetin, 2005, s. 64). Kadını, doğurganlık ve emzirme gibi meziyetleri ile doğanın koruyuculuğu ve bereketine benzeten kültürel eko-feministler, dünyayı ve doğayı dişil olarak tanımlamayarak doğaya cinsiyet atfetmektedir. Bu nedenle kadında doğa gibi keşfedilmeli, mücadele edilmeli ve denetim altına alınmalıdır (Özcan, 2023, 86-87).

Sosyalist Eko-Feminist Kuram: Sosyalist eko-feminist kuram, kadınların biyolojik olarak doğa ile özdeşleştirilmesini reddeder. Kadınlar ve doğa arasındaki ilişkiyi toplumsal ve tarihsel temelde değerlendirir. Kuram; kadın, toprak, doğa ve azınlıkların sömürgeleştirilmesi yoluyla kapitalist ataerkil sistemin ortaya çıktığını ve varlığını devam ettirdiğini savunur (Shiva ve Mies, 2018, s. 43). Bu sistem bir taraftan kadınları ezip sömürürken bir taraftan da doğal kaynakları sömürür ve ekolojik dengeyi bozar. Kadını ve doğayı, sömürü düzeninin devamını sağlayan kaynaklar olarak değerlendirir (Engin, 2017). Sosyal ekofeminist kuram, Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji yaklaşımı temelinde ortaya atılmış olup, zaman zaman toplumsal eko-feminizm olarak da adlandırılır. Kuram, toplumun yeniden yapılanmasına ihtiyaç olduğunu savunur ve merkezi yönetimler yerine yerel yönetimlerin daha etkin olması gerektiğini vurgular (Tamkoç, 1996: 82). Toplum ve doğa arasındaki farklılıkları inceleyen sosyal eko-feminist kurama göre toplum ve doğa iç içe geçmiştir. Doğanın içinden çıkan toplum gelişir ve bu gelişme toplumun geçirdiği değişim ve dönüşümü gösterir. Doğayı tahrip eden insanoğlu aslında bir

tarafından da doğayı zenginleştirir. Sosyal eko-feminist kuramın temel görevi insanoğlunun doğayı tahrip etmesinin sebeplerini ortaya koymaktır (Bookchin, 1999: 43-44); yöntemi ise güçlü yerel yönetimler özgür cinselliktir (Cansaran, 2023, s. 55).

Marksist Eko-feminist Kuram: Marksist eko-feminist kurama göre insanoğlunun barınma, beslenme, giyinme ve enerji gibi temel ihtiyaçları doğadan karşılanır. Kuram, hem doğanın kapitalizm tarafından denetlenmesine hem de mülk ve sermayenin biriktirilmesine karşı çıkar. Kadın ve erkek arasında karşıtlıkların olmadığını kabul eder, kadın ve erkeğin başta ekonomi olmak üzere yaşamın her alanında eşit konumda ve birlikte yer almalarını, kapitalizmin dışında ekonomik hayatta eşitlikçi bir yaklaşımı içeren toplumsal dönüşümü hedefler (Kuzu, 2021, s. 42). Kurama göre doğal kaynakların kadın ve erkekler için eşit bir şekilde kullanılması, doğal kaynakların yönetiminin işçilerin elinde olması ve ihtiyaçtan fazla üretim yapılmaması ancak sosyalist toplum ile mümkündür. Bu yolla kadın ve erkek arasında toplumsal eşitlik sağlanır (Merchant 1992, aktaran Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 272).

2.2.4. Kadın ve Kalkınma Konusuna İlişkin Yaklaşım ve Politikalar

Çalışmanın bu bölümünde, tez konusunun odağında yer alan kalkınma ve kadın konusuna ilişkin yaklaşım ve politikaların tarihsel seyri, dönemin paradigmasının şekillendirdiği perspektifle analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle kadın ve kalkınma konusuna ilişkin yaklaşımlar incelenmiş, daha sonra dünyada ve Türkiye’de uygulanan politikalar temelinde kadının konumu ele alınmıştır.

2.2.4.1. Kadın ve Kalkınma Konusuna İlişkin Yaklaşımlar

II. Dünya Savaşı’nın bitimine kadar olan dönemde maddi ilerleme ve ekonomik ilerleme gibi ifadelerle betimlenen kalkınma çabaları, II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde ekonomik büyüme odağında yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Gayri Safi Milli Hâsıla ve kişi başına düşen milli gelirdeki artış ile ölçülen kalkınma, insan faktörünü göz ardı etmiştir. 1970’lerde küresel düzeyde yaşanan ekonomik kriz ile birlikte ekonomik büyüme odaklı kalkınmanın tanımı ve kalkınmışlık göstergeleri sorgulanır hale gelmiştir. Bu sorgulamalar kalkınmanın insani boyutunu gündeme getirmiş ve insanı odağına alan kalkınma yaklaşımları geliştirilmiştir (Memmedova, 2000). Kalkınma çabaları; bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi, özgürlük alanlarının genişletilmesi ve toplumun sosyal ve ekonomik yönden güçlenmesi nihai hedefine odaklanmıştır.

1970’li yıllara kadar olan dönemin hâkim kalkınma yaklaşımı bir taraftan da kalkınmada kadının rolüne gereken önemi vermemiş ve kalkınma sürecinde kadını görmezden gelmiştir. Dünya nüfusunun % 49.5’ini oluşturan ve toplumun vazgeçilmez ve eşit parçası olan kadınların dâhil olmadığı kalkınma süreci sadece kadınlar açısından değil, sosyal ve ekonomik açıdan da önemli kayıplara yol açmıştır. Bu duruma ilk defa 1970 yılında Danimarkalı Ekonomist Ester Boserup dikkat çekmiştir. Boserup, “Ekonomik Kalkınmada Kadının Rolü” adlı kitabı kaleme almış ve kadının kalkınmadaki yerinin önemine vurgu yapmıştır. Boserup kitabında kadınların kalkınma sürecine etkin bir şekilde dâhil olamadığını ve bu nedenle kalkınmanın sunduğu olanaklardan yeterli ölçüde yararlanamadığını, mevcut kapasiteleri ile kalkınmaya ivme katacak teknolojileri yeterince kullanamadıklarını ve bu durumun ise statülerini olumsuz etkilediğini vurgulamıştır (Palaz, 2005:316-317).

1970’li yıllar ile birlikte kadınların kalkınma sürecine dâhil olmasına yönelik yapılan tartışmalar; kadınların kalkınma plan, program, proje ve faaliyetlerine dahil edilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Kadını kalkınmanın ana aktörü, aktif katılımcısı, kadın güçlenmesinin kalkınma bağlamında önemi ve toplumsal cinsiyet eşitliği lensini de içeren farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan Kalkınmada Kadınlar, Kalkınma ve Kadınlar, Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri ve Toplumsal Cinsiyet ve Kadınlar olmak üzere dört temel yaklaşım öne çıkmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu yaklaşımlara değinilmiştir.

Kalkınmada Kadınlar Yaklaşımı (WID): Kalkınma politikalarına kadın konusunun dâhil edilmesi eko-feminist yaklaşımla başlamıştır. Eko-feminist yaklaşım 1970’li yılları başında, erkeklerin kadınları ezmesi ve sömürmesi ile doğayı tahakkümü altına almasına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Eko-feminizme göre dini, dili, ırk, yaşı ve sınıf her ne olursa olsun her kadın doğası ve varoluşu itibarıyla değerlidir; hem ataerkil yapı hem kapitalizme dayalı sistem kadınları ve doğayı egemenliği altına alarak sömürmektedir. Kadınların görünür olmadığı ve çevre sorunlarının geri dönülmez boyutlara ulaştığı modern dünyada, eko-feminist yaklaşım kadın ve çevre sorunlarının çözümü kolaylaştırmada yetersiz kalmış (Özyol, 2013, s. 136-137) ve Kalkınmada Kadınlar Yaklaşımı gündeme gelmiştir.

Ertürk 1996’ya göre az gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe çalışanların önemli bir bölümünü oluşturan kadınların toplumsal konumu BM “Kadının İlerlemesi On Yılı” kapsamında gündeme gelmiştir. Ertürk, konunun gündeme

gelmesinin nedenini Birinci Dünya Kadın Konferansı'nı takip eden dönemde kadın sorunlarının kuramsal düzeyde araştırılması ve uygulamaya yönelik arayışların ivme kazanmasına bağlamıştır. Bu çabaların bir çıktısı olan Kalkınmada Kadınlar Yaklaşımı az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarının kadınlar açısından irdelenmesine ve konuyla ilgili politikalar üretilmesine fırsat sunmuştur (Ertürk, 1996, s. 347, 348). Kalkınmada Kadınlar Yaklaşımı'nda cinsiyet eşitliği politika, plan, program ve bütçe gibi üst belgeler ile sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayata istenilen düzeyde entegre edilememiştir. Cinsiyetçi bakış açısı ile geliştirilen politikaların, kadınlara da uyarlanacağı varsayılmıştır. Kadınların kalkınma sürecine etkin bir şekilde dâhil olmasını sağlayacak ve kalkınmanın ana aktörü haline getirecek kadına özgü politikaların geliştirilmesi yerine kadınların devam eden sisteme dâhil olmasını sağlayacak uygulamalar yapılmıştır. Yani kadınların hak temelli sorunları sorgulanmamış; kültürel kökeni, sosyal sınıfı ve yaşam tarzı temelinde geliştirilecek ihtiyaca özgü politikalar göz ardı edilmiştir (Yavuz ve Serdaroğlu, 2010, s. 61 ve 62).

Kalkınma ve Kadınlar Yaklaşımı (WAD): Kadınları kalkınmaya dahil etme çabasına getirilen eleştiriler temelinde 1970'lerin sonunda Kalkınma ve Kadın Yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Kadınların gerek kamusal gerekse özel alanda erkeklerle eşit haklara ve fırsatlara sahip olmadığını vurgulayan yaklaşım, konuyla ilgili kavramları toplumsal cinsiyet lensiyle analiz etmiştir. Kadın emeğinin hem kamusal hem de özel alanda erkekler tarafından sömürüldüğünü vurgulayan yaklaşım, kadınların ev içine ilişkin her türlü çabasının ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmediğini (Yücel, 2016, s. 86-87) keşfetmiştir.

Kadınları kalkınma sürecinin ana aktörlerinden biri olarak olarak değerlendiren (Muyoyeta, 2007: 6) Kalkınma ve Kadınlar Yaklaşımı, kadınların kalkınma sürecine sunduğu katkının görünür kılınması ve süregelen eşitsizliklerin arka planı, sebebi ve sonuçlarının irdelenmesine olan ihtiyacı ortaya koymaya çalışmıştır (Zwart, 1992: 16). Yaklaşımına göre, kalkınma ve kadın meselesini eleştirel bir perspektifle ele alan Kalkınma ve Kadın Yaklaşımı; kadın odaklı konuların bütüncül bir şekilde analiz edememiştir. Kadınların durumunu, kadına dair eşitsizlikler temelinde ele almak yerine, uluslararası eşitsizlikler ile sınıfsal eşitsizlikler temelinde ele almış ancak uygulama düzeyinde bunların tamamını göz ardı etmiştir (Rathgeber, 1990: 493).

Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri Yaklaşımı (DAWN): 1975 yılında Meksiko ve 1980 yılında Kopenhag'da yapılan dünya kadın konferanslarında alınan

kararlara ve kadının statüsünün yükseltilmesi için geliştirilen stratejilere rağmen kadınlarla ilgili konular bütüncül bir şekilde ele alınamamış ve özgürce tartışmaya açılamamıştır (Gökkaya, 2018, s. 230). Ancak, feminist gruplar Kalkınmada Kadınlar Yaklaşımı ile Kalkınma ve Kadınlar Yaklaşımı'na ilişkin söylemleri tartışmaya açarak, her iki yaklaşımı da yeniden tanımlama çabasına girmiş ve ayrıca kalkınmayla ilintili konuları küresel düzeyde bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.

Bu çalışmaların sonucunda 1984 yılında Hindistan'da feministler, akademisyenler, politikacılar ve diğer ilgili tarafların katılımından oluşan bir ağ olarak DAWN ortaya çıkmıştır. DAWN, 1985 yılında Nairobi'de düzenlenen konferansta resmileşerek, toplumsal cinsiyete ilişkin yaşanan eşitsizlikleri kapsayan bir kalkınma anlayışının geliştirilmesi için çağrı yapmıştır (Sen ve Grown 1987). Kalkınmayı yoksullar ve kadınlar bağlamında ele alan DAWN, kolektif güçlenme yaklaşımını benimsemiştir (Oxaal ve Badel, 1997:7). Süregelen zaman içinde DAWN yerini Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı'na bırakmıştır.

Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı (GAD): 1980'lerin başında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikler derinleşmeye başlamış; kadın emeğinin görünmezliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde ekonomik analizler yapan akademisyenler, feministler ve kadın hareketinin bir parçası olan aktivistler toplumsal cinsiyet alanında yeni bakış açıları geliştirmiştir. Bu bakış açıları süregelen zaman içinde Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı'na evrilmiştir. Kadınlar ve erkekler arasında neredeyse yaşamın her alanında var olan eşitsizliklere dikkat çeken yaklaşım, bahse konu sorunların çözümü için yönetimin bir parçası olan kurumların politika üretmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yücel, 2016, s. 88-100). Bütüncül bir perspektife sahip olan yaklaşım; toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için kadınların ortak sorunları, hakları ve hedefleri temelinde dayanışmalarını önemsemiş ve bu konuda erkeklerin potansiyel katkısını önemsemiştir (Toksöz, 2011: s. 48, 70).

Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı'nın sahip olduğu perspektif, kadının özel alandaki iş yükünün erkek tarafından da üstlenilmesi ve kadının da kamusal alan faaliyetleri içerisinde yer almasını gerekli görmektedir. Sadece ekonomik değer yaratan faaliyetlere odaklanmayan yaklaşım, insani ve sosyal gelişmeye vurgu yaparak gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal statüye ilişkin farklılıklar ve fırsatlara erişim konusunda farkındalık oluşmasını önemsemiştir. Kalkınma politikaları ve uygulamalarının kadının yaşamına yansımaları irdeleyen

yaklaşım, hem kadınların hem de erkeklerin rol, sorumluluk, beklenti, ilgi, ihtiyaç ve öncelik gibi durumlarının kökenini irdelemiştir (Rathgeber, 1989, s. 3).

2.2.4.2. Dünyada Uygulanan Kalkınma Politikalarında Kadının Konumu

Kadın hareketlerinin küresel düzeyde faaliyetleri; uluslararası politika yapma süreçleri, kalkınma politikalarına dâhil olma çabaları ve diplomasi ile ilişkileri 1900'lü yılların başında başlamıştır. Bu çabalar sonucunda, Birleşmiş Milletlerin temeli sayılan ve I. Dünya Savaşı'nı takiben kurulan Milletler Cemiyeti, diğer adıyla Cemiyet-i Akvam döneminde kadın hareketi için oldukça önemli olan "Kadınların Yasal Statüsü Uzmanlar Komitesi" kurulmuştur. Komite, kadınların yasal statülerini küresel düzeyde inceleme görevi üstlenmiş ve ilk defa kadın hakları konusu hükümetler arası işbirliğinin gündemine yerleşmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı kadın hareketinin gelişmesine engel olmuş, savaş sona erdikten sonra 1945 yılında BM kurulmuştur. Kuruluş aşaması kapsamında yapılan hazırlık toplantılarına müdahil olan kadın örgütleri, BM Kuruluş Sözleşmesinde "Erkeklerle kadınların hak eşitliğine olan inanç" ibaresinin yer almasını sağlamıştır. Sözleşmeye taraf hükümetler kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzere taahhüt altına girmiştir. Kadınların ulusal ve küresel düzeyde etkin rol almalarına ilişkin yapılan çağrılar ve kadın örgütlerinin talepleri ışığında yapılan yoğun çalışmalar sonuç vermiş, 1946 yılında "Kadının Statüsü Komisyonu" kurulmuştur (Ka.Der, 2017, s. 10, 11, 12, 13). 1948 yılında Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde kadın-erkek eşitliği ilkesi kabul edilmiştir. Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) 18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilmiştir. Kadın hakları konusunda uluslararası hukuki düzenlemelerin en önemlisi olan CEDAW, kadınların siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer haklarını kadın-erkek eşitliği temelinde değerlendirmiştir (UNWOMEN, 2022). 1950 ve 1960'lı yıllar, kadınların kalkınmadaki rolünün insan hakları temelinde ele alındığı yıllar olmuştur (Singhal, 2003: 166).

24 Ekim 1970'de "BM İkinci On Yılı için Uluslararası Kalkınma Stratejisi" kabul edilmiştir. Stratejide kadın, kalkınmanın ana aktörlerinden biri olarak görülmüş ve kadınların kalkınma sürecine dâhil olmasının önemine vurgu yapılmıştır. 1975-1990 döneminde küresel düzeyde dört kadın konferansı yapılmıştır. Bu konferansların ilki 1975 yılında Meksika'nın Meksiko kentinde gerçekleştirilen "Kadının On Yılı" konferansı olmuştur. Konferansta kadının statüsü küresel düzeyde tartışmaya açılarak, kadınların dünyanın pek çok bölgesinde siyasal, sosyal ve ekonomik hayatta ayrımcılığa maruz kaldığı dile getirilmiştir. Konferans kapsamında

gelecek on yılın “BM Kadının On Yılı” olarak ilan edilmesine ilişkin çağrı yapılmış ve On Yıl için eşitlik, barış ve kalkınmaya ilişkin hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların dünya barışını güçlendirmeye katkıları ve kalkınma sürecine entegrasyonları ve tam katılımları olmuştur. Konferansı takip eden yıl BM Tarafından “BM Kadının On Yılı” olarak ilan edilmiş ve bu dönem 1976-1985 dönemini kapsamıştır (UN Report, 1975, s.3-8).

Küresel düzeyde yapılan ikinci kadın konferansı 1980 yılında Kopenhag’da gerçekleştirilmiştir. BM’ye üye 145 devletin temsilcileri bu konferansa katılarak, dünya birinci kadın konferansında belirlenen hedefleri gözden geçirmiş, kadın istihdamı, eğitimi ve sağlığına odaklanmıştır. Kadınların miras, vatandaşlık, mülkiyet ve çocuk velayeti gibi haklarının iyileştirilmesinin önemine vurgu yapmıştır (UN Report, 1980, s.2). 1985 yılında Nairobi’de dünya üçünü kalkınma konferansı gerçekleştirilmiştir. Kadının On Yılı hedeflerinin önündeki engellerin konuşulduğu konferansta, ilk defa kadınların kalkınma sürecine dâhil olması ve kadının kalkınmadaki önemine vurgu yapılmıştır. 1975-1995 döneminde yapılan dört dünya kadın konferansının en önemlisi 1995 yılında Çin’in Pekin kentinde yapılan dördüncü dünya kadın konferansı olmuştur. Konferansı kapsamında kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu kadınların ve kız çocuklarının eşit haklara erişimine vurgu yapan en kapsamlı plan olmuştur (UN Report, 1996, s.7).

2000 yılında BM Genel Kurulu tarafından “Kadın 2000: toplumsal cinsiyet eşitliği, kalkınma ve barış” adı altında bir oturum gerçekleştirilerek, BM’ye üye ülkelere toplumsal cinsiyet eşitliğinin plan ve programlara dahil edilmesi önerisinde bulunulmuştur (UN Report, 2000). 1946 yılında başlayan ve 2010’lu yıllara kadar devam eden bu çalışmalar neticesinde 2010 yılında kadın konusunu çalışmak üzere UNWOMEN yani BM Kadın Birimi kurulmuştur. 2000-2015 döneminde BM tarafından uygulanan ve sekiz hedefi içeren “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri”nin üçüncüsü cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadının güçlenmesini sağlamak olmuştur. 2015-2030 dönemini kapsayan BM’nin on yedi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi içinde beşincisi toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hedefi olmuştur (UN Report, 2015, s.5).

2.2.4.3. Türkiye’de Uygulanan Kalkınma Politikalarında Kadının Konumu

II. Dünya Savaşı’ndan sonra küresel düzeyde gündeme gelen kalkınma sorunuyla beraber pek çok ülkede kalkınma planlarına olan ihtiyaç da gündeme gelmiştir. Kalkınma planları süregelen zaman içinde gelişmişlik seviyesi hangi

düzeyde olursa olsun, bütün ülkeler tarafından belli amaç ve hedeflere ulaşmak için kullanılan bir enstrüman olmuştur. Makro düzeyde büyüme hedeflerine ulaşmak için hazırlanan planlar kapsamında geliştirilen politika ve stratejilerin başta kırılgan gruplar olmak üzere toplumu nasıl etkilediğini ve toplumsal cinsiyet bağlamında farklılaşmış etkilerinin nasıl oluştuğunu dikkate alma durumunda olan planlar (Singhal, 2003, s. 168-169) bunu göz ardı etmiştir.

1970'lere kadar olan dönemde kalkınma çabaları kadınların kalkınma sürecine dâhil olmasını, gerçek ve potansiyel katkılarının göz ardı edilmesini ve kadının kalkınmanın ana aktörlerinden biri olmasını benimsememiştir. Bu yaklaşım kalkınma plan, program ve politikalarına yansımış ve kadınlar kalkınma sürecinin dışında tutulmuştur. Cinsiyetlerinden dolayı maruz kaldıkları her türlü ayrımcılık ve haksızlığa karşı seslerini yükseltmeye başlayan kadınlar, yapmış oldukları gösteriler, yürüyüşler ve protestolar gibi toplumsal hareketler bağlamında görünür olmuş ve bunun sonucunda kalkınma planlarında yer almaya başlamıştır (Özdemir ve Altay, 2018, s. 138).

Bahse konu durum, Türkiye'deki kalkınma planlarına yansıyan yaklaşım açısından da geçerli olmuş ve kadınlar kalkınma sürecinde yeterince görünür olamamıştır. Cinsiyetçi bir dille hazırlanan "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1963-1967)'nin kadınlara dair amaçlarına bakıldığında, kadınlara sağlık eğitimleri verilmesi, aile planlamasının yaygınlaştırılması, kız teknik okullarının açılması, kadınların ev kadını olarak yetişmesi ve uygun mesleklere hazırlanmasına odaklandığı görülmüştür (Demir Sargut, 2021, s. 73). Planı'nın, geleneksel kadın rollerinin pekiştirilmesi yoluyla kadınlardan beklenen görev ve sorumlulukların yerine getirilerek normleştirilmesini sağlamıştır denebilir.

"İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1968-1972) kapsamında okul öncesi eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması, örgün ve yaygın eğitim kurumlarının güçlendirilmesi, örgün eğitim kurumlarının ekonominin talep ettiği yönde işgücü yetiştirmesine ve yaygın eğitim kurumları aracılığıyla kadınların "ev kadını" ve "annelik" rollerinin pekiştirilmesi temelinde eğitim programlarının uygulanmasına ağırlık verilmiştir. Birinci Plan döneminde uygulanan ana-çocuk sağlığı, aile planlaması ve halk sağlığı programlarının bu plan döneminde geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir (DPT, 1968, s. 180). İkinci planda da kadınların ev kadını ve annelik rollerine ilişkin vurgu öne çıkmıştır. Kadın istihdamına yönelik hedefler ağırlıklı olarak yaygın eğitim kurumları aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmış, kalkınma bağlamında kadın konusunu ele alacak kapsamlı herhangi bir

değişiklik plana dâhil edilmemiştir.

“Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1973-1977) İkinci Planı’nın devamı niteliğinde olmuştur denebilir. Plan kapsamında okul öncesi eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması, Kız Sanat Okulları’nın öğrencileri çağdaş mesleklere yönlendirecek Kız Meslek Liselerine dönüşmesi, Kız Sanat Okulları aracılığıyla kadınlara kültür, mesleki beceriler, beslenme, çocuk bakımı ve benzeri konularda eğitim verilmesi öngörülmüştür (Özdemir ve Altay, 2018, s. 129). Bu Plan döneminde kadınların çağdaş mesleklere yönlendirilmesiyle birlikte geleneksel kadın rollerini pekiştiren tedbirler yerine kadınların çalışma hayatına dâhil olmasını sağlayacak planlamaların yer almaya başladığı görülmüştür. Bu bağlamda kalkınma sürecine kadının dâhil olmasını sağlayacak altyapıların oluşturulmaya başlandığı söylenebilir.

“Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1979-1983) kapsamında yeniden düzenlenmesi, üretim ile ilgili programların teknik liseler kapsamına alınması konusu gündeme gelmiştir. Bu planı ilk üç plandan ayıran en önemli özellik, ilk defa kadınların iş gücüne katılım oranından bahsedilmiş olmasıdır. Diğer bir konu ise ev hizmetlerinde çalışan kadınların bir kısmının üçüncü plan döneminde toplumsal sigorta kapsamına alınmış olmasına ve uygulama düzeyinde aksaklıklar yaşanmasına rağmen bu aksaklıkların giderilmesine yönelik herhangi bir tedbirin alınmamış olmasıdır. Kentleşme ve sanayileşmeye bağlı olarak çalışma hayatına katılan annelerin çocuklarına yönelik bakım hizmetlerine olan ihtiyaç bu plan döneminde gündeme gelmiştir (Demir Sargut, 2021, s. 76). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde, çok kapsamlı olmasa da, kadınların iş yaşamında görünür olmasını sağlayacak tedbirler plana dâhil edilmiştir.

“Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1985-1989)’nda, ana-çocuk sağlığı, aile planlaması, bebek ölüm hızının azaltılması gibi konulara ilişkin tedbirler kapsamında teşkilat kurulması, hem çalışan annelerin çocukları hem de yoksul yerleşim alanları ile kalkınmada öncelikli bölgelerde ana sınıflarının yaygınlaştırılmasına ilişkin politika benimsenmiştir (DPT, 1984, s. 141). Bir önceki planda olduğu gibi sanayileşmeye bağlı yaşanan sosyoekonomik dönüşüm ile birlikte kadınların çalışma hayatına katılımı artmıştır. Çalışan kadınların çocuklarına yönelik bakım hizmeti sunacak yapıların niteliğinin iyileştirilmesi ve sayılarının artırılarak yaygınlaştırılmasına vurgu yapılmıştır (Özdemir ve Altay, 2018, s. 129).

“Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1990-1994)’nda Kadınların temel ve

mesleki eğitim fırsatlarından daha fazla yararlanması yoluyla tarım sektörü dışında istihdam edilebilmelerini sağlayacaklar tedbirlerin alınması benimsenmiştir. Çalışan kadınların sosyal güvenlik ve mesleki eğitim gibi çalışma hayatına dair sorunlarının giderilmesi ve çocuklarının bakım hizmetlerinden yararlanmasına vurgu yapılmıştır. Kadınların, kalkınmanın nimetleri arasında sayılan eğitim, istihdam ve sağlık gibi temel kamusal hizmetlerden daha fazla yararlanmasının sağlanması ve kadının statüsünün yükseltilmesine yönelik gerekli çalışmaların yapılması ilke olarak kabul edilmiştir (DPT, 1989, s. 287, 343, 353-354). Bu planı diğerlerinden farklı kılan özellik, planın giriş kısmında kadın konusuna yer verilmiş olmasıdır. Planda kadınların çalışma hayatına dahil olması ve çalışan kadın sayısının artırılması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması söz konusu olmuştur (Demir Sargut, 2021, s. 73). Önceki planlara nazaran, bu planda kadının kalkınmanın bir parçası olduğu, konumunun ve statüsünün iyileştirilmesine yönelik düzenlemelerin yer aldığı söylenebilir.

“Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1996-2000) çerçevesinde kadınların, erkeklerle eşit statüde sosyal ve ekonomik hayata dâhil olması benimsenmiştir. Plan dâhilinde kadınların statüsünün iyileştirilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin hayata geçirilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kadınların ve kız çocuklarının eğitiminin önemsenmesi ve kadınların kalkınma sürecine entegre olması planda yer almıştır. Ailenin korunması temelinde uygulanacak politikalarda kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi, Türk Medeni Kanunu’nda kadın ve aileye dair konularda gerekli düzenlemelerin yapılması, aile içi sorumlulukların eşitlikçi bir yaklaşımla paylaşılması, kadının toplumsal yaşama eşit biçimde katılması ve benzeri konularda gerekli her türlü düzenlemenin yapılması vurgulanmıştır (Özdemir ve Altay, 2018, s. 129). Planda; kadının statüsü, kalkınmadaki yeri, kadın hakları, yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gibi pek çok temel konuya ilişkin tedbirler yer almış ve uygulamalar yapılmıştır.

“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (2001-2005) kadının statüsünün yükseltilmesine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı bir plan olmuştur. Planda, Türkiye’nin en az gelişmiş iki bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan kadınların statüsünün düşüklüğüne dikkat çekilmiş, her iki bölgede kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımı destekleyecek özel programların uygulanması benimsenmiştir. GAP Bölgesi olarak anılan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin sosyal yapısı ve sorunlarının çözülmesi amacıyla sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde GAP Sosyal Eylem Planı hazırlanmıştır. Sosyal

Eylem Planı kapsamında ÇATOM'lar kurulmuştur. ÇATOM'lar ile kadınların kamusal alana dâhil olması, kamusal hizmetlere erişiminin sağlanması, kadın istihdamı ve kadın girişimciliğinin artması, kadının güçlendirilmesi, kadınların karar mekanizmalarına katılması, yönetim becerilerinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amaçlanmıştır (DPT, 2000, s. 62, 64). Bu kalkınma planını diğerlerinden ayıran özellik kadının statüsünün yükseltilmesi, kalkınmanın ana aktörlerinden biri olarak değerlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının benimsenmesi olmuştur.

“Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı” (2007-2013) kapsamında istihdam olanaklarına erişemeyen kadınlar için fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi ve kadınların çalışma hayatına dâhil olmasını sağlayacak destek mekanizmalarından biri olan bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması benimsenmiştir. Kırsal kesimde yaşayan kız çocuklarının eğitim olanaklarına erişiminin artırılması ve ilköğretimde okul terklerinin azaltılması için gerekli tedbirlerin alınması yoluyla kız çocuklarının ortaöğretime geçiş oranlarının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Plan döneminde kadına yönelik şiddet konusunda farkındalık çalışmalarının yapılması önem atfedilen bir diğer konu olmuştur (DPT, 2006, s. 83, 86, 89). Plan döneminde Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) koordinasyonunda, 2008-2013 dönemini kapsayacak “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı” hazırlanmıştır (KSSGM, 2010, s. 4). Bu plan döneminde yaşanan bir diğer önemli gelişmede 2009 yılında kurulan “TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu”nun kurulmuş olmasıdır. Dokuzuncu planı önceki planlardan ayıran en temel özellik kadının sosyal ve ekonomik hayata katılımında fırsat eşitliğine sahip olması ve şiddetin önlenmesi konusunda “I. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”nın hazırlanması olmuştur (Damgacı, 2024, s. 88)

“Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı” (2014-2018) kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde kadının güçlendirilmesine vurgu yapılmış, toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme çalışmasına ilişkin pilot uygulamaların yapılması benimsenmiştir. Kadınların yönetim kapasitesinin geliştirilmesi ve karar alma süreçlerinde yer alması, örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri yoluyla daha donanımlı hale gelmesi ve kadın istihdamının artırılması politika olarak kabul edilmiştir. Kadına karşı şiddet ve her türlü ayrımcılığın sonlandırılması amacıyla erken çocukluktan başlayarak toplum temelli farkındalık çalışmalarının yapılması, kadın girişimciliğinin teşviki, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması yoluyla doğurganlık hızının düşüşünün engellenmesi gibi politikalara da ayrıca yer verilmiştir (Kalkınma

Bakanlığı, 2013, s. 43, 44, 55, 106). Plan, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının geçtiği tek plandır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmasıyla kadınların güçlendirilmesi ve kalkınma sürecine ivme kazandırılmasının önemi üzerinde durulmuştur.

“On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (2019-2023) çerçevesinde ilk defa kadının kalkınmadaki yerini çalışacak Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) kurulmuştur. Komisyon; kadınlara yönelik eğitim, istihdam, karar alma mekanizmalarına katılım, teknoloji, dijital ekonomi, çevre ve diğer konuları içeren rapor hazırlamıştır. Çalışmanın bu bölümünde, bu nedenle kalkınma planı yerine ÖİK tarafından hazırlanan rapora odaklanılmıştır. “Kadına Yönelik ÖİK Raporu”nun amaçlarından biri kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi ve kadınların yaşamın her alanına ilişkin haklardan ve olanaklardan eşit şekilde yararlanması olmuştur. Kadınların haklara ve olanaklara erişiminin teşviki, karar alma süreçlerine daha fazla dâhil olması, kaynaklara erişiminin kolaylaştırılması, kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişiminin sağlanması ve kadınların çalışma hayatına teşvik edilmesi benimsenen temel politikalar arasında yer almıştır. Kadınların statüsünün yükseltilmesi konusunda farkındalık çalışmalarının yapılmasına vurgu yapılmıştır. Kadınların tarım sektöründe nitelikli işgücü haline gelmesi amacıyla eğitim, yayım ve sertifika programlarının geliştirilmesi, kadın kooperatiflerinin desteklenmesi yoluyla sosyal dayanışma ekonomisine katkı sunulması altı çizilen diğer konular olmuştur (SBB, 2018, s. 27, 35, 92, 103, 125, 130, 132, 139). BM Kadın Birimi’nin Avrupa ve Orta Asya Ofisi İstanbul’a taşınması, sadece kadın öğrencilerin kabul edildiği kadın üniversitelerinin kurulması gibi kararlar bu plan döneminde alınmıştır.

“On İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (2024-2028) çerçevesinde kadınların çalışma hayatına katılımını sağlayacak kapsamlı çalışmaların yapılması, sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak amacıyla kadınların ve kız çocuklarının dijital ve yeşil dönüşüme uyum sağlayabilecekleri bilgi ve beceriye sahip olmaları, eğitimin her kademesine dahil olmaları ve devam etmeleri ile iyi olma hallerinin desteklenmesi temel öncelikler arasında yer almıştır (SBB, 2023, s. 22, 171). Ayrıca, plan kapsamında Kadının Kalkınmadaki Rolü ÖİK Raporları hazırlanmıştır. ÖİK 1. ve 2. Alt Komisyon Raporları; kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmaları ve güçlenmeleri için politika ve çözüm önerilerini belirlemiş, kadınların kalkınmada aktif rol almalarına vurgu yapmıştır (SBB, 2023, ÖİK 1. Ve 2. Alt Komisyon Raporları, s. 155, 183).

2.3. EKO-FEMİNİZM KONUSUNDA DÜNYA’DA ve TÜRKİYE’DE

YAPILAN ÇALIŞMALAR, GELİLEN NOKTA ile TEZ ÇALIŞMASININ ALANA SUNACAĞI KATKI

2.3.1. Dünya’da Yapılan Çalışmalar ve Gelinek Nokta

Eko-feminizm ile ilgili dünya deneyimine bakıldığında, yaklaşımın 1970’li yıllarda, kadının ve doğanın ataerkil yapı ve kapitalist sistem tarafından sömürülmesi temelinde ortaya atıldığı görülmüştür. Yaklaşım çerçevesinde başlangıçta kadın ve doğa ilişkisi ve bu ilişkinin toplum tarafından algılanış biçimi irdelenmiştir. Eko-feminizm; zaman içinde kadın doğası, sistemsel sömürü ve eşitsizlik temelinde farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. 1960’lı yılların sonlarına doğru ortaya çıkan çevre hareketleri ile kadın hareketleri ortaklaşmış, kadınlar çevreyi koruma ve sürdürülebilirlik konusunda seslerini yükseltmeye başlamıştır. İklim değişikliği, doğal kaynakların geri dönülmez bir şekilde tahrip edilmesi ve biyoçeşitliliğin azalması gibi küresel sorunlarla birlikte eko-feminizm önem kazanmış ve kadınların bu alanda aktif rol üstlenmesi teşvik edilmeye başlanmıştır.

2.3.2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar ve Gelinek Nokta

Türkiye, konuyla ilgili uluslararası düzlemde yapılan çalışmalar yoluyla 1990’lı yıllarda eko-feminizm kavramı ile tanışmıştır. Akademik dünyada alan bulan eko-feminizm makalelere konu olmuş, kadın aktivistler konuyu tartışmaya açmıştır. Ancak, eko-feminist hareketin yaygınlaşması, toplumun tüm kesimlerine ulaşması ve etki gücünün artması pek mümkün olmamıştır.

2.3.3. Tez Çalışmasının Alana Sunacağı Katkı

Tez çalışması, kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifi MKİ örneği özelinde ele almıştır. Çalışma ile bir taraftan MKİ kadınlarının toprakla yeniden kurduğu bağların güçlenmesi, kadim ve modern bilgiyi harmanlama yetisi, toprağı koruma konusunda rol üstlenmesi, yaşamlarını idame etme çabası ve sosyal ve ekonomik yönden güçlenmesi teorik düzeyde tartışmaya açılarak, konuyla ilgili literatür eksiğinin giderilmesine katkı sunulmuştur. Ayrıca ilerleyen yıllarda konuyu çalışacak akademisyen ve uygulayıcılara çalışma zemini hazırlanarak, konuyu derinlemesine çalışma olanağı sunulmuştur.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Gereç

Tez çalışması kapsamında yapılan araştırmada hem nicel hem de nitel veri toplama tekniklerini bütünsel bir yaklaşımla ele alan karma yöntemle veri toplanmıştır. Nicel yöntemde veri toplama aracı olarak KoBoToolbox kullanılmıştır. KoBo kavramı, Kuzey Uganda’da kullanılan ve transfer anlamına gelen Alcholi dilinden türemiştir. KoBoToolbox 2005 yılında insan hakları alanında çalışan araştırmacıların ortak çabası sonucu ortaya çıkmış bir veri toplama aracı olup; veri toplama, yükleme ve aktarma işlemlerini yapmak üzere tasarlanmıştır (web20). Açık kaynaklı bir araç olan KoBoToolbox, gerek veri toplama gerekse geri bildirim için kullanılan ücretsiz bir araçtır. İnternetin olmadığı veya internet kesintisinin çok fazla olduğu bölgelerde veri toplama imkânı sunmaktadır (Salami, Babatunde ve Akinsola, 2023, s. 457).

Tezin saha çalışması Mardin ili Midyat ilçesi Seyitler Mahallesi ile kırsalda bulunan Eğlence Mahallesi’nde gerçekleştirilmiştir. Gerek Seyitler gerekse Eğlence Mahallesinde internet belirsizliği oldukça fazla olduğu için veri toplama aracı olarak KoBoToolbox tercih edilmiştir. KoBoToolbox’ın tercih edilmesinin diğer nedenleri ise verilerin hızlı toplanması, derinlemesine analiz yapılabilmesi, bilgisayardan kontrol edilebilmesi, Microfost Excel ve benzeri araçlara transferin kolaylıkla yapılabilmesi, anketin nerede yapıldığı, kime ne kadar anket uygulandığı, hangi soruların cevaplandığı veya boş bırakıldığının anlık olarak izlenmesi olmuştur.

Nicel veri toplama teknikleri ile toplanan verilerin analizi IBM SPSS Statistics 27 sürümü kullanılarak gerçekleştirilmiştir. SPSS 27, kullanıcı dostu arayüzü ve gelişmiş tablo oluşturma araçları ile veri görselleştirmeyi kolaylaştıran bir sürümdür. Özellikle CTABLES (Custom Tables) komutu sayesinde, her bir değişken için hem frekans hem de sütun yüzdesi (COLPCT.COUNT) değerleri elde edilerek detaylı tablolar oluşturulmuştur. Bu sürüm, tabloları etiket bilgileriyle birlikte düzenli biçimde sunma ve çıktıların doğrudan tez yazımında kullanılmasına olanak sağlamıştır.

Tez çalışması kapsamında toplanan nitel veriler ise Qualitative Data Analysis (MAXQDA) ile analiz edilmiştir. MAXQDA nitel ve karma yöntemli araştırmalarda verilerin düzenlenmesi, analizi ve değerlendirilmesini sağlayan yazılım programıdır. Veri yönetim süreçlerini ve analizlerini kolaylaştırır (Dereli, 2023, s.4). Program, bir taraftan verilerin nitel olarak analiz edilmesini ve veriler arasında anlamsal ilişkiler

kurulmasını sağlarken bir taraftan da verilerin tema ve harita olarak görünür olmasını sağlamaktadır (Göçer, 2016, s 205). Bu güçlü yönleri ışığında, araştırma kapsamında toplanan nitel verilerin metin, içerik ve karşılaştırmalı analizleri MAXQDA 2020 yazılım programı ile gerçekleştirilmiştir.

3.2. Yöntem

Saha çalışma aşaması Şubat-Mart 2025 döneminde MKİ'nin kurucu, kurucu çalışanı, çalışanı ve gönüllüsü kadınların kalkınma kuramları temelinde eko-feminist perspektifle yapılan çalışmalardan etkilenme düzeyleri hakkında bilgi edinmek amacıyla yürütülmüştür. Bu bağlamda, kadınların kadim bilgi ve kültürel becerileri, günlük yaşam pratikleri, dayanışarak üretmeleri, toprak ile ilişkileri, ekolojik yaşamı gözetken yaşam biçimleri ve yaşamlarını idame etme yetenekleri ile kalkınma çalışmalarında nasıl konumlandıklarına ilişkin bilgi edinilmesi hedeflenmiştir.

3.2.1. Veri Toplama Araçları

Tez çalışmasına masa başı araştırması ile başlanmıştır. Masa başı araştırması kapsamında tez konusuyla ilgili kaynak kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, bildiriler, süreli yayınlar, gazete haberleri, resmi raporlar; plan, program, proje ve faaliyetlere ilişkin dokümanlar taranmıştır. Uluslararası kuruluşlar ile ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların çalışmalarıyla ilgili detaylı kaynak taraması yapılmış; e-kütüphaneler ve arşivler taranmıştır. Bu bağlamda tez oldukça geniş bir yelpazede, hem kurama hem de uygulamaya dayalı derlenen arka plan bilgileri temel alınarak yapılandırılmaya çalışılmıştır.

Saha çalışması tasarlanmadan önce çalışmanın yapılacağı bölgede ön gezi, gözlem ve inceleme yapılmış, kişi ve kurumlarla görüşülmüştür. Bir taraftan da veri toplama araçları ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Literatürde öncelikle nicel veri toplama yöntemi incelenmiş, nicel yöntemin dayanağını pozitivistten aldığı ve pozitivistin ise bilginin deneyim yoluyla elde edilmesi odağında hareket ettiği görülmüştür (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s.38). Deneyimle elde edilmeyen bilgiyi kabul etmeyen pozitivist, gerçeklerin doğrulanması ve kanıtlanmasında deneyimin önemine vurgu yapmıştır (Şimşek, 2018, s.85). Bu bilgiler ışığında araştırmaya konu MKİ kadınlarının “deneyime” dayalı kadim ve modern “bilgiyi” harmanlayarak günlük yaşam pratiğine dönüştürme bilgelikleri temelinde nicel veri toplama tekniklerinden biri olan anket yönteminin saha çalışmasında kullanılmasına karar verilmiştir.

Daha sonra literatürde nitel araştırma yönteminin insanın içinde bulunduğu dünyaya ilişkin deneyim, düşünce ve algısını farklı yöntemlerle keşfetme olasılığına sahip olduğu (Glesne, 2020 a, s. 11) görülmüştür. Nitel yöntem ile ilgili tanımların ortak noktasının, bir konu hakkında “hem daha fazla bilgi edinme” hem de “mevcut bilgiyi güçlendirme” olduğu (Banister, 1994, s.) keşfedilmiştir. Bu bağlamda saha çalışması kapsamında hem nicel hem de nitel veri toplama tekniklerinin birlikteliğinden oluşan karma yöntem kullanılmasına karar verilmiştir. Karma yöntemin özüne bakıldığında iki farklı araştırma yöntemini bütünsel bir biçimde bir araya getiren yaklaşımdan ziyade başka bir araştırma yöntemi olarak tanımlandığı görülmüştür. Karma yöntem; nicel yöntemin nitel, nitel yöntemin ise nicelin eksik kalan taraflarını tamamladığı yeni bir araştırma yöntemi olarak değerlendirilmiştir (Kara, 2023, s. 75). Nicel yöntem MKİ ile ilgili genelleme yapma imkânı vermiş, nitel yöntem ise MKİ kurucu, kurucu çalışanı, çalışanı ve gönüllülerinin hikayelerini ve konuyla ilgili perspektiflerini detaylı bir şekilde öğrenme fırsatı sunmuştur (Greene vd. 1989: 267).

3.2.2. Örneklem Seçimi

Nicel araştırma geleneğine ilişkin literatürde araştırmanın konusu ve amacı bağlamında üzerinde araştırma ve genelleme yapılacak kişilerin oluşturduğu gruba evren (Nachimas ve Nachimas, 1996), evrenin tamamının araştırmaya dâhil edilmesine tam sayım dendiği görülmüştür. Tam sayımın evrendeki her birimin örneklem katıldığı örneklem seçim tekniği olup, belli bir coğrafyaya yoğunlaşan evrenler için kullanışlı bir yöntem (Lin, 1976,164) olduğu ifade edilmiştir. Teze konu saha araştırmasında evrenin Midyat ilçesi Seyitler Mahallesi ile Eğlence Mahallesi gibi küçük ve belli bir bölgeye yoğunlaşmış olması, araştırma sonuçlarının evrendeki her birimin tamamını temsil ederek genellemelerin doğruluk düzeyini artırması ve örneklem hatasının bertaraf edilmesi amacıyla tam sayım yönteminin kullanılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Nitel araştırmaya ilişkin literatürde örneklem seçiminde araştırmacının çalıştığı alanı iyi tanıması, küçük gruplarla ve örneklemelerle çalışması, elde ettiği verinin niteliğini artırması için aynı örneklem grubu üzerinden tekrar yaparak derin bilgiye erişmesinin mümkün olduğu (Neuman ve Robson, 2014) görülmüştür. Gözlem ve görüşme yoluyla yürütülen nitel araştırmalarda geniş örneklemelerin gerekli olmadığı, hem gözlemin hem de görüşmelerin kendini tekrar etme riski bulunduğu (Morse, 2016; Shenton, 2004) bilgisi alınmıştır. Nitel araştırmalarda iki örneklem türünün bulunduğu, bunların “olasılıklı örneklem” ve olasılığa

dayanmayan “amaçlı örnekleme” olduğu ifade edilmiştir. Örnekleme seçimi yapılırken evreni temsil etmenin önemli bir unsur olduğu ancak bundan daha önemli olanın örneklemenin araştırma konusuna uygunluğu belirtilmiştir (Baltacı, 2018; Sandelowski, 1986). Olasılıklı örnekleme ile genelleme rahatlıkla yapılırken, amaçlı örneklemede zengin ve derin bilgiye erişim olanağının olduğu (Denzin ve Lincoln, 2008a ve diğerleri) keşfedilmiştir. Bu bağlamda nitel veri toplamada “amaçlı örnekleme” yöntemi seçilerek; araştırma konusuna uygun, zengin ve derin bilgiye erişimi sağlayacak ve görüşmelerde tekrara düşme riskini bertaraf edecek, konu odağında sınırlı sayıya sahip örnek ile görüşmeye karar verilmiştir.

3.2.3. Veri Toplama Süreci

Veriler yukarıda da belirtildiği gibi nicel ve nitel veri toplama tekniklerini içeren karma yöntemle toplanmıştır. Veri toplama çalışması, tez danışmanının yönlendirmesi ile araştırmacı ve iki anketör tarafından gerçekleştirilmiştir. Anketörler üniversite mezunu olup, anketörlük tecrübesi olan, sahanın sosyoekonomik yapısı hakkında bilgiye sahip, Kürtçe ve Arapça (araştırma sahasında ağırlıklı olarak her iki dilde kullanılıyor) bilen kişiler arasından seçilmiştir. Veri toplama süreci başlamadan önce anketör eğitimi yapılmıştır. Araştırmada kullanılacak KoBoToolbox programı anketörlerin cep telefonlarına yüklenmiş, programın nasıl kullanılacağı ve dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Akabinde, pilot bir saha çalışması yapılarak hem soruların örneklem tarafından nasıl anlaşıldığı, hem de anketörlerin soruları uygun bir şekilde sorup sormadığı KoBoToolbox’ın doğru kullanılıp kullanılmadığı test edilmiştir. Pilot çalışmaya her iki anketörde katılarak, anketleri örneklem grubuna uygulamıştır. Sahada karşılaşılabilecek sorunlara ilişkin tedbir almak ve anket sorularında herhangi bir sorun olup olmadığı test etmek amacıyla yapılan pilot çalışmadan sonra gerekli revizeler yapılmıştır. Saha çalışması gerçekleştirilerek, planlandığı şekilde 90 kişilik örneklem grubuna 4 bölümden oluşan 59 soruluk anket uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında ayrıca nitel veri toplama geleneğinin alt bileşenleri olan derinlemesine ve odak grup görüşmesi teknikleri kullanılmıştır. Odak grup görüşmesi; belirli bir konu veya sorun çerçevesinde, belirli bir süre içerisinde, küçük gruplarla yapılan yoğun tartışmalar ve görüşmeleri içeren araştırma tekniğidir (Marshall, 1999, s.538). Yapılan çalışmada odak grup görüşmeleri ile grup dinamizmi oluşturulmuş, tartışmalar yürütülerek elde edilen verinin zenginleştirilmesine ve derinleştirilmesine çalışılmıştır. Görüşmelerde; örneklem grubunun günlük yaşam pratikleri bağlamında kendini idame perspektifi, eko-

feminizm algısı, ekoloji ve kadın konusu ile ilgili bakış açıları anlamaya çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir diğer veri toplama aracı ise derinlemesine görüşmedir. Görüşmeler, görüşülen kişilere kendilerini ifade etme fırsatı sunarken, araştırmacıya da görüşme yaptığı kişilerin araştırma konusuna ilişkin bakış açısı, duygu düşünce ve tecrübelerini derinlemesine anlama imkânı sunar (McCracken 1988: 9). Bu bağlamda derinlemesine görüşme tekniği ile örneklem grubunun kalkınma, kadın, ekoloj, kendini idame perspektifi ve eko-feminizm konusunda deneyimleri, düşünceleri ve algıları anlamaya çalışılmıştır. Ayrıca yeni şeyler keşfederek elde edilen verinin derinleştirilmesine ve geniş bir yelpazede değerlendirilmesine olanak yaratmak amacıyla çaba gösterilmiştir. Araştırma kapsamında 2 odak grup, 7 derinlemesine görüşme olmak üzere toplam 9 görüşme gerçekleştirilmiş ve görüşmelerde 2 bölümden oluşan toplam 18 yarı yapılandırılmış soru sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış sorular hazırlanırken nitelik ön planda tutulmuş, araştırmacının cevap aradığı sorulara odaklanılmış, sorularda yeterli düzeyde çeşitlilik olmasına dikkat edilmiştir (Roulston, 2010; Rubin ve Rubin, 2012).

3.2.4. Verilerin Analizi ve Raporlama

Teze konu araştırma kapsamında uygulanan anket çalışmasının ardından, verilerin SPSS ortamında analiz süreci gerçekleştirilmiştir. Öncelikle veriler KoBoToolBox platformu aracılığıyla toplandıktan sonra veri temizliği, kodlama, kontrol ve düzenleme işlemleri Microsoft Excel programı kullanılarak yapılmıştır. Eksik, hatalı ya da tutarsız yanıtlar ayıklanıp düzeltilmiş; analiz öncesi veri seti SPSS'e uygun hale getirilmiştir. SPSS analiz aşamasında, çalışmanın amacına uygun olan temel istatistiksel yöntemler, özellikle tanımlayıcı istatistikler (frekans ve yüzde dağılımları) ve çapraz tablolar (CTABLES komutu) kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda oluşturulan tablolar, anket sonuçlarının sistematik biçimde değerlendirilmesini sağlamış ve çalışmanın sayısal temeli oluşturulmuştur. Her bir SPSS Syntax çıktısı ve ilgili tablolar çalışmada kullanılmak üzere hazır hale getirilmiştir.

Nitel veri toplama teknikleriyle toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz genel bilgileri içeren verileri analiz etme fırsatı sunarken, içerik analizi ise toplanmış verilerin detaylı incelenmesi ve verilerle ilintili ana ve alt tema ile kodlara erişme fırsatı sunmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 89). Betimsel analiz yöntemi ile örneklem grubunu tanımayı sağlayan bulgular analiz edilmiş, içerik analizi yöntemi ile ise tez konusu bağlamında kadın ve kalkınma, kadın ve sürdürülebilirlik, kadın ve güçlenme, kadın

ve ekoloji, kadın ve çevre, kadın ve toprak gibi birbiriyle ilintili veriler belirli kavramlar ve temalar odağında bir araya getirilerek yorumlanmıştır (Altunışık ve Diğerleri, 2010, s. 322)

Görüşmeler yapılırken ses kayıtları alınmış, görüşmeler tamamlandıktan sonra kayıtların deşifresi yapılmış ve Word formatında 32 sayfa not elde edilmiştir. Daha sonra analiz sürecine geçilmiş, analiz yapılırken MAXQDA 2020 yazılım programı kullanılmıştır. Analize, verilerin Word formatında MAXQDA'ya aktarılmasıyla başlanmıştır. MAXQDA'ya aktarılan veriler üzerinde tezin cevap aradığı sorular kapsamında ana temalar, alt temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Kodlar oluşturulurken açık kodlama (open coding) ve seçici kodlama (selective coding) yöntemleri kullanılarak kod atamaları yapılmıştır. 3 ana tema, 7 alt tema ve 53 kod arasındaki ilişkiler incelenerek temalar ve örüntüler ortaya çıkarılmıştır. Analiz süreci tamamlanmış, elde edilen bulgular araştırma soruları bağlamında literatür ile ilişkilendirilmiş ve saha raporu hazırlanmıştır.

3.2.5. Etik Hususlar

Saha çalışması başlamadan önce anket uygulanacak ve görüşme yapılacak kişilere ulaşmak için MKİ'nin veri tabanında bulunan kurucu, kurucu çalışan, çalışan ve gönüllülerin verileri gözden geçirilmiştir. Saha araştırmasının yapılabilmesi için MKİ'den gerekli resmi izin alınmıştır (Ek-1). Soru formları ve saha çalışması planı hazırlandıktan sonra Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'na başvurulmuş ve Kuruldan E-76244175-050.04-414853 sayı, 05.02.2025 tarihli onay alınmıştır (Ek-2). Daha sonra, MKİ'nin kurucusu ve eğiticileri aracılığıyla MKİ'nin kurucu, kurucu çalışanı, çalışanı ve gönüllülerine ulaşılmış ve araştırmaya katılmaya davet iletilmiştir.

Saha çalışması başlamadan önce anketörlere yönelik yapılan eğitimde anketörler etik ilkeler hakkında bilgilendirilmiştir. Hem anket uygulama sürecinde hem de derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde örneklem grubu yapılan çalışma hakkında bilgilendirilmiş, soruları cevaplanmış ve gönüllü katılım formu imzalatılmıştır.

Nicel yöntem ile toplanan veriler, veri toplama aracı olarak kullanılan KoBoToolbox'da depolanmış, daha sonra kişisel bilgisayara aktarılmıştır. Nitel yöntem ile veri toplama sürecinde ise görüşülen kişilerin verdikleri bilgiler, ses kayıt cihazı kullanılarak depolanmış ve daha sonra kişisel bilgisayara aktarılmıştır.

Derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde alınan ses kayıtlarının deşifresi, görüşmeler gerçekleştikten belli bir süre sonra yapılmıştır. Saha çalışması süresince toplanan ham verilerde yer alan kişisel bilgiler kodlanarak anonimleştirilmiştir. Saha çalışması sürecinde toplanan kişisel verilerin tamamı, KVKK'nın özel hayatın gizliliği ilkesine uygun olarak toplanmış, korunmuş ve işlenmiştir. Herhangi kişisel bir bilgi üçüncü taraflarla paylaşılmamıştır. Saha çalışması sırasında görüşülen katılımcılara da ifade edildiği gibi, toplanan veriler sadece tez çalışması kapsamında anonim olarak kullanılmıştır. Tez savunması yapıldıktan ve tez onaylandıktan sonra, görüşme kayıt ve deşifreleri imha edilmiştir.

4. BULGULAR

“Kalkınma Kuramları Temelinde Eko-feminist Perspektifle Yapılan Çalışmaların Kadınların Yaşamına Etkileri: Midyat Kadın İnisiyatifi Örneği” konulu tez çalışmasının bu bölümünde teze konu araştırma kapsamında elde edilen bulgular yer almıştır. Bulgular; MKİ’nin İnsan Sermayesi Profili; Kuruluş Süreci, Amacı ve Faaliyetleri; Kadın, Güçlenme ve Kalkınma İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar, Kadın, Ekoloji ve Eko-feminizm İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Yaptığı Çalışmalar ana başlıkları altında sunulmuştur. Elde edilen bulgular temelinde araştırma çerçevesinde aşağıdaki sorular cevaplanmaya çalışılmıştır;

Kadınlar; kadim bilgi ve kültürel becerileri, günlük yaşam pratikleri, dayanışarak üretmeleri, toprak ile ilişkileri, ekolojik yaşamı gözetten yaşam biçimleri ve yaşamlarını idame etme yetenekleri ile kalkınma çalışmalarında nasıl konumlandırılıyorlar/konumlanıyorlar? Ekolojiyi gözetten ve insanı odağına alan kalkınma çalışmaları kadınların yaşam koşullarının iyileşmesine katkı sunuyor mu? MKİ’nin ekoloji ve feminizm algısı nedir? MKİ’nin toplumsal cinsiyet eşitliği algısı nedir?

4.1. MKİ’NİN BEŞERİ SERMAYE PROFİLİ

4.1.1. Demografik Bilgileri

Bu bölümde MKİ’nin, Mardin ili Midyat ilçesi Seyitler Mahallesi ile Eğlence Mahallesi’nde yaşayan kurucu, kurucu çalışanı, çalışanı ve gönüllülerinden oluşan 90 kişinin demografik özelliklerine ilişkin bulgular incelenmiştir. Yaş, cinsiyet, doğum yeri, yasal statü, mensup olunan etnik grup, dünya görüşü, eğitim düzey ve yaşanılan yer gibi kırılımlar bağlamında ele alınan bulgular Tablo 4.1’de gösterilmiştir.

Yaş gruplarının dağılımına bakıldığında, örneklemin % 3,3’ünün 24 yaş ve altı, % 96,7’sinin 25-64 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, kırsalda yaşayan 30 yaş altındaki nüfusun önemli bir bölümünün tarım dışı istihdama yöneldiğini (Özügurlu, 2011) göstermektedir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında çalışanların % 98,9’unun kadın olduğu görülmüştür. MKİ’nin üretim faaliyetleri genel anlamda “kadın işi” olarak algılandığı için, üretimde ağırlıklı kadınların çalıştığı tespit edilmiştir. Üretim sürecinde beden işlerinin, erkek çalışan tarafından yerine getirildiği ifade edilmiş ve MKİ’de sadece bir erkek çalışan olduğu belirtilmiştir. Ataerkil toplum yapısı temelinde ortaya çıkan cinsiyete dayalı

işbölümüne göre, kadınların ve erkeklerin neleri yapabileceği veya yapamayacağı, toplum tarafından oluşturulan değerlere göre şekillenmektedir (Urhan, 2015, s. 22).

Araştırmaya katılanların doğum yeri verileri incelendiğinde, katılımcıların % 60'ının Midyat ilçesinde, % 38,9'unun Midyat'a bağlı köylerde ve çevre ilçelerde, % 1,1'inin ise Suriye'de doğduğu görülmüştür. Katılımcıların yasal statüsüne bakıldığında % 81'inin Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olduğu bulgusu elde edilmiştir. Mensup olunan etnik grup sorusuna verilen cevaplar, katılımcıların % 62,2'sinin Kürt, % 35,6'sının Arap, % 2,2'sinin ise Türk olduğunu göstermiştir. Midyat, Mezopotamya medeniyetlerine ait izleri taşıyan, farklı dil ve etnik kökenli insanların uyum içerisinde yaşadığı bir yerleşim yeri olma özelliğini hala korumaktadır (Sevindi ve Daşdemir, 2011, s. 163). Dünya görüşüne ilişkin sorulan soruya verilen cevaplara bakıldığında ise örneklemin tamamına yakınının kendini muhafazakâr olarak tanımladığı görülmüştür.

Eğitim verileri, örneklem grubunun % 25'inden fazlasının okuma-yazma bilmediğini veya okur-yazar olduğunu, % 20'sinin ilkokul, % 13,3'ünün ortaokul, % 30'unun lise ve % 11'inin ise yüksekokul mezunu olduğunu göstermiştir. Konuyla ilgili literatür de kadınların eğitim düzeyinin düşük olmasının nedenlerinin başında ataerkil toplum yapısı, olumsuz geleneksel kalıp yargılar, erken yaşta ve zorla evlilikler; kız çocuklarının eğitiminin önemsenmemesi, ailenin geçici üyesi olarak görülmesi, ev içi iş yükünün fazla olması ve temel eğitimi tamamlamadan okuldan alınmasının geldiği (Özaydınlık, 2014, s. 98) görülmüştür. Araştırmaya katılanların tamamının Midyat merkezde yaşadığı görülmüştür.

BM'nin Sürdürülebilir Küresel Hedefleri arasında yer alan Nitelikli Eğitim Hedefi kapsamında, başta kız çocukları ve dezavantajlı gruplar olmak üzere kapsayıcı ve nitelikli eğitime herkesin erişmesi amacıyla küresel düzeyde yoğun çaba sarf edilmektedir. Literatürde de bu durumun izdüşümleri ile karşılaşılmıştır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin, kalkınma hedeflerine erişebilmeleri için başta temel olmak üzere eğitimin her kademesini yaygınlaştırma çabası yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu çabalara rağmen dünya genelinde büyük bir bölümü kadınlar olmak üzere yetişkinlerin yaklaşık üçte ikisi yaşam standartlarını iyileştirecek, sosyoekonomik değişim ve dönüşümlere uyumu kolaylaştıracak donanımına sahip değildir. Kadınlar erkeklere oranla daha kısa süreli eğitim almakta, bilgi ve yetenekleri göz ardı edilmekte, kaliteli yaşam sürmelerine engel olan sosyal normlar geçerliliğini hala korumaktadır (Karl, 1995; Mukherjee, 2008).

Çizelge 4.1. MKİ Kurucu, Kurucu Çalışanı, Çalışanı ve Gönüllülerinin Demografik Bilgileri

		Sayı	Yüzde
Yaşınız	24 yaş ve altı (genç)	3	3,3%
	25-64 yaş aralığı (orta yaş)	87	96,7%
Cinsiyetiniz	Kadın	89	98,9%
	Erkek	1	1,1%
Doğum Yeriniz	Diğer	35	38,9%
	Midyat	54	60,0%
	Suriye	1	1,1%
Türkiye dışında bir ülkede doğduysanız yasal statünüz	TC Vatandaşı	73	81,1%
	Geçici Koruma	1	1,1%
	İkamet İzinli	10	11,1%
	Diğer	6	6,7%
Mensup olduğunuz etnik grup	Türk	2	2,2%
	Kürt	56	62,2%
	Arap	32	35,6%
Dünya görüşünüz	Muhafazakâr	88	97,8%
	Seküler	2	2,2%
Eğitim düzeyiniz	Okur-yazar değil	8	8,9%
	Okur-yazar	15	16,7%
	İlkokul mezunu	18	20,0%
	Ortaokul mezunu	12	13,3%
	Lise mezunu	27	30,0%
	Yüksekokul/üniversite Mezunu	10	11,1%
Yaşadığınız yer	İlçe merkezi	90	100,0%

4.1.2. Aile Yapısı Analizi

Örneklem grubunun aile yapısı Tablo 4.2’de; katılımcıların medeni durumu, evli olanların eşlerinin eğitim düzeyi ve mesleği, sahip oldukları çocuk sayısı, katılımcıların tamamının anne ve babasının eğitim düzeyi ve mesleği, kardeş sayısı ve ailelerinin ekonomik durumu gibi kırılımlar temelinde incelenmiştir. Tabloya genel olarak bakıldığında bekâr olanların oranının yaklaşık % 16, evli ve resmi nikahlı olanların oranının % 76, evli ve dini nikâhlı olanların oranını % 1,1, boşanmış olanların oranının % 3,3 ve eşi vefat etmişlerin oranının % 3,3 olduğu görülmüştür.

Örneklem grubunun eşlerinin eğitim düzeyleri incelenmiş ve yaklaşık % 41’inin okuma yazma bilmediği, okur-yazar veya ilkokul mezunu olduğu

görülmüştür. Ortaokul mezunu oranı % 8,4 iken, lise mezunu oranı % 17,8, yüksekokul mezunu oranının ise % 16,7 olduğu görülmüştür. Bu veriler eşlerin, yani erkeklerinde eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğunu göstermiştir. Örneklem grubu bu durumu, oğlan çocuklarının çocuk yaşta tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde çalıştığı ve bu nedenle eğitim olanaklarından yeterince faydalanamadığı şeklinde açıklamıştır. Bu açıklama, çocuk işçiliğine dair yapılan bir araştırma sonucu tarafından da desteklenmiştir.

Araştırmaya göre çocuk işçilerde erkek çocuklarının oranı kız çocuklarından yüksektir. Çalışan çocukların önemli bir bölümü ortaokul çağındaki çocuklardan oluşmakta olup, okul devamsızlıkları oldukça fazladır. Gün boyu çalışan çocuklar, bir öğrenci olarak sorumluluklarını yerine getirememekte ve bu durum eğitim hayatından kopmalarına neden olmaktadır (Radmar ve Beltekin, 2017, s. 125). Burada kız çocukları ile ilgili bir parantez açarak kız çocuklarında farklı nedenlerle eğitim süreci dışında kaldığını belirtmek önemlidir. Bu bağlamda örneklem ile yapılan derinlemesine görüşmelerde, kız çocuklarının da 14-18 yaş aralığında, eğitime erişemeden veya eğitim olanaklarından yeterli düzeyde faydalanmadan evlendikleri bilgisi alınmıştır. Kız çocukları erken yaşta evlendirildikleri için okuldan alınmakta, çalışma yaşamına katılamamakta, hareket alanı ev içi ile sınırlanmakta ve sosyal hayatta var olamamaktadır (Cenk, 2019; Çakır, 2014 aktaran Demir, Özel, Sütçü, 2022, s. 56).

Eşlerin mesleki durumlarına bakılmış ve yarısından fazlasının herhangi bir mesleğinin olmadığı, mevsimlik tarım işçiliği veya benzeri gündelik işlerde çalıştıkları görülmüştür. Örneklem grubu bu durumu eşlerinin eğitim düzeylerinin düşük olmasına bağlamış, eğitim düzeyleri düşük olduğu için nitelikli iş bulamadıklarını, sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalıştıklarını, yaşamlarını zor koşullarda idame ettiklerini belirtmiştir. Bu durum, eğitim düzeyi düşük olan vasıfsız insan kaynağının, eğitim düzeyi yüksek olan yüksek vasıflılar tarafından çalışma hayatının dışına itilmektedir (Pierrard ve Sneessens, 2003:1) görüşüyle desteklenmektedir.

Sahip olunan çocuk sayısına bakıldığında örneklemin % 63,3'ünün ikiden fazla çocuğa sahibi olduğu görülmüştür. Katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşmelerde, sahip olunan çocuk sayılarının 5 ila 10 arasında değiştiği ifade edilmiştir. Örneklem grubunun % 70'i eşini, % 17,8'i ise kendisini hane reisi olarak tanımlamıştır. Kendisini hane reisi olarak tanımlayanların % 6,6'sının eşi vefat etmiş/boşanmış olduğu görülmüştür. Bekar katılımcılar, babalarını hane reisi olarak

göstermiştir. 16. yüzyılın sonlarına doğru sosyal ve ekonomik yapıda meydana gelen değişimlere bağlı ortaya çıkan, sanayi devrimi ile birlikte ivme kazanan kapitalist sistem özel ve kamusal alanda değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu durum aile içindeki iktidar ilişkilerini de etkilemiş; kadınlar ev içi işler ve bakım hizmetlerini üstlenerek, toplumdaki rollerini geleneksel cinsiyet rollerine indirgemıştır. Erkekler ise ücretli işlerde çalışmaya başlamış ve ekonomik anlamda güçlenmiş, aile içinde ki iktidar dengesi erkeğin lehine değişmiş ve erkek hane reisi konumuna gelmiştir (Einsenstein, 1979: 30; İmançer, 2002: 155 aktaran Özdemir, 2017, s. 397).

Örneklemin anne ve babalarının eğitim ve istihdam durumuna bakılmış ve annelerin % 83,3'ünün, babaların % 41,1'inin okuma-yazma bilmediği, annelerin % 97,8'inin ev işleri ve bakım hizmetleri, babaların ise yarısından fazlasının mevsimlik tarım işçiliği veya diğer mevsimlik/gündelik işlerle uğraştığı görülmüştür. Örneklem grubunun ifadesine göre ev işi ve bakım hizmetleri kadınların asli görevleri olarak görülmüş ve kadınların yaşamı özel alanı ile sınırlanmıştır. Kadınlara yüklenen bu sorumluluk ataerkil toplumlarda sıklıkla görülmekte olup, kadın emeğinin sömürülmesi ve görünmez olması sonucunu doğurmuştur (Eğitim-Sen, 2010: 28). Kırsal alanda yaşayan kadınlara ilişkin istatistiklere bakıldığında, kadınların birey olarak nasıl yok sayıldığı ve göz ardı edildiği, emeklerinin ve ürettiklerinin görmezden gelindiği görülmüştür. Kadınların aile içinde herhangi bir ücret almadan üretmesi çalışma hayatına dair istatistiklere yansımamış, yok sayılmıştır (Arıkan, 88, s. 2).

Örneklem grubunun kardeş sayısına bakıldığında % 98,9'unun kardeşi olduğu görülmüştür. Yapılan derinlemesine görüşmelerde kardeş sayısının ağırlıklı olarak 5 ve üzerinde olduğu bilgisi alınmıştır. Araştırmaya katılanlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde kardeş sayının fazla olması, ailedeki çocukların eşit fırsatlara erişimini zorlaştırmakta olduğu vurgusu yapılmıştır. Ailelerin ekonomik durumuna bakıldığında araştırmaya katılanların % 4,4'ü ailesinin ekonomik durumunu çok kötü, % 7,8'i biraz kötü, % 54,4'ü ne iyi ne kötü, % 28,9'u biraz iyi, % 4,4'ü ise çok iyi olarak tanımlamıştır. Ailelerin ekonomik durumu, aile üyelerinin yaşam kalitesi ile doğrudan ilintilidir. Ailelerin ekonomik yönden güçlü olması, toplumun iyi halinin desteklenmesi bağlamında önemlidir. Ekonomik krizler, kadının çalışması gibi ekonomik değişimler; mevsimsel dalgalanmalara açık, kırılgan aile ekonomileri üzerinde önemli etkileri olan süreçlerdir (Günbeği, 2025, s. 185).

Çizelge 4.2. MKİ Kurucu, Kurucu Çalışan, Çalışan ve Gönüllülerinin Aile Yapısı

		Sayı	Yüzde
Medeni Durumunuz	Bekar	14	15,6%
	Evli, resmi nikahlı	69	76,7%
	Evli, dini nikahlı	1	1,1%
	Boşanmış	3	3,3%
	Eşi ölmüş	3	3,3%
Eşinizin Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	6	6,7%
	Okur-yazar	20	22,3%
	İlkokul mezunu	25	27,8%
	Ortaokul mezunu	8	8,9%
	Lise mezunu	16	17,8%
	Yüksekokul/üniversite mezunu	15	16,7%
Eşinizin Mesleği	Bir işte çalışan (mevsimlik tarımda dâhil olmak üzere herhangi bir işte)	52	57,8%
	Esnaf	17	18,9%
	Kamu Çalışanı (memur, işçi)	11	12,2%
	Diğer	10	11,1%
Sahip Olduğunuz Çocuk Sayısı	Çocuk Yok	16	17,8%
	Tek Çocuk	12	13,3%
	İki Çocuk	5	5,6%
	Diğer	57	63,3%
Hanenizin Reisi	Kendisi	16	17,8%
	Eşi	63	70,0%
	Babası	8	8,9%
	Diğer	3	3,3%
Annenizin Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	75	83,3%
	Okur-yazar	8	8,9%
	İlkokul mezunu	4	4,4%
	Ortaokul mezunu	1	1,1%
	Lise mezunu	2	2,2%
Annenizin Mesleği	Ev Hanımı/Ev işleri ve bakım hizmetleri	88	97,8%
	Diğer	2	2,2%
Babanızın Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	37	41,1%
	Okur-yazar	17	18,9%
	İlkokul mezunu	22	24,4%
	Ortaokul mezunu	4	4,4%
	Lise mezunu	8	8,9%
	Yüksekokul/üniversite mezunu	2	2,2%
Babanızın Mesleği	Bir işte çalışan (mevsimlik tarımda dâhil olmak üzere herhangi bir işte)	46	51,1%
	Kamu Çalışanı (memur, işçi)	15	16,7%
	Yaşlı (emekli değil ancak çalışmak için yaşlı olduğunu düşünüyor)	5	5,6%
	Emekli	15	16,7%
	Diğer	9	10,0%
Kardeş Sayınız	Kardeş Yok	1	1,1%
	Diğer	89	98,9%
Ailenizin ekonomik durumu	Çok kötü	4	4,4%
	Biraz kötü	7	7,8%
	Ne iyi ne kötü	49	54,4%
	Biraz iyi	26	28,9%
	Çok iyi	4	4,4%

4.2. MKİ’NİN KURULUŞ SÜRECİ, AMACI, HEDEFİ VE FAALİYETLERİ

4.2.1. MKİ’nin Kuruluş Süreci

Örnekleme grubu ile yapılan derinlemesine görüşmelerde MKİ, Dünyanın sayılı, Türkiye’nin ise en kapsamlı bölge kalkınma projesi olan GAP’ın sosyal kalkınma bileşeninde 1990’lı yılların ortalarında uygulanmaya başlanan ÇATOM Projesi’nin bir çıktısı olarak tanımlanmıştır. GAP’ın ÇATOM Projesi’ni; kadının güçlenmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması, cinsiyet dengeli kalkınma sürecinin başlaması; kadınların kalkınmanın ana aktörlerinden biri olarak konumlanması, kalkınma sürecine dâhil olması ve kalkınmanın nimetlerinden toplumun diğer kesimleri ile eşit ölçüde yararlanmasını sağlamak amacıyla uyguladığı ifade edilmiş ve bu bağlamda MKİ’nin kurulum süreci aşağıdaki şekilde

açıklanmıştır;

K 1: “ÇATOM, GAP’ın gerçekten çok güçlü projelerinden bir tanesi ve en uzun soluklu devam eden projesi. ÇATOM Projesinde GAP bize dezavantajlı kadınların eğitim ve istihdamının ve kalkınmanın bir parçası olmasının önemi konusunda hem eğitimler verdi, hem de bizlere uzman, bütçe ve malzeme desteği vererek üretim yapmamızı ve gelir elde etmemizi sağladı.. ÇATOM kapsamında üretmeye ve gelir elde etmeye başladık. Zamanla üreten ve para kazanan kadın sayısı arttı ve ÇATOM’dan ayrıldık, ÇATOM’un içinden çıkan bir grup olduk, kendi oluşumumuzu kurduk ve MKİ adını aldık.”

Yukarıdaki ifadeler bakıldığında GAP, kadınların kalkınma sürecine entegre olması amacıyla ÇATOM Projesini uygulamış ve proje kapsamında kadınların hem sosyal hem de ekonomik hayatta güçlenmesine özel önem vermiştir. Midyat ÇATOM faaliyetlerine katılan kadınlar inisiyatif olarak yerel düzeyde kendi oluşumlarını yani MKİ’yi kurmuştur. GAP, ÇATOM Projesi ile kadınların yaşamın her alanında karşılaştığı eşitsizliklere odaklanırken, bir taraftan da kadınların kadim bilgi ve becerilerine dayanarak üretme ve gelir elde etme yeteneğini görünür kılma (Razavi and Miller, 1995: 3) çabası içinde olmuştur. MKİ ise kadının iktisadi yönü odağında, GAP’ın, kadın ve kalkınma çabalarının bir çıktısı olarak ortaya çıkmıştır. Süregelen zaman içinde MKİ, Midyat ÇATOM ile geliştirdiği işbirliği çerçevesinde ekonomik faaliyetlerin yanı sıra kadınları sosyal yönden güçlendirecek temel eğitim faaliyetlerine yönlendirme, yaygın eğitim faaliyetlerine dâhil etme, sosyal destek programlarından yararlandırma ve yönetim kapasitesini geliştirmeye yönelik gerçekleştirilen programların parçası olmuştur.

Kalkınma çalışmalarında kadın konusuna ilişkin yapılan okumalarda, 1970’li yılların başından itibaren Kalkınmada Kadın Yaklaşımı (WID), Kalkınma ve Kadın Yaklaşımı (WAD), Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri Yaklaşımı (DAWN) ve Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı (GAD) gibi yaklaşımların küresel düzeyde tartışılır hale geldiği (Özdaşlı, 2022, s. 181-183) görülmüştür. Bu minvalde, Türkiye’de de kalkınma planlarında kadın konusu yer almaya başlamıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), kadının statüsünün yükseltilmesine yönelik gerekli çalışmaların yapılmasını ilke olarak kabul etmiştir (DPT, 1989, s. 353, 354). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) kadının statüsünün yükseltilmesine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı bir plan olmuştur. Plan kapsamında Türkiye’nin az gelişmiş bölgelerinde kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımını destekleyecek özel programların uygulanması benimsenmiş ve toplumsal cinsiyet

eşitliğinin sağlanması amaçlanmıştır (DPT, 2000, s. 62, 64). Plan döneminde GAP Bölgesi olarak anılan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sosyal yapısı ve sorunlarının çözülmesi amacıyla sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde GAP Sosyal Eylem Planı hazırlanmış ve plan kapsamında ÇATOM'lar kurulmuştur. ÇATOM'lar ile kadınların kamusal alana dâhil olması, kamusal hizmetlere erişiminin sağlanması, kadın istihdamı ve kadın girişimciliğinin artması, kadının güçlendirilmesi, kadınların karar mekanizmalarına katılması, yönetim becerilerinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amaçlanmıştır (DPT, 2000, s. 62, 64).

K 2: “...K 1, GAP İdaresi'nin onları yıllar önce Isparta'nın Kuyucak ilçesine çalışma ziyaretine götürdüğünü, oradaki kadınların lavanta ekerek köylerini lavanta kokulu köye dönüştürdüğünü ve gelir elde etmeye başladığını, bizimde Midyat'ta buna benzer bir çalışma yapabileceğimizi söyledi. Birlikte, baba yadigârı, 40 yıl ekilmemiş tarlayı ıslah etmeye başlayarak işe koyulduk. Tarlayı ekmeye, biçmeye başladık. 3 kişi yola çıktık, diğer kadınlar da bize inandı, sayımız her geçen gün arttı, örgütlendik MKİ'yi kurduk. Şimdi 90 kişilik bir ekibiz.”

Yapılan literatür taramasında MKİ kadınlarının örgütlenme sürecini destekler nitelikte kuramsal ve uygulamaya yönelik çalışmalara rastlanmıştır. Birbirine benzer sorunları yaşayan kadınlar, yaşadıkları sorunlara çözüm bulmak amacıyla ortak hareket ederek örgütlenmektedir. Bu yolla kadınlarda hem dayanışma duygusu artmakta hem de farkındalık düzeyi yükselmektedir. Bu bağlamda kadın örgütleri, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yönden güçlenmesi amacıyla çalışmalar yapmaktadır (Sancar, 2011, s. 85). 1960'lı yılların sonunda dünyada başlayan kadın hareketlerinin ortak noktası kadınların daha eşitlikçi bir dünyada yaşama talebi olmuştur. Kadınlar, gerek sosyal gerekse ekonomik alanda yaşadıkları sorunları çözmek için bir araya gelmeye ve ortak hareket etmeye başlamıştır. Oldukça meşakkatli olan bu yol, araştırma kapsamında görüşülen kadınlar tarafından da dile getirilmiştir. Kadınlar mücadele ederek, vazgeçmeyerek, kamu, yerel yönetim ve sivil toplum kaynaklarını mobilize etmeyi başardıklarını dile getirmiştir. Midyat'ta yaşayan kadınların sorunlarına çözüm bulmak amacıyla çabaladıklarını ifade eden MKİ kurucuları, karşılaştıkları zorlukları aşağıdaki şekilde dile getirmiştir;

K 2: “...Diğer kurucu arkadaşımınla beraber kaymakamlığa gittik. Tarlaya bakmaları için ziraat mühendisi istedik. Ziraat mühendisleri ile tarlaya gittik, mühendisler bu tarladan bir şey olmaz, vazgeçin dediler. Vazgeçmedik, kendimiz işe koyulduk. Tarla kocaman taşlarla dolduydu, taşları temizlemek için bir kepçeye ihtiyacımız vardı. Kepçenin saatlik ücreti çok yüksekti, bir kepçeci bulduk ve

durumumuzu anlattık, tarlayı düşük bir ücretle temizlettik ve çalışmaya devam ettik, yılmadık. ÇATOM'dan ve GAP'tan kurumlarla işbirliği yapmayı, ortak çalışmayı öğrenmiştik. GAP, kaymakamlık, belediye, dernek ve vakıflardan destek alarak lavanta bahçemize canlılık kattık.”

K 3: “Şöyle söyleyeyim, biz ilk işe başladığımız zaman aslında çok zor şartlarla başladık. Üç beş kadın bir araya geldik. Yeri geldi, suyumuz olmadı. Biz taşıma suyla işlerimizi yaptık. Çalıştık, yorulduk, bazen yiyecek ekmeğimiz olmadı, bir kuru ekmeği paylaştık. Paylaşmaktan mutlu olduk. MKİ kurulduğu günden beri bende içindeyim, bana ve üreten kadınlarıma çok katkı sağladı. Biz bir arada güçlendik. Hani derler ya kadınların elinin değdiği her yer güzel olur, zaten öyle.

Kadın örgütlenmesi, kadınların sosyal ve ekonomik hayatta karşılaştıkları sorunlarla baş edebilmelerini sağlayan önemli bir araçtır. Kadın örgütleri bir araya gelme, görüş alış verişinde bulunma, ortak hareket etme ve tecrübe paylaşımına odaklanmaktadır (Phillips, 1995). Bu bağlamda yapılan derinlemesine görüşmeler kapsamında MKİ kurucusu kadınlara niçin bir araya geldikleri ve ortak hareket ettikleri sorulmuş, alınan cevaplar vurgusu ağırlıklı olarak; kadınların güçlenmesinin önemi, güçlenmeyi yapabilmek için örgütlenmeye olan ihtiyaç ve bunun kadınların yaşadığı sorunların çözümüne katkısı odağında olmuştur. Kadınlar bu durumu aşağıdaki şekilde açıklamıştır;

OGG-1: “Kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenerek büyüdüğünü GAP’la beraber öğrendik. Bu süreçte örgütlenme ve güçlenme konularında yapılan eğitimlere ve farkındalık çalışmalarına dâhil olduk. Öğrendiklerimizle İnisiyatifi kurduk, üretim yapmaya, ürettiğimiz ürünleri satmaya ve gelir elde etmeye başladık.”

Örneklem grubunun MKİ’nin çalışmalarından nasıl haberdar olduğu ve üretim faaliyetlerine nasıl dâhil olduğu Tablo 4.3’de irdelenmiştir. Tabloya bakıldığında MKİ’den ve faaliyetlerinden haberdar olmanın en yaygın yöntemi % 56,7 oranı ile komşulardan duyma iken % 1,1 oran ile kitle iletişim araçlarından televizyon, gazete ve radyo olmuştur. Kadınların %17,8 ile akrabalarından, %7,8’i devlet kurumlarından ve %16,7’si ise diğer kaynaklar aracılığıyla haberdar olduğunu ifade etmiştir. Araştırmaya katılanlar, ilçede kadınlar ile ilgili yapılan çalışmalara ilişkin haberlerin kadınlar arasında hızlıca yayıldığını ifade etmiştir. Bu tür haberleri genelde komşularından veya akrabalarından duyduklarını, diğer iletişim kanallarının bu konulardan çok fazla bahsetmediğini ve kendilerinin de diğer iletişim kanallarını

takip edemediklerini ifade etmiştir.

Katılımcıların bu ifadesini destekler nitelikte çalışmalara literatürde de rastlanmıştır. Kadınlar yaşamın her alanında olduğu gibi iletişim konusunda da araçlara ve bu araçları kullanma bilgisine yeterli düzeyde sahip olmadıkları için kritik bilgileri kaçırmışlardır. Bu durum başta kırsalda yaşayan kadınlar olmak üzere diğer dışlanmış gruplar içinde geçerlidir. Erkeklerin bilgi aldıkları kanallar oldukça çeşitli ve etkindir. Konuyla ilgili Nepal’de yapılan bir araştırma erkeklerin % 71’inin kritik haberleri resmi kaynaklardan, kadınların % 51’inin ise topluluk, ağızdan ağıza veya diğer geleneksel haberleşme kanallarından aldığını belirtmiştir (Brown vd, 2019, aktaran Özdemir ve Yılmaz, 2023, s.11).

Çizelge 4.3. Kadınların MKİ’den Haberdar Olma ve Faaliyetlere Dahil Olma Süreci

		Sayı	Yüzde
MKİ’nin çalışmalarından nasıl haberdar oldunuz?		1	1,1%
	Komşumdan duydum	51	56,7%
	Akrabalarımın duydum	16	17,8%
	Devlet kurumlarından duydum	7	7,8%
	Diğer	15	16,7%

K 2: “MKİ’yi, lavanta bahçesini kadınlar, kadın gruplarına, komşulara, tanıdıklara ve çevreye anlatırken ilk başta eşlerinize anlatacaksınız dedim. Ben size ne şekilde anlatıyorsam, sizde akşam oturup çocuklarınızla, eşinizle ve komşunuzla paylaşacaksınız. MKİ’nin kurulduğu haberini yavaş yavaş yaydık. Bir kadın, MKİ’ye üye olmayı çok istiyorum ama eşim müsaade etmiyor dedi. Eşini lavanta bahçesine davet ettim, bahçeyi gösterdim, yaptığımız çalışmaları anlattım, çay ikramı yaptım ve ikna ettim. O eş diğer eşlerle konuştu, yapılan çalışmaları anlattı ve diğer erkekleri de eşlerini MKİ’ye göndermeleri konusunda ikna etti”

K 3: “... Şöyle MKİ çatısı altındaki kadınlar; MKİ’yi bilmeyen, tanımayan kadınlar için de aslında örnekler. MKİ’de çalışan kadınlar gidip buradaki faaliyetleri, etkinlikleri anlattıkları zaman ister istemez diğer kadınların bakış açısı değişiyor. Onlar da bizimle birlikte çalışmak istiyorlar, bize geliyorlar ve isteyenler bizimle çalışmaya başlıyor.”

K 5: MKİ benim için çok önemli. Burda kendimi mutlu ve güvende hissediyorum. Arkadaşlarım ile birlikte hem para kazanıyor hem de güzel vakit

geçiriyoruz. MKİ'den önce ev işleri ve kardeşlerimin bakımı ile uğraşırdım. Evde çok sıkılırdım. Bazen komşuya gider veya komşuyu bizim eve çağırırdım, sohbet ederdik. Şimdi MKİ'den başka hiç kimseye ihtiyacım yok.

K 7: Buraya gelince evdeki tüm dertleri unutuyorum. Buradaki arkadaşlarım ile güzel vakit geçiriyoruz. Yeni şeyler öğreniyorum, para kazanıyorum, cep harçlığım çıkıyor. Kocamdan para istemek zorunda değilim. Burası bizim her şeyimiz.

OGG 1: Biz kadınlar, kapalı kutuda yaşar gibi bir hayat sürerdik. Ev, ev işleri, çoluk çocuğun derdi derken kendimizi unuttuk. MKİ bize kendimizi hatırlattı. Bizimde insan olduğumuz, eğlenme, öğrenme ve arkadaş edinme, evin dışında bir yaşantımız olma hakkı olduğunu burada öğrendik.

OGG 2: Hak aramayı burada öğrendik. Avukat geldi, bir kadının evlilikteki haklarını anlattı bize. Ne kadar çok hakkımız varmış meğerse burada öğrendik.

Araştırmaya katılanların, MKİ'nin kendileri için neyi ifade ettiğine ilişkin soruya verdiği cevap Tablo 4.4'de beceri, gelir, sosyalleşme, evdeki sorunlardan uzaklaşma, özgüven, mutluluk ve hak arama gibi kırılımlar temelinde irdelenmiştir. Tablo genel olarak incelendiğinde kadınların % 93,3'ü "Sosyalleşme," % 92,2'si "Özgüven" ve "Mutluluk" ve %91,1'i "Hak Arama" alanlarında "Tam Katılıyorum" seçeneğini tercih etmiştir. Kadınların "Tam Katılıyorum" seçeneğini tercih ettikleri diğer yüksek alanlar ise sırasıyla % 90,0'ı "Beceri," % 88,9'u "Evden Uzaklaşma," % 82,2'si ise "Gelir" olmuştur. "Hiç Katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" oranlarının oldukça düşük seviyede olduğu, çoğu alan için toplamda % 4'ün altında kaldığı görülmüştür.

Örneklem grubu, MKİ'de hem eğitim hem de üretim faaliyetlerine katıldıklarını; MKİ'nin kadınlara özel alandan çıkma ve kamusal alana dahil olma fırsatı sunduğunu ifade etmiştir. Hareket alanlarının genişlediğini belirten katılımcılar, MKİ'nin onlar için "her şey" olduğunu belirtmiştir. Kadınların üretime dâhil olması, toplumların sosyal ve ekonomik yönden güçlenmesine katkı sunan önemli bir faktördür. Üretime katılım ile kadınlar hem ekonomik bağımsızlıklarını elde eder, hem de kendilerine güvenleri artar, toplumsal düzeyde saygınlık kazanırlar ve sosyal kazanımları artar (Tunç, 2018, s. 228).

Çizelge 4.4. MKİ'nin Kadınlar İçin Ne İfade Ediyor

		Sayı	Yüzde
Beceri	Hiç Katılmıyorum	1	1,1%
	Katılmıyorum	2	2,2%
	Kararsızım	5	5,6%
	Katılıyorum	1	1,1%
	Tam Katılıyorum	81	90,0%
Gelir	Hiç Katılmıyorum	1	1,1%
	Katılmıyorum	7	7,8%
	Kararsızım	4	4,4%
	Katılıyorum	3	3,3%
	Tam Katılıyorum	1	1,1%
	Tam Katılıyorum	74	82,2%
Sosyalleşme	Hiç Katılmıyorum	1	1,1%
	Katılmıyorum	1	1,1%
	Kararsızım	2	2,2%
	Katılıyorum	2	2,2%
	Tam Katılıyorum	84	93,3%
Evdeki sorunlardan uzaklaşma	Hiç Katılmıyorum	1	1,1%
	Katılmıyorum	4	4,4%
	Kararsızım	3	3,3%
	Katılıyorum	2	2,2%
	Tam Katılıyorum	80	88,9%
Özgüven	Hiç Katılmıyorum	1	1,1%
	Katılmıyorum	1	1,1%
	Kararsızım	2	2,2%
	Katılıyorum	3	3,3%
	Tam Katılıyorum	83	92,2%
Mutluluk	Hiç Katılmıyorum	1	1,1%
	Katılmıyorum	1	1,1%
	Kararsızım	2	2,2%
	Katılıyorum	2	2,2%
	Tam Katılıyorum	84	93,4%
Hak arama	Hiç Katılmıyorum	2	2,2%
	Katılmıyorum	4	4,4%
	Kararsızım	1	1,1%
	Katılıyorum	1	1,1%
	Tam Katılıyorum	82	91,1%

MKİ'nin kadınlar için taşıdığı anlama ilişkin bilgiyi derinleştirmek ve zenginleştirmek amacıyla ayrıca derinlemesine görüşmeler kapsamında örneklem grubuna MKİ sizin için ne ifade ediyor diye sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır;

K 4:“Burası benim için iyi hissetmek demek. Burada mutluyum. Kadınların hayatı değişiyor, üretiyor ve para kazanıyorlar.”

K 6: “...Bilakis artık güven içinde bizi göstermeye başladılar ve burası onlar için vazgeçilmez bir yer oldu.

K 7: “...Evet. Burada çok mutluyum. Evimmiş gibi hissediyorum, burada sanki evimdeyim, inan ki evde olduğum zaman sıkılıyorum. Yani buraya gelmemeye dayanamıyorum.”

4.2.2. MKİ'nin Amacı ve Hedefleri

MKİ'nin kuruluş amacı ve hedeflerini irdelemek üzere hem nitel hem de nicel veri toplama araçları kullanılmıştır. Nicel veri toplama araçları ile toplanan veriler tablo 4.5'de görüldüğü gibi kadın haklarını desteklemek, kadın girişimciliğini artırmak, kadınlar arası dayanışmayı sağlamak, kadınların eğitim hayatına katılımını sağlamak, çevre ve kadın konusunda çalışmalar yürütmek, sosyal hizmetler konusunda çalışmak, gıda ve kadın konusunda çalışmalar yapmak kırımları bağlamında listelenmiş ve örneklemeden, seçenekler arasında önem sırasına göre sıralama yapmaları istenmiştir. Tablo incelendiğinde MKİ'nin kuruluş amaçlarından kadın haklarının desteklenmesi, kadın dayanışmasının sağlanması ve kadınların eğitim hayatına katılımının artırılması % 100 ile en yüksek önem sırasını almıştır. Kadın girişimciliğini artırma % 66'lık oran ile önem sırasına göre ikinci sırada yer almıştır. Çevre ve kadın, gıda ve kadın ile sosyal hizmetlere ilişkin çalışmalara herhangi bir puan verilmediği görülürken, diğer konular ise % 33 ile son sırada yer bulmuştur.

MKİ kurucuları MKİ'yi kurarken; kadın ve toprak temelinde kadının hem sosyal hem de ekonomik yönden güçlenmesi amacı ve kalkınmaya katkı hedefiyle yola çıktıklarını ifade etmiştir. Türkiye'de kadın çalışmaları eko-feminizm bağlamında oldukça zayıf kalmıştır. Bu zayıflığın temel nedeni gelişmişlikle ilintilidir. Gelişmiş ülkelerde kadın ve çevre konusu ideolojik temelde ilerlerken, gelişmekte olan ülkelerde kadın ve çevre ilişkisi ekonomik olarak var olma mücadelesinin bir parçası olmuştur (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 265).

Kadın, çevre ve ekoloji konusunun evveliyatına bakıldığında 1970'li yılların ortasına dayandığı görülmektedir. Konu, küresel ajandaya 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı kapsamında geliştirilen Gündem 21 Eylem Planı ile girmiştir (KSGM, 2008, s.6). Her iki konunun ortak bir potada eritilmesi önemli bir birlikteliğin doğmasına ve konuyla ilgili bütüncül bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadınların; çevrenin korunmasındaki

rollerinin farkında olması durumunda (Gökal Alica, 2007, s.152) gerek toplumsal gerekse çevresel açıdan önemli kazanımlar elde edileceği görüşü hâkim olmuştur. 1980’li yıllarda, kadınların hem gıda güvenliğinin sağlanması hem de çevrenin korunması konusunda sahip olduğu role önem atfedilmiş ve bu konuların politikalara dâhil edilmesine ilişkin fikir birliğine varılmıştır (STGM, 2007).

Çizelge 4.5. MKİ'nin Kuruluş Amaçları ve Hedefleri

	Sayı	Yüzde
Kadın haklarını desteklemek	3	100,0%
Kadın girişimciliğini artırmak	2	66,7%
Kadın dayanışmasını sağlamak	3	100,0%
Kadının eğitim hayatına katılımını sağlamak	3	100,0%
Çevre ve kadın konusunda çalışmalar yürütmek	0	0,0%
Sosyal hizmetler konusunda çalışmak	0	0,0%
Gıda ve kadın konusunda çalışmalar yapmak	0	0,0%
Diğer	1	33,3%

Nitel veri toplama araçlarından derinlemesine ve odak görüşmeleri kapsamında örneklemelere MKİ’nin kuruluş amaçları ve hedefleri nedir diye sorulmuş ve aşağıdaki cevap alınmıştır;

K 5: “Kadınlar çok yetenekli, anneden, nineden hediye kalmış kadim bilgileri var. Deneyimleri çok fazla, çocukları tarlada çalışarak geçmiş, hazine gibi. Bide bu hazineyi harekete geçirmek, toprağa zarar vermeden, insan sağlığına zarar vermeden tarımsal faaliyet yapmak ve kadınların para kazanmasını sağlamak amacıyla MKİ’yi kurduk. Diğer bir amacımızda kendi markamızı oluşturmak ve dış pazara açılmaktır.”

K 1: “...Hangi projeye kadının eli değdiyse o proje başarılı oldu. Bizim MKİ’imizde GAP’ın en önemli projesi olan ÇATOM’daki kadınlar tarafından kuruldu. MKİ’nin amacı aslında kadınlarla kalkınma yapmak.”

K 7: “Kadın aslında her alanda üretkendir. Anaç bir varlık, anaçlığını her yerde gösteriyor. Zaten doğurmakla üretiyor, eğitmekle üretiyor. Bir çocuk ilk eğitimini annenin yanında alıyor. Daha sonra okulda devam ediyor. Bu eğitimleri her türlü alanda kullanabiliyor. Bu tarla olabilir, farklı bir üretim alanda olabilir

doğada ya da ne bileyim başka bir alanda her şekilde kadın üretkenliğini her yerde gösterebiliyor farklı yollarla böyle diyebilirim. Bizde kadın üretkenliğini gelire dönüştürelim amacıyla MKİ'yi kurduk.”

K 2: “...Biz yol çıkarken böyle bir şey beklemiyorduk. Çünkü çok yıllar öncesinde terk edilmiş bir tarla, verimsiz taş toprak yani böyle orayı ıslah etmek hiç kolay olmadı ilk başlarda. Ama biz yılmadık, gerçekten devam ettik, yeşereceğine umut ve kanaat getirdik. Hedefimiz Eğlence Köyü'nde arazisini boş bırakmış köylülere rol model olmaktı. Köylüler bizim çabamızı görsün, kendi boş olan topraklarını tekrar ekmeye başlasın istedik ve bunu başardık, hedefimize ulaştık. Kıraç araziye cennet bahçesine çevirdiğimizi gören köylüler, kendi arazisini ekmeye başladı. Diğer bir hedefimizde Eğlence Köyü'nü turizme kazandırmak, bizde Kuyucak Köyü gibi lavanta kokulu köy yapacağız Eğlence'yi.”

K 3: “Çok zor süreçlerden geçtik ama zoru başardık. Çok mutluyuz, bizde bu sonucu beklemiyorduk. Lavanta bahçemiz şu anda herkesin gelip görmek istediği bir yer ve herkes bizi takdirle karşılıyor, öve öve bitiremiyor. Kıraç araziye tarıma kazandırdık, kadınlar para kazanıyor, amaçlarımızın hepsine ulaştık.”

4.2.3. MKİ'nin Faaliyetleri

1990 yılında yayımlanan Dünya Kalkınma Raporu; kadınların eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel kamusal hizmetlere erişme konusunda erkeklerin oldukça gerisinde olduğunu vurgulamıştır. 2002 yılında Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde ise genç kızlar ve kadınların eğitime erişiminin artırılması, bilim ve teknolojiye erişimde kadınlarında erkeklerle aynı olanaklara sahip olması ve yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik kararlar alınmıştır (Özyol, 2013, s. 135-136). Küresel düzeyde geçerliliği olan dokümanlarda da vurgulandığı gibi kadınların kamusal hayata katılımının sağlanması, ekonomik özgürlüğünü elde etmesi, politik hayata katılması; eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel kamusal hizmetlere erkeklerle eşit düzeyde erişebilmesi kadının güçlendirilmesi için ihtiyaç duyulan alanlardır (Baydur ve Uçan, 2016, s. 9).

Bahse konu alanlar MKİ'nin faaliyetleri ile de örtüşmekte olup, MKİ faaliyetleri hakkında derin ve zengin bilgiye ulaşmak amacıyla derinlemesine ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde MKİ faaliyetlerinin salt gelir elde etmeye dayalı olmadığı, kadınların hem sosyal hem de ekonomik yönden güçlenmesine yönelik faaliyetlerin birlikte dengeli bir şekilde yürütüldüğü

belirtilmiştir. Toprağın işlenmesi; toprak, su ve havanın kullanılması, doğanın korunması ve insanlara örnek olacak çalışmaların yapılması MKİ faaliyetleri arasında sıralanmıştır. Bu durum örneklem tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir;

OGG 2: “...Yani okuma yazma kursu, bilgisayar kursu gibi kurslar var. Aile eğitimi, sağlık eğitimi düzenlendi. Dışarıdan avukat geliyor, kadın hakları konusunda eğitimler veriyor. Çocuk Oyun Odamız var, anneler eğitim alırken çocuklarını bırakıyorlar. Telkâri kursumuz var. Kız çocuklarının eğitimine destek olmak amacıyla, ÇATOM’un burs programından yararlanıp kızlara burs destekleri veriyoruz.”

OGG 2: “...Kadınların kamusal hizmetlere erişime aracılık ediyoruz. Mesel bir kadın sosyal yardım başvurusu yapacaksa ve nasıl yapacağını bilemiyorsa onunla birlikte ilgili yere gidip başvurusunu yapıyoruz veya ilgili kişiyi arıyor, desteğini istiyor ve başvurusunun yapılmasını sağlıyoruz. Çocuklarına veya eşine iş arayan kadınlar oluyor bazen, iş bulma konusunda destek oluyoruz. Mesela kadınlar bazen internetten hastane randevusu alamıyor, biz cep telefonunda hastane randevusu alarak kadınların sağlık hizmetlerinden faydalanmasını sağlıyoruz. Çok yoksul bir kadın geliyor mesela, sosyal destek programı kapsamında yardım almasını sağlıyoruz. Kendi aramızda para veya ihtiyaç olunan her neyse onu toparlıyor ve destek oluyoruz. Kız çocuklarını parası olmadığı için okula gönderemeyen anneler bize geliyor, burs desteği buluyoruz. İlçede veya çevre ilçelerde çalışma alanlarımız ile ilgili herhangi bir eğitim veya bilinçlenme çalışması varsa, kadınların ona katılmasını sağlıyoruz.”

MKİ tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin ilçede yaşanan sorunların çözümüne katkısı Tablo 4.6’da kadın ve çevre, kadın istihdamı, kadın girişimciliği, gibi kırılımlar temelinde irdelenmiştir. Tablo genel olarak incelendiğinde MKİ faaliyetlerinin ilçede kadın ve çevre, kadın istihdamı, kadın girişimciliği, kadınların eğitimi, kadın dayanışması, kadın örgütlenmesi, kadının sosyal hizmetlere erişimi ve dezavantajlı kadın gruplarına erişim sorunlarının çözümüne katkısı % 66,7 oranında “fark edilir derecede etkili” olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, % 33,3 oranında alınan “yüksek düzeyde etkili” cevabı ise bazı alanlarda MKİ tarafından yapılan faaliyetlerin güçlü ve belirgin etkilerinin olduğunu belirtmiştir.

Örneklem grubu, MKİ’yi GAP gibi bir bölgesel kalkınma projesinin çıktısı olarak tanımlayan örneklem grubu, kadınların kalkınma sürecine dahil olmasının

önündeki engellerden eğitim, istihdam, örgütlenme ve hizmetlere erişim konularında yaşanan sorunların çözümüne katkı sunduğunu ifade etmiştir. II. Dünya Savaşı ile 1970'li yılların sonuna kadar olan dönemde kalkınma sadece ekonomik boyutu ile ele alınmıştır. 1980'li yılların başında kalkınmanın çok boyutlu politik bir kavram olduğu; ekonomik boyutunun yanı sıra sosyal, kültürel, siyasal ve çevresel boyutlarının da olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Kalkınmanın her bir boyutun ayrı ayrı oldukça önemli olduğu, bir boyuttaki gelişmenin diğer boyutlardaki gelişme sürecini tetiklediği ortaya çıkmıştır (Göymen, 2010, 129 aktaran Çin ve Altun, 2021, s. 272). Bu gelişmeyle birlikte sivil oluşumlarda, kalkınmanın farklı boyutlarını çalışan aktörler olarak görülmeye başlanmış ve MKİ'de bu bağlamda kalkınmanın sosyal ve ekonomik boyutunu çalışan sivil bir yapı kimliğini kazanmıştır.

Çizelge 4.6. MKİ Faaliyetlerinin Aşağıdaki Sorunların Çözümüne Katkısı

		Sayı	Yüzde
Kadın ve çevre	Fark edilir derecede etkili	2	66,7%
	Yüksek düzeyde etkili	1	33,3%
Kadın istihdamı	Fark edilir derecede etkili	2	66,7%
	Yüksek düzeyde etkili	1	33,3%
Kadın girişimciliği	Fark edilir derecede etkili Fark edilir derecede etkili	1	33,3%
	Yüksek düzeyde etkili	2	66,7%
Kadınların eğitimi	Fark edilir derecede etkili	2	66,7%
	Yüksek düzeyde etkili	1	33,3%
Kadın dayanışması	Fark edilir derecede etkili	2	66,7%
	Yüksek düzeyde etkili	1	33,3%
Kadın örgütlenmesi	Fark edilir derecede etkili	2	66,7%
	Yüksek düzeyde etkili	1	33,3%
Kadının sosyal hizmetlere erişimi	Fark edilir derecede etkili	2	66,7%
	Yüksek düzeyde etkili	1	33,3%
Dezavantajlı kadın gruplarına erişim	Fark edilir derecede etkili	2	66,7%
	Yüksek düzeyde etkili	1	33,3%
Toplam		3	100,0%

İlçede kamusal hizmetin yerelleştirilmesi konusunda önemli bir pozisyonda olan MKİ'nin, sunulan kamusal hizmetlerden ne düzeyde haberdar olduğu Tablo 4.7'de eğitime erişim, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal yardımlara erişim, sosyal hizmetlere erişim ve istihdam erişim kırılımlar temelinde irdelenmiştir. Tablo genel

olarak incelendiğinde MKİ'nin, sunulan kamusal hizmetlerin tamamından % 66,7 oranında “fark edilir derecede haberdar” olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal hizmetlere, istihdama ve gelire erişim alanlarında % 33,3 oranında “yüksek düzeyde haberdar” olduğu belirlenmiştir.

Konuyla ilgili MKİ kurucuları ile yapılan görüşmelerde, MKİ'nin hem Seyitler Mahallesi hem de tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü Eğlence Mahallesi'nde kadınların yaşam koşullarının iyileşmesine katkı sunan kamusal hizmetlerin tamamından haberdar olduğu belirtilmiştir. Mardin il merkezi ve ilçelerinde sunulan hizmetlerin de takip edildiği, ihtiyaç durumunda hizmetlere erişim için bahse konu yerlere gidildiği ifade edilmiştir. Kadın güçlenmesi alanında çalışan bir oluşumun, kadınların kamusal hizmetlere, kamusal hizmetlerin kadınlara ulaşmasına aracılık ettiği ve haberdar olmanın elzem olduğu MKİ kurucuları tarafından dile getirilmiştir. Konunun detaylarını anlamak üzere örneklem grubu ile yapılan bireysel görüşmeler ile odak grupl görüşmelerinde konu gündeme getirilmiş ve aşağıdaki bilgiler alınmıştır;

K 5: *“Kızım, okula göndermek için burs desteğine ihtiyacımız vardı. Bu durumu MKİ kurucularına ilettim, kızım burs desteği sağlanmasına aracılık ettiler. Bazen kaymakamlığın verdiği sosyal yardıma erişmem konusunda MKİ bana destek oluyor.”*

OGG 1: *“Düzenli bir gelirimiz yok, mevsimlik şlerle geçimimizi sağlıyoruz. Yüksekokul mezunuyum. GAP'ın MKİ'de uyguladığı bir projede okul öncesi öğretmeni olarak çalışma fırsatı buldum. Bu benim için oldukça iyi bir tecrübeydi.”*

K 4: *“Biz okuma-yazma bilmeyen kadınlarız. Köyden Midyat merkeze taşındık. Köydeyken toprağı eker-biçer ve günlük beslenme ihtiyacımızı karşılardık. İlçeye taşındık. Bu imkanı kaybettik. MKİ ile tanıştım, lavanta bahçesinde çalışıyorum ve cep harçlığımı çıkarıyorum.”*

Konuyla ilgili yapılan okumalar çerçevesinde kadınların eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal hizmetler gibi temel kamusal hizmetlere erişme konusunda önemli eşitsizlikler yaşadığı görülmüştür. Sağlık hizmetlerinden zaruri haller veya doğum gibi nedenlerle yararlanan kadınlar, eğitime erişim konusunda da erkeklere nazaran oldukça dezavantajlı konumdadır. Kadınların kamusal hizmetlere erişememesi; eğitim düzeyinin düşük olması, çalışma hayatının talep ettiği donanıma sahip olamaması, sağlık hizmetlerine erişememesi, karar verme mekanizmalarında yer

alamaması gibi hayati sonuçlar doğurmaktadır (Kalaycıoğlu, 2003).

Çizelge 4.7. MKİ'nin Aşağıda Sıralanan Kamusal Hizmetlerden Haberdar Olma Düzeyi

		Sayı	Yüzde
Eğitime erişim	Toplam	3	100,0%
	Fark edilir derecede haberdar	2	66,7%
	Yüksek düzeyde haberdar	1	33,3%
Sağlık hizmetlerine erişim	Toplam	3	100,0%
	Fark edilir derecede haberdar	2	66,7%
	Yüksek düzeyde haberdar	1	33,3%
Sosyal yardımlara erişim	Toplam	3	100,0%
	Fark edilir derecede haberdar	2	66,7%
	Yüksek düzeyde haberdar	1	33,3%
Sosyal hizmetlere erişim	Toplam	3	100,0%
	Fark edilir derecede haberdar	1	33,3%
	Yüksek düzeyde haberdar	2	66,7%
İstihdama erişim	Toplam	3	100,0%
	Fark edilir derecede haberdar	1	33,3%
	Yüksek düzeyde haberdar	2	66,7%
Gelir getirici faaliyetlere erişim	Toplam	3	100,0%
	Fark edilir derecede haberdar	1	33,3%
	Yüksek düzeyde haberdar	2	66,7%

Kadınların MKİ'den hangi konularda destek ve yönlendirme talep etmektedir sorusu Tablo 4.8'de istihdama, girişimcilik fırsatlarına, sosyal yardıma, gelire, sosyal hizmetlere erişim temelinde irdelenmiştir. Tablo genel olarak incelendiğinde örneklem, MKİ'ye gelen destek ve yönlendirme taleplerinden istihdama erişim, sosyal yardımlara, sosyal hizmetlere, istihdam ve gelire erişimde % 66,7 oranında "Tam Katılıyorum" seçeneğini tercih etmiştir. Girişimcilik fırsatlarına erişim ise % 33,3 ise en düşük düzeyde "Tam Katılıyorum" cevabının alındığı seçenek olmuştur. Örneklem grubu ile yapılan odak grup ve bireysel görüşmeler kapsamında konuyla ilgili derinlemesine bilgi alınma çabasına girilmiştir;

OGG 2: "Başım dara düştüğünde MKİ'ye geliyorum. Buradaki arkadaşlarım dertlerime çare bulmaya çalışıyor. Sosyal yardıma ihtiyacım olduğunda, hastane randevusu almam gerektiğinde, çocukların okulu ile ilgili bir sorunun olduğunda MKİ bana destek oluyor."

K 6: “Belediye ve kaymakamlıkla bir işim olduğunda MKİ bana destek oluytor ve görüşmemi sağlıyor. Lavanta bahçesinde çalışıyorum, bahçe ile ilgili Ömerli ilçesine 3 hafta boyunca her gün gidip eğitim aldık ve işimizi bilerek yapmaya başladık.”

Çizelge 4.8. Kadınların MKİ'den Talep Ettikleri Destekler ve Yönlendirmeler

		Sayı	Yüzde
İstihdama erişim	Toplam	3	100,0%
	Katılıyorum	1	33,3%
	Tam Katılıyorum	2	66,7%
Girişimcilik fırsatlarına erişim	Toplam	3	100,0%
	Az Katılıyorum	1	33,3%
	Katılıyorum	1	33,3%
	Tam Katılıyorum	1	33,3%
Sosyal yardımlara erişim	Toplam	3	100,0%
	Katılıyorum	1	33,3%
	Tam Katılıyorum	2	66,7%
Gelir elde etme	Toplam	3	100,0%
	Katılıyorum	1	33,3%
	Tam Katılıyorum	2	66,7%
Sosyal hizmetlere erişim	Toplam	3	100,0%
	Katılıyorum	1	33,3%
	<u>Tam Katılıyorum</u>	2	66,7%

Kadınların kamusal hizmetlere erişiminin önündeki engeller nelerdir sorusu Tablo 4.9’da hizmetlerin nitelik ve niceliğini yetersiz olması, hizmetlerin kadınların ihtiyacına cevap vermemesi, kadınların sunulan hizmetlerden haberdar olmaması, fiziki engeller nedeniyle kadınların hizmetlere erişememesi kısırlılımları temelinde irdelenmiştir. Tabloya genel olarak bakıldığında örneklem grubunun % 66,7’si hizmetlerin nitelik olarak yetersiz olmasına, % 33,3’ü nicelik olarak yetersiz olmasına ve 33,3’ünde hizmetlerin kadınların ihtiyacına cevap vermemesine bağlamış ve “Katılıyorum” seçeneğini tercih etmiştir. Kadınların, sunulan hizmetlerden haberdar olmaması ve fiziki koşullar nedeniyle hizmetlere erişememesi % 33,3 ile “Katılıyorum” seçeneğinin tercih edildiği alan olmuştur.

MKİ kurucuları, kadınların hizmetlere erişememesinin nedenini hizmet sunucularının kadınların yaşadıkları sorunlara yeterince duyarlı olmamasına, bilgi ve tecrübe düzeylerinin düşük olmasına ve kadınların sunulan hizmetlerden yeterli düzeyde haberdar olmamasına bağlamıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarının vatandaşlara hizmet sunmak için var olduğunu ifade eden örneklem grubu ise durumu aşağıdaki

şekilde ifade etmiştir;

K 6: “Bir dönem meslek kurslarına gitmek istedim ama istediğim kurs olmadığı için gidemedim mesela. Çocuklu kadınlar bir yerden eğitim almak istese, çocuğunu bırakacak yer olmuyor. Bazen güzel çalışmalar yapılıyor haberimiz olmuyor ve faydalanamıyoruz.”

Bu bilgiler ışığında literatürde kamusal hizmet kavramının ne anlama geldiğine bakma ihtiyacı hâsıl olmuştur. “Kamu” kavramının hem topluma hem de devlete ait olma anlamı taşıdığı görülmüştür. “Kamu hizmeti” kavramı irdelendiğinde ise devlet sistemi içinde bulunan tüm kurum ve kuruluşların “toplumun temel ihtiyaçlarını karşılama” eylemine kamusal hizmet denmiştir (Yayla, 1990: 62 aktaran Altın, 2013, s. 102). Kamu hizmeti; devlet veya diğer tüzel kişilerin, kamu yararını gözetme temelinde kamuya arz ettiği, bireysel ve kolektif ihtiyaçları karşılayan ve sürekliliği olan faaliyetler bütünü (Onar, 1966, s. 13 aktaran Altın, 2013, s. 103) olarak tanımlanmıştır. Kamu; toplumun tamamını ifade etmede kullanılan bir kavram olmakla beraber kapsayıcılık konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durum, başta kadınlar olmak üzere dezavantajlı grupların kamu tarafından arz edilen gerek bilgi gerekse hizmetlere erişimini sınırlamıştır (Vanlıoğlu Yazıcı, 2020, s. 1661).

Çizelge 4.9. Kadınların Kamusal Hizmetlere Erişiminin Önündeki Engeller

		Sayı	Yüzde
Hizmetlerin içerik olarak yetersiz olması	Toplam	3	100,0%
	Az katılıyorum	1	33,3%
	Katılıyorum	2	66,7%
Hizmetlerin sayı olarak yetersiz olması	Toplam	3	100,0%
	Az katılıyorum	2	66,7%
	Katılıyorum	1	33,3%
Hizmetlerin kadınların ihtiyacına cevap vermemesi	Toplam	3	100,0%
	Az katılıyorum	1	33,3%
	Katılıyorum	1	33,3%
	Katılmıyorum	1	33,3%
Kadınların sunulan hizmetlerden haberdar olmaması	Toplam	3	100,0%
	Az katılıyorum	1	33,3%
	Katılıyorum	1	33,3%
	Katılmıyorum	1	33,3%
Fiziki koşullar nedeniyle kadınların hizmetlere erişememesi	Toplam	3	100,0%
	Az katılıyorum	1	33,3%
	Katılıyorum	1	33,3%
	Tam katılıyorum	1	33,3%

4.3. MKİ’NİN KADIN, GÜÇLENME ve KALKINMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

4.3.1. Kadının Güçlenmesine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Örneklem grubuna MKİ yaptığı çalışmalar yoluyla kadının güçlenmesine katkı sunuyor mu sorusu sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 4.10’a yansıtılmıştır. Tablo genel olarak incelendiğinde örneklem grubunun % 97,8’i MKİ’nin kadın güçlenmesine katkı sağladığını “evet”, % 2,2’sinin ise sağlamadığını “hayır” seçeneğini tercih ederek belirtmiştir. Araştırmaya katılanlar MKİ’nin kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri, gelir getirici ve beceri kazandırıcı faaliyetler, sosyal destek hizmetleri, sosyal ve kültürel etkinlikler gibi oldukça geniş yelpaze de hizmet sunduğunu ifade etmiştir. Yürütülen bu faaliyetler yoluyla MKİ kadınlarının hem sosyal yönden hem de ekonomik yönden güçlenmesine katkı yapıldığı belirtilmiştir.

Kadının güçlenmesi, KSSGM tarafından hazırlanan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) kapsamında “kadınların kendi hayatları üzerinde güç ve kontrol sahibi olmalarını ve stratejik seçimler yapma yeteneklerini kazanma süreci” olarak tanımlanmıştır (KSSGM, 2018, s.17). Tanıma göre güç ve kontrol sahibi olma, kadının sosyal ve ekonomik hayata etkin bir şekilde katılması, karar alma süreçlerinde etkin yer alması ve alınan kararların uygulanması sürecini takip edebilmesi anlamını taşımaktadır. Stratejik seçimler yapma yeteneği ise kadınların eğitim, kariyer, kişisel gelişim gibi yaşamlarıyla ilgili temel alanlarda bilinçli tercihlerde bulunması anlamına gelmektedir. Strateji Belgesi ve Eylem Planı eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya gibi beş politika ekseninde kadın güçlenmesini ele almıştır.

Çizelge 4.10. MKİ’nin Yaptığı Çalışmalar Yoluyla Kadının Güçlenmesine Katkısı

		Sayı	Yüzde
MKİ üretim faaliyetleri yoluyla kadının güçlenmesine katkı sağlıyor mu?	Fikrim Yok	1	1,1%
	Evet	88	97,8%
	Hayır	1	1,1%

Konuyla ilgili toplanan nicel verileri derinleştirmek ve zenginleştirmek amacıyla örneklem grubuyla ayrıca derinlemesine ve odak grup görüşmeleri yapılmış ve MKİ’nin kadının güçlenmesi alanına sunduğu katkı, katılımcılar tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

K 6: “...Yani tabii ki farkı var. Mesela evde otursam, sosyalleşemem, arkadaş edinemem, çevrem olmaz. MKİ’ye ilk başladığımda hiç kimseyi tanımazdım ama şimdi sokağa çıksam ben herkesi tanırım, herkeste beni tanır, çünkü buda çevre edindik. Bunlar çok güzel şeyler, hem çevre ediniyoruz, hem de eğitim görüyoruz.”

K 7: “Yaklaşık 10 yıldır MKİ faaliyetlerine katılıyorum. Burada kendini değerli hissediyorsun. Yani hem para kazanıyorsun, hem de her şey hakkında bilgi ediniyorsun biliyorsun, cahil değilsin. Ondan dolayı kendini değerli hissediyorsun. Kendini seviyorsun. Hani mesela kadınlar arasında bir konu konuşulduğunda senin de söyleyecek iki lafın oluyor. İnsan bilmediği zaman susuyor. Kadınlar sosyalleşmeli, bilgilenmeli, bir şeyleri öğrenmeli elinden geldiği kadarıyla. Sorunlarımız oluyor, meşguliyetimiz olmadığı zaman, kafaya takıyor, düşünüyoruz. Burada dertleşiyoruz, bir şeylerle uğraşıyoruz, dertlerimizi unutuyoruz. Buraya geldim bugün, dikişimi diktim, diğer işlerle uğraştım, sorunlarımı unuttum.”

K 4: “Faaliyetlerimize katılan Suriyeli bir kadın var. Lise mezunu. Türkçe okuma-yazma ve konuşma kurslarımıza katıldı. Çok güzel Türkçe konuşuyor, okuyor, yazıyor. 9 yıldır bizimle üretim yapıyor. İç savaş ve göçün travmasını bizimle atlattı. Faaliyetlerimizden yararlanan Suriyeli kadınlarda var.”

OGG 2: “Bizler GAP ve ÇATOM’dan çok fazla eğitim aldık ve kendimizi yetiştirdik. Kadınların ürettiği hem geleneksel el sanatları ürünlerini, mesela telkârî atölyemizde üretilen takıları, yine atalarımızdan kalan saklama yöntemleri ile meyve ve sebze salamuraları ve kurutmalıkları satarak gelir elde ettik. Kadınların yaptığı işlerde ilerlemesini sağladık. Kimisine iş kurduk, kimi kadınların istihdam edilmesini sağladık, faaliyetlerimize katılan kadınların eğitimlerini tamamlamalarını sağlayarak Halk Eğitim Merkezi’nde ve MKİ’de usta öğretici olarak bizimle çalışmasını sağladık. MKİ kadınları her yönden güçlendiriyor.”

4.3.2. Kadının Kalkınma Sürecine Entegre Olmasına Yönelik Çalışmalar

Kalkınma; sosyal, kültürel, ekonomik, çevresel ve teknolojik alanlarda ilerleme kaydetme, bireylerin ve toplumların yaşam koşullarını iyileştirme süreci olarak tanımlanabilir. Kalkınma kavramı, II. Dünya Savaşı’nı takip eden yıllar ile 1970’lerin başına kadar olan dönemde oldukça güncel bir konu olmuştur. Bu dönem içinde savaşın etkileri odağında ele alınan kavram, sadece ekonomik büyüme ile ifade edilmiştir. Savaş sonrasında yaşanan sorunlar iktisadi kalkınma alanına altlık oluşturmuş ancak kalkınmanın insani boyutu ihmal edilmiştir (Erbay & Özden, 2013,

s. 5). Yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik gibi sorunlar dünya gündemini meşgul etmeye başlamış ve tek başına ekonomik büyüme ile kalkınmanın sağlanamayacağı ve insani ve sosyal gelişme boyutunun da çalışılması gerektiği gündeme gelmiştir. (Şenses, 2004, s. 1-2).

Bu tarihsel seyir içinde, kalkınma sürecine kadınların dâhil edilmesi göz ardı edilmiştir. Kadınların üretici rolünün kalkınmada göz önünde bulundurulmasının elzem olduğu ve dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların üretime katılması yoluyla ancak kalkınmanın sağlanacağı düşüncesinden yola çıkılarak kadınların kalkınmaya dâhil edilmesine ilişkin tartışmalar gündeme gelmiştir (Özar, 2012, s. 300). 1974 yılında eko-feminist yaklaşımın ortaya çıkması ile birlikte kadınların kalkınmaya dâhil edilmesi süreci başlamıştır. Kadının ve doğanın erkekler tarafından tahrip edilmesine tepki olarak ortaya çıkan eko-feminist yaklaşım, kadınların eşsiz bir değeri olduğunu, toplumsal konumlarından bağımsız bir şekilde temel özellikleri ile saygı görmesi gerektiğini vurgulamıştır (Özyol, 2013, s. 136).

Kalkınma alanında dünyada uygulanan yenilikçi yaklaşımları takip eden GAP, “Küresel Düşünme, Yerel Hareket Etme” vizyonu, kadınların kalkınma sürecine entegre edilmesi amacıyla ÇATOM Projesi’ni uygulamıştır. ÇATOM’un bir çıktısı olan MKİ, Midyat ÇATOM ile işbirliği yapmıştır. İşbirliği kapsamında kadınların eğitim, sağlık, gelir getirici, kadın istihdamını ve kadın girişimciliğini destekleyici programlara katılmasını sağlamıştır. Sosyal destek, sosyokültürel ve sosyal sorumluluk programları aracılığıyla kadınların güçlenmesini ve kalkınma sürecine dâhil olmasını sağlayacak çabaların bir parçası olmuştur. Örneklem ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde bu durum aşağıdaki şekilde dile getirilmiştir;

K 1: “GAP’ın en güzel ve uzun soluklu kadın ile kalkınma projelerinden biri olan ÇATOM kapsamında GAP İdaresine bağlı olarak çalıştık. ÇATOM’un çok güzel faydalarını gördük. GAP’ın desteği bizler için çok kıymetli ve önemliydi. GAP, kalkınmanın kadınlarla mümkün olacağını inanıyordu, Hemen hemen her şeyin kökeninde kadın var. Kadınlarla çok şey başarılabilceğini önceden gördü ve bir çok alanda kadını faaliyetlere dâhil etmeye çalıştı.

K 3: “Üretimi de biz GAP’tan öğrendik. Ayakta sağlam bir şekilde durmayı da GAP bize öğretti. GAP kadınlara çok önem verdi, kadınlar için ÇATOM Projesini tüm Güneydoğu’da uyguladı. GAP, ÇATOM ile kadınları güçlendirdi. Bir araya gelme, sorunlarımızı konuşma ve çözümü için yollar aramayı bilmezdik, bunu

ÇATOM ile öğrendik. Dernek nedir, kooperatif nedir bilmezdik. GAP'ın ve ÇATOM'un bize büyük katkısı oldu, örgütlenmeyi GAP öğretti bize."

K 2: "... Gücüm olduğu sürece kadınlar için çalışacağım. Bir kadın olarak, kadınlar benden ne dileseler ve imkânım varsa yapmaya çalışacağım. Çalışma isteğimi ve enerjimi GAP'tan aldım ve bunu kadınlar için kullanıyorum." Katılımcı 2 (MKİ'nin kurucusu, tarımsal faaliyetlerden sorumlu).

4.4. MKİ'NİN, KADIN VE EKOLOJİ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

4.4.1. Kadınların Toprak ile İlişkisi ve Kadim Bilginin Yeniden Kullanılmasına Yönelik Çalışmalar

İnsani faaliyetlerle doğanın geri dönülmez biçimde tahrip edilmesine yönelik uygulamalar, kadınların kadim bilgileriyle toprağı işleyerek ürün elde etme yöntemlerini süregelen zaman içinde unutturmıştır (Toksoy, 2021, s. 103-105). Buna benzer durumun Midyat'ta da yaşandığını belirten örneklem grubu, kadim bilginin yaşamlarını kolaylaştıran bir zenginlik olduğunu belirtmiş, yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde konuyu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

OGG 1: "...Sadece para kazanmak için yapmadık bu işi. Hepimiz köyde doğduk, büyüdük. Çocukken de tarlada çalışıyor, ailemize destek oluyorduk. Bir bitki nasıl ekilir, nasıl bakımı yapılır, nasıl toplanır, kurutulur, yiyecek yapılır ve ailenin gıda ihtiyacı karşılanır bunu çok iyi biliyorduk. Annelerimizden, ninelerimizden öğrendik bunları. Toprağı sevdik, suyu sevdik, güneşi sevdik, karnımızı doyurdu, bizi büyüttü. Sonra Midyat'a taşındık, tarla yok, bağ yok bahçe yok, doğru bildiğimiz çok şeyi unuttuk. MKİ bizim için bulunmaz bir iş yaptı. Tarlada çalışmak bizim için bulunmaz, bildiğimiz, atamızdan dedemizden öğrendiğimiz işi yapıyoruz."

K 3: "...Zinole (Eğlence) köyündeki kadınlar sürece dâhil oldular. Lavanta bahçesinde birlikte çalışmaya başladık Zinoleli kadınlar atadan deden kalma yöntemlerle zaten tarım yapmayı biliyorlardı. Kültürlerinde vardı diyebiliriz. Ancak ilçe merkezine taşınan kadınlar bu bilgi ve becerilerini uzun zaman kullanamadılar. Lavanta bahçesi ile kadınlara yeniden tarımsal faaliyet yapma imkanı sunuldu."

Örneklem grubu, atadan miras kadim bilgilerinin ve kültürel becerilerinin MKİ tarafından ekonomik değere dönüştürüldüğünü dile getirmiştir. Ayrıca, bahse konu bilgi ve becerinin havayı, suyu, toprağı ve her türlü canlıyı korumayı

gözettiğini ifade etmiştir. Kadim bilgi ile ilintili kavramının taşıdığı anlama bakılmış literatürde Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB) kavramı ile örtüştüğü görülmüştür. Berkes 1993 GEB’i "Geniş bir yelpazedeki sosyal, kültürel ve çevresel bağlamlarda toplum tarafından nesiller boyunca korunan ve aktarılan bir kültürel miras ya da insan merkezli yaklaşımın bir tasarımı" olarak tanımlamıştır. Kültürel miras ve insan merkezli yaklaşım kavramları temelinde şekillenen GEB’de kültürel miras, insanoğlunun ekolojik dengeyi koruma temelinde geliştirdiği, her türden canlıya önem atfettiği ve nesilden nesille aktardığı bilgi türü olarak açıklanabilir. GEB’in insan merkezli olma boyutu ise insanın temel ihtiyaçları ve beklentilerini karşılama eğiliminde olan bir yaklaşım ifade eder. Araştırma kapsamında örneklem grubu ile yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılar atadan kalan miras olarak nitelendirdikleri kadim bilgi ve beceriyi, ekosistemi gözeterek kullandıklarını ve gelire dönüştürdüklerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

OGG 1: *“Mesela acur yetiştiriyoruz. Annelerimizden, ninelerimizden öğrendiğimiz geleneksel yöntemlerle acur turşusu yapıp satıyoruz. Turşularımız ünlü, Mersin’den gelip bizden turşu alan lokantalar var. Diğer sebzeler için de aynı şekilde söyleyebiliriz. Meyvelerimiz için aynı şeyi söyleyebiliriz. Meyve kurularımız cumhurbaşkanlarına ve bakanlara ikram ediliyor. Mesela GAP cumhurbaşkanı yardımcısının katıldığı bir toplantı için bizden meyve kurusu satın aldı. Tamamıyla her şey doğal ve kadınların üretmiş olduğu ürünlerdir.”*

OGG 2: *“Kadınlar çok becerikli. Çok güzel el işleri yapıyorlar. Tarım yapma konusunda çok iyiler, meyve ve sebze kurutma işinde çok iyiler. Odun ateşinde kazanlarda meyveleri kaynatarak çok farklı ürünler ortaya çıkarıyorlar. Hem el işi hem tarım hem de erzak üretme konusunu çok iyi biliyorlar. Bunlar bizim ninelerimizden, annelerimizden öğrendiğimiz işler. Her gün yaptığımız işler. Hiçbir katkı maddesi kullanmadan, doğaya zarar vermeden, insan sağlığına zarar vermeden üretim yapıyoruz. Hem ailemizin gıda ihtiyacını karşılıyor, hem de cep harçlığımızı çıkarıyoruz.”*

4.4.2. Kadınların Çevresel Sürdürülebilirlikteki Rolü ve Katkılarına Yönelik Çalışmalar

Araştırma kapsamında yapılan okumalarda farklı nedenlerle kırsalda yaşayan nüfusun ekilebilir arazilerini işlemeden, fiziksel olarak boş yani atıl bırakma eğiliminde olduğu görülmüştür. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın verilerine göre Türkiye’de arazi varlığının yaklaşık % 10’u atıl durumdadır. MKİ’nin tarımsal

faaliyetlerini gerçekleştirdiği Eğlence Köyü'nde yapılan görüşmelerde, Midyat'ta sanayi ve hizmet sektörünün gelişmeye başlaması ile birlikte insanların kırsalı terk ederek ilçe merkezine yerleştiği veya il merkezi, çevre iller ya da bölge dışına taşındığı ifade edilmiştir. Bu nedenle, tarımsal faaliyetlerin sektöre uğradığı ve tarım arazilerinin boş bırakıldığı belirtilmiştir.

Bu bağlamda örneklem grubu, kırsalda ekonomik hareketliliğin azaldığını ve bu durumun kendilerini de olumsuz etkilediğini, geçmişte toprağı işleyerek gelir elde ettiklerini ve kendilerini idame ettiklerini ancak son yıllarda bunun mümkün olmadığını zaman zaman dile getirmiştir. Toksoy 2021'e göre eko-feminizmin işaret ettiği "kendini idame etme" veya "hayatta kalmanın" yaşamsal zorunluluk olduğunun farkındalığıyla kadınlar, üretim ilişkilerine yeniden dâhil olma ve bu ilişkileri düzenleme çabası içine girmiştir (Toksoy, 2021, s.105). MKİ'nin faaliyetlerine dâhil olan kadınlar "kendini idame etmenin" veya "hayatta kalmanın" yolunun üretmek, gelir elde ederek ve üretim süreçlerine yeniden dahil olmaktan geçtiğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

K 3: *"Midyat'ın bir köyünde Eğlence köyünde çok güzel bir bahçede lavanta dikmeye başladık. İlk sene çok böyle kuraklıktan dolayı çok fazla verim alamadık ama yılmadık biz tekrardan yeni fidanlar aldık ve diktik. Bahçenin sulama sistemini kurduk. Şimdi çok güzel bir bahçemiz var. Kadınlarımız çalışıyor, gelir elde ediyor. Kadınları projelerle destekliyoruz ve istihdam sağlıyoruz."*

K 2: *"Tarlanın ilk halini görseydiniz, o tarlanın lavanta bahçesine dönüşeceğine inanmazdınız. Gerçekten biz de yılmadık, çalıştık. Aslında dediğim gibi kuraklığa rağmen, zorluğa rağmen, toprağı işlemek hiç kolay değil. Çiftçilik zor çünkü siz kuraklıkla, yani iklimle mücadele ediyorsunuz. Bitkilerin hastalıklarıyla mücadele ediyorsunuz. Mevsimlerin, iklimin değişmesiyle, yağışların miktarına bağlı olarak sulamanın değişmesiyle mücadele etmek gerçekten kolay olmuyor. Bu mücadeleyi yapmak için bilgiye ihtiyaç duyuluyor, hem de ciddi anlamda bir maddi manevi külfet gerektiren bir durum."*

K 1: *"...Ama bizim yöremizde ilk defa bir lavanta bahçesi yapıldı. İlkini de biz kadınlarla birlikte yaptık. Lavanta bitkisinin diğer bitkilerle çok fazla farkı yok. Sadece kuraklıktan dolayı ilk sene biraz talihsizlik yaşadık ama ondan sonraki günlerde sadece çapalamakla ve eğer o sene güzel yağış yağmışsa, yağışımız eğer tamsa o konuda bir sıkıntımız olmuyor. Kadınlar tarlaya bahçeye aşına, zaten ekmeyi biçmeyi biliyorlar. Normal sebze ekmek yerine, aromatik bitkiler adı altında güzel*

bir proje ile başladık ve kadınları da bu projeye dahil ettik. Onların istihdama yönelik güzel çalışmalarda yer almasını sağladık. Şu an kendileri de bizimle beraber çalışmaktan mutlular.”

K 7: *“Aynen şöyle: şimdi biz kuraklık, iklim değişikliği, bitkilerin hastalıkları, sulama ve benzeri çok zor bir işi yapıyoruz ve bu çok zor iş kadınlar tarafından başarılı bir şekilde yürütülüyor.”*

4.4.3. Kadın, Ekoloji ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar

1995 yılında Çin'in Pekin kentinde düzenlenen Dünya Dördüncü Kadın Konferansı'nda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminde kadınların üstlenmekte olduğu rolün altı çizilmiştir. Ekosistemi yönetme konusunda kadınların kadim bilgi ve becerisine ihtiyaç duyulduğu, kadınların çevrenin korunması konusunda hayati role sahip olduğu vurgulanmıştır. Konferansta ayrıca, kadınların sürdürülebilir kalkınma sürecine etkin bir şekilde dâhil olması, kaynaklara erişim ve kontrolünün erkeklerle eşit oranda sağlanması konuları öne çıkmıştır (BM Pekin Eylem Platformu, Kadın ve Çevre Tanısı, 1995). Bu bağlamda araştırma kapsamında örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde MKİ kadınlarının ekolojinin korunması ve sürdürülebilir kalkınmaya katkısı aşağıdaki şekilde açıklanmıştır;

K 1: *“Eğlence köyünde insanlar tarlalarını boş bırakmış, şehre taşınmış ve yıllarca ekip biçmemişlerdi. Bizim de lavanta bahçemizin olduğu tarla kırkın üzerinde yıl, yani yaklaşık elli yıl boyunca sürülmemiş, boş bırakılmıştı. Kimse gidip o tarlalara bakmıyordu bile. Ama biz o tarlayı lavanta bahçesine dönüştürdükten sonra, köylülere örnek olduk. Zamanla sağıımızdaki solumuzdaki tarlaların sürülmeye başladığını, ekildiğini ve ürün elde edildiğini gördük. Hatta biz, köylüler kendi tarlalarını ekmeye başlamamış olsalardı, birkaç tarla daha kiralayıp farklı sebze ve meyve dikimine gidecektik. MKİ kadınları olarak Eğlence köyündeki herkese örnek olduk.”*

OGG 1: *“Kadınlar çocukluktan bu yana tarlada çalışmış, buğday, arpa, mercimek ekmiş. Lavanta ve aromatik bitkiler onlar için yeni, yavaş yavaş öğreniyorlar. Aynı zamanda köylüye de büyük bir rol model oluyoruz. Aslında amaçlarımızdan bir tanesi de buydu. Köylünün bizim oradaki lavanta bahçesini görüp kendi boş bıraktıkları arazileri tekrardan canlandırmasıydı. Eğlence köyünü*

bir lavanta köyüne çevirmeyi planladığımız konular arasında yer alıyordu. Bizim amaçlarımızdan bir tanesi de buydu. Kurulduğumuz dönemde kaymakamla da görüşmüş ve demiştik ki “Efendim, buranın istihdama yönelik büyük bir katkısı olacak. Aynı zamanda köyün gelişimi içinde önemli bir rol olacak. Oradaki tarlaların boş kalmaması için bu da bir örnek bir bahçe olacak” demiştik ve oldu”

Nesiller arası aktarım, atadan kalma miras, insan merkezli yaklaşım, deneyime dayalı bilgi gibi öğeleri içeren GEB, son yıllarda küresel düzeyde bilimsel bilginini tamamlayıcısı olma niteliğini kazanmıştır (Mekonen, 2017, s.21). Kadim bilgisiyle ekolojiyi koruma ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı yapan MKİ kadınları; kadim bilgilerini, yenilikçi uygulamaları içeren bilimsel bilgi ile de harmanlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda arıcılık, lavanta işleme, güneş enerjisi ile enerji üretimi gibi konuları içeren yenilikçi uygulamaları öğrenmek üzere eğitim faaliyetlerine katıldıklarını aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

K 2: “Bir kamu kurumundan güneş panelleri desteği aldık ve kendi enerjimizi tarlada kendimiz üretmeye başladık. Arıcılık, lavanta yağı çıkarma gibi konularda eğitimler aldık, çünkü bunlar bizim için yeni konulardı. Kurum ve kuruluşlarda öğrendiğimiz yenilikçi uygulamalarla kendi bilgi ve becerimizi bir araya getirerek faydalı işler yapıyoruz.”

K 6: “... Arı kovanlarından ben sorumluyum. Arıcılık işine girerken çeşitli eğitimler aldık Eğitim almak için arabayla 1 saat mesafede bulunan Ömerli ilçesine gidiyorduk. 4 hafta boyunca gittik, eğitimi tamamladık, sertifika aldık. Arıkovanı ve diğer malzemeleri hibe olarak aldık. Arıların bakımını rahatlıkla yapıyoruz, bu sene bal elde etmeye başlayacağız. Lavanta kokulu balımız olacak İnşallah. Balları satıp, elde ettiğimiz parayla yeni kovanlar alacağız, işi büyüteceğiz.”

K 4: “...Evet şöyle projemizin adı da lavanta balı. Aslında geçmişte Lavanta balı yetiştiriciliği ile ilgili bir çalışma yapmıştık. Çünkü lavanta balı çok kıymetli, sizde duymuşsunuzdur. Şifalı Lavanta Balı adında bir proje yaptık. O proje kapsamında arılarımızı aldık ve kadınlara hediye ettik. Sekiz kadınla beraber başladık arıcılığa. Projede bize seksen altı kovan alındı, arı elbisesi, bal süzme makinesi gibi makineler alındı. Arı kovanları için lavanta bahçemizin hemen üst kısmında bir yer yaptık. Onları da oraya koyduk, arı yetiştiriciliği yapıyoruz.”

K 7: “Lavanta keseleri üretilip satıyoruz, eskinde de ürettirdik ama lavantayı dışardan satın alırdık. Şimdi lavantamızı kendimiz üretiyor ve kese yapımında

kullanıyoruz. Aynı zamanda Lavanta yağı çıkarıyor, lavanta solüsyonu yani suyunu da aynı şekilde farklı alanlarda kullanıyoruz ve bunun üzerine de yine lavanta sabunu üretimine başladık.”

K 5: “...Hasat zamanı lavantaları toplayıp yağını çıkarıyor, satıyor ve gelir elde ediyoruz. Daha önce Midyat’ta böyle bir şey yoktu, ilk defa biz yaptık.”

4.5. MKİ’NİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

4.5.1. MKİ Kadınlarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Algısı

Örneklem grubunun, sizce Midyat’ta kadınların yaşadığı sorunlar nelerdir sorusuna verdiği cevap Tablo 4.11’de eğitim hakkından yoksun bırakılma, çalışma hayatından yoksun bırakılma, ev içi iş yükünün fazla olması, emeğinin görünür olmaması gibi kırılımlar temelinde irdelenmiştir. Tablo genel olarak incelendiğinde kadınların % 74,4’ü “Eğitim imkânından yoksun bırakılma,” % 72,2’si “Çalışma hayatından yoksun bırakılma,” % 75,6’sı “Ev içi iş yükünün fazla olması” ve % 80’i “Emeğinin görünür olmaması” seçeneğini tercih etmiştir. Araştırmaya katılanların % 74,4’ü “Fikirlerinin önemsenmemesi,” % 81,1’i “Yoksulluk,” % 75,6’sı “Aile Baskısı” ve % 72,2’si “Mahalle Baskısı” seçeneğini tercih ederken, % 73,3’ü “Dışlanma” ve “Şiddet” alanlarında “Tam Katılıyorum” seçeneğini tercih etmiştir. “Hiç Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” oranlarının ise oldukça düşük seviyede olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılanlara göre kadınların cinsiyetlerinden dolayı eğitime erişimi ya hiç olmamakta veya eğitim hayatları kesintiye uğramaktadır. Çalışma hayatına katılmak isteyen kadınlar hem ataerkil yapıyla ilintili engellerle karşılaşmakta veya çalışma hayatının talep ettiği donanımına sahip olamadığı için katılamamaktadır. Siyaseti erkek eşi olarak gören toplumsal yapı, kadına kamusal alanda neredeyse yaşam hakkı tanımamaktadır.

Örneklem grubu tarafından dile getirilen bu durum, Mardin ilinin toplumsal cinsiyet algısına ilişkin yapılan bir araştırmanın bulguları tarafından da desteklenmektedir. Araştırmaya göre Mardin bölgesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği temel alanları din, eğitim, siyaset, kültür ve çalışma hayatı olarak tespit etmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular; farklı dinler ve etnik yapılar temelinde din ve kültür, cinsiyetin toplumsal normlar bağlamında ayrıştığı eğitim, erkek işi olarak görülen siyaset ve cinsiyete dayalı iş bölümünün yapıldığı çalışma hayatı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun bir şekilde yaşandığı alanlar olduğunu göstermiştir. Ayrıca, yaşamın neredeyse her alanında cinsiyet

temelli eşitsizliklerle karşılaştığı araştırmanın diğer bulguları arasında yer almıştır (Kara ve Gürhan, 2013, s. 74-80).

Çizelge 4.11. Kadınların Cinsiyetlerinden Dolayı Yaşadıkları Sorunlar

		Sayı	Yüzde
Eğitim imkânından yoksun bırakılma	Hiç Katılmıyorum	6	6,7%
	Katılmıyorum	3	3,3%
	Kararsızım	10	11,1%
	Katılıyorum	4	4,4%
	Tam Katılıyorum	67	74,4%
Çalışma hayatından yoksun bırakılma	Hiç Katılmıyorum	5	5,6%
	Katılmıyorum	4	4,4%
	Kararsızım	11	12,2%
	Katılıyorum	5	5,6%
	Tam Katılıyorum	65	72,2%
Ev içi iş yükünün fazla olması	Hiç Katılmıyorum	6	6,7%
	Katılmıyorum	0	0,0%
	Kararsızım	14	15,6%
	Katılıyorum	2	2,2%
	Tam Katılıyorum	68	75,6%
Emeğin görünür olmaması	Hiç Katılmıyorum	4	3,3%
	Katılmıyorum	1	1,1%
	Kararsızım	12	13,3%
	Katılıyorum	1	1,1%
	Tam Katılıyorum	72	80,0%
Fikirlerin önemsenmemesi	Hiç Katılmıyorum	10	6,7%
	Katılmıyorum	1	1,1%
	Kararsızım	13	14,4%
	Katılıyorum	1	1,1%
	Tam Katılıyorum	67	74,4%
Yoksulluk	Hiç Katılmıyorum	5	5,6%
	Katılmıyorum	3	3,3%
	Kararsızım	9	10,0%
	Katılıyorum	0	0,0%
	Tam Katılıyorum	73	81,1%
Aile baskısı	Hiç Katılmıyorum	3	3,3%
	Katılmıyorum	12	13,3%
	Kararsızım	0	0,0%
	Katılıyorum	7	7,8%
	Tam Katılıyorum	68	75,6%
Mahalle baskısı	Hiç Katılmıyorum	4	4,4%
	Katılmıyorum	13	14,4%
	Kararsızım	7	7,8%
	Katılıyorum	1	1,1%
	Tam Katılıyorum	65	72,2%
Dışlanma	Hiç Katılmıyorum	4	4,4%
	Katılmıyorum	13	14,4%
	Kararsızım	0	0,0%
	Katılıyorum	7	7,8%
	Tam Katılıyorum	66	73,3%
Şiddet	Hiç Katılmıyorum	2	2,2%
	Katılmıyorum	3	3,3%
	Kararsızım	12	13,3%
	Katılıyorum	7	7,8%
	Tam Katılıyorum	66	73,3%

Araştırmaya katılanlara, kadın erkek eşitliği hakkında ne düşünüyorsunuz sorusu sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 4.12.'de kadınlarda erkeklerin sahip olduğu hak ve imkânlara sahip olmalı, eşit işe eşit ücret ödenmeli, her iki cinsinde fikrine eşit derecede önem verilmeli gibi kırımlar temelinde irdelenmiştir. Tablo genel olarak incelendiğinde kadınların % 24,4'ü "kadınlarda, erkeklerin sahip olduğu haklara ve imkânlara sahip olmalı," %37, 8'i "kadınlarda, erkeklerle aynı işte çalıştığında eşit ücret almalı," % 38,9'u "kadınlarında fikirlerine erkeklerle aynı

derecede önem verilmeli” alanlarında “Tam Katılıyorum” seçeneğini tercih etmiştir. “Tam Katılıyorum” seçeneğinin tercih edildiği diğer iki alan ise % 41,1’ile “kadınlarında ihtiyaçlarına erkeklerle aynı derecede önem verilmeli,” % 42,2’i ile “kadınlarında siyasette önü açılmalı” olmuştur. Kadınlarında, erkeklerin sahip olduğu haklara ve imkânlarla sahip olmasına “Hiç Katılmıyorum” diyen % 3,3’lük bir grup varken, kadınlarında fikirlerine erkeklerle aynı derecede önem verilmesine “Katılmıyorum” diyen % 4,4’lük bir grup olduğu görülmüştür. Katılımcıların % 14,4’lük oranı kadınların siyaseten önü açılmalı fikrine “Hiç Katılmıyorum” cevabını vermiştir. YANINDAYIZ Derneği’nin Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği endeksi çalışmasında, Mardin toplumsal cinsiyet eşitliğinin en düşük olduğu 10 il arasında yer almıştır (Zorlutuna, 2024, s. 24 ve 25).

Çizelge 4.12. Kadın Erkek Eşitliği Hakkındaki Düşünceler

		Sayı	Yüzde
Kadınlarında erkeklerin sahip olduğu haklara ve imkânlarla sahip olması	Az Katılıyorum	7	7,8%
	Hiç katılmıyorum	3	3,3%
	Katılıyorum	51	56,7%
	Katılmıyorum	7	7,8%
	Tam Katılıyorum	22	24,4%
Kadınlarında, erkeklerle aynı işte çalıştığında eşit ücret alması	Katılıyorum	51	56,7%
	Katılmıyorum	5	5,6%
	Tam Katılıyorum	34	37,8%
Kadınlarında fikirlerine erkeklerle aynı derecede önem verilmeli	Az Katılıyorum	1	1,1%
	Katılıyorum	50	55,6%
	Katılmıyorum	4	4,4%
	Tam Katılıyorum	35	38,9%
Kadınlarında ihtiyaçlarına erkeklerle aynı derecede önem verilmeli	Katılıyorum	48	53,3%
	Katılmıyorum	5	5,6%
	Tam Katılıyorum	37	41,1%
Kadınlarında siyasette önü açılmalı	Az Katılıyorum	3	3,3%
	Hiç katılmıyorum	13	14,4%
	Katılıyorum	33	36,7%
	Katılmıyorum	3	3,3%
	Tam Katılıyorum	38	42,2%
Kadınlarda çalışma hayatından erkeklerle aynı haklara sahip olmalı	Az Katılıyorum	3	3,3%
	Katılıyorum	44	48,9%
	Katılmıyorum	5	5,6%
	Tam Katılıyorum	38	42,2%
Kadınlarda, eğitime erişim konusunda erkeklerle aynı hakka sahip olmalı	Az Katılıyorum	1	1,1%
	Katılıyorum	40	44,4%
	Katılmıyorum	4	4,4%
	Tam Katılıyorum	45	50,0%

Nicel veriyi zenginleştirmek amacıyla örneklem grubu ile odak grup

görüşmeleri yapılmış ve kadın-erkek eşitliği hakkında düşünceleri aşağıdaki şekilde alınmıştır;

OGG 1: *“Erkeklerle eşit olamadık hiçbir zaman. Beni okutmadılar, okumadığım için şimdi pişmanım. Bazen anne ve babama diyorum “hakkımı helal etmem. Bırakmadınız. Bıraksaydınız okurdum ve şimdi bu durumda olmazdım.”*

OGG 2: *“Eşit olsak çalışmamıza izin verirlerdi ama kadımlar çalışsın, kocalarının eline bakmasınlar. Biraz daha güçlü olsunlar. Çocukların başında dursunlar. Arkalarında dursunlar. Kimse onları ezmesin. Onu istiyorum, başka bir şey istemiyorum. Erkekler kadınları ezdi her zaman, onlar kadar güçlü olamadık.”*

Araştırma kapsamında yapılan odak grup ve derinlemesine görüşmeler kapsamında katılımcılar literatürü destekler nitelikte cinsiyetlerinden dolayı dışlanma yaşadıklarını ve kadın halinizle nasıl tarımsal faaliyet yapacaksınız, ürünlerinizi nasıl satacaksınız gibi küçümseyici ve alaycı yaklaşım ve sorularla karşılaştıklarını belirtmiştir. Kadınlar cinsiyetlerinden dolayı dışlanma yaşamaktadır. Dışlanma; kadınların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sistemin dışında kalması sonucunu doğurmaktadır. Kadınlar başta eğitim, sağlık ve istihdam alanları olmak üzere siyaset, sosyal güvenlik ve sivil toplum gibi toplumsal yaşamın temel alanlarına dâhil olmak isterken çeşitli engellerle karşılaşmaktadır (Çakır, 2008, s. 26).

K 2: *“Mühendisler geldi, tarlaya girmeden, toprağa bakmadan bu tarladan bir şey olmaz deyip gittiler. Moralim bozuldu ama yine vazgeçmedim. Kendi kendime düşündüm, ben kadını ve bu erkekler benim moralimi bozmaya ve hevesimi kırmaya çalışıyor dedim.”*

K 1: *“...Bize bu iş boş, uğraşmayan diyenler oldu. Kadın olduğumuz için bizimle dalga geçenler, bizi vazgeçirmek isteyenler oldu ama biz vazgeçmedik.”*

K 3: *“...Tarlada ne yapıyorsunuz kadın başınıza diyerek, bizimle dalga geçenler, bizi kale almayanlar oluyordu.”*

K 9: *“...Mesela bizim zamanımızda kızlar okula gönderilmezdi ama erkekler gönderilirdi. Biz okumayı çok istiyorduk ama okutmadılar bizi. Ya cahilliktendi, Ya yoksulluktandı. Bilmiyorum. Bırakmadılar. Öyle geçti. Ömrümüz de öyle geçti. Babam değil amcalarım engel oldu okumamıza. Hatta annem beni okulun kapısına kadar götürdü, ama amcam izin vermedi bizi kapıdan döndürdü ve kızlar okumaz*

dedi. Erkekleri okula gönderdiler.”

Araştırmaya katılanlara ailenizde ve çevrenizde kadınların çalışmasına karşı olan var mı sorusu sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 4.13’de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların % 13,3’ü “evet” seçeneğini tercih ederken, % 86,7’si ise hayır seçeneğini tercih etmiştir. Örneklem grubuna göre kadınlar, gıda üretimi, çocuk bakıcılığı, gündelikçilik ve el sanatları gibi geleneksel kadın rolünü pekiştiren işlerde ve sadece kadınların bulunduğu ortamlarda çalışmak isterlerse, çalışmalarına engel olan kişi sayısı oldukça az olmaktadır. Geleneksel kalıplar ve değerlere göre kadınların asli görevleri ev işleri ve bakım hizmetlerini yerine getirmektir. Bu perspektif, kadınların çalışma hayatına katılmasına engel olmakta, kadının yerini ev içi olarak kabul etmekte, çalışma konusunda ısrarcı olması durumunda aile içinde çatışma çıkmasına neden olmaktadır. Hane içinde yaşanan bu çatışmalara rağmen çalışabilen kadınlar erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen çok daha düşük ücret almaktadır (Kocacık ve Veda, 2005:196 aktaran Yılmaz 2018, s. 64 ve 65).

Çizelge 4.13. Ailede ve Çevrede Kadınların Çalışmasına Karşı Olanlar

		Sayı	Yüzde
Ailenizde ve çevrenizde kadınların çalışmasına karşı olan var mı?	Evet	12	13,3%
	Hayır	78	86,7%

Odak grup görüşmeleri kapsamında görüşülen örneklem grubuna ailenizde ve çevrenizde kadınların çalışmasına karşı olan var mı sorusu sorularak konu derinleştirilmeye çalışılmış ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır;

OGG 2: *“Eskiden kadınların ve kızların çalışmasına karşı çıkılırdı. Mesela annelerimizi diyelim, ablalarımızı diyelim. Mesela ablamlar diyordu “baba çalışacağız.”. “Hayır kızım, kadınlar çalışmaz” derdi. Abilerim çalışmamıza izin vermedi”*

OGG 2: *“...Bilmiyorum niye izin vermiyorlardı? Ya cahilliktendi. Evet, gerçekten cahilliktendi. Bırakmıyorlardı. “Hayır, çalışmayacaksın, okumayacaksın, okula gitmeyeceksin” derlerdi. Kadınlar okumamalı. Çalışmamalı.” Hâlbuki çok yanlış bir şey ve insanların bu konudaki fikri değişmeye başladı.”*

OGG 1: “Evet, zaman zaman eşler kadınların faaliyetlere katılmasını istemiyorlar, kulağımıza geliyor. Bu durumlarda kadınları dinliyor, anlamaya çalışıyor ve iyi hissetmelerini sağlamaya çalışıyoruz. Eşler ile bir araya gelmeye, eşleri ikna etmeye çalışıyoruz.”

4.5.2. MKİ’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erişime Katkısı

Katılımcıların, MKİ’nin faaliyetlerine katılan kadınlarda ne gibi değişiklikler gözlemliyorsunuz sorusuna verdikleri cevap Tablo 4.14’de kadınların özgüveninin artması, bulunduğu toplum içinde sözünün dinlenmesi, aile ekonomisine katkısı gibi kırılımlar bağlamında irdelenmiştir. Tablo genel olarak incelendiğinde örneklem grubu MKİ kurucularının % 100’ü “Özgüveni Artıyor,” “Hane İçinde, Mahallede, Akrabalar Arasında ve İlçede Sözü Dinleniyor,” “Çocuğunun Eğitimine ve Beslenmesine Önem veriyor,” “Aile Ekonomisine Katkıda Bulunuyor” ve “Haklarından Haberdar Oluyor” alanlarında “Tam Katılıyorum” seçeneğini tercih etmiştir. MKİ faaliyetlerine katılan kadınlarda öncelikle özgüven geliştiğini ifade eden örneklem grubu, kadınların aile ekonomisine katkıda bulunmaya başladığını, bununla bağlantılı olarak hem eşi he de çocukları tarafından daha fazla önemsendiğini söylemiştir. Kazandığı para veya eriştiği sosyal destek olanakları ile çocuklarının daha iyi eğitim alması için çabalayan kadınların, ayrıca bulundukları toplum içinde de değerlerinin arttığını ifade etmiştir.

Çizelge 4.14. MKİ Faaliyetlerine Katılan Kadınlarda Gözlemlenen Değişiklikler

		Sayı	Yüzde
Özgüveni artıyor	Toplam	3	100,0%
	Tam Katılıyorum	3	100,0%
Hane içinde, mahallede, akrabalar arasında ve ilçede sözü dinleniyor	Toplam	3	100,0%
	Tam Katılıyorum	3	100,0%
Çocuğunun eğitimine ve beslenmesine önem veriyor	Toplam	3	100,0%
	Tam Katılıyorum	3	100,0%
Aile ekonomisine katkıda bulunuyor	Toplam	3	100,0%
	Tam Katılıyorum	3	100,0%
Haklarından haberdar oluyor	Toplam	3	100,0%
	Tam Katılıyorum	3	100,0%

Nitel veri toplama araçlarından derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında görüşülen örneklem grubuna, MKİ faaliyetlerine katılan kadınlarda ne

gibi değişiklikler gözlemliyorsunuz sorusu sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır;

K 5: “Kadınlar MKİ’ye ilk geldiklerinde biraz çekimser davranıyorlar. Nasıl bir yere geldik, burada ne yapacağız, diğer kadınlarla nasıl iletişim kuracağız gibi sorular oluyor kafalarında. Sonra gün geçtikçe alışıyorlar. Burada çok güzel vakit geçiriyorlar. Güzel dostluklar, arkadaşlıklar ediniyorlar. Hem de gelir elde edip ailelerine katkıda bulunuyorlar. Mutlu oluyorlar, kendilerine güvenleri artıyor.”

K 1: “Şimdi şöyle, bazı kadınlar var ki hiçbir zaman para kazanmamış, hep eşinin getirdiğiyle yetinmiş, eşi ne verdiyse o, daha fazlasını görmemiş ve bilmemiş. Aslında MKİ’ye gelen kadınların profili bu. Biz GAP’ın desteğiyle markalarla çalışıyoruz, mesela KOTON markasına üretim yaptık, 300’e yakın kadınla çalıştık bir dönem. Kadınlar üretti gelir elde etti, eğitim faaliyetlerine katıldı. Türkiye’nin en bilinen hazır giyim markasına üretim yaptılar, marka çalışanları ile iletişim halindeydiler. Buda kadınları değiştirdi. Daha özgüvenli hale geldiler, farklı kadın profilleri ile tanıştılar, değiştiler diyebilirim.”

K 7: “MKİ’ye gelen kadınların bir süre sonra yürüyüşü bile değişiyor, selam vermesi bile değişiyor. Özgüveni artıyor, mutlu oluyor.”

OGG 2: “...Tabi ki insan kendini değerli hissediyor. Yani hani hem kazanıyorsun, hem de her şeyin hakkında bilgi ediniyorsun biliyorsun, cahil değilsin. Ondan dolayı kendini değerli hissediyorsun. Kendini seviyorsun.”

K 5: “Mesela ben kendinde bu değişikliklerini hissediyorum. Evet, geldim arkadaş edindim, dertlerimi unutuyorum, para kazanıyorum diyorum.”

Kadınlar gelir elde etmeye başladıktan sonra, içinde bulundukları toplumun kendilerine dair tutumlarında herhangi bir değişikliği oldu mu sorusuna alınan cevaplar Tablo 4.15’de irdelenmiştir. Tablo incelendiğinde örneklem grubunun % 64,4’ü “evet” seçeneğini tercih ederek MKİ’nin kadın güçlenmesine katkı sağladığını, % 35,6’sının ise hayır seçeneğini tercih ederek sağlamadığını ifade etmiştir. Örneklem grubu, gelir elde eden kadınların hem aile, hem de toplum içinde sözü dinlenir olmuş, hem daha fazla önemsenmeye başlamış hem de saygınlığı artmıştır ifadesini kullanmıştır. Ayrıca, kadınların hareket alanının genişlediği ve özgüveninin arttığı belirtilmiştir.

Konuyla ilgili literatür de hane dışında çalışmanın kadını özgür kıldığını

belirtilmiştir. Çalışma hayatına katılmak kadın için önemli olmakla beraber bir taraftan da başarı sayılır. Başarı kadının özgüveninin artmasını sağlar, kadını özgür ve mutlu kılar. Ekonomik özgürlüğünü kazanmış kadınlar gerek aile içi gerekse toplumda karar mekanizmalarına dâhil olurlar. Aile içinde kadın-erkek eşitliği; kadınların hane içi ve dışı rolleri, alınan kararlar ve özgürlükler noktasında kadınlara erkeklerle eşit haklara sahip olma yetisi verir (Tezcan, 2005 aktaran Aktaş, 2013, s. 62).

Çizelge 4.15. Gelir Elde Etmeye Başladıktan Sonra Toplumun Kadınlara Dair Tutum Değişikliği

		Sayı	Yüzde
İnisiyatifte üretim yapıp para kazanmaya başladıktan sonra ailenizin ve çevrenizin size bakışı değişti mi?	Evet	58	64,4%
	Hayır	32	35,6%

Nicel veriyi desteklemek amacıyla yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında görüşülen örneklem grubu, kadınlar gelir elde etmeye başladıktan sonra içinde bulundukları toplumun kendilerine dair tutumlarında meydana gelen değişikliği aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

OGG 2: “Para kazanmak insana güç veriyor. Kendi paramı kendi kazanıyorum, ailem için ve kendim için harcıyorum. Burada çalışmaya başladıktan sonra, para kazanmaya başladıktan sonra güçlü oldum. Bütün kadınlara bunu öneriyorum çünkü komşum, akrabam bana çok daha saygı duyuyorlar şimdi.”

OGG 1: “Biz küçük yaşta babamı kaybettik. Kız çocukları okula gitmez diye ailem bizi göndermedi, bıraktık. Evlendim, çocuğum oldu ve boşandım. Baba evine döndükten sonra çok pasıftım, içime kapandım. Sonra burada çalışmaya başladım, kendime geldim, para kazandım. Açık öğretimden eğitime devam ettim, liseden mezun oldum. Ailem arkamda, destek oluyorlar bana. Eşinden boşanmış bir kadının buralarda işi çok kolay değil ama ben üreten ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir kadın olduğum için ailem ve çevrem bana saygı duyuyor.”

OGG 2: “... Biz burada hem para kazanıyoruz, hem de farklı konularda eğitim alıyoruz. Mesela bir arkadaş ortamında bulunduğum zaman bir konu açıldığında bende o konu hakkında konuşabiliyorum. Evde de aynısı oluyor. Eşim diyor demek ki görmüşsün ve öğrenmişsin. Arkadaşlarım, eşim, ailem ben konuştuğumda beni dinliyor, önemsiyor.”

Örnekleme grubuna sizce para kazanan kadının bulunduğu toplum içinde sözü daha mı geçerli olur sorusu sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 4.16’da irdelenmiştir. Tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların % 92,2’si “evet” seçeneğini tercih ederken, % 7,8’i ise hayır seçeneğini tercih etmiştir. Araştırmaya katılanlar, ekonomik bağımsızlığın yolunun çalışmaktan ve para kazanmaktan geçtiğini, para kazanan kadınların aile içinde alınan kararlara daha etkin katılma olanağı bulduğunu, bunun topluma yansımalarının ise kadına bulunduğu toplum içinde daha fazla söz sahibi olma fırsatı verdiğini ifade etmiştir.

Literatürde ekonomik özgürlüğün kadınları bağımsız kıldığını ve güçlü olmalarını sağladığı tezinin savunan çok sayıda çalışma mevcuttur. Üreten ve gelir elde eden kadınlar, hem aile içi hem de bulundukları toplumda daha fazla konuşma hakkına sahip olur ve temel kamusal hizmetlere özgürce erişebilirler (İBB Kadın, s. 8). 1700’lü yılların sonunda Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle kadınlar özel alandan çıkıp kamusal alanda çalışmaya başlamıştır. Öncesinde kadının hareket alanı sadece hane içiyle sınırlıyken, Sanayi Devrimi’nin beraberinde getirdiği yapısal değişiklikler bağlamında çalışma hayatına dahi olmaya başlamıştır. Bu durum kadın emeğini sömürülmesine alan açarken bir taraftan da kadını görünür kılmış ve ekonomik hayata katılım, kadına yaşamın pek çok alanında söz hakkı vermiştir (Doğancı ve Tuncay, 2020, s. 1328).

Çizelge 4.16. Para Kazanan Kadının Toplumsal Statüsü

		Sayı	Yüzde
Sizce para kazanan bir kadının sözü yaşadığı toplum içinde daha geçerli olur mu?	Evet	83	92,2%
	Hayır	7	7,8%

Nitel veri toplama araçlarından derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında örneklem grubuna sizce para kazanan kadının bulunduğu toplum içinde sözü daha mı geçerli olur sorusu sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır;

K 6: “Markalara üretim yaptık bir dönem. Üretim yapan, kazandığı paralarla

bulaşık makinesi alan; inek alıp besleyen ve sütünü satan, bilezik alan kadınlar oldu. Kimi çocuğunu okuttu, kimi çocuğuna üst baş aldı. Kimi kadın eşine destek oldu. Kadınlar eşlerine ciddi anlamda destek oldular. Toplumun kadınlara bakışı değişti, kadınların sözleri dinlenir oldu. Para kazanmak kadına toplum içinde değer kattı.”

K 4: *“Suriyeliyim, savaştan kaçtık ve buraya yerleştik. Burada kazandığım paraları Suriye’deki akrabalarımına gönderdim. Orada yetim yakınlarım var, kız kardeşim var onlara para gönderdim. Parayı ben kazandığım için eşimden izin almadan istediğim gibi akrabalarımına gönderebildim. Akrabalarım beni güçlü bir kadın olarak görüyor artık, bir konu olduğunda bana danışıyorlar.”*

K 5: *“Yani herkesin güvenini kazandım. Şu anda saygı duyulan bir kadın hem aile tarafından hem de akraba olsun, dışarıdaki insanlar olsun toplum içinde çok saygın hale geldim.”*

Örneklem grubuna sorulan, para kazanan ve aile ekonomisine katkı yapan kadının aile içinde sözü daha mı geçerli olur sorusuna alınan cevaplar Tablo 4.17’de irdelenmiştir. Tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların % 92,2’sinin cevabı bu soruya “evet” olurken, % 7,8’inin ise hayır olmuştur. Araştırmaya katılanlar, para kazanan kadın aile ekonomisine katkı yapar ve özellikle aile içinde ekonomik anlamda alınan kararlara daha rahat katılır, sözü dinlenir, çocukları v eşi kadını daha fazla önemser ifadesini kullanmıştır.

Hane dışında çalışarak gelir elde eden kadınların aile ve toplum içindeki konumu olumlu bir şekilde etkilenir. Kadınların aile ekonomisine katkısı görünür kılınır ve bu katkı kadını bağımlılıktan kurtararak özgürleştirir. Hane dışında çalışarak kamusal alana çıkmış olan kadınlar, kamusal alandaki deneyimleri ile kendilerini rahatlıkla ifade edebilir ve aile içi kararlara katılabilirler (Sumbas, 2015, s. 12).

Çizelge 4.17. Para Kazanan ve Aile Ekonomisine Katkı Yapan Kadının Aile İçinde Durumu

		Sayı	Yüzde
Sizce para kazanan ve aile ekonomisine katkı yapan bir kadının sözü aile içinde daha geçerli olur mu?	Evet	83	92,2%
	Hayır	7	7,8%

Nitel veri toplama araçlarından derinlemesine ve odak grup görüşmeleri

kapsamında örneklem grubuna sizce para kazanan kadının bulunduğu toplum içinde sözü daha mı geçerli olur sorusu sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır;

OGG 2: “...İnsana ne bileyim böyle güven veriyor. Paranı kazandığın zaman değer de artıyor. Eşinin ve herkesin gözünde daha değerli oluyorsun. Herkesin sana bakışı değişiyor. Annen olsun, baban olsun, eşin olsun, çocukların olsun herkesin sana bakışı değişiyor. Seni daha güçlü görüyorlar. Evet, daha güçlü bir insan oluyorsun. Kadının daha güçlü olması gerekiyor. Güçlüyüz. Gerçekten her işi başarabiliriz.”

K 4: “... Ablama diyorum “Sen evde oturuyorsun, hiçbir şey yapmıyorsun, şu anda yani sadece yemek yap, bulaşık yıka, çocuklara bak. Her gün aynı işler MKİ’ye sende git.” Ablam “Ben daha bu yaştan sonra nasıl gideyim” diyor. Ablama bu işin yaşının olmadığını söyledim. Kadınlar evde oturmamalı. Bir şeyle uğraşmak, üretmek güzel bir şey onu demek istiyorum. Ben MKİ’ye geldikten sonra hem iyi hissetmeye başladım, hem para kazandım ve güçlendim. Eşim ve çocuklarım benim fikirlerimi daha çok önemsemeye başladı.”

OGG 2: “İlk başlarda babalar, kocalar, erkek kardeşler kadınların buraya gelmesini çok desteklemiyordu. Bizi tanıyınca, burada faydalı işler olunca, kadınlar para kazanmaya başlayınca, negatif enerjilerini boşaltıp eve rahat gidince, ailedeki bireyler bunun farkına vardılar. Kadınların buraya gelmesini desteklediler ve kadın para kazanınca da değeri daha fazla arttı.”

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada, kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifin kadınların yaşamına olan etkileri incelenmiştir. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramlarının kesiştiği noktada, eko-feminist yaklaşımların önemi giderek artmaktadır. Tez çalışmasında bu bağlamda, yapılan çalışmaların kadınların yaşamına etkisi ve bu perspektifin kalkınma politikalarına entegrasyonunun sonuçları ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın temel bulguları üzerinden elde edilen verilerin anlamı, literatürdeki yeri ve önemli noktaları sunulmuştur.

5.1. MKİ'nin Beşeri Sermaye Profili

Örneklem grubunu oluşturan 90 katılımcının yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, yaklaşık % 96,7'sinin 25-64 yaş aralığında olduğu görülmüştür. TÜİK 2024 verilerine göre Türkiye'nin ortalama yaşı 34,4'dür (URL 17). Örneklem ise 25-64 yaş aralığında olup, Türkiye yaş ortalamasının üzerindedir. Bu bulgular ışığında, MKİ faaliyetlerine katılanların orta ve ileri yaş grubundan oldukları söylenebilir.

Örneklem grubunun cinsiyetine bakıldığında sadece % 1,1'inin erkek olduğu görülmüştür. TÜİK 2024 verilerine göre Türkiye'de nüfusun % 49,98'i kadın, % 50,02'si ise erkektir (URL 18). Araştırmaya dâhil olan katılımcılardan kadınlar ve erkekler arasında oransal olarak oldukça büyük bir farkın olması, MKİ faaliyetlerinin “kadın işi” olarak değerlendirilmesinin olduğu söylenebilir. Bu bulgu, ataerkil toplum yapısı, cinsiyete dayalı işbölümü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önemli göstergeleri arasında yer almaktadır.

Araştırmaya katılanların önemli bir bölümünün Midyatlı, % 12,2'sinin ise Suriye'de yaşanan iç savaşa bağlı Türkiye'ye geçici koruma kapsamında gelen Suriyeli nüfustan oluştuğu tespit edilmiştir. Katılımcıların etnik grubuna bakıldığında % 62,2'sinin Kürt olduğu, bunu sırayla Araplar ve Türklerin takip ettiği görülmüştür. Örneklem % 97,8'i dünya görüşünü muhafazakâr olarak tanımlamıştır. Bu bulgular, farklı din ve etnik kökene sahip insanlara ev sahipliği yapmış Midyat'ın çok kültürlü yapısını yansıtmıştır. Her ne kadar bu yapı zamanla azalmış olsa da ilçede hala Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yezidilik inançlarına sahip (Aksan Kanat, Yıldız, 2022, s. 137) Kürtler, Araplar, Süryaniler ve Yezidiler birlikte yaşamaktadır (Öztürk, 2013, s. 52). Muhafazakâr dünya görüşüne katılımcı sayısının yüksek olması ise ilçede geleneklere, dini, ahlaki ve kültürel değerlere önem atfeden,

değişime kapalı toplum yapısının hâkim olduğunu göstermiştir. Muhafazakârlık, değişim sürecine giren toplumların; aile, eğitim, ekonomi, kültür ve gelenek gibi temel kurumların muhafaza edilmesine önem atfetmektedir. Muhafazakârlara göre değerlerin sürdürülebilmesi için, toplumsal kurumların herhangi bir şekilde değişim sürecine girmemesi zorunludur (Nükte, 2024, s. 2132).

Örneklemin eğitim durumuna bakılmış ve yaklaşık % 25,6'sının okumaz-yazmaz veya herhangi bir eğitim kurumuna gitmeden okuma-yazmayı öğrenmiş olduğu; % 20,0'sinin ise ilkokul mezunu olduğu görülmüştür. 2024 yılı verilerine göre Türkiye'de kadınlarda okur-yazarlık oranı % 96,2 iken (URL 16), Mardin'de % 89,0 olmuştur. Bu bulgular, kadınların eğitime erişimini engelleyen fiziki koşullar ve toplumsal normlarda Türkiye genelinde iyileşme olduğunu ve kadınlarda okur-yazarlık oranının arttığını göstermiştir. İlçeleri ile birlikte Mardin'de ise kadınların okur-yazarlık oranında yükselme olmuş ancak oransal olarak bakıldığında ülke genelinin gerisinde kaldığı görülmüştür. Bu durum, kadınların eğitime erişiminde bölgesel düzeyde var olan sosyoekonomik gelişmişlik farklılıklarının bir kez daha altını çizmiştir. On Birinci Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan Kadının Kalkınmadaki Rolü Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ülke genelinde kız ver erkek çocuklarının okullaşmasına ilişkin oranlarda iyileşme yaşanmasına rağmen, kırsal ve kentsel alan farklılıkları ile bölgeler arasındaki farklılıklar ciddi bir şekilde devam ettiği vurgusu yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 37).

Örneklem grubunun önemli bir bölümünün okumaz-yazmaz, okur-yazar veya ilkokul mezunu olması, kadınların eğitim düzeyinin düşük olduğunu göstergesi olmuştur. Bu bulgular, kalkınmanın sağlanması ve kadınların sosyoekonomik açıdan durumunun iyileştirilmesi için kalkınma ve eğitim politikalarının kadınları kapsayacak şekilde geliştirilmesinin önemini vurgulamıştır. Bulgular ayrıca bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını anlamaya da ışık tutmuştur. Eğitim, kadınların kalkınma sürecine entegre olmasını sağlayacak temel bilgi ve becerileri edinme fırsatı sunan yegâne enstrümandır. Eğitimli kadınlar; doğal kaynakları koruma ve yönetme konusunda gerek kadim gerekse modern bilgi ve beceriye sahiptir, temel kamusal hizmetleri talep etme ve bu hizmetlerden yararlanma konusunda daha aktiftir ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik çalışmalarda önemli roller üstlenmektedir (Gönen ve Özmete, 2002).

Örneklem grubunun aile yapısına bakıldığında, % 76,7'sinin evli ve resmi nikâhlı olduğu görülmüştür. Eşlerinin % 41,2'sinin okur-yazar veya ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Eşlerin eğitim düzeyinin düşük olduğunu gösteren bu bulgular,

eşlerin bu durumunun hanelerin sosyal ve ekonomik gelişimini olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Örneklemin % 57,8'i eşinin mesleğini mevsimlik tarım işçiliği veya herhangi bir işte çalışma olarak ifade etmiştir. Bu bulgular ışığında ailelerin temel geçim kaynağının mevsimlik tarım işçiliği, diğer mevsimlik işler veya gündelik işler olduğu söylenebilir. Bu durum ailelerin sahip olduğu gelirlerin mevsimsel dalgalanmalara açık olduğunu ve kırılgan olduğunun önemli göstergeleri arasında yer almıştır. Katılımcıların çocuk sayısına bakıldığında % 63'ünün iki çocuktan fazla sayıda çocuğa sahip olduğu görülmüştür.

Hanenizin reisi kimdir sorusuna verilen cevaplarda, örneklemin % 70'i eşini, yaklaşık % 18'i ise kendisini hane reisi olarak tanımlamıştır. Araştırmaya katılanların önemli bir bölümünün eşlerini hane reisi olarak göstermesi, ailede erkeklerin karar verici konumunda olduğunu göstermiştir. Hanenin reisi konumunda olan baba, hanede yaşayanlar üzerinde hak sahibiyken, kadınlar ev işleri ve bakım hizmetleriyle anılmaktadır (Çabuklu, 2007, s. 101) Kendisini hane reisi olarak tanımlayanların % 6,6'sının eşi vefat etmiş/boşanmıştır. Bu durum yaşam koşulları ve aile yapısındaki değişimlere bağlı olarak kadınlarında kendilerini hane reisi olarak tanımlayabileceğini göstermektedir. Türkiye'de, doğu-batı, kuzey-güney, kent-kır fark etmeksizin, hane reisliği erkeklere atfedilmiş bir olgudur. Kadınlar ancak eşin vefatı veya boşanma durumunda hane reisi olarak kabul edilir (Taşçı ve Darıcı, 2010, s. 291).

Araştırmaya katılanların % 83,3'ünün annesinin, % 41,1'inin ise babasının okur-yazar olmadığı tespit edilmiştir. Annelerin % 97,8'i ev işleri ve bakım hizmetleri, babaların % 51,1'inin ise mevsimlik tarım işçiliği de dâhil herhangi bir işte çalıştığı belirlenmiştir. Katılımcıların sadece % 1,1'i kardeşi olmadığını ifade etmiş, % 54' ü ise ekonomik durumunun ne iyi ne de kötü olduğunu belirtmiştir. Aile yapısına ilişkin bulgular; kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması ve geleneksel toplumsal rolleri nedeniyle, emeklerinin görünmez olduğunu göstermektedir. Kadın emeğinin görünmezliği; ataerkil toplum yapısı, cinsiyet temelli iş bölümü ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayanmaktadır. Ev işi ve bakım hizmetlerinin mesaisinin olmaması, parasal karşılığının bulunmaması ve sadece kullanım değerinin olması sonucunda kadın emeği görünmez olmaktadır (Savran ve Demiryontan 2012, s. 10). Babaların gerek eğitim gerekse meslekleri, aile ekonomisinin kırılganlığını göstermektedir. Bu bulgular ailelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini göstermekte olup, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğine dair ipuçları da vermektedir. Kadının toplum içindeki statüsünün düşük olması ve ikincil konumu, ataerkil sistem tarafından oluşturulmuş ve süregelen zaman içinde

yine ataerkil sistemin desteğiyle muhafaza edilmiştir. Bu bağlamda oluşturulan toplumsal cinsiyet rolleri, hem kadınların hem de erkeklerin toplum içindeki rollerini ve statülerini belirlemiştir (Gezer Tuğrul, 2019, s. 72).

5.2. MKİ'nin Kuruluş Süreci, Amacı ve Faaliyetleri

Örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde MKİ', GAP'ın sosyal kalkınma bileşeninde 1995 yılından uygulanmaya başlanan ÇATOM Projesi'nin bir çıktısı olarak tanımlanmıştır. Kadının kalkınma sürecine dâhil olması ve cinsiyet dengeli kalkınmanın sağlanması amacıyla uygulanan ÇATOM Projesi kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 47 noktada ÇATOM açıldığı ifade edilmiştir. Midyat'ta faaliyet gösteren ÇATOM'un faaliyetlerine katılan kadınların güçlendiği ve inisiyatif olarak MKİ'yi kurduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın en önemli bulgularından biri MKİ'nin kalkınma sürecinin bir parçası olması, güçlenmesi ve inisiyatif olarak örgütlenen kadınlar tarafından kurulmuş bir yapı olmasıdır. Kadının kalkınma sürecinde yer alması; kadının üretmesi, emeğini etkin kullanması, istihdama katılması, kamusal hizmetlerden yararlanması, güçlenmesi, farkındalık düzeyinin artması olarak algılanmaktadır. Ayrıca erkeklerle eşit bir şekilde kalkınma sürecine dâhil olması şeklinde tanımlanmaktadır (Gökdemir ve Ergün, 2012, s.71).

Örneklem grubu ile yapılan derinlemesine görüşmelerde GAP, dezavantajlı bölgelerde yaşayan kadınları kalkınmanın ana aktörlerinden biri olarak görmüş ve güçlenmesine özel önem vermiştir. Kadınların yaşamın her alanında karşılaştığı eşitsizliklere odaklanan GAP, ÇATOM'lar ile kadınların kadim bilgi ve kültürel becerilerini ekonomik değere dönüştürmüş, üretme ve gelir elde etme potansiyelini açığa çıkarmış ve kadın emeğini görünür kılmıştır. Kadınların hem aile hem de Midyat'ta ki konumu güçlenmiş ve Midyat ÇATOM faaliyetlerine katılan kadınlar inisiyatif olarak yerel düzeyde kendi oluşumlarını kurmuştur. Bu bağlamda teze konu araştırmanın önemli bulgularından biride cinsiyet dengesini gözetten bir bölgesel kalkınma projesinin uygulamaları ile kadınlar kendilerine yeter duruma gelmiş ve yerel düzeyde karar alma süreçlerine dâhil olmayı sağlayacak örgütlenmeyi gerçekleştirmiştir. GAP, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin toprak, su ve insan kaynaklarına ilişkin potansiyeli temelinde geliştirilen bir bölgesel kalkınma projesidir. GAP'ta; gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözeterek bugünün ihtiyacını karşılamaya dayalı doğal kaynak kullanılması ve çevrenin korunması, kadınların entegre olduğu cinsiyet dengeli kalkınma sürecinin başlatılması, yoksulluğun azaltılmasını ve dezavantajlı grupların kalkınma sürecine entegrasyonuna özel önem

verilmiş ve bu yolla toplumsal dönüşüm süreci başlamıştır. (Yörük, 2016, s. 26).

Örneklem grubu, MKİ'nin kuruluş amacını önem sırasına göre sıralarken, önceliği kadın haklarının desteklenmesi, kadın dayanışmasının sağlanması ve kadınların eğitim hayatına katılımının artırılmasına vermiştir. Konuyla ilgili yapılan derinlemesine görüşmelerde ise MKİ'nin; kadınlar ile birlikte, atadan kalma miras bilgileri ve kültürel becerileri kullanarak toprağı ekme, biçme ve koruma; üretme ve gelir elde etme amacıyla kurulduğu ifade edilmiştir. Bu bulgular ışığında; MKİ'nin kuruluş amacının bir taraftan kadınların güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sunulması bir taraftan da ekolojinin korunması perspektifiyle kadim bilgi ve kültürel becerilerin sürdürülebilir gelire dönüştürülmesidir denebilir. 1980'lerin başında uygulamalarda görülen eksikler temelinde kalkınmada kadın yaklaşımına ilişkin perspektif değişmiş ve Cinsiyet Dengeli Kalkınma yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, tüm insanlara eşit mesafede olunması ve insan haklarına saygının önceliklendirilmesi vurgulanmıştır. Yaklaşım hem kuramda hem de uygulama düzeyinde toplumsal cinsiyeti gözetmiştir. Her kültürün kendine özgü toplumsal eşitsizlik ve iş bölümü olduğunu göz önünde bulundurmuş ve bu temelde kapsayıcı bir yaklaşımla eşitlik konusunu değerlendirmiştir (Gökdemir ve Ergün, 2012, s.71).

MKİ'nin faaliyetlerine ilişkin yapılan derinlemesine ve odak görüşmelerinde örneklem grubu okuma-yazma, sağlık ve hukuk eğitimi gibi konularda eğitsel faaliyetler düzenlendiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra beceri kazandırıcı ve gelir getirici faaliyetler gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca sosyal destek programları aracılığıyla kız çocukların eğitime erişimini desteklemek üzere burs olanakları ve kadınların kamusal hizmetlere erişimini destekleyecek çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Bu bulgular; MKİ faaliyetlerinin bütüncül hizmet sunumuna dayandığı, kadınların yaşam koşullarının iyileşmesine katkı sunmayı odağına aldığı, hem sosyoekonomik güçlenme hem de ekolojiyi koruma temelinde tasarlandığını göstermektedir. MKİ faaliyetleri bir taraftan kadınların güçlenmesi bağlamında toplumsal gelişmeye katkı sunarken bir taraftan da ekolojiyi koruma vizyonuna sahiptir denebilir. Liberal Eko-feminizm kuramı; yaşam standartlarının iyileştirilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ve çevrenin korunması gibi konulara kadınlarında etkin bir şekilde katkı sunma potansiyeline sahip olduğu vurgulanmıştır. Ancak bu potansiyelin ortaya çıkmasını, kadınlara da erkekler ile eşit eğitim fırsatı sunulmasına bağlamıştır (Merchant, 1992).

MKİ tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin ilçede yaşanan sorunların

çözümüne etkisi nedir sorusuna örneklem grubunun yarısından fazlası “fark edilir derecede etkili” cevabını vermiştir. MKİ’nin fark edilir derecede etkili olduğu sorun alanları kadın ve çevre, kadın istihdamı, kadın girişimciliği, kadınların eğitimi, kadın dayanışması, kadın örgütlenmesi, kadının sosyal hizmetlere erişimi ve dezavantajlı kadın gruplarına erişim olmuştur. Buradan, MKİ’nin yerel düzeyde kadınların kalkınma sürecine katılımını teşvik eden ve bu süreci destekleyen alanlarda yaşanmakta olan sorunların çözümüne katkı sunmaktadır sonucu çıkarılabilir. Bu katkılar kadınlara; sorunlarının farkına varma ve çözümü için inisiyatif kullanma, kamusal hizmetlere erişme, sosyal ve ekonomik hayatın aktif katılımcısı olma fırsatını vermektedir. Örgütlenme alanında yapılan çalışmalar yoluyla kadınların hakları konusunda talep kar olmaları, sunulan destekler ve hizmetlere ulaşma süreci kolaylaştırılmaktadır.

5.3. MKİ’nin Kadın, Güçlenme ve Kalkınma İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar

Örneklem grubuna MKİ yaptığı çalışmalar yoluyla kadının güçlenmesine katkı sunuyor mu sorusu sorulmuş ve grubun tamamına yakını MKİ’nin kadın güçlenmesine katkı sağladığını ifade etmiştir. MKİ’nin kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri, gelir getirici ve beceri kazandırıcı faaliyetler ile sosyal destek hizmetleri, sosyal ve kültürel etkinlikler gibi oldukça geniş yelpaze de hizmet sunduğunu ifade etmiştir. Bahse konu faaliyetler yoluyla MKİ’nin kadınların hem sosyal yönden hem de ekonomik yönden güçlenmesine katkı yaptığı belirtilmiştir. Bu ifadeler temelinde; MKİ’nin çok yönlü, kapsayıcı ve bütüncül hizmet sunumu yaptığı söylenebilir. Bir taraftan farkındalık faaliyetleri ve eğitsel faaliyetler yoluyla kadınların sosyal yönden güçlenmesini sağlayan MKİ, bir taraftan da gelir getirici faaliyetler yoluyla kadınların ekonomik yönden güçlenmesini sağlamaktadır. KSSGM’ye göre kadının güçlenmesi “Kadınların kendi hayatları üzerinde güç ve kontrol sahibi olmaları ve stratejik seçimler yapma yeteneklerini kazanmaları sürecidir.” KSSGM kadınların güçlenmesindeki ana unsurlar ise kadının kendi değerinin farkında olması, seçeneklere sahip olması, fırsat ve kaynaklara erişiminin olması, kamusal ve özel alanda kendi hayatını kontrol etme gücüne sahip olması ve toplumsa değişimin yönünü etkileme becerisinin olması olarak belirlemiştir (KSSGM, 2023, s. 10).

Örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında MKİ’nin yaptığı çalışmalar yoluyla kadınların kalkınma sürecine entegre olmasını sağlıyor mu sorusu sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır: MKİ, GAP’ın sosyal kalkınma alanında uyguladığı ÇATOM’ların bir çıktısı olmuştur ve

kadınların eğitim, sağlık, gelir getirici, kadın istihdamını ve kadın girişimciliğini destekleyici programlara erişmesine olanak sağlamıştır. Sosyal destek programları ile kadınların sosyal yardımlara erişmesini kolaylaştırmış, sosyal ve kültürel faaliyetler yoluyla kadınların iyi olma halini desteklemiştir. Bu ifadeler; MKİ'nin yaptığı çalışmalar yoluyla kadının güçlenmesine, hem sosyal hem de ekonomik hayata etkin bir şekilde katılmasına ve bu yolla kadınların kalkınma sürecine entegre olmasına katkı sunduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında kadının statüsünün yükseltilmesi ve kalkınma sürecine entegrasyonunun sağlanması amacıyla GAP'ın sosyal boyutu çerçevesinde Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) kurulmuştur. Merkezler aracılığıyla kadınların kalkınma sürecinde, karar alma mekanizmalarında ve çalışma hayatında daha fazla yer alması hedeflenmiştir (Özdemir ve Altay, 2018, s. 129).

5.4. MKİ'nin, Kadın ve Ekoloji İlişkisi Bağlamında Yaptığı Çalışmalar

Çalışmanın bu başlığı altında, örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak görüşmeleri kapsamında, MKİ'nin kadın-toprak ve kadın-çevre ilişkisi ile kadınların kadim bilgisi ve kültürel becerisinin yeniden kullanılmasına odaklanılmıştır. Örneklem, MKİ'nin kadın-toprak ilişkisini yeniden kurmasının sadece gelir elde etmek ile ilintili olmadığını, kadınların tamamına yakınının köyde doğduğunu ve çocuk yaşlarda tarlada çalışmaya başladığını ifade etmiştir. Ayrıca; toprağın işlenmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması; geleneksel yöntemlerle ürün muhafaza işlemleri ve ailenin gıda ihtiyacının karşılanması gibi konularda atadan kalma bilgiye sahip olduğu ifade edilen diğer önemli konular arasında yer almıştır. Bu bağlamda kadınların kadim bilgi ve kültürel becerilerini yeniden kullanma, koruma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarması, sürdürülebilir tarımın sağlanmasına ve çevrenin korunmasına yerel düzeyde katkıda bulunmakta olduğu söylenebilir. MKİ tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ayrıca bir taraftan insan eliyle geri dönülmez bir şekilde tahrip edilen doğanın korunmasına ve sürdürülebilir tarım ilişkisinin yeniden sağlanmasına bir taraftan da kadınların yeniden toprakla ilişki kurmasına katkı sağlamaktadır çıkarımı yapılabilir.

Örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında MKİ faaliyetlerine katılan kadınların çevresel sürdürülebilirlikteki rolü ve katkısına odaklanılmıştır. Örneklem, MKİ'nin tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği Eğlence Köyü'nden başta geçim sıkıntısı olmak üzere farklı nedenlerle ilçe veya il merkezi, çevre iller, büyükşehirler veya ülke dışına göç yaşandığını ifade etmiştir. Bu nedenle, tarımsal faaliyetlerin sekteye uğradığı ve

tarım arazilerinin boş bırakıldığı dile getirilmiştir. Bu durumun; kırsalda ekonomik hareketliliğin azalmasına neden olduğu, geçmişte toprağı işleyerek gelir elde eden ve bu yolla kendini idame etme fırsatına sahip olan insanların bu olanağı kaybettiğı belirtilmiştir. Ayrıca MKİ'nin atıl bir araziye yeniden tarıma elverişli hale getirdiğı, kuraklık, iklim değışikliğı, bitki hastalıkları, sulama ve benzeri sorunlarla mücadele ettiğı belirtilmiştir. Atadan kalan bilgi ve becerinin ekosistemi gözeterek kullanıldığı ve gelire dönüştürüldüğü ifade edilmiştir. Bu durumda; MKİ, kadın ve ekoloji bağlamında yaptığı çalışmalar yoluyla çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunmaktadır. Atıl tarım arazisinin yeniden tarıma kazandıran MKİ, hem ekonomik hem de ekolojik açıdan yerel hareketliliğe katkıda bulunmaktadır. Kuraklık, iklim değışikliğı ve benzeri sorunlarla mücadele etme ve kadim bilgi ile beceriyi kullanma temelinde faaliyetlerini gerçekleştiren MKİ, sürdürülebilir tarıma katkı sunmaktadır. Bu bulgular ışığında; MKİ kadınlarının çevresel sürdürülebilirlikte aktif bir şekilde rol almakta olduğu ve çevrenin korunmasına önemli katkılar sunduğı söylenebilir. Hükümetten bağımsız hareket eden, gönüllük esasına dayanan, toplumsal sorunlara çözüm üretmek amacıyla faaliyet gösteren, toplumsal yapıyı yönlendiren etkileyen ve geliştiren sivil örgütlenmeler çevre bilincinin geliştirilmesinde önemli rollere sahiptir (Talas, 2010, s. 79 vd).

Örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında MKİ'nin kadın, ekoloji ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi bağlamında yaptığı çalışmalara odaklanılmıştır. Örneklem grubu MKİ'nin kırk yılı aşkın bir süre boş bırakılmış tarım arazisini lavanta bahçesine dönüştürerek, çevrede tarım arazisini boş bırakan köylülere örnek olduğunu belirtmiş ve çevre arazilerde de tarımsal faaliyet yapılmaya başlandığını belirtmiştir. Bunun MKİ'nin bir başarısı olarak ifade eden örneklem, hem kadim bilgi, hem de modern bilgiyi birlikte kullanarak güçlendiklerini, kurum ve kuruluşlardan destek alarak faaliyetlerini çeşitlendirdiklerini bunu yaparken havayı, suyu ve toprağı gözettiklerini, tüm bu işleri kadınların yaptığını ve bunun kadınların bir başarısı olduğunu ifade etmiştir. MKİ, boş bırakılmış tarım arazisini lavanta bahçesine dönüştürerek, çevredeki diğer tarım arazilerinin tarıma kazandırılmasına öncülük etmiş ve kırsala hareketlilik getirmiştir. Hem tarım hem de çevre alanında uzun yıllar boyunca biriktirilen ve kuşaktan kuşağı geçen kadim bilgi ile modern bilgiyi harmanlayan kadınlar yaptıkları çalışmalar yoluyla sürdürülebilir kalkınmaya ve ekolojinin korunmasına katkı sunmaktadır. Dünyada yaşanmakta olan ekolojik krizlere feminist perspektif ile yaklaşan eko-feminizmi, ekolojik krizlerin sebebini ataerki yapıya bağlamakta olup, ekoloji ve feminizm ilişkisini hem doğanın hem de kadının erkekler tarafından sömürülmesiyle açıklamaktadır (Maltaş, 2015, s. 6).

Araştırma kapsamında yapılan okumalarda farklı nedenlerle kırsalda yaşayan nüfusun ekilebilir arazilerini işlemeden, fiziksel olarak boş yani atıl bırakma eğiliminde olduğu görülmüştür. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de arazi varlığının yaklaşık % 10'u atıl durumdadır. MKİ'nin tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği Eğlence Köyü'nde yapılan görüşmelerde de, Midyat'ta sanayi ve hizmet sektörünün gelişmeye başlaması ile birlikte insanların kırsalı terk ederek ilçe merkezine yerleştiği ve tarım arazilerini atıl bıraktığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda kadınlar, kırsalda ekonomik hareketliliğin azaldığını ve bu durumun kendilerini de olumsuz etkilediğini, geçmişte toprağı işleyerek gelir elde ettiklerini ve kendilerini idame ettiklerini ancak son yıllarda bununun mümkün olmadığını zaman zaman dile getirmiştir. Toksoy 2021'e göre eko-feminizmin işaret ettiği "kendini idame etme" veya "hayatta kalmanın" yaşamsal zorunluluk olduğunun farkındalığıyla kadınlar, üretim ilişkilerine yeniden dâhil olma ve bu ilişkileri düzenleme çabası içine girmiştir (Toksoy, 2021, s.105). MKİ'nin faaliyetlerine dâhil olan kadınlar "kendini idame etmenin" veya "hayatta kalmanın" yolunun üreterek, gelir elde ederek ve üretim süreçlerine yeniden dahil olmaktan geçtiğini ifade etmiştir.

Örneklem grubunun, sizce Midyat'ta kadınların yaşadığı sorunlar nelerdir sorusuna verdiği cevaplara bakıldığında örneklemin önemli bir bölümü kadınların eğitim imkânından ve çalışma hayatından yoksun bırakılmasını, ev içi iş yükünün fazla olmasını ve emeğinin görünür olmamasını kadınların yaşadığı önemli sorunlar arasında sıralamıştır. Ayrıca; fikirlerinin önemsenmemesi, aile baskısı, mahalle baskısı, yoksulluk, dışlanma ve şiddet kadınların yaşadığı diğer önemli sorunlar arasında yer almıştır. Bu bulgular ışığında; kadınların sosyal ve ekonomik hayatta katılımının önünde engeller olduğu, toplumun kadınları zayıf ve erkeğin korumasına muhtaç bireyler olarak gördüğü, geleneksel cinsiyet rollerinin katı olduğu ve bu durumun, kadınların toplumsal statüsünün düşük algılanmasına neden olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılanlara kadın erkek eşitliği hakkında ne düşünüyorsunuz sorusu sorulmuş ve katılımcıların bir bölümü kadınlarda erkeklerin sahip olduğu haklara ve imkânlara sahip olmalı, eşit işe eşit ücret ödenmeli ve kadınlarında fikirlerine erkeklerle aynı derecede önem verilmeli alanlarında "Tam Katılıyorum" seçeneğini tercih etmiştir. "Tam Katılıyorum" seçeneğinin tercih edildiği diğer iki alan ise kadınlarında ihtiyaçlarına erkeklerle aynı derecede önem verilmeli ve kadınlarında siyasette önü açılmalı olmuştur. Örneklem grubu, toplumda kadınların

erkeklerle eşit olduğunu kabullenen kişi sayının az olduğunu, hem çalışma hayatında hem de eğitim hayatında erkeklere her türlü olanağın tanındığını ayrıca ifade etmiştir. Bu bulgular; araştırmaya katılanların kadın-erkek eşitliğini önemseddiğini ortaya çıkarırken, toplumun genelinin ise kadın-erkek eşitliğini kabul etmediğini ortaya koymaktadır. Gerek sosyal gerekse ekonomik hayatta erkeklere daha fazla fırsat sunulmasına ilişkin görüşler bağlamında ise eşitlik konusuna ilişkin yapılan çalışmaların toplumun tamamına yayılamadığını göstermektedir denebilir.

Örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında cinsiyetinizden dolayı dışlanma yaşıyor musunuz sorusu sorulmuş ve cinsiyet temelli dışlanma yaşandığı cevabı alınmıştır. Örneklem, özellikle erkeklerin önemli bir bölümünün ve kadınların bir bölümünün; kadın halinizle nasıl tarımsal faaliyet yapacaksınız, ürünlerinizi nasıl satacaksınız gibi küçümseyici ve alaycı yaklaşım ve sorularıyla karşılaştığını belirtmiştir. Hem çalışma hayatı hem de eğitim hayatında erkeklerin daha ön planda tutulduğu, ailelerin olanakları erkek çocuklarından yana kullandıkları yapılan görüşmeler kapsamında vurgu yapılan konular arasında gelmiştir. Bu durum; örneklem grubunun cinsiyeti nedeniyle dışlanmaya maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Örneklemin; tarımsal faaliyetler kapsamında karşılaştığı küçümseyici sorular ve alaycı bakışlar kadınların toplumsal statüsüne ve cinsiyet rollerine ilişkin olumsuz tutumları göstermektedir. Bu bağlamda, kadınların yaşamın pek çok alanında cinsiyete bağlı ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldığını göstermektedir.

Araştırmaya katılanlara ailenizde ve çevrenizde kadınların çalışmasına karşı olan var mı sorusu sorulmuş ve katılımcıların önemli bir bölümü bu soruya hayır cevabını vermiştir. Katılımcılara göre kadınlar, gıda üretimi, çocuk bakıcılığı, gündelikçilik ve el sanatları gibi geleneksel kadın rolünü pekiştiren işlerde ve sadece kadınların bulunduğu ortamlarda çalışmak isterlerse, çalışmalarına engel olan kişi sayısı oldukça az olmaktadır. Bu bulgular temelinde; kadınların çalışmasına ilişkin olumsuz tutumların geçmişe kıyasla daha az olduğu söylenebilir. Bu durum, kadınların ilerleyen zamanlarda geleneksel kadın rollerini pekiştiren alanların dışında da çalışabileceğini göstermektedir. Kadınların çalışma hayatına dâhil olması konusunda toplumsal kabulün arttığı araştırmanın önemli bulguları arasında yer almaktadır.

Araştırmaya katılanlara MKİ'nin faaliyetlerine katılan kadınlarda ne gibi değişiklikler gözlemliyorsunuz sorusu sorulmuştur. Katılımcıların tamamı bu soruda kadınların özgüveni artıyor, hane içinde, mahallede, akrabalar arasında ve ilçede

sözü dinleniyor, çocuğunun eğitime ve beslenmesine önem veriyor, aile ekonomisine katkıda bulunuyor ve haklarından haberdar oluyor alanlarında “Tam Katılıyorum” seçeneğini tercih etmiştir. MKİ faaliyetlerine katılan kadınların özgüvenlerinin artması, kadınların hem sosyal hem de ekonomik hayata aktif katılımını sağlamaktadır. Aile, mahalle ve toplum düzeyinde sözü dinlenmeye başlayan kadınların, toplum içindeki statüsü yükselmektedir. Kadınların, çocuklarının eğitime ve beslenmesine önem vermesi, ailenin yaşam koşullarının iyileşmeye başladığının bir göstergesidir. Aile ekonomisine katkıda bulunan kadınlar daha bağımsız olmakta, haklarında haberdar olmak ise kadınların bilinç düzeyinin yükselmeye başladığının göstermektedir. Araştırmanın en önemli bulgularından biride, MKİ faaliyetlerine katılan kadınların toplumsal rolleri güçlenirken, MKİ faaliyetleri ile yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sunulmaktadır.

Kadınlar gelir elde etmeye başladıktan sonra, içinde bulundukları toplumun kendilerine dair tutumlarında herhangi bir değişikliği oldu mu sorusuna örneklem grubunun % 64,4’ü “evet” seçeneğini tercih ederek MKİ’nin kadın güçlenmesine katkı sağladığını, % 35,6’sının ise hayır seçeneğini tercih ederek sağlamadığını ifade etmiştir. Örneklem grubu, gelir elde eden kadınların hem aile, hem de toplum içinde sözü dinlenir olmuş, hem daha fazla önemsenmeye başlamış hem de saygınlığı artmıştır ifadesini kullanmıştır. Ayrıca, kadınların hareket alanının genişlediği ve özgüveninin arttığı dile getirilmiştir. Bu bulgular; ağırlıklı olarak kadınların çalışma hayatına katılması ve ekonomik yönden güçlenmesi ile birlikte toplumsal statüsünün yükseldiğini göstermektedir. Ekonomik özgürlüğünü elde eden kadınların toplumdaki konumu güçlenmekte, hem aile bireylerinin hem de toplumun kadınlara karşı tutumu olumlu yönde değişmektedir. Kadınların çalışma hayatına dâhil olması, kadının güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını destekleyen önemli bir göstergedir.

Örneklem grubuna sorulan, para kazanan ve aile ekonomisine katkı yapan kadının aile içinde sözü daha mı geçerli olur sorusuna alınan cevaplara bakıldığında % 92,2’sinin “evet” olurken, % 7,8’inin ise hayır olmuştur. Araştırmaya katılanlar ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde para kazanan kadın aile ekonomisine katkı yapar ve özellikle aile içinde ekonomik anlamda alınan kararlara daha rahat katılır, sözü dinlenir, çocukları ve eşi kadını daha fazla önemser ifadesini kullanmıştır. Örneklemin neredeyse tamamına yakının bu soruya evet cevabı vermesi, toplumda konuyla ilgili genel bir kabulün olduğunu göstermekte olup, aile ekonomisine katkı sunan kadının hem aile içindeki statüsünün yükseldiğini hem de

karar alma süreçlerine daha fazla katıldığını ve sözünün daha fazla önemsendiğini göstermektedir. Derinlemesine ve odak grup görüşmeleri ise bu verileri destekler nitelikteki nitel bulguları ortaya koymaktadır.

5.5. MKİ'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Yaptığı Çalışmalar

Örneklem grubunun, sizce Midyat'ta kadınların yaşadığı sorunlar nelerdir sorusuna verdiği cevaplara bakıldığında örneklemin önemli bir bölümü kadınların eğitim imkânından ve çalışma hayatından yoksun bırakılmasını, ev içi iş yükünün fazla olmasını ve emeğinin görünür olmamasını kadınların yaşadığı önemli sorunlar arasında sıralamıştır. Ayrıca; fikirlerinin önemsenmemesi, aile baskısı, mahalle baskısı, yoksulluk, dışlanma ve şiddet kadınların yaşadığı diğer önemli sorunlar arasında yer almıştır. Bu bulgular ışığında; kadınların sosyal ve ekonomik hayatta katılımının önünde engeller olduğu, toplumun kadınları zayıf ve erkeğin korumasına muhtaç bireyler olarak gördüğü, geleneksel cinsiyet rollerinin katı olduğu ve bu durumun, kadınların toplumsal statüsünün düşük algılanmasına neden olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılanlara kadın erkek eşitliği hakkında ne düşünüyorsunuz sorusu sorulmuş ve katılımcıların bir bölümü kadınlarda erkeklerin sahip olduğu haklara ve imkânlarla sahip olmalı, eşit işe eşit ücret ödenmeli ve kadınlarında fikirlerine erkeklerle aynı derecede önem verilmeli alanlarında “Tam Katılıyorum” seçeneğini tercih etmiştir. “Tam Katılıyorum” seçeneğinin tercih edildiği diğer iki alan ise kadınlarında ihtiyaçlarına erkeklerle aynı derecede önem verilmeli ve kadınlarında siyasette önü açılmalı olmuştur. Örneklem grubu, toplumda kadınların erkeklerle eşit olduğunu kabullenen kişi sayının az olduğunu, hem çalışma hayatında hem de eğitim hayatında erkeklere her türlü olanağın tanındığını ayrıca ifade etmiştir. Bu bulgular; araştırmaya katılanların kadın-erkek eşitliğini önemsendiğini ortaya çıkarırken, toplumun genelinin ise kadın-erkek eşitliğini kabul etmediğini ortaya koymaktadır. Gerek sosyal gerekse ekonomik hayatta erkeklere daha fazla fırsat sunulmasına ilişkin görüşler bağlamında ise eşitlik konusuna ilişkin yapılan çalışmaların toplumun tamamına yayılamadığını göstermektedir denebilir.

Örneklem grubu ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmeleri kapsamında cinsiyetinizden dolayı dışlanma yaşıyor musunuz sorusu sorulmuş ve cinsiyet temelli dışlanma yaşandığı cevabı alınmıştır. Örneklem, özellikle erkeklerin önemli bir bölümünün ve kadınların bir bölümünün; kadın halinizle nasıl tarımsal faaliyet yapacaksınız, ürünlerinizi nasıl satacaksınız gibi küçümseyici ve alaycı

yaklaşım ve sorularıyla karşılaştığını belirtmiştir. Hem çalışma hayatı hem de eğitim hayatında erkeklerin daha ön planda tutulduğu, ailelerin olanakları erkek çocuklarından yana kullandıkları yapılan görüşmeler kapsamında vurgu yapılan konular arasında gelmiştir. Bu durum; örneklem grubunun cinsiyeti nedeniyle dışlanmaya maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Örneklemin; tarımsal faaliyetler kapsamında karşılaştığı küçümseyici sorular ve alaycı bakışlar kadınların toplumsal statüsüne ve cinsiyet rollerine ilişkin olumsuz tutumları göstermektedir. Bu bağlamda, kadınların yaşamın pek çok alanında cinsiyete bağlı ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldığını göstermektedir.

Araştırmaya katılanlara ailenizde ve çevrenizde kadınların çalışmasına karşı olan var mı sorusu sorulmuş ve katılımcıların önemli bir bölümü bu soruya hayır cevabını vermiştir. Katılımcılara göre kadınlar, gıda üretimi, çocuk bakıcılığı, gündelikçilik ve el sanatları gibi geleneksel kadın rolünü pekiştiren işlerde ve sadece kadınların bulunduğu ortamlarda çalışmak isterlerse, çalışmalarına engel olan kişi sayısı oldukça az olmaktadır. Bu bulgular temelinde; kadınların çalışmasına ilişkin olumsuz tutumların geçmişe kıyasla daha az olduğu söylenebilir. Bu durum, kadınların ilerleyen zamanlarda geleneksel kadın rollerini pekiştiren alanların dışında da çalışabileceğini göstermektedir. Kadınların çalışma hayatına dâhil olması konusunda toplumsal kabulün arttığı araştırmanın önemli bulguları arasında yer almaktadır.

Araştırmaya katılanlara MKİ'nin faaliyetlerine katılan kadınlarda ne gibi değişiklikler gözlemliyorsunuz sorusu sorulmuştur. Katılımcıların tamamı bu soruda kadınların özgüveni artıyor, hane içinde, mahallede, akrabalar arasında ve ilçede sözü dinleniyor, çocuğunun eğitime ve beslenmesine önem veriyor, aile ekonomisine katkıda bulunuyor ve haklarından haberdar oluyor alanlarında “Tam Katılıyorum” seçeneğini tercih etmiştir. MKİ faaliyetlerine katılan kadınların özgüvenlerinin artması, kadınların hem sosyal hem de ekonomik hayata aktif katılımını sağlamaktadır. Aile, mahalle ve toplum düzeyinde sözü dinlenmeye başlayan kadınların, toplum içindeki statüsü yükselmektedir. Kadınların, çocuklarının eğitime ve beslenmesine önem vermesi, ailenin yaşam koşullarının iyileşmeye başladığının bir göstergesidir. Aile ekonomisine katkıda bulunan kadınlar daha bağımsız olmakta, haklarında haberdar olmak ise kadınların bilinç düzeyinin yükselmeye başladığının göstermektedir. Araştırmanın en önemli bulgularından biride, MKİ faaliyetlerine katılan kadınların toplumsal rolleri güçlenirken, MKİ faaliyetleri ile yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sunulmaktadır.

Kadınlar gelir elde etmeye başladıktan sonra, içinde bulundukları toplumun kendilerine dair tutumlarında herhangi bir değişikliği oldu mu sorusuna örneklem grubunun % 64,4'ü “evet” seçeneğini tercih ederek MKİ'nin kadın güçlenmesine katkı sağladığını, % 35,6'sının ise hayır seçeneğini tercih ederek sağlamadığını ifade etmiştir. Örneklem grubu, gelir elde eden kadınların hem aile, hem de toplum içinde sözü dinlenir olmuş, hem daha fazla önemsenmeye başlamış hem de saygınlığı artmıştır ifadesini kullanmıştır. Ayrıca, kadınların hareket alanının genişlediği ve özgüveninin arttığı dile getirilmiştir. Bu bulgular; ağırlıklı olarak kadınların çalışma hayatına katılması ve ekonomik yönden güçlenmesi ile birlikte toplumsal statüsünün yükseldiğini göstermektedir. Ekonomik özgürlüğünü elde eden kadınların toplumdaki konumu güçlenmekte, hem aile bireylerinin hem de toplumun kadınlara karşı tutumu olumlu yönde değişmektedir. Kadınların çalışma hayatına dâhil olması, kadının güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını destekleyen önemli bir göstergedir.

Örneklem grubuna sorulan, para kazanan ve aile ekonomisine katkı yapan kadının aile içinde sözü daha mı geçerli olur sorusuna alınan cevaplara bakıldığında % 92,2'sinin “evet” olurken, % 7,8'inin ise hayır olmuştur. Araştırmaya katılanlar ile yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde para kazanan kadın aile ekonomisine katkı yapar ve özellikle aile içinde ekonomik anlamda alınan kararlara daha rahat katılır, sözü dinlenir, çocukları ve eşi kadını daha fazla önemser ifadesini kullanmıştır. Örneklemin neredeyse tamamına yakının bu soruya evet cevabı vermesi, toplumda konuyla ilgili genel bir kabulün olduğunu göstermekte olup, aile ekonomisine katkı sunan kadının hem aile içindeki statüsünün yükseldiğini hem de karar alma süreçlerine daha fazla katıldığını ve sözünün daha fazla önemsendiğini göstermektedir. Derinlemesine ve odak grup görüşmeleri ise bu verileri destekler nitelikteki nitel bulguları ortaya koymaktadır.

6. SONUÇLAR

Tezin konusu; kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifle yapılan çalışmaların kadınların yaşamına etkisidir. Teze konu araştırmada; Türkiye'nin en kapsamlı ve ilk bölgesel kalkınma projelerinden biri olan GAP'ın, cinsiyet dengesini gözeten çalışmalarının çıktısı olan MKİ incelenmiştir. Bu araştırma ile kadınların kadim bilgi ve kültürel becerileri, günlük yaşam pratikleri, dayanışarak üretmeleri, toprak ile ilişkileri, ekolojik yaşamı gözetten yaşam biçimleri ve yaşamlarını idame etme yetenekleri ile kalkınma çalışmalarında nasıl konumlandığı/konumlandırıldığı sorusunun cevabı aranmıştır. Cevap aranan diğer sorular ise ekolojiyi gözetten ve insanı odağına alan kalkınma çalışmalarının kadınların yaşam koşullarının iyileşmesine sağladığı katkı, MKİ'nin ekoloji ve feminizm algısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği algısı olmuştur. Eko-feminist perspektifle yapılan kalkınma çalışmalarının kadınlar açısından önemini ortaya koyan bu araştırmanın sonuç ve önerilerinin politika notuna dönüştürülmesi, yerel ve merkezi düzeyde bulunan karar vericilere sunulması ve politika geliştirme süreçlerine katkıda bulunulması çalışmanın amaçları arasında yer almıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kalkınma, ekoloji ve eko-feminizm ile ilintili kavramlar incelenerek kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Geleneksel kalkınma kuramları ve yeni kalkınma kuramlarının ortaklaştığı ve ayrıştığı alanlar tartışılmıştır. Ekolojik kuramlar, eko-feminist kuramlar, kadın ve kalkınma konusuna ilişkin yaklaşımlar, dünyada ve Türkiye'de uygulanan kalkınma politikalarında kadının konumu ve eko-feminizm konusunda dünyada ve Türkiye'de gelen son durum tartışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın gereç ve yöntemi anlatılmış; dördüncü bölümünde MKİ'nin kuruluş süreci, amacı ve faaliyetleri tanıtılarak araştırma bulguları sunulmuştur. Beşinci bölümde bulgular tartışılmış, altıncı ve son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında MKİ faaliyetlerinin “kadın işi” olarak değerlendirildiği ve bu nedenle üyelerin tamamına yakının kadın olduğu bulgusu elde edilmiştir. MKİ'nin beşeri sermayesine ilişkin bir diğer bulgu ise MKİ üyelerinin etnik kökeninin Midyat'ın çok kültürlü yapısını yansıtması olmuştur. Muhafazakâr dünya görüşünün yaygın olması nedeniyle ilçede geleneklere, dine, ahlaki ve kültürel değerlere önem atfedilen, değişime kapalı toplum yapısının hâkim olduğu elde edilen bulgular arasında yer almıştır. MKİ üyesi 25-64 yaş aralığındaki kadınların eğitim düzeyinin düşük olduğuna dair bulgu, eğitime erişimde bölgesel düzeyde mevcut olan sosyoekonomik gelişmişlik farklılıklarının bir kez daha altını çizmiştir. Erkeklerin

hane reisi olarak tanımlanması, erkeğin hane içinde karar verici konumunda olduğunu göstermiştir. Kadınların emeklerinin, geleneksel toplumsal rolleri nedeniyle görünmez olduğu bulgusu elde edilmiştir. Erkeklerin gerek eğitim gerekse meslekleri, aile ekonomisinin kırılganlığını ve mevsimsel dalgalanmalara açık olduğunu göstermiştir. Bu bulgu ailelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyleri ile ailede toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenme biçimine dair ipuçları vermiştir.

Araştırmanın en önemli bulgularından biri MKİ'nin kendini bölgesel kalkınma projesi olan GAP'ın kadının kalkınma sürecine entegrasyonunu sağlayan çalışmaların bir çıktısı olarak tanımlanması olmuştur. Teze konu araştırmanın önemli diğer bir bulgusu da cinsiyet dengesini gözetken kalkınma çalışmalarının kadınları güçlendirdiği ve yaşam koşullarını iyileştirdiğine dair bulgu olmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen diğer önemli bir bulgu ise MKİ'nin hem kadınların güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sunması hem de ekolojinin korunması perspektifiyle kadim bilgi ve kültürel becerilerin sürdürülebilir gelire dönüştürülmesi farkındalığıyla hareket etmesine dair bulgu olmuştur.

Araştırma kapsamında elde edilen diğer iki önemli bulgudan ilki, MKİ'nin yerel düzeyde kadınların kalkınma sürecine katılımını teşvik ettiği, kadınlara; sorunlarının farkına varma ve çözümü için inisiyatif kullanma, kamusal hizmetlere erişme, sosyal ve ekonomik hayatın aktif katılımcısı olma fırsatı sunduğu olmuştur. İkincisi ise MKİ'nin örgütlenme alanında yaptığı çalışmalar yoluyla kadınların hakları konusunda talep kar olmalarını sağlaması, sunulan destekler ve hizmetlere ulaşma sürecini kolaylaştırmıştır.

Araştırmanın önemli bulgularından biri de MKİ tarafından sağlanan olanaklar çerçevesinde; kadınlar kadim bilgi ve kültürel becerilerini yeniden kullanma, koruma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarma fırsatını elde etmiş, sürdürülebilir tarımın sağlanmasına ve çevrenin korunmasına yerel düzeyde katkıda bulunmaya başlamış olmasıdır. MKİ'nin yaptığı çalışmalar bir taraftan patriyarkal yapı tarafından tahakküm altına alınmış kadının ve doğanın korunmasına ve sürdürülebilir tarım ilişkisinin yeniden sağlanmasına katkı sunarken bir taraftan da kadınların yeniden toprakla ilişki kurmasını sağlamıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen bir bulguda MKİ'nin, kadın ve ekoloji bağlamında yaptığı çalışmalar yoluyla çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunduğu olmuştur. Atıl tarım arazisinin yeniden tarıma kazandıran MKİ, hem ekonomik hem de ekolojik açıdan kırsalda hareketliliğe katkıda bulunmuştur. Kuraklık, iklim

değişikliği ve benzeri sorunlarla mücadele etme ve bu alanda kadim bilgi ve kültürel beceriyi kullanma temelinde faaliyetlerini gerçekleştiren MKİ, sürdürülebilir tarıma katkı sunmuştur.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu ise MKİ'nin, boş bırakılan araziye tarıma kazandırarak, kırsala hareketlilik getirmiş olmasıdır. Hem tarım hem de çevre alanında uzun yıllar boyunca biriktirilen ve kuşaktan kuşağa geçen kadim bilgi ile modern bilgiyi harmanlayan kadınlar, yaptıkları çalışmalar yoluyla sürdürülebilir kalkınmaya ve ekolojinin korunmasına katkı sunmaya başlamıştır. Araştırma kapsamında elde edilen diğer bir önemli bulguda Midyat'ta kadınların sosyal ve ekonomik hayatta katılımının önünde engeller olduğu, toplumun kadınları zayıf ve erkeğin korumasına muhtaç bireyler olarak gördüğü, geleneksel cinsiyet rollerinin katı olduğu ve bu durumun, kadınların toplumsal statüsünün düşük algılanmasına neden olduğunu göstermiştir. MKİ kadınlarının, kadın-erkek eşitliğini önemseydiği ancak toplumun genelinin bu fikirde olmadığı tespit edilen bir diğer bulgu olmuştur. Bu durum MKİ faaliyetleri yoluyla örneklemin farkındalık düzeyinin yükseldiğini ve bu noktada toplumun genelinden ayrıştığını göstermektedir.

Kadınların yaşamın pek çok alanında cinsiyete bağlı ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldığı ancak çalışma hayatına dâhil olması konusunda toplumsal kabulün arttığı araştırmanın önemli bulguları arasında yer almıştır. Araştırmanın en önemli bulgularından biride; ekonomik özgürlüğünü elde eden kadınların toplumdaki konumunun güçlenmesi, hem ailede hem de toplumda kadınlara karşı tutumun olumlu yönde değişmesi olmuştur. Aile ekonomisine katkı sunan kadının hem aile içindeki statüsünün yükseldiğini hem de karar alma süreçlerine daha fazla katıldığı ve sözünün daha fazla önemsendiği araştırma kapsamında elde edilen önemli bulgular arasında yer almıştır.

Teze konu araştırmanın yukarıdaki sonuçları, kalkınma kuramları bağlamında eko-feminist perspektifle gerçekleştirilen çalışmaların kadınların yaşamına etkilerini anlamada oldukça geniş bakış açısı sunmuştur. Araştırma sonuçları; kadınların hem toplumsal hem de çevresel bağlamda yaşanan sorunlara ilişkin deneyimlerinin, kalkınma politikaları oluşturulurken dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Araştırmanın bulguları hem yerel hem de merkezi düzeyde karar vericiler, uygulayıcılar ve konuyla ilgili ekosistem içindeki tüm paydaşlar için önemli ipuçları sunmuştur. Eko-feminist perspektifin hem teorik hem de uygulama düzeyinde kalkınma süreçlerine entegre edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Tez çalışması görüldüğü üzere, kalkınma kuramları ve eko-feminizm gibi oldukça geniş iki alana odaklanmıştır. Alanların geniş olması ve araştırmacının zamanın kısıtlı olması nedeniyle çalışma istenilen düzeyde derinleştirilememiştir. Ancak, konuyla ilgili Türkiye’de bulunan literatür boşluğunun giderilmesine katkı sunacak hem yüksek lisans ve doktora tezlerine hem de uygulama düzeyinde yapılacak çalışmalara altlık oluşturacak nitelikte bir çalışma olmuştur.

7. ÖNERİLER

Kalkınma plan, program ve projeleri hazırlanırken cinsiyet dengesinin gözetilmesi ve kadınların kalkınmanın ana aktörlerinden biri olarak görülmesi, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma sürecinin temel unsurlarından biridir. Bu yaklaşım, kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda aktif rol almasını teşvik ederek, toplum genelinde eşitlik ve adaletin sağlanmasına katkı sunar. Ayrıca, kadınların ihtiyaç ve önceliklerinin dikkate alınması, kalkınma çalışmalarının daha etkili ve kapsayıcı olmasını sağlar. Cinsiyet dengeli kalkınma, sadece kadınların güçlendirilmesini değil, aynı zamanda toplumun genel refahının artırılmasına ve ekonomik büyümenin sağlanmasına katkıda bulunur.

Kadınların hem toplumsal hem de çevresel bağlamda yaşadıkları sorunlara ilişkin deneyimlerinin dikkate alınması, sürdürülebilir kalkınma politikalarının oluşturulmasında büyük önem taşımaktadır. Kadınların yaşam deneyimleri; toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ayrımcılık ve çevresel sorunlara karşı geliştirilmiş çözüm önerilerinin temelini oluşturur. Bu deneyimler göz önüne alınmadan hazırlanan politikalar, sorunların kökenine inmeyi gözardı edebilir. Dolayısıyla, kadınların kalkınma sürecine aktif katılımı ve perspektiflerinin politik süreçlere dâhil edilmesi, hem toplumsal adaletin sağlanması hem de çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından vazgeçilmezdir.

Kadınların eğitim düzeyini iyileştirmek amacıyla, bölgesel kalkınma politikalarının ve sosyoekonomik gelişmişlik seviyelerinin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bölgelerin farklılaşan ihtiyaçları ve mevcut kaynakları göz önüne alınarak, eğitim alanında eşitlik ve erişimi artırmaya yönelik kapsamlı ve bölgesel odaklı stratejilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Böylece, bölgesel farklılıkların azaltılması, kadınların eğitim imkânlarının yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına katkı sunulur. Ayrıca, bu stratejilerin yerel dinamiklere uygun olarak planlanması ve uygulanması, kadınların eğitimden yararlanma oranlarını artırmanın yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmeye de katkı sağlar. Bu kapsamda, eğitim altyapısının güçlendirilmesi, eğitim programlarının bölgesel ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi ve farkındalık çalışmalarıyla desteklenmesi gibi çeşitli adımların birlikte hayata geçirilmesi önem arz eder.

Eko-feminist perspektifin hem teorik hem de uygulama düzeyinde kalkınma çalışmalarına entegre edilmesi, sürdürülebilir ve adil bir kalkınma anlayışının

geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu yaklaşım, doğa ile kadınların deneyimleri arasındaki bağları dikkate alarak, çevresel sorunların çözümünde toplumsal cinsiyet eşitliğini ve ekolojik dengenin korunmasını göz önünde bulundurur. Kuramsal düzeyde eko-feminist perspektif, doğa ve kadınların sömürülmesine karşı çıkan bir düşünce yapısını temel alırken; uygulama düzeyinde ise, kalkınma projelerinde kadınların aktif katılımını teşvik ederek, çevresel ve toplumsal faydanın adil bir şekilde paylaşılmasını sağlar. Böylece, hem ekolojik sürdürülebilirlik hem de toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşmak için güçlü bir temel oluşturur ve kalkınma politikalarının daha bütüncül olmasına katkı sunar.

Kadın-erkek eşitliği konusunda toplumun farkındalık düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması, göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli konudur. Farkındalık çalışmaları kalkınmanın temel faaliyetleri arasında yer almaktadır ve sürdürülebilir insani gelişmenin sağlanması için önem arz etmektedir.

Ev işleri ve bakım hizmetlerinin parasal karşılığı olmadan gerçekleştirilen faaliyetler olması, kadın emeğinin ekonomik değerinin tanınmamasına ve görünmez kalmasına neden olmaktadır. Bu sorunu aşmak için, kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık çalışmalarının artırılması kalkınma program ve projelerinin önemli bir unsuru olmalıdır.

Kadınların toplum içindeki yerinin güçlendirilmesi ile kadim bilgi ve ekolojik dengenin korunmasını odağına alan çalışmaların yapılması yoluyla sürdürülebilir gelir kaynaklarının oluşturulması önemlidir. Böylece, kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmesi sağlanır, hem toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunulur hem de doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunulur.

Eğitim faaliyetleri, gelir getirici ve beceri kazandırıcı programlar ile sosyal destek ve etkinlikler gibi çeşitli hizmetler, kadınların hem sosyal hem de ekonomik açıdan güçlenmesine imkân tanır. Kadının kalkınmanın ana aktörü olmasını sağlayacak bütüncül hizmet yaklaşımını içeren programların, etkinliklerin ve hizmetlerin geliştirilmesi kadın güçlenmesi alanında yer alan önemli konulardır.

Kadın-toprak ilişkisi ile kadınların kadim bilgi ve kültürel becerilerinin ve geleneksel ekolojik bilgilerinin yeniden kullanılması oldukça önemlidir. Kadınların geleneksel tarım ve gıda üretimine ilişkin bilgiye sahip olması, sürdürülebilir tarım ve çevre koruma açısından oldukça değerlidir. Kadim bilgi ve kültürel beceriler ile geleneksel ekolojik bilginin yaşatılması, hem yerel ekosistemlerin korunmasını hem

de gelecek nesillere aktarılmasını sağlayarak, çevresel sürdürülebilirliğe erişmeye katkıda bulunur.

Geleneksel ekolojik bilgiye sahip kadınlar, bilgi ve becerilerini kullanarak sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Kadınların bu potansiyellerinin kullanılması ekolojik dengeyi gözeterek bir taraftan yerel ekonomiyi desteklerken, bir taraftanda iklim değişikliği ve kuraklık gibi sorunlara karşı dayanıklılığı artırır.

Kadın, ekoloji ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi bağlamında yapılan çalışmalar, hem kadınların güçlenmesi hem de doğanın korunması bağlamında oldukça önemlidir. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınmanın ve ekolojik uyumun sağlanması için bu ve benzeri çalışmaların yaygınlaştırılması önemlidir.

Kalkınma çalışmalarında, mevsimsel dalgalanmalara açık ve kırılgan gelire sahip olan ailelerin sosyoekonomik durumlarını iyileştirmeye ve eğitim seviyelerini artırmaya yönelik programların geliştirilmesi; özellikle kadınların eğitime öncelik verilmesi, ailelerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve sürdürülebilir gelir elde edebilecekleri alternatif iş imkânlarının sağlanması önemlidir.

KAYNAKLAR

- A. B. (2023). *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi*, 13, 1–4. Derinboğaz, E. B. (2019, Haziran 26). Ekolojinin köklerini aramak: Humboldt ve mirası. *EkoIQ: Yeşil İş Yeşil Yaşam Dergisi*, 29–31.
- A. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (ss. 80–106). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Acar, Y. (2002). *İktisadi büyüme ve büyüme modelleri* (4. baskı). Bursa: VİPAŞ Yayınları. Akgül, U. (2010). Sustainable development: Action field of applied anthropology. *Antropoloji Dergisi*, 24, 133–164.
- Akkoyunlu Ertan, K. (2015). Leopoldcu düşünce ve yeryüzü (toprak) etiği. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 10(23), 1–2.
- Aslanpay Özdemir, E., & Altay, A. (2018). *Kalkınma planları bağlamında Türkiye'nin kalkınma sürecinde kadınların yeri*. *Fiscaeconomia*, 2 (3), 115-142.
- Ataman, B. C. (2020). Ekonomi ve sosyal teoride yeni bir paradigma olarak büyüme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 97–108.
- Atış, B., & Kaya, M. (2024). Film ve dizi sektörünün destinasyon aracı olarak şehir turizmine katkısı: Midyat örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 14(3), 355–375.
- Aydın Cansaran, A. Kadın ve doğa bağlamında ekolojik bir görüş: Ekofeminizm. *NOHU İFAD*, 48–62. Aykanat, F. (2017). Antroposen çağının öykü anlatıcıları: Sanat ve edebiyat. *Şarkî Edebiyat ve Sanat Dergisi*, 1(2), 1–17.
- Onbirinci kalkınma planı* (ss. 27, 35, 92, 103, 125, 130, 132, 139). Ankara. SBB. (2023). *Onikinci kalkınma planı* (ss. 22, 171). Ankara.
- Aksan Kanat, N., & Yıldız, M. Z. (2022). Midyat İlçesi'nde (Mardin) kırsal yerleşim sistemi. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi (ViSBiD)*, 3, 135–160.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53–72.
- Alıca, S. S. G. (2007). Kadın ve çevre. *Kadın ve Çevre Komisyonu Raporu* (ss. 151-172).
- Altan, R. (2011, Ocak 6). Ekonomik büyüme mi, kalkınma mı? *Dünya Gazetesi*.
- Altın, A. (2013). Kamu hizmeti anlayışında değişim [Change in the concept of public service]. *ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 101-118.
- Altınbaş, D. (2006). Feminist tartışmalarda liberal feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 9, 21–52.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı* (6. baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık. Arndt, H. W. (1978). *The rise and the fall of economic growth*. Longman.

- Balcı İzgi, B., & Özpolat, A. (2008). Küreselleşen devletin değişen rolü ve sanayileşme üzerine tartışmalar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 229–240.
- Ballı, A. (2019). Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir girişimcilik ve Türkiye’de sürdürülebilir girişimcilik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(29), 464–483.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231–274.
- Başkaya, F. (1994). *Kalkınma iktisadının yükselişi ve düşüşü*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Baydur, H., & Uçan, G. (2016). Kadınların güçlendirilmesi ölçeği’nin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması: Manisa örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 7-29.
- Bekaroğlu, E. (2022). Antroposen: Küresel değişimin politiği [The Anthropocene: Politics of global change]. *DTCF Dergisi*, 62(2), 1130–1149.
- Belli, A., & Çelik, Z. E. (2022). Sürdürülebilir çevre örneği: Türkiye’de yavaş şehirler (Cittaslow). *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 63–89.
- Berktaş, F. (1996). Ekofeminizm ya da yüreğin iyimserliği. *Ağaçkakan Dergisi*, Mart Sayısı, 73–76.
- Birleşmiş Milletler. (1995). *Pekin Eylem Platformu: Kadın ve çevre tanısı*. Birleşmiş Milletler Yayınları.
- Bolat, E. (2023). Feminizm tüm kadınlar için mi? Gölgede kalan kadınlar. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(1), 263–281.
- Bookchin, M. (2013). *Ekolojik bir topluma doğru* (A. Yılmaz, Çev.). Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün ekolojisi* (M. K. Coşkun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bookchin, M. (2015). *Toplumsal ekolojinin felsefesi* (R. Ögdül, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (1999). *Toplumu yeniden kurmak* (K. Şahin, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Boynukara, H., & Tütak, B. (2018). Ian McEwan’ın *Solar* ve Rachel Carson’ın *Sessiz Bahar* romanlarının ekoeleştirel bir bakış açısıyla incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 51–76.
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1011–1028.
- Brinkman, R. L. (1981). Culture in neo-institutional economics: An integration of Myrdal and Galbraith into the Veblen–Ayres matrix. *American Journal of Economics and Sociology*, 40(4), 401–413.

- Burns, N., & Grove, S. K. (1993). *The practice of nursing research: Conduct, critique & utilization* (2nd ed.). Elsevier Science Health Science. Coşkun, M. (2002). Rio Artı 10–Johannesburg Zirvesi. *Çevre Bülteni*.
- Crocker, D. A. (1991). Toward development ethics. *World Development*, 19(5), 457–483.
- Crutzen, P. J., & Stoermer, E. F. (2000). The Anthropocene. *Global Change Newsletter*, 41, 17–18.
- Cypher, J. M., & Dietz, J. L. (2004). *The process of economic development* (2nd ed.). Padstow, Cornwall: T.J. International Ltd. Çabuklu, Y. (2007). *Toplumsal kurgular ve cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 25–47.
- Çakır, S. (1996). *Kadın hareketi*. Metis Yayınları. Çetin Beklan, O. (2005). Ekofeminizm: Kadın-doğa ilişkisi ve ataerkillik. *Sosyo-Ekonomi*, 1(1), 61–76.
- Çınar, U. (2023). Rachel Carson, *Sessiz İlkbahar*. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 272–277.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin ideolojik unsurlarının eklemlenmesi. *SBF Dergisi*, 57(3), 1361–1390.
- Çoban, A. (2012). Ekolojik tartışmalar bakımından Marx’ın düşüncesinin değeri. *Kurtuluş Sosyalist Dergi*, (2), 93–104.
- Coşkun, B. (2022). *Eleştirel doğa kuramı: Alternatif bir ekoloji yaklaşımı* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dağ, E. (2024). Derin ekoloji ve antroposentrizm tartışmaları arasında alternatif bir Spinozacı çevre etiği. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 254–281.
- Damgacı, T. (2024). Kadın ve kalkınma yaklaşımı çerçevesinde Türkiye’de kadınların kalkınma planlarındaki yeri. *Uluslararası Sosyal Bilimler, Ekonomi ve Finans Kongresi*, 81-90. (Sayfa 81).
- Daşdemir, D. (2009). *Midyat ilçe merkezinin coğrafyası* (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Demir, A. B. (2020). Murray Bookchin’de toplumsal ekoloji ve toplumsal dönüşüm. *Dört Öge Dergisi*, 18, 97–110.
- Demir, M. (2013). Çevre olarak konumlandırılmış kadını ve doğayı birlikte düşünmek: Ekofeminizm. *Doğu Batı*, 63, 10–44.
- Demir, R., & Yurtoğlu, B. (2011). Sunuş. In *Hoca Tahsin: Târîh-i Tekvîn yâhûd Hilkat* (ss. 7–30). Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Demir, Y., Özel, C., & Sütçü, S. (2022). Erken yaşta evliliklerin bireysel ve toplumsal sonuçları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3, 49–62.
- Demir Sargut, B. D. (2021). Kalkınma planları kapsamında toplumsal cinsiyet

- eşitliği ve kadının kalkınma planlarındaki yerinin analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), 71–82.
- Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research*. Sage Publications.Dereli,
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2008a). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). *Altıncı beş yıllık (1990-1994) kalkınma planının onaylandığına ilişkin TBMM kararı* (Karar No. 62, Yayın No. DPT: 2174, s. 1-377). Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık (2001-2005) kalkınma planı* (s. 62, 64). Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2006). *Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı* (Resmî Gazete, Sayı 26215, 1 Temmuz 2006). 83, 86, 89.
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (1984). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı, 1985-1989* (s. 141). Ankara.
- Dinçer, Ö. (1996). Şehir yönetimi. In *Habitat II Kent Zirvesi İstanbul 1996: Uluslararası bilimsel toplantılar* (s. 58).
- Dodson, S. I. (1998). What is ecology. In S. I. Dodson (Ed.), *Ecology* (pp. 1–24). Oxford University Press.
- Doğan, A., & Öztürk, N. (2010). Yeni kalkınma kuramları. *Bütçe Dünyası Dergisi*, (33), 1–21.Doğan, A., & Öztürk, N. (2010). Yeni kalkınma kuramları. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 33(1), 35–55.
- Doğan, B. (2011). Kalkınma iktisadının XX. yüzyıldaki gelişim süreci, iktisat politikalarına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplinin geleceğine etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 41–83.
- Doğancı, H. K., & Tuncay, T. (2020). Tarihsel süreçte kadının aile içindeki konumunun feminist sosyal hizmet yaklaşımı temelinde değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1324–1351.
- Doğaner Gönel, F. (2010). *Kalkınma ekonomisi* (1. baskı). Ankara: Efil Yayınevi.Donovan, J. (2005). *Feminist teori* (A. Bora, M. A. Gevrek & F. Sayılan, Çev.) (3. bs.). İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2007). *Feminist teori* (A. Bora, M. A. Gevrek & F. Sayılan, Çev., 4. basım). İletişim Yayınları.
- Drengson, A., & Inoue, Y. (Eds.). (1995). *The deep ecology movement: An introductory anthology* (Io Series, Vol. 50).
- Dülgeroğlu, E. (1999). *Kalkınma ekonomisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.Eğitim Sen. (2010). *II. Kadın Kurultayı hazırlık kitabı*. Eğitim Sen Yayınları.
- Elçi Özcan, D. (2023). Ekofeminizmin mitolojik temelleri: Ana/doğa/bereket

tanrıçaları ile kurulan bağ. *BELGÜ: Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2023(Özel Sayı), 84–94.

Engin, Z. Ü. (2017). Ekofeminizm. *Sosyal Demokrat Dergi*.

Erbay, E. R., & Özden, M. (2013). İktisadi kalkınma kuramlarına eleştirel yaklaşım. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Metinleri* (No. 3). Tekirdağ.

Erbay, E. R., & Özden, M. (t.y.). *İktisadi kalkınma kuramlarına eleştirel yaklaşım*. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları. (Sosyal Bilimler Metinleri serisi).

Ercan, F. (1996). *Gelişme yazını açısından modernizm, kapitalizm ve azgelişmişlik*. İstanbul: Sarmal Yayınları.

Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2005). *Öteki kuram: Kitle iletişim kuram ve araştırmalarının tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Ankara:

Erk.Ergül Han, A., & Kaya, A. (2023). *Kalkınma ekonomisi* (11. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık ve Eğitim Danışmanlık.

Ersoy & P. Yalçınoglu (Eds.), *Nitel araştırmaya giriş* (Cilt 1-35, ss. 1–187). Ankara: Anı Yayıncılık.

Ertürk, Y. (1996). Alternatif kalkınma stratejileri: Toplumsal cinsiyet, kadın ve eşitlik. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 23(3), 341–356.

Esteva, G., Babones, J. S., & Babcicky, P. (2013). *The future of development*. Policy Press.

Etgü, Y. T. (2022). Tarih öncesi çağlardan Demir Çağı'na Eski Mezopotamya'da kadının üretimdeki rolünün sosyal yaşama etkisi. *OANNES: Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 21-47.

Frank Cass.Sen, A. (1988). The concept of development. In H. Chenery & T. N. Srinivasan (Eds.), *Handbook of development economics* (Vol. 1, pp. 9–26). Amsterdam: North-Holland.

Frankfort-Nachmias, C., & Nachmias, D. (1996). *Research methods in the social sciences* (5th ed.). Arnold.

Freeman, C., & Soete, L. (1998). *Yenilik iktisadı* (E. Türkcan, Çev.). TÜBİTAK Yayınları.

Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), 197–215.

Gencer, T. (2024). Soğuk Savaş'ın kalkınma/gelişme yazınına etkisi. *Rahva Teknik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 48–56.

Glesne, C. (2020a). Nitel araştırmayla tanışma (E. Günel, Çev.). In A.

Göçer, A. (2016). Yaşam boyu öğrenmenin önemli bir aşaması: Yetişkin okuryazarlığı ve yararları (Kayseri örneği-Türkiye). *Eğitim ve Bilim*, 41(183),

199-215.

- Gökdemir, L., & Ergün, S. (2012). Kırsal kalkınmada kadının rolü. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 68–82.
- Gökkaya, V. B. (2018). Toplumsal cinsiyet algısına ekonomik ve sosyolojik bir bakış. In Y. Kubar & H. Karakaya (Eds.), *Kalkınmanın önündeki engel toplumsal cinsiyet, kadın ve ekonomi* (pp. 219–270). İlksan Matbaası.
- Gönen, E., & Özmete, E. (2002). Bir hakkın yaşama geçirilmesi: Kırsal alanda kadın eğitimi. *Çiftçi ve Köy Dünyası*, 17(216), 118–128.
- Gran, G. (1983). *Development by people: Citizen construction of a just world*. Praeger.
- Gülyüz, G., & Arslan, H. (2012). Ekolojinin genel ilkeleri. In E. Açıkgöz & S. Arcaç (Eds.), *Ekoloji ve çevre bilgisi* (ss. 2–32). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Günel, V. (2005). Mardin ili'nde kültürel turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 11, 91–122.
- Günbegi, F. (2025). Ekonomik birim olarak aile kurumunun sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde değerlendirilmesi. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 8(2), 179–191.
- Günindi Ersöz, A. (2022). Vandana Shiva'nın ekofeminizme katkıları üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 1374–1390.
- Hacımirzaoğlu, B. A., & Özkan, D. (1998). *75 yılda kadınlar ve erkekler*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Hamilton, D. (1981). Ayres' theory of economic progress. *American Journal of Economics and Sociology*, 40(4), 329–340.
- Han, E., & Kaya, A. A. (2002). *Kalkınma ekonomisi: Teori politika* (4. baskı). Eskişehir: Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri.
- Hirschman, A. O. (1958). *The strategy of economic development*. New Haven: Yale University Press.
- Ingham, B. (1993). The meaning of development: Interactions between "new" and "old" ideas. *World Development*, 21(11), 1802–1821.
- Hook&Norman, 1991, no. 745.
- İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları (Yayın No. 44).
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın. (2025). *Kadınların ürettiği gelecek: Kooperatifleşme ve ekonomik güçlenme rehberi*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA.DER). (2017). *Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu rehberi ve 60. oturuma ilişkin notlar*.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSSGM]. (2023). *Kadının güçlenmesi strateji*

belgesi ve eylem planı (2024–2028) (s. 10).

- Kalaycıoğlu, S. (2003). Kadın yoksulluğu nasıl anlaşılmalı. In G. Erdost (Ed.), *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı* (ss. 286-294). Ankara: Buluş Yayınları.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Onbirinci Kalkınma Planı: Kalkınmada kadının rolü özel ihtisas komisyonu raporu* (201 sayfa). Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı* (s. 43, 44, 55, 106). Ankara.
- Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but unliberated? Reflections on the Turkish case. *Feminist Studies*, 13(2), 317–338.
- Kaplan, A. (2018). *Eko feminizm* (Kadın Çalışmaları dersi ödevi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı). Ankara.
- Kara, E. (2023). Karma araştırma yönteminin teorik olarak ve örnek araştırmalarla incelenmesi. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 73-90. *Journal of Research in Entrepreneurship Innovation and Marketing*.
- Kara, Z. & Gürhan, N. (2013). Eşit/sizliğin tarafı olmak: Mardin’de toplumsal cinsiyet algısı. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 65–92.
- Karabıçak, M., & Özdemir, M. B. (2015). Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(13), 44–49.
- Karacar, M. (2024). Ekoeleştirici bağlamında Necati Cumalı’nın “Susuz Yaz” hikâyesi üzerine bir inceleme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi: Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (15), 343–353.
- Karacay Çakmak, H. (2003). Kalkınma iktisadı literatüründe gelişme kavramının evrimi. *Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 49–68.
- Karataş, M., & Çankaya, E. (2010). İktisadi kalkınma sürecinde beşeri sermayeye ilişkin bir inceleme: A research related to human capital in the economic progress process. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 29–55.
- Kartal, H. B., & Kartal, A. N. (2020). İnsan ve doğa ilişkisi üzerine bir deneme: 1960 ve 1970’lerde çevrecilik yaklaşımları. *Kent Akademisi*, 13(4), 761–770.
- Kayhan, A. K. (2013). Birleşmiş Milletler Çevre Programı üzerine bir inceleme. *Public and Private International Law Review (Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni)*, 33(1), 61–90.
- Kaymak, A. T. (2023). Ekolojist eleştiri karşısında ekolojik Marksizm: Olanaklar ve ana temalar üzerine tartışmalar. *Fiscaoconomia*, 7(2), 1361–1390.
- Kaynak, M. (2011). *Kalkınma iktisadı* (4. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Kaynak, M. (2007). *Kalkınma iktisadı* (2. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi. Kaynak, M. (2007). *Kalkınma iktisadı* (2. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keleş, R., & Ertab, B. (2002). *Çevre hukukuna giriş* (1. baskı). İmge Kitabevi.
- Kılıç, B., & Ok, F. (2024). Feminizm ve eko-feminizm üzerine bir değerlendirme. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(40), 307–324.
- Kılıç, B., & Ok, F. (2024). Feminizm ve eko-feminizm üzerine bir değerlendirme. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(40), 307–324.
- Kırışık, F. (2013). Ekolojik sorunların çözümünde derin ekoloji yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 279–301.
- Kormondy, E. J. (1969). *Concepts of ecology*. Prentice-Hall International.
- Kökalan Çımrın, F. (2015). Bergama köylü hareketinin dünü ve bugünü [Bergama peasant movement from past to today]. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 310–317.
- Köküöz, A. (1989). Çevrecilik, anti-nükleer hareket ve feminizm. *Kaktüs Dergisi*, 7, 13–18.
- Kuzu, Y. (2021). *Eko-feminizm perspektifinden doğa-kadın tahakkümü ve petra kelly bağlamında ekofeminizme bakmak* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Küçüksakarya, S. (2020). Bölüm 6. In *İktisada giriş* (Bölüm 6). Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 181.
- Levent, A. (2019). Kurumlar ve evrim: Veblen'den Hodgson'a evrimci iktisat metodolojisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14(2), 31–58.
- Marangos, J. (2008). The evolution of the anti-Washington Consensus debate: From 'Post-Washington Consensus' to 'After the Washington Consensus'. *Competition & Change*, 12(3), 227–244. (akt. Tekgül & Cin, 2015)
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- McCracken, G. (1988). *The long interview*. SAGE Publications.
- Mekonen, S. (2017). Roles of traditional ecological knowledge for biodiversity conservation. *Journal of Natural Sciences Research*, 7(15), 21–27.
- Memmedova, M. (2000). *İktisadi kalkınmada kadının rolü ve Türkiye ve Azerbaycan karşılaştırması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Merchant, C. (1992). *Ecofeminism, radical ecology, the search for a livable world*.
- Merchant, C. (1992). *Ecofeminism, radical ecology, the search for a livable world*. New York: Routledge. (akt. Özdemir & Aydemir, 2019)
- Morse, J. M. (2016). *Mixed method design: Principles and procedures*.
- Mukherjee, D. (2008). *Women education and empowerment: A global perspective*. ICFAI Publications.

- Muller, J. Z. (1990). Justus Möser and the conservative critique of early modern capitalism. *Central European History*, 23(2/3), 153–178.
- Muyoyeta, L. (2007). *Women, gender and development*. Women for Change, Zambia; 80:20 Educating and Acting for a Better World, with support from Development Cooperation Ireland and Concern.
- Myrdal, G. (1977). *Asian drama: An inquiry into the poverty of nations*. England: Penguin Books Ltd. (Original work published by Twentieth Century Fund).
- Naess, A. (1994). Derin ekolojinin temelleri. In G. Tamkoç (Der.), *Derin ekoloji* (ss. 18-20). İzmir: Ege Yayınları.
- Nemli, E. (1998). Sürdürülebilir kalkınma ve işletmelerin rolü. *Öneri Dergisi*, 2(9), 287–294.
- Neuman, W. L., & Robson, K. (2014). *Basics of social research*. Pearson Canada.
- Notz, G. (2018). *Feminizm* (S. D. Çetinkaya, Çev.). Phoenix Yayınevi.
- Nurkse, R. (1964). Azgelişmiş ekonomilerde büyüme (T. Toskay, Çev.). In *İktisadi büyüme ve gelişme: Seçme yazılar* (Yay. No. 1193). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Nükte, S. (2021). Değişim konusunun muhafazakâr düşünce geleneğindeki görünümü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 2126–2138.
- Olgun, H. (2017). Ekofeminizm: Kadın-doğa ilişkisi ve ataerkil tahakküm. Ankara: Liberte Yayınları.
- Oxaal, Z., & Baden, S. (1997). *Gender and empowerment: Definitions, approaches and implications for policy* (Bridge Development-Gender Report No. 40). Institute of Development Studies, University of Sussex.
- Öniş, Z., & Şenses, F. (2005). Rethinking the emerging Post-Washington Consensus. *Development and Change*, 36(2), 263–290. (akt.
- Özdağ, U. (2011). Sessiz Bahar’dan sonra ses getiren elli yıl: Kadın, çevre, sağlık. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 179–196.
- Özdaşlı, E. (2022). *Türkiye’de kadın: Siyasal, sosyal ve kültürel alanda değişim* (Araştırma-İnceleme Dizisi No. 16, ss. 181, 183). Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV).
- Özdemir, G., & Yılmaz, E. (2023). Kırsal kalkınmada kadının kooperatiflerle örgütlenmesi. In *Kırsal ve tarımsal yaşamda kadın* (Bölüm 2). Iksad Publications.
- Özdemir, H., & Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihi süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2), 261–278.
- Özdemir, Ö. (2017). İki sistemli kuram olarak sosyalist feminizm. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 395-414.

- Öztürk, D., & İba Gürsoy, S. (2023). Ekofeminist perspektiften Paris İklim Anlaşması'nın eleştirel bir değerlendirmesi. *Alternatif Politika*, 15(3), 522–549.
- Öztürk, M. (2013). Çoğulculuk söyleminin sahiciliği üzerine: Midyat örneği. *İdeal Kent*, (9), 42–73.
- Özyol, A. İ. (2013). Sürdürülebilir yeşil kalkınma ve kadın. *Fe Dergi*, 5(2), 134-138. Özyol, A. İ. (2013). Sürdürülebilir yeşil kalkınma ve kadın. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 5(2), 133-138.
- Palabıyık, S. (2009). *Geleneksel ve yeni kalkınma kuramlarının analizi: Türkiye örneği* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Palaz, S. (2005). Toplumsal cinsiyet ve kalkınma: Kalkınmada kadının yeri. In M. Kar & S. Taban (Eds.), *İktisadi kalkınmada sosyal, kültürel ve siyasal faktörlerin rolü*. Ekin Kitabevi.
- Parallax Press.Dura, C. (1991). *Çevre sorunları ve ekonomi*. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Pervan, M. (2013). *İlerici Kadınlar Derneği (1975-80) "Kırmızı çatkılı Kadınlar"ın tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Phillips, A. (1995). *Demokrasinin cinsiyeti* (A. Türker, Çev., 1. baskı). Metis Yayınları.
- Pierrard, O., & Sneessens, H. R. (2003). *Low-skilled unemployment, biased technological shocks and job competition* (IZA Discussion Paper No. 784). Institute for the Study of Labor (IZA).
- Radmard, S., & Beltekin, N. (2017). İşçileş(me)k ya da okumak: İşçi çocukların eğitimsel durumlarına ilişkin bir çözümleme. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(12), 125–138.
- Rathgeber, E. M. (1989). *WID, WAD, GAD: Trends in research and practice*. International Development Research Centre. Rathgeber, E. M. (1990). WID, WAD, GAD: Trends in research and practice. *The Journal of Developing Areas*, 24(4), 489–502.
- Razavi, S., & Miller, C. (1995). From WID to GAD: Conceptual shifts in the women and development discourse. *United Nations Research Institute for Social Development & United Nations Development Programme*, 3, 57.
- Rostow, W. W. (1966). *İktisadi gelişmenin merhaleleri: Komünist olmayan bir manifesto* (E. Güngör, Çev.). Ankara: Ötüken Yayınları.
- Roulston, K. (2010). *Reflective interviewing: A guide to theory and practice*. SAGE Publications.
- Routledge.Morgan, D. L., & Morgan, R. K. (2008). *Single-case research methods for the behavioral and health sciences*. SAGE Publications.
- Routledge.Moser, C. (1993). *Gender planning and development: Theory, practice*

- and training* (pp. 3–4). Routledge.
- Rubin, H. J., & Rubin, I. S. (2012). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. SAGE Publications.
- Salami, M. F., Babatunde, R. O., & Akinsola, G. O. (2023). Nigeria Afrika yerli bitkilerinin insan ve hayvan beslenme güvenliğine katkısı: Kuzeybatı Nijerya’da baobab kullanımından içgörü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 28(2), 454–456.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkansız iktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sandelowski, M. (1986). The problem of rigor in qualitative research. *Advances in Nursing Science*, 8(3), 27–37.
- Sarıtaş, E. Ş. (2020). Hiyerarşi olgusu ekseninden toplumsal ekoloji. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 715–729.
- SBB. (2018). *SBB. (2018). Onikinci kalkınma planı ÖİK 1. ve 2. alt komisyon raporları* (ss. 155, 183). Ankara.
- Seers, D. (1979). The meaning of development. In D. Lehmann (Ed.), *Development theory: Four critical studies* (pp. 9–30).
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle kalkınma* (Y. Alagon, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sen, G., & Grown, C. (1987). *Development, crises and alternative visions: Third World women's perspectives*. Monthly Review Press.
- Serter, G. (2021). Neoliberal ideolojinin çevresel yüzü: Ekoliberalizm [Environmental face of neoliberal ideology: Ecoliberalism]. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 64–77.
- Sessions, G. (Ed.). (1995). *Deep ecology for the 21st century*. New York. Shambhala.
- Sevgi, O. (2015). *Ecology* teriminin Türkçe karşılıkları üzerine bir değerlendirme. *Avrasya Terim Dergisi*, 3(1), 27–46.
- Sevgi, O. (2023). Eko kökenli terim ve kavramların yazım birliği sorunu. *Avrasya Terim Dergisi*, 11(1), 33–42.
- Sevgi, O. (2022). Türkiye Türkçesinde ilk dönem ekoloji terimlerinin şeceresi. *Eurasian Journal of Forest Science*, 10(3), 132–152.
- Sevindî, C., & Daşdemir, D. (2011). Kuruluşu, gelişmesi ve fonksiyonel özellikleri açısından Midyat şehri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(46), 135–182..
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22(2), 63–75.
- Shiva, V., & Mies, M. (2019). *Ekofeminizm* (İ. U. Kelso, Çev.). Sinek Sekiz Yayınları.

- Singhal, R. (2003). Women, gender and development: The evolution of theories and practice. *Psychology and Developing Societies*, 15(2), 165–185.
- Smith, A. (1985). *Ulusların zenginliği* (A. Yunus & M. Bakırcı, Çev.). Alan Yayıncılık. (Orijinal eser 1776 yılında yayımlandı.)
- Sowmya, L. G. (2012). Vandana Shiva ecofeminist. *Bhartiya Bhasha, Shiksha, Sahitya evam Shodh (BBSES)*, 3(2), 198–201.
- Steffen, W., Persson, Å., Deutsch, L., Zalasiewicz, J., Williams, M., Richardson, K., & Svedin, U. (2011). The Anthropocene: From global change to planetary stewardship. *Ambio*, 40(7), 739–761.
- STGM [Sivil Toplum Geliştirme Merkezi]. (2009). Ekosidi engellemek için ekofeminizm. *Siviliz Dergisi*, (18).
- Sumbas, A. (2015). Kayıp kadınlarımız: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kapasite yoksunluğu. *Kadın/Woman 2000*, 16(2), 1–20.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal küreselleşme kalkınma için bir fırsat mı, engel mi? *Economic Research*, 4(9), 1-15.
- Şimşek, A. (2018). Araştırma modelleri.
- Tamkoç, G. (1994a). Derin ekolojinin genel çizgileri. *Birikim Dergisi*, 57–58.
- Tamkoç, G. (1996). Ekofeminizmin amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (4), 77–84.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı (2008-2013)* (78 sayfa).
- Taşcı, H. M., & Darıcı, B. (2010). Türkiye’de eksik istihdamın belirleyenleri: HIA ile bir mikro veri uygulaması. *Maliye Dergisi*, (158), 278–301.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). *Kadın ve çevre* [Politika dökümanı]. Ankara. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). *Mardin ili 2023 yılı çevre durum raporu* (ÇED ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, Haz.).
- Tamkoç, G. (1996). Ekofeminizmin amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4, 77–84.
- Tekgöl & Cin, 2015)Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 93–112.
- Thorbecke, E. (2009). Kalkınma doktrininin evrimi, 1950–2005. In F. Şenses (Ed.), *Neoliberal küreselleşme ve kalkınma* (ss. 123–175). İletişim Yayınları.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57–73.
- Todaro, M. P. (2000). *Economic development* (7th ed.). Essex, England: Pearson Education Limited.
- Toksoy, G. N. (2021). Dünyayı yeniden dokumak: Shiva ve Mies’den ekofeminizm. *Fe Dergi*, 13(1), 101–106.

- Toksoy, N. G. (2021). 'Dünyayı yeniden dokumak': Shiva ve Mies'den ekofeminizm. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 13(1), 101-117. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM).
- Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada kadın emeği*. İstanbul: Varlık Yayınları. Topgül, S. (2012). Kadın ve doğa ilişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 71-83.
- Tunç, M. (2018). Kalkınmada kadın ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin rolü: Ülkelerarası farklı gelir gruplarına göre yatay kesit analiz. *Sosyoekonomi*, 26(38), 221-251.
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma kavramının tarihsel süreci ve etimolojik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 29, 149-164.
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma kavramının tarihsel süreci ve etimolojik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (UIİİD-IJEAS)*, 29, 149-164.
- Turner, B. (1997). *Eşitlik* (B. S. Şener, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). (2024, Mart). *81 il için toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi* (113 sayfa). TEPAV Yayınları.
- Uğur, M. S. (2017). Amartya Sen'in kapasite yaklaşımı ve insan merkezli bir kalkınma anlayışı. *Sosyoekonomi*, 25(31), 91-107.
- Umutlu, A. Y. (2018). *John Stuart Mill, The Subjection of Women (A Penn State Electronic Classics Series Publication, 2006, 111 s.)*. Kent Akademisi, 11(33), [sayfa aralığı].
- UN Women Türkiye. (2022). *Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması sözleşmesi* (Booklet, 12 sayfa). Ankara.
- United Nations. (1996). *Report of the Fourth World Conference on Women* (pp. 7, total 223 pages). Beijing. United Nations. (1996). *Report of the Fourth World Conference on Women, Beijing, 4-15 September 1995*.
- United Nations. (2017). *Report of the World Conference of the International Women's Year* (203 pages).
- United Nations. (1980). *Report of the World Conference of the UN Decade for Women: Equality, development and peace* (248 pages). Copenhagen.
- United Nations. (n.d.). *Report of the World Conference to review and appraise the achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, development and peace*. Nairobi.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2022). *2021-2022 insani gelişme özet raporu* (Türkçeye çevrilmiş sürüm).
- United Nations General Assembly. (2000, June 10). *Political declaration annexed to the present resolution* (10th plenary meeting).
- United Nations. United Nations. (2013). *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration), 1972 and*

the Rio Declaration on Environment and Development, 1992. United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development* (p. 5, total 41 pages).

Urhan, B. (Tarih yok). Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ve işçi sendikalarında izdüşümleri. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, (Sayfa 22-29).

URL 9: 6 <https://www.etimolojiturkce.com/arama/EKOLOJ%C4%B0>. Erişim Tarihi: 26.10.2024

URL 22: https://ankahaber.net/haber/detay/tuikin_istatistiklerine_gore_2024_yilinda_okuma_yazma_bilenlerin_orani_yuzde_978_oldu_241263#:~:text=Okuma%20yazma%20bilen%20oran%C4%B1%20y%C3%BCzde%2097%2C8%20oldu&text=2008%2D2024%20y%C4%B1llar%C4%B1%20aras%C4%B1nda%20kad%C4%B1nlarda,99%2C3'e%20y%C3%BCkseldi. Erişim Tarihi: 27.05.2025

URL 21: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,02'sini%20ise%20erkekler%20olu%C5%9Fturdu>. Erişim Tarihi: 27.05.2025

URL 20: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2024-54079#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusunun%20ortanca%20ya%C5%9F%C4%B1%20y%C3%BCkseldi&text=N%C3%BCfusun%20ya%C5%9Flanmas%C4%B1%20ile%20ilgili%20bilgi,2024%20y%C4%B1l%C4%B1nda%2034%2C4%20oldu>. Erişim Tarihi: 27.05.2025

URL 14: <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/feminizm>. Erişim Tarihi: 30.10.2024

URL 17: <https://docplayer.biz.tr/40037487-Doga-kadin-dayanismasi-eko-feminizm.html>. Erişim Tarihi: 06.11.2024

URL 19: <https://humanrights.berkeley.edu/projects/kobo-toolbox/>. Erişim Tarihi: 16.01.2025

URL 18: <https://politikahaber.com/karadenizde-her-direnisin-basinda-kadin-var/>. Erişim Tarihi: 06.11.2024

URL 15: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 05.11.2024

URL 11: <https://www.britannica.com/science/ecology#ref48751>. Erişim Tarihi: 30.10.2024

URL 10: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ecology>. Erişim Tarihi: 28.10.2024

URL 12: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/feminism>. Erişim Tarihi: 30.10.2024

URL 13: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/feminist_1. Erişim Tarihi: 30.10.2024

- URL 16: <https://www.routledge.com/Closeto-Home-Women-Reconnect-Ecology-Health-and-Development/Shiva/p/book/9781853831904>, Erişim Tarihi: 06.11.2024
- URL 1: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783>. Erişim Tarihi: 26.05.2024
- URL 2: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,02'sini%20ise%20erkeklerle%20olu%C5%9Fturdu>. Erişim Tarihi: 26.05.2025
- URL 3: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2024-53937#:~:text=2008%20y%C4%B1l%C4%B1nda%206%20ya%C5%9F%20ve,99%2C3'e%20y%C3%BCkseldi>. Erişim Tarihi: 25.05.2025
- URL 4: <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/development>. Erişim Tarihi: 12.09.2024
- URL 6: <https://www.etimolojiturkce.com/arama/KALKINMA>. Erişim Tarihi: 25.09.2024
- URL 5: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/development?q=development>. Erişim Tarihi: 12.09.2024
- URL 8: www.bmelv.de Ulrich Grober: Sustainability – a cultural history. Erişim tarihi: 25.10.2024
- URL 7: <https://tr.glosbe.com/la/tr/tenere>. Erişim Tarihi: 27.09.2024
- Usta, A. (2018). Aydınlanma düşüncesine kısa bir bakış. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1, 74–90.
- Ünal, F. (2010). Toplumsal ekoloji. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 1–10.
- Ünder, H. (2005). Çevre felsefesi. In A. Cevizci (Ed.), *Felsefe ansiklopedisi*. Babil Yayınları.
- Vanlıoğlu Yazıcı, N. (2020). Kadınların sesinden kamusal alanda toplumsal cinsiyet söylemi: Türkiye’de 8 Mart kutlamaları. *İdeal Kent*, 11(31), 1657-1675.
- Veltmeyer, H. (2006). *Latin Amerika ve başka bir kalkınma* (Ö. Akpınar, Çev.). Kalkedon Yayıncılık.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın anlambilimsel tarihi ve kavramsal kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 59–77.
- Yavuz, G., & Serdaroğlu, U. (2010). Kalkınma ve kadın (veya toplumsal cinsiyet) ilişkilendirilişinin değişimindeki kavşaklar. *Ekonomik Yaklaşım*, 19, 121–164.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: Bir yazın taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181–208.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6.

- baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, M., & Örnek, İ. (2012). *Walt Whitman Rostow'un kalkınma aşamaları yaklaşımına göre Gaziantep ekonomisinin incelenmesi* (Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni No. 2012/84).
- Yıldız, N. (2005). G-20 küresel sorunları çözecek bir aktör müdür? *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9).
- Yılmaz, H., Yücel, T. (2022). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında uluslararası çalışmalar ve eleştirileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 691–702.
- Yılmaz, S. (2018). Türkiye’de kadınların çalışma hayatındaki yeri ve sosyal güvenlik hukuku düzenlemeleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(2), 63–80.
- Yörük, S. (2016). *Bir sosyal kalkınma örneği: ÇATOM* (Yüksek lisans tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Konya.Yumuş, A. (Yıl). *Kalkınma planları çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları* (Uzmanlık tezi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı).
- Yücel, Y. (2016). Toplumsal cinsiyet tartışmaları. In F. Saygılıgil (Ed.), *Ekonomik kalkınma ve toplumsal cinsiyet* (ss. 86-102). Dipnot Yayınları.Yüksel, E. (2011). Kalkınmanın sürdürülebilirliği ve toplumsal barış için istihdam ve mesleki eğitimin önemi üzerine bir proje çalışması. *MSGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 137–149.
- ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken. (2010). Çevre bilinci konusunda sivil toplum örgütlerinin önemi. *Journal of World of Turks*, 2(3), 71-81.Zorlutuna, Ş. (2024). Türkiye’de illerin toplumsal cinsiyet eşitliğine göre sınıflandırılması [Classification of provinces in Türkiye according to gender equality]. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 16(30), 19–36.
- Zwart, G. (1992). From women in development to gender and development, more than a change in terminology? *Agenda*, 8(14), 16–21. *the achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, development and peace*. Nairobi.

EKLER

EK 1

Sayın İlgili,

Elinizdeki anket, yürütmekte olduğum, “**Kalkınma Kuramları Temelinde Ekofeminist Perspektifle Yapılan Çalışmaların Kadınların Yaşamına Etkileri: Midyat Kadın İnisiyatifi Örneği**” konulu yüksek lisans tez çalışmamın araştırma kısmını oluşturmaktadır.

Kalkınmada kadın konusuna; kalkınma kuramları ve ekofeminist perspektiften bakma çabamdan dolayı bu araştırmayı, Türkiye’nin en büyük ve dünyanın sayılı bölgesel kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’nin desteğiyle 2010’lu yıllarına sonunda kurulan **Midyat Kadın İnisiyatifi** üzerinden yapmaktayım.

Anket kapsamında vereceğiniz cevaplar kesinlikle başka bir amaç için kullanılmayacaktır. Anketlerin değerlendirilmesinde adınız gizli tutulacak ve kesinlikle bireysel değerlendirme yapılmayacak, sadece genel bir sonuç elde edilecektir. Anket, basit ve anlaşılır ifadeler içeren 4 bölüm ve 59 sorudan oluşmakta olup, yaklaşık olarak **20 dakika** sürecektir.

Sayın ilgili, bu araştırmayı tamamlayabilmem için desteğinize ihtiyacım var. **Bu yüzden anketi doldurmanızı önemle rica ediyorum.** Değerli zamanınızı ayırarak bilimsel araştırmama katkıda bulunduğunuz için şimdiden çok teşekkür ediyorum.

1.BÖLÜM: DEMOGRAFİK BİLGİLER

1.1. Midyat Kadın İnisiyatifi’ndeki Konumunuz

- 1.() Kurucu
- 2.() Kurucu-çalışan
- 3.() Çalışan
- 4.() Gönüllü

1.2. Yaşınız:

- 1.() 24 yaş ve altı (genç)
- 2.() 25-64 yaş aralığı (orta yaş)
- 3.() 65 yaş üstü (yaşlı)

1.3. Cinsiyetiniz:

- 1.() Kadın
- 2.() Erkek

Anket Soruları

1.4. Doğum Yeriniz:

.....Köyü /ilçe merkezi /il merkezi

1.5. Türkiye dışında bir ülkede doğduysanız yasal statünüz (Bu soru yabancı uyruklulara sorulacak):

- 1.() TC Vatandaşı
- 2.() Geçici Koruma
- 3.() Uluslararası Koruma
- 4.() İkamet İzinli
- 5.() Diğer (Belirtiniz)

1.6. Mensup olduğunuz etnik grup:

- 1.() Türk
- 2.() Kürt
- 3.() Türkmen
- 4.() Arap
- 5.() Diğer (Belirtiniz)

1.7. Dünya görüşünüz:

- 1.() Muhafazakâr
- 2.() Seküler
- 3.() Diğer (Belirtiniz)

1.8. Eğitim düzeyiniz:

- 1.() Okur-yazar değil
- 2.() Okur-yazar
- 3.() İlkokul mezunu
- 4.() Ortaokul mezunu
- 5.() Lise mezunu
- 6.() Yüksekokul/üniversite Mezun

EK 3

1.9. Yaşadığınız yer:

- 1.() İl merkezi/Şehir
- 2.() İlçe merkezi
- 3.() Köy

2.BÖLÜM: AİLE YAPISINA DAİR BİLGİLER

2.1. Medeni Durumunuz:

- 1.() Bekar
- 2.() Evli, resmi nikahlı
- 3.() Evli, dini nikahlı
- 4.() Evli, resmi ve dini nikahlı
- 5.() Boşanmış
- 6.() Eşi ölmüş
- 7.() Diğer (Belirtiniz).....

2.2. Eşinizin eğitim düzeyi (Bu sorun evli olanlara sorulacak):

- 1.() Okur-yazar değil
- 2.() Okur-yazar
- 3.() İlkokul mezunu
- 4.() Ortaokul mezunu
- 5.() Lise mezunu
- 6.() Yüksekokul/üniversite Mezunu

2.3. Eşinizin mesleği (Bu sorun evli olanlara sorulacak):

- 1.() İş arayan
- 2.() Bir işte çalışan (mevsimlik tarım işçisi dâhil olmak üzere herhangi bir işte çalışma)
- 3.() Esnaf
- 4.() Zanaatkar
- 5.() Kamu Çalışanı (memur, işçi)
- 6.() Diğer (Belirtiniz).....

Anket Soruları

EK 4

2.4. Sahip Olduğunuz Çocuk Sayısı:

- 1.() Çocuk Yok
- 2.() Tek Çocuk
- 3.() İki Çocuk
- 4.() Diğer (Belirtiniz)

2.5. Hanenizin Reisi:

- 1.() Kendisi
- 2.() Eşi
- 3.() Babası
- 4.() Annesi
- 5.() Diğer (Belirtiniz)

2.6. Annenizin Eğitim Düzeyi:

- 1.() Okur-yazar değil
- 2.() Okur-yazar
- 3.() İlkokul mezunu
- 4.() Ortaokul mezunu
- 5.() Lise mezunu
- 6.() Yüksekokul/üniversite mezunu

2.7. Annenizin Mesleği:

- 1.() Ev işleri ve/veya ailedeki çocuk, yaşlı, hasta ve benzeri kişilerin bakımı ile meşgul
- 2.() Bir işte çalışan (mevsimlik tarım işçiliği dâhil olmak üzere herhangi bir işte çalışma)
- 3.() Ev eksenli üretim (Dikiş, nakış, çeyiz hazırlama, kışlık yiyecek hazırlama ve benzeri)
- 4.() Kamu çalışanı (memur, işçi)
- 4.() Diğer (Belirtiniz)

2.8. Babanızın Eğitim Düzeyi:

- 1.() Okur-yazar değil
- 2.() Okur-yazar

Anket Soruları

EK 5

- 3.() İlkokul mezunu
- 4.() Ortaokul mezunu
- 5.() Lise mezunu
- 6.() Yüksekokul/üniversite mezunu

2.9. Babanızın Mesleği:

- 1.() İş arayan
- 2.() Bir işte çalışan (mevsimlik tarım işçiliği dahil olmak üzere herhangi bir işte çalışma)
- 3.() Esnaf
- 4.() Zanaatkar
- 5.() Kamu Çalışanı (memur, işçi)
- 6.() Yaşlı (emekli değil ancak çalışmak için yaşlı olduğunu düşünüyor)
- 7.() Emekli
- 8.() Diğer (Belirtiniz).....

2.10. Kardeş Sayınız:

- 1.() Kardeş Yok
- 2.() Tek kardeş
- 3.() Diğer.....

2.11. Ailenizin ekonomik durumu:

- 1.() Çok kötü
- 2.() Biraz kötü
- 3.() Ne iyi ne kötü
- 4.() Biraz iyi
- 5.() Çok iyi

3. BÖLÜM: MİDYAT KADIN İNİSİYATİFİNE DAİR BİLGİLER

3.1. İnisiyatifinizi ne zaman kurdunuz (Kuruculara sorulacak)?

- 1.() 0-1 yıl önce
- 2.() 2-5 yıl önce

Anket Soruları

EK 6

3.() 5+

3.2. İnisiyatifinizin kuruluş amacı nedir (Lütfen önem sırasına göre 1-2-3 biçiminde belirtirerek işaretleyiniz)?

- 1.() Kadın haklarını desteklemek
- 2.() Kadın girişimciliğini artırmak
- 3.() Kadın dayanışmasını sağlamak
- 4.() Kadının eğitim hayatına katılımını sağlamak
- 5.() Çevre ve kadın konusunda çalışmalar yürütmek
- 6.() Sosyal hizmetler konusunda çalışmak
- 7.() Gıda ve kadın konusunda çalışmalar yapmak
- 8.() Diğer (Belirtiniz)

3.3. İnisiyatifinizin kaç ortağı var (Kuruculara sorulacak)?

- 1.() 20 den az
- 2.() 21-30 arası
- 3.() 31-50 arası
- 4.() 51-100 arası
- 5.() 101-250 arası
- 6.() 250 den fazla
- 7.() Diğer (Belirtiniz)

3.4. İnisiyatifiniz, bulunduğunuz ilçede aşağıda sıralanan sorunların çözümünde ne kadar etkilidir (Kuruculara sorulacak)?

Konular	Etkisiz	Biraz etkili	Fark edilir derecede etkili	Yüksek düzeyde etkili	Bilmiyorum
Kadın ve çevre					
Kadın istihdamı					
Kadın girişimciliği					
Kadınların eğitimi					
Kadın dayanışması					

Anket Soruları

EK 7

Kadın örgütlenmesi					
Kadının sosyal hizmetlere erişimi					
Dezavantajlı kadın gruplarına erişim					

3.5. İnisiyatifiniz, bulunduğunuz ilçede aşağıda sıralanan kamusal hizmetlerden ne düzeyde haberdar (Kuruculara sorulacak)?

Konular	Haberdar değil	Biraz haberdar	Fark edilir derecede haberdar	Yüksek düzeyde haberdar	Bilmiyorum
Eğitime erişim					
Sağlık hizmetlerine erişim					
Sosyal yardımlara erişim					
Sosyal hizmetlere erişim					
İstihdama erişim					
Gelir getirici faaliyetlere erişim					

3.6. İnisiyatifiniz, bulunduğunuz ilçede kadınların kamusal hizmetlere erişiminde en büyük engel olarak neyi görmektedir (Kuruculara sorulacak)?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Hizmetlerin içerik olarak yetersiz olması					
Hizmetlerin sayı olarak yetersiz olması					
Hizmetlerin kadınların ihtiyacına cevap vermemesi					
Kadınların sunulan hizmetlerden haberdar olmaması					
Fiziki koşullar nedeniyle kadınların					

Anket Soruları

EK 8

hizmetlere erişememesi					
------------------------	--	--	--	--	--

3.7. Kadınlardan, aşağıdaki konulardan hangisinde yardım ve yönlendirme talebi geliyor (Kuruculara sorulacak)?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
İstihdama erişim					
Girişimcilik fırsatlarına erişim					
Sosyal yardıma erişim					
Gelir elde etme					
Sosyal hizmetlere erişim					

3.8. Sizce inisiyatifiniz kadınlar için aşağıdakilerden hangisini ifade ediyor (Kuruculara sorulacak)?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Beceri					
Eğitim					
Gelir					
Sosyalleşme					
Evdeki sorunlardan uzaklaşma					
Mutlu olma					

3.9. İnisiyatifinizi kurarken çevre baskısı/mahalle baskısı hissettiniz mi (Kuruculara sorulacak)?

Hissetmedim	
Sınırlı düzeyde hissettim	
Ortalama düzeyde hissettim	
Yüksek düzeyde hissettim	
Bilmiyorum	

3.10. İnisiyatifiniz kadının güçlenmesine katkı sağlıyor mu (Kuruculara sorulacak)?

?

Anket Soruları

EK 9

1.() Evet

2.() Hayır

3.11. Bir önceki soruya cevabınız evet ise, **inisiyatifi** bünyesinde üretim yapıp gelir elde etmeye başlayan kadınlarda değişim gözlemliyor musunuz **(Kuruculara sorulacak)?**

1.() Evet

2.() Hayır

3.12. Bir önceki soruya cevabınız evet ise kadınlarda ne gibi değişimler gözlemliyorsunuz **(Kuruculara sorulacak)?**

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Ozgüveni artıyor					
Hane içinde, mahallede, akrabalar arasında ve ilçede sözü dinleniyor					
Çocuğunun eğitimine ve beslenmesine önem veriyor					
Aile ekonomisine katkıda bulunuyor					
Haklarından haberdar oluyor					

3.13. Midyat Kadın İnisiyatifi'nin çalışmalarından nasıl haberdar oldunuz **(Lütfen seçeneklerden bir tanesini işaretleyiniz)?**

1.() Komşumdan duydum

2.() Akrabalarımın duydum

3.() Devlet kurumlarından duydum

4.() Televizyon, gazete, radyodan duydum

5.() Diğer (Belirtiniz).....

3.14. Kooperatifte ne kadar zamandır üretim yapıyorsunuz?

1.() 0-1 yıl

Anket Soruları

EK 10

2.() 2-5 yıl

3.() 5+

3.15. Kooperatif sizin için neyi ifade ediyor?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Beceri					
Gelir					
Sosyalleşme					
Evdeki sorumlardan uzaklaşma					
Ozgüven					
Mutluluk					
Hak arama					

3.16. Sizce kadınların üretmesi ve gelir elde etmesi aile ve ilçe ekonomisine katkı sağlıyor mu?

1.() Evet

2.() Hayır

3.17. Sizce İnisiyatif kadınlara sunduğu üretime katılma ve gelir elde olanağı ile aile ve ilçe ekonomisine katkı sağlıyor mu?

1.() Evet

2.() Hayır

3.18. Üretim faaliyetlerine katılırken çevre baskısı/mahalle baskısı hissettiniz mi?

Hissetmedim	
Sınırlı düzeyde hissettim	
Ortalama düzeyde hissettim	
Yüksek düzeyde hissettim	
Bilmiyorum	

3.19. Üretim faaliyetlerine katılmanıza engel olan var mı?

1.() Evet

Anket Soruları

EK 11

2.() Hayır

3.20. Bir önceki soruya cevabınız evet ise, kimler engel oluyor?

1.() Anne

2.() Baba

3.() Eş

4.() Kardeş

5.() Diğer (Belirtiniz).....

3.21. Size göre İnisiyatif, üretim faaliyetleri yoluyla kadının güçlenmesine katkı sağlıyor mu?

1.() Evet

2.() Hayır

3.22. İnisiyatifte üretim yapıp para kazanmaya başladıktan sonra ailenizin ve çevrenizin size bakışı değişti mi?

1.() Evet

2.() Hayır

4. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ve KADINA BAKIŞ

4.1. Ailenizde ve çevrenizde okumaya karşı olan var mı?

1.() Evet

2.() Hayır

4.2. Bir önceki soruya yanıtınız evet ise, ailenizde ve çevrenizde okumaya karşı olan kim?

1.() Anne

2.() Baba

3.() Eş

4.() Erkek kardeş

5.() Diğer (Belirtiniz).....

Anket Soruları

4.3. Sizce okumaya karşı olma sebepleri nelerdir?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Günah olması					
Ayıp olması					
Ataerkillik					
Yoksulluk					
Güvensizlik					
Muhafazakârlık					
Çocuğun iş gücünden yararlanma					
Okula uzaklık					
Erken yaşta evlilik					

4.4. Ailenizde ve çevrenizde kız çocukların okumasına karşı olan var mı?

1.() Evet

2.() Hayır

4.5. Bir önceki soruya yanıtınız evet ise, ailenizde ve çevrenizde kız çocukların okumasına karşı olan kim (Lütfen uygun olan seçeneği veya seçenekleri işaretleyiniz, birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)?

1.() Anne

2.() Baba

3.() Eş

4.() Erkek kardeş

5.() Diğer (Belirtiniz) ~~~~~

4.6. Ailenizde ve çevrenizde kadınların çalışmasına karşı olan var mı?

1.() Evet

2.() Hayır

4.7. Bir önceki soruya yanıtınız evet ise, ailenizde ve çevrenizde kadınların çalışmasına karşı olan kim?

1.() Anne

EK 13

- 2.() Baba
- 3.() Eş
- 4.() Erkek kardeş
- 5.() Diğer (Belirtiniz)

4.8. Sizi çalışmaya teşvik eden aile üyesi kim?

- 1.() Anne
- 2.() Baba
- 3.() Eş
- 4.() Kardeş
- 5.() Diğer (Belirtiniz)

4.9. Kazandığınız gelirin yönetimi sizde mi/kazandığınız parayı istediğiniz şekilde harcayabiliyor ve tasarruf edebiliyor musunuz?

- 1.() Evet
- 2.() Hayır

4.10. Bir önceki soruya cevabınız hayır ise, neden kazandığınız parayı istediğiniz şekilde harcamıyor ve tasarruf edemiyorsunuz (Lütfen uygun olan seçeneği veya seçenekleri işaretleyiniz, birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)?

- 1.() Annem engel oluyor
- 2.() Babam engel oluyor
- 3.() Eşim engel oluyor
- 4.() Kardeşim engel oluyor
- 5.() Diğer (Belirtiniz)

4.11. Kadın olduğunuz için ailenizin veya çevrenizin dışlanmasına maruz kaldığınızı hissettiniz mi?

- 1.() Evet
- 2.() Hayır

Anket Soruları

4.12. Sizce kadının yaşadığı en büyük sorun nedir?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Eğitim imkânından yoksun bırakılma					
Çalışma hayatından yoksun bırakılma					
Ev içi iş yükünün fazla olması					
Emeğinin görünür olmaması					
Fikirlerinin önemsenmemesi					
Yoksulluk					
Aile baskısı					
Mahalle baskısı					
Dışlanma					
Şiddet					

4.13. Kadın-erkek eşitliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Kadınlarında, erkeklerin sahip olduğu haklara ve imkânlara sahip olması					
Kadınlarında, erkeklerle aynı işte çalıştığında eşit ücret alması					
Kadınlarında fikirlerine erkeklerle aynı derecede önem verilmeli					
Kadınlarında ihtiyaçlarına erkeklerle aynı derecede önem verilmeli					
Kadınlarında siyasette önü açılmalı					

Anket Soruları

EK 15

Kadınlarda, çalışma hayatında erkeklerle aynı haklara sahip olmalı					
Kadınlarda, eğitime erişim konusunda erkeklerle aynı hakka sahip olmalı					

☐

4.14. Sizce kadınlar ve erkekler eşit hak ve imkânlara sahip midir?

1.() Evet

2.() Hayır

4.15. Babanız, eşiniz veya erkek kardeşiniz ev işlerine ne kadar katkı sağlıyor?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Çamaşır yıkama					
Bulaşık yıkama					
Yemek yapma					
Evi toplama					
Temizlik yapma					
Evin tamirat ve bakım işleri					
Ev için alışveriş					

4.16. Feminizm kelimesini daha önce duydunuz mu?

1.() Evet

2.() Hayır

4.19. Cevabınız evet ise, sizce feminizm nedir?

Konular	Tam Katılıyorum	Az Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Feminizm kadın erkek eşitliğini savunur					

Anket Soruları

EK 16

Feminizm erkeklerden nefret etmektedir					
Feminist kadınlar çoğunlukla çirkindir					
Erkekler feminist olamaz					
Feminizm kadın üstünlüğünü savunur					

4.17. Sizce para kazanan ve aile ekonomisine katkı yapan bir kadının sözü yaşadığı toplum içinde daha geçerli olur mu?

1.() Evet

2.() Hayır

Zaman ayırdığımı için teşekkür ederiz.

Anket Soruları

EK 17

“KALKINMA KURAMLARI TEMELİNDE EKOFEMİNİST PERSPEKTİFLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN KADINLARIN YAŞAMINA ETKİLERİ: MİDYAT KADIN İNİSİYATİFİ ÖRNEĞİ” KONULU TEZ ÇALIŞMASI

Derinlemesine ve Odak Grup Görüşmelerinde Kullanılacak Açık Uçlu Sorular

Tez çalışması kapsamında kalkınma sürecinin ana aktörlerinden biri olan kadınların güçlenmesine yönelik yapılan çalışmalar, kalkınma kuramları temelinde ekofeminist perspektifle incelenecektir. Yapılan okumalarda; kadınların sahip olduğu kadim bilgi ve kültürel becerilerini, günlük yaşam pratiklerini, dayanışarak üretme biçimlerini, toprak ile ilişkilerini ve ekolojik yaşam biçimlerini muhafaza ederek güncel ihtiyaçları ile harmanlama yetilerini irdelleyecek ve bunun sonuçlarının kadınların yaşamına etkilerinin irdelendiği çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmüştür.

Bu bağlamda, bu tez çalışmasında Türkiye’nin en büyük ve Dünyanın sayılı bölgesel kalkınma projelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’nin desteğiyle 2010’lu yılların sonunda kurulmuş “Midyat Kadın İnisiyatifi” örneklem alanı olarak seçilmiştir. İnisiyatifin süregelen çalışmaları Sosyal, Liberal ve Politik Ekofeminizm Kuramları; Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı, Vanda Shiva ve Maria Mies’in Kendini İdame Perspektifi ve Amartya Sen’in Kapasite Yaklaşımı ve Yeni Kalkınma Kuramları bağlamında aşağıdaki soru listesi baz alınarak araştırılacaktır.

Veri toplama aracı olarak nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan derinlemesine görüşme ve odak grup görüşme teknikleri kullanılacaktır. Görüşme, örneklem grubu ile birebir ve yüz yüze gerçekleştirilecektir. İhtiyaç durumunda görüşmelerin bir bölümü çevrimiçi yapılacaktır.

Merhaba, isterseniz önce tanışalım.

A. DEMOGRAFİK SORULAR:

- 1.Kaç yaşındasınız?
- 2.Nerede oturuyorsunuz?
- 3.Eğitim düzeyiniz nedir?
- 4.Kaç kardeşsiniz?
- 5.Evli misiniz?

6.Evli iseniz kaç çocuğunuz var?

B. ÖRGÜTLENME VE ÜRETİM SORULARI

1.**(Bu soru kuruculara sorulacak)** Midyat Kadın İnisiyatifi ne zaman, nasıl ve ne amaçla kuruldu? Anlatabilir misiniz? **(Sosyal Ekofeminizm Kuramı)**

2.**(Bu soru kuruculara sorulacak)** Bir araya nasıl geldiniz ve örgütlendiniz? Anlatabilir misiniz? **(İnsan Merkezli Kalkınma Yaklaşımı) (UNDP 1990)**

3.**(Bu soru kuruculara sorulacak)** İnisiyatifinizin faaliyet alanı nasıl belirlendi? Bahsedebilir misiniz?

4.**(Bu soru kuruculara sorulacak)** Kadın oluşumları genelde tarımsal ürünleri işler ve gelire dönüştürürler ancak siz hem ürün yetiştiriyor, hem de yetiştirdiğiniz ürünleri geleneksel yöntemlerle işleyerek gelire dönüştürüyorsunuz. Bu fikir nasıl gelişti? Bahsedebilir misiniz? **(Shiva ve Mies'in Kendini İdame Perspektifi) (Shiva ve Mies 2014)**

5.**(Bu soru kuruculara sorulacak)** Kurulum aşamasında herhangi bir kurum veya kuruluştan destek (bütçe, bilgi, tecrübe veya insan kaynağı desteği) aldınız mı? Anlatabilir misiniz? **(Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı)**

6.İnisiyatife katılırken herhangi bir çevre baskısı/mahalle baskısı ile karşılaştınız mı? Anlatabilir misiniz? **(Toplumsal Feminizm)**

7.Size engel olmak isteyen herhangi bir kurum, kuruluş veya şahıs oldu mu? Bahsedebilir misiniz? **(Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı)**

8.Çevrenizdeki erkeklerin (babanız, kocanız, abiniz veya diğerleri) tepkisi nasıl oldu? Anlatabilir misiniz? **(Liberal Ekofeminizm Kuramı)**

9.Geleneksel yöntemlerle tarımsal faaliyet yapıyor ve yine geleneksel yöntemlerle tarımsal ürünleri işleyerek gelir elde ediyorsunuz. Bu faaliyetleri daha nitelikli hale getirmek için herhangi bir kurum ve kuruluştan eğitim aldınız mı? Anlatabilir misiniz? **(Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı, Sen 1999)**

10.Dededen kalma kıraç araziye ıslah edip, tarıma kazandırdınız ve şimdi bu araziden elde ettiğiniz ürünleri işleyip gelir elde ediyorsunuz. Bu süreci anlatabilir misiniz? **(Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı)**

11.Gelir elde etmeye başladıktan sonra hayatınızda neler değişti? Anlatabilir misiniz? **(Shiva ve Mies'in Kendini İdame Perspektifi) (Shiva ve Mies 2014)**

12. Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan bu bölgede toprağın mülkiyeti ve yönetimi genellikle erkeklerde olur. Kadınlar bununla ilgili herhangi bir karar mekanizmasında yer alamazlar. Bu toplum yapısı içinde siz kadınlar olarak toprağın yönetiminde nasıl söz sahibi oldunuz? Anlatabilir misiniz? **(Politik Ekoloji Kuramı)**

Verdiğiniz bilgi ve katkılar için çok teşekkür ederim.

Derinlemesine ve Odak Grup Görüşmelerinde Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Soru Listesi

EK 18

Kod Sistemi	İman Hanım	Fatma Ersoy	Gülten Hanım	Sultan Ay	Gülgen Hanım	Lamia Kurt	Odak Grup Görüşmesi-1	Odak Grup Görüşmesi-2	Bireysel Görüşme-7	TOPLAM
▼ Ana Tema 1: Kadınların Kalkınma Çalışmalarındaki Konumu ve Rolü										0
▼ Alt Tema 1.1: Kadınların Bilgi ve Becerileri										0
Kadın Bilgi ve Kültürel Beceriler										7
Bilgi ve Tecrübe										8
Günlük Yaşam Pratikleri										8
▼ Alt Tema 1.2: Kadınların Dayanışması ve Sosyal Destek										0
Dayanışma ve İşbirliği/Dayanışma Hissi										39
Sosyal Destek Ağları										0
Sosyalleşme										9
Aile Desteği										13
Komşu ve akrabalardan desteği										7
▼ Alt Tema 1.3: Kadınların Kalkınma Süreçlerindeki Roller										0
Liderlik ve Örnek Olma/Rol Model										12
Toplum İçindeki Konum ve Katılım										0
Toplumsal bağlılık										5
Aile içi konumu										11
Toplum içi konumu										12
Yerel Yönetimlerde İlişkiler										0
Valilikler										12
Belediyeler										6
ÇATOM										17
▼ Ana Tema 2: Kadınların Sosyoekonomik Güçlenmesi										0
▼ Alt Tema 2.1: Ekonomik Kazanımlar ve Kaynaklara Erişim										0
Ekonomik bağımsızlık ve Gelir Elde Etme										0
Ekonomik güçlenme										29
Para kazanma/yorum										16
Sosyal güçlenme										6
Sosyal Olanaklara Erişim										17
Eğitime Erişim										21
Eğitim faaliyetleri										21
İstihdama katkı										0
▼ Alt Tema 2.2: Kişisel ve Sosyal Gelişim										0
Özgüven ve Kendine Değer Verme										20
Zorluklarla mücadele										20
Mutluluk kazanım										6
Yeterli hissetme										9
Güvende hissetme										8
İyi hissetme										9
Özgüven										0
Kapasite Artırma ve Beceri Geliştirme										21
GAP'tan alınan eğitimler ve teknik geziler										19
GAP ve kadın çalışanları										1
Kapasite oluşturma										3
Teknik Geziler										0
▼ Ana Tema 3: Kadın ve Biyolojik Bilişim ve Sürdürülebilir Kalkınım										0
▼ Alt Tema 3.1: Kadınların Biyolojik Bilişim ve Uygulamaları										0
Sürdürülebilir Tarım ve Üretim Pratikleri										0
Ancak										6
Tarım ve hayvancılık										9
Atıl durumdaki tarım arazilerinin yeniden işler hale getirilmesi										7
İsparta lavanta bahçesi										4
Kadınların tarımsal faaliyet yapması										4
Doğal Kaynakların Korunması ve Yönetimi										0
Lavanta bahçesi										20
İlçim										4
Lavanta kokulu kiy										3
▼ Alt Tema 3.2: Biyolojik Sorunlar ve Kadınların Deneyimleri										0
Bilki hastalığı										3
Kuraklık										9
İlçim değeri										4
TOPLAM	24	39	67	34	41	39	25	185	27	481

MAXQDA Ana ve Alt Temalar

EK 19

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.02.2025-414853

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : E-76244175-050.04-414853
Konu : Karar Evrakı (Adalet AKBAŞ)

05.02.2025

Sayın Prof. Dr. Sedat BENEK
Öğretim Üyesi

Kurulumuzun 09.01.2025 tarihli 1 no'lu oturumunda "**Kalkınma Kuramları Temelinde Ekofeminist Perspektifle Yapılan Çalışmaların Kadınların Yaşamına Etkileri: Midyat Kadın İnisiyatifi Örneği**" başlıklı çalışmanız ile ilgili alınan 2025/22 numaralı kurul kararı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Emine YÖNEY
Kurul Başkanı

Ek:1 Adet Kurul Kararı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSM6VYJJFL* Pin Kodu : 12892

Belge Takip Adresi :
https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?eD=BSM6VYJJFL&eS=414853

Adres: Harran Üniversitesi Osmanbey Kampüsü İlahiyat C Blok 2. Kat No:6 Haliliye/Şanlıurfa
Telefon: 0414 318 1734 Faks: 0414 318 3190
e-Posta: etikkurul@harran.edu.tr Web: <https://web.harran.edu.tr/etikkurul/tr>
Kep Adresi: harranuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Fikriye KARA YAVUZ
Unvanı: Şef
Tel No: 0414 318 1734

Etik Kurul Karar Evrakı- Sayfa 1

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.02.2025-414853

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.02.2025-E.414678

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

Tarih: 03.02.2025
Saat : 09:30
Sayı : 2025/22
Konu: Adalet AKBAŞ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun yaptığı toplantı sonucunda, Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü tezli yüksek lisans öğrencisi Adalet AKBAŞ'ın yürütücüsü, Prof. Dr. Sedat BENEK'in danışmanı olduğu "**Kalkınma Kuramları Temelinde Ekofeminist Perspektifle Yapılan Çalışmaların Kadınların Yaşamına Etkileri: Midyat Kadın İnisiyatifi Örneği**" başlıklı çalışma oy birliğiyle uygun bulunmuş ve 09.01.2025 tarihinden geçerli olmak üzere onaylanmıştır.

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Emine YÖNEY
Başkan

(İznilı)
Doç. Dr. Hatice ŞAHİN
Başkan Yardımcısı

e-imzalıdır
Doç. Dr. Abdulkadir GÜMÜŞÇÜ

e-imzalıdır
Doç. Dr. Dursun BARUT

(İznilı)
Doç. Dr. Ömer SABUNCU

(İznilı)
Doç. Dr. Derya EVRAN

e-imzalıdır
Doç. Dr. Yasin TAŞ

(İznilı)
Raporör
Doç. Dr. Hatice ŞAHİN

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması: https://elbys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?eD=8SP6Y3NRTL&eS=414678 adresinden yapılabilir.

Etik Kurul Karar Evrakı-Sayfa 2

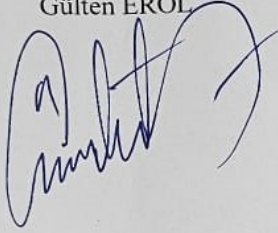
SAYIN ADALET AKBAŞ'A

Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapan ve teze konu araştırmasına Midyat Kadın İnişiatifini konu edinmiş olmanız bizleri memnun etmiştir. **“Kalkınma Kuramları Temelinde Eko-feminist Perspektifle Yapılan Çalışmaların Kadınların Yaşamına Etkileri: Midyat Kadın İnişiatifi Örneği”** konulu çalışmanız kapsamında inisiyatifimizin sahip olduğu bilgi ve belgeler kullanabilir, anket yapabilir ve üyelerimizle görüşebilirsiniz. Gerekli izinler verilmiştir.

22.09.2024

Midyat Kadın İnişiatifi Başkanı

Gülten EROL

MKİ İzin Belgesi

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU
GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, Coğrafya Bölümü'nden Adalet AKBAS tarafından yürütülen bir çalışmadır. Bu çalışmanın amacı Ekofeminist perspektifle kalkınmada kadın deneyimini Midyat Kadın İniyatifi örneği üzerinden incelemek, Kadınların bilgi, beceri ve ekolojik yaşam pratiklerinin kalkınmaya katkılarını değerlendirmek, Kadın-toprak ilişkisinin sürdürülebilir kalkınmadaki etkisini tartışmak, Politika önerileri geliştirmek ve kalkınma politikalarına temel oluşturacak bir paket hazırlamak, Bilimsel yayınlar üretmek, makale ve kongre bildirisi olarak paylaşmaktır. Bu çalışmaya katılırsanız sizden 20 Dakika kadar zaman ayırmanız istenecektir. Bu çalışmada sizden

Ödül Grup Görüşmesi: Grup tartışmalarına katılarak fikirlerinizi paylaşmanız beklenmektedir.

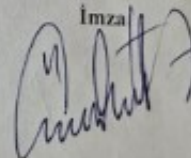
Derinlemesine Görüşme: Birbir görüşmelerde deneyimlerinizi ve düşüncelerinizi aktarmanız istenecektir.

Anket: Dijital ortamda anketi doldurmanız beklenmektedir. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmeyecektir.

Cevaplarınız tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir ve elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır. Çalışma, kişisel rahatsızlık verecek unsurlar içermemektedir. Ancak, çalışma sırasında sorulardan ya da herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz çalışmayı yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Çalışma sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır.

Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve sorularınız için Adalet AKBAS (0505 824 5403 / budakadalet@gmail.com ile iletişime kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Ad Soyad Gülten ERAL Tarih 21.03.2025 İmza

Gönüllü Katılım Formu Örneği

EK 23

“KALKINMA KURAMLARI TEMELİNDE EKOFEMİNİST PERSPEKTİFLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN KADINLARIN YAŞAMINA ETKİLERİ: MİDYAT KADIN İNİSİYATİFİ ÖRNEĞİ”

Saha Çalışmasında Göz Önünde Bulundurulacak

Etik İlkeler

Saha çalışması başlamadan önce anketörlere eğitim verilmişti. Eğitim kapsamında, anket uygularken dikkate alınması gereken etik ilkelerin, örneklem grubunun haklarını koruma ve araştırmanın güvenilirliğini sağlama açısından önemi vurgulanmış ve veri toplama sürecinde göz önünde bulundurulacak aşağıdaki temel etik ilkeler anketörlerle paylaşılmıştır:

1. Gizlilik ve Mahremiyet: Katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutulmalı ve sadece araştırma amacıyla kullanılmalıdır. Katılımcıların kimlikleri açıklanmamalı veya anonim bırakılmalıdır.
2. Bilgilendirilmiş Onay: Katılımcılara anketin amacı, süresi, kullanılacak veriler ve olası riskler hakkında açık ve anlaşılır bilgiler verilerek, onların özgür iradeleriyle katılımı sağlanmalıdır.
3. Katılımcıların Rızası: Anket uygulamasından önce, katılımcıların gönüllü olarak katıldıklarına ve istedikleri zaman çekilme hakkına sahip olduklarına dair onay alınmalıdır.
4. Zararlardan Koruma: Katılımcılara fiziksel veya psikolojik zarar verici herhangi bir durumdan kaçınılmalı, rahatsızlık veya zarar durumunda uygun müdahale yapılmalıdır.
5. Adalet ve Eşitlik: Katılımcılar arasında ayırım yapılmamalı, tüm katılımcıların hakları ve saygınlığı gözetilmelidir.
6. Doğruluk ve Güvenilirlik: Verilerin doğru şekilde toplanması, kaydedilmesi ve raporlanması sağlanmalı, sahte veya yanıltıcı bilgi verilmemelidir.
7. Verilerin Güvenliği: Toplanan veriler güvenli bir şekilde saklanmalı ve yetkisiz erişim engellenmelidir.
8. Araştırma Amacına Uygunluk: Anket, belirlenen araştırma amaçlarına uygun olmalı ve etik dışı sorular veya yöntemler kullanılmamalıdır. Bu ilkeler, hem araştırmanın etik standartlara uygun olmasını sağlar hem de katılımcıların haklarını koruyarak güvenilir sonuçlar elde edilmesine katkıda bulunur.

Etik İlkeler